

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ

ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ
(ΚΕΘΙ)

ΕΝΔΟ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ:

**ΠΡΩΤΗ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΗ
ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ**

ΕΠΙΣΤ. ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ:

Επικ. Καθ. Β. ΑΡΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ
Καθ. ΙΑΚ. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΡΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ:

Μ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

Α. ΖΟΥΛΙΝΑΚΗ
Γ. ΚΑΤΣΙΚΗ
Ε. ΞΥΔΟΠΟΥΛΟΥ
Σ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

ΑΘΗΝΑ 2003

Εκ μέρους των επιστημονικών υπευθύνων της έρευνας και της ερευνητικής ομάδας,
θερμές ευχαριστίες στις γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα
και που χάρη στη συνεργασία τους κατέστη δυνατή η διεξαγωγή
της πρώτης επιδημιολογικής έρευνας για την ενδο-οικογενειακή βία στην Ελλάδα.

Η παρούσα επιδημιολογική έρευνα με θέμα την ενδοοικογενειακή βία διεξήχθη κατά το χρονικό διάστημα Οκτωβρίου 2002 - Απριλίου 2003, με πρωτοβουλία του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.). Στόχος της έρευνας ήταν η καταγραφή των περιστατικών της ενδο-οικογενειακής βίας στην ελληνική κοινωνία με θύμα τη γυναίκα και δράστη το σύζυγο/ σύντροφό της.

Η επιλογή του δείγματος της έρευνας έγινε με τη μέθοδο της πολυσταδιακής τυχαίας δειγματοληψίας. Το δείγμα αποτέλεσαν 1.200 γυναίκες, ηλικίας 18-60 ετών, κάτοικοι αστικών, ημι-αστικών κέντρων και αγροτικών περιοχών, σε πανελλαδικό επίπεδο.

Η συλλογή των στοιχείων έγινε με τη μέθοδο των δομημένων συνεντεύξεων με συμπλήρωση ερωτηματολογίου που περιελάμβανε πενήντα τρεις (53) ερωτήσεις. Τις συνεντεύξεις πραγματοποίησαν συνεντεύκτριες με εμπειρία στη διεξαγωγή κοινωνικών ερευνών στο πεδίο.

Στα πλαίσια της έρευνας καταγράφηκαν τα περιστατικά λεκτικής, ψυχολογικής, σωματικής και σεξουαλικής βίας με θύματα τις γυναίκες και δράστη το σύζυγο/σύντροφό τους, το ιστορικό προηγούμενης βίας στην παιδική ηλικία ή/ και σε προηγούμενες σχέσεις των γυναικών, η έμμεση γνώση περιστατικών ενδο-οικογενειακής βίας με θύματα γυναίκες από το συγγενικό και φιλικό περιβάλλον των γυναικών του δείγματος, καθώς και η στάση των τελευταίων απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας το 56% των ερωτώμενων βιώνει λεκτική ή/ και ψυχολογική βία, το 3,6% υφίσταται σωματική βία και το 3,5% εξαναγκάζεται σε σεξουαλική επαφή. Επιπλέον, το 23,6% των γυναικών δηλώνει ότι γνωρίζει κάποια γυναίκα από το συγγενικό ή/ και φιλικό τους περιβάλλον που έχει υποστεί ή υφίσταται βία από το σύζυγο/σύντροφό της. Τέλος, μόνο το 8,8% των ερωτώμενων χαρακτηρίζει το σύζυγο/ σύντροφό του βίαιο.

The present epidemiological research on the subject of domestic violence was carried out during the time interval of October 2002 - April 2003. The objective of the research was the recording of domestic violence incidents in the Greek society with the woman being the victim and the spouse/intimate partner being the perpetrator.

The choice of the sample of the research was derived through the method of simple multistage random sampling. The sample was comprised by 1.200 women, between the ages of 18-60 years, residents of urban, semi - urban and rural regions, located in Greece.

The collection of the data was done with the method of structured interviews by completion of a questionnaire that included fifty three (53) questions. The interviews were realized by experienced interviewers with previous experience in conducting social researches.

Within the frames of research the following have been recorded: incidents of verbal, psychological, physical and sexual abuse with women as victims and the spouses/intimate partners as perpetrators, the history of previous violence during childhood and/or in previous relations during adulthood, the indirect knowledge of incidents concerning domestic violence with female victims from the close related and friendly environment of the women that comprised our sample, as well as the attitude of those women concerning domestic violence.

According to the results of the research 56% of those interviewed experienced verbal and/or psychological violence, 3,6% suffered physical abuse and 3,5% was forced in sexual contact. Moreover, the 23,6% of women declares that she knows a woman from their related and/or friendly environment that it has suffered or is suffering from incidents of domestic violence from the spouse/intimate partners. Finally, only the 8,8% characterizes their spouse/ intimate partners violent.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦ. Ι. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

1. Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΩΝ ΟΡΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΕΝΔΟ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ
2. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ
3. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
 - 3.1. Χαρακτηριστικά του δράστη και του θύματος ενδο-οικογενειακής βίας
 - 3.2. Παράγοντες υψηλού κινδύνου
 - 3.3. Μυθολογία της ενδο-οικογενειακής βίας
4. Η ΕΝΔΟ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦ. ΙΙ. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
 - 2.1. Δείγμα
 - 2.2. Μέθοδος έρευνας
 - 2.3. Εργαλείο της έρευνας
3. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ
4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ

ΚΕΦ. ΙΙΙ. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ
2. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ – ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
3. ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΝΟΙΚΤΩΝ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
 - 3.1. Τα σχόλια των συνεντευκτριών
 - 3.2. Τα σχόλια των γυναικών-ερωτώμενων

ΚΕΦ. ΙV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
 - 2.1. Για την αντιμετώπιση του φαινομένου
 - 2.2. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις περισσότερες χώρες –κυρίως της Ευρώπης– η βία κατά των γυναικών θεωρείται κοινωνικό πρόβλημα και συνδέεται με το ζήτημα της ανισότητας μεταξύ των δύο φύλων. Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο Καναδάς, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Μεγάλη Βρετανία διαθέτουν αρκετή γνώση και εμπειρία για το θέμα της βίας κατά των γυναικών. Η συμβολή του γυναικείου κινήματος είναι ιδιαίτερα σημαντική, με την έννοια ότι στο παρελθόν στις χώρες αυτές προώθησε τη δημιουργία δομών για τις γυναίκες-θύματα βίας και τα παιδιά τους (καταφύγια, κέντρα αντιμετώπισης της κρίσης κ.λπ.) και σήμερα συμμετέχει σε δημόσιες συζητήσεις για θέματα σχετικά με τη δύναμη και τη βία στις «στενές» προσωπικές σχέσεις.

Οι έρευνες, στα πρώτα στάδια ανάληψης πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση του φαινομένου της βίας, εστιάστηκαν στις γυναίκες που απευθύνονταν σε υπηρεσίες και στους άνδρες που κατηγορήθηκαν ότι προσπάθησαν να διαπράξουν, ή ότι διέπραξαν ανάλογα αδικήματα. Από αυτές προέκυψαν στοιχεία για τις βίαιες σχέσεις στην οικογένεια και αποδόθηκαν οι πρώτες εξηγήσεις του φαινομένου. Τα αποτελέσματα των ερευνών ενίσχυσαν με τη σειρά τους τόσο την κοινωνική ευαισθητοποίηση πάνω στο θέμα της βίας κατά των γυναικών, όσο και την ανάληψη πρωτοβουλιών σε πανεπιστημιακό, κοινοτικό και κυβερνητικό επίπεδο¹.

Σήμερα, το θέμα της βίας κατά των γυναικών κυριαρχεί στην έρευνα, καθώς εθνικές κυβερνήσεις και ακτιβιστικές οργανώσεις αναγνωρίζουν πλέον την αναγκαιότητα καλής ποιότητας ερευνών με στόχο:

- την εξαγωγή αξιόπιστων στατιστικών δεδομένων σχετικά με την έκταση και τις διαστάσεις της βίας κατά των γυναικών,
- τη διερεύνηση των κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων με τους οποίους συνδέεται,
- την αξιολόγηση πρωτοποριακών πρακτικών,
- τη συγκέντρωση πληροφοριών αφενός για την ανάπτυξη στρατηγικών πρόληψης και αφετέρου πολιτικών για το σχεδιασμό προγραμμάτων παροχής υπηρεσιών στα θύματα και τους δράστες.

Σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κυβερνητικοί φορείς που είναι υπεύθυνοι για θέματα ισότητας των φύλων έχουν υλοποιήσει επιδημιολογικές

¹ Βλ. σχετικά, Johnson, H., *Rethinking Survey Research on Violence Against Women*, στο R. E. Dobash & R. P. Dobash, (επιμ.), *Rethinking Violence Against Women*. London, Sage, 1988, σσ. 23-51.

έρευνες για την ενδο-οικογενειακή βία. Επίσης, πανεπιστήμια ή ανάλογα ιδρύματα έχουν αναλάβει τη διεξαγωγή σχετικών ερευνών².

Το αξιοσημείωτο κατά την περιοδολόγηση των ερευνών -σε ευρωπαϊκό κυρίως επίπεδο- είναι η ποικιλία που εμφανίζεται αναφορικά όχι μόνο με τα δείγματα που έχουν επιλεγεί, αλλά και ως προς τις χρονικές περιόδους που έχουν διεξαχθεί και ανακοινωθεί τα αποτελέσματά τους, καθώς επίσης και ως προς τις πηγές χρηματοδότησής τους. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι έρευνες διαφέρουν, μεταξύ των άλλων, και ως προς τους στόχους τους, με αποτέλεσμα να σημειώνονται διαφοροποιήσεις ως προς την ηλικία και το φύλο των ερωτώμενων (άνδρες, γυναίκες ή και τα δύο φύλα), τους τύπους της βίας (σωματική, ψυχολογική, σεξουαλική), τη σχέση του δράστη με τη γυναίκα, το χρονικό διάστημα, στο οποίο αναφέρονται τα στοιχεία που συλλέγονται (αν έχει υπάρξει η γυναίκα θύμα βίαιης συμπεριφοράς κάποτε στη ζωή της, τα τελευταία πέντε χρόνια, τον τελευταίο χρόνο κ.λπ) και το χώρο που συντελείται η βία (στο σπίτι που διαμένει η οικογένεια, στον ιδιωτικό χώρο της γυναίκας-θύματος ή του άντρα-δράστη, στο χώρο εργασίας, ή σε άλλο δημόσιο χώρο). Επιπλέον, ορισμένες έρευνες εισάγουν το θέμα της ασφάλειας των γυναικών, άλλες σχεδιάζουν τη μεθοδολογία τους στο πλαίσιο της σχέσης - και επομένως της διαχείρισης των συγκρούσεων ανάμεσα στο ζευγάρι - και άλλες συμπλέουν με έρευνες θυματοποίησης³. Σπάνια δε, τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών έχουν ενσωματωθεί στα επίσημα στατιστικά στοιχεία, με αποτέλεσμα να υπάρχει αδυναμία συγκέντρωσης στοιχείων τόσο σε εθνικό, όσο και υπερεθνικό επίπεδο (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση).

Τα στατιστικά στοιχεία που προς το παρόν έχουμε στη διάθεσή μας συμπυκνώνονται σε διαπιστώσεις όπως: μία στις δέκα παντρεμένες γυναίκες ή γυναίκες που συζούν με ετερόφυλο σύντροφο στον Καναδά κακοποιείται και μία στις πέντε έχει υπάρξει θύμα ενδο-οικογενειακής βίας στη Φιλανδία⁴.

Καθώς στην Ευρώπη δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία σχετικά με συγκρίσεις ανάμεσα σε εθνικές μελέτες, ή μια συγκεκριμένη εικόνα για τη βία των ανδρών κατά των γυναικών, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν έρευνες από τη Βόρεια Αμερική μπορούν να έχουν εφαρμογή σε άλλες χώρες ως προς τη μεθοδολογία και τα αποτελέσματα. Επίσης, δεν έχουν ληφθεί υπόψη οι διαφορές μεταξύ των κρατών-μελών, με συνέπεια οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί να αξιολογούνται με κριτήριο την

² Για μια αναλυτική περιγραφή των ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης βλ. σχετικά European Women's Lobby, *Unveiling the Hidden Data on Domestic Violence in the E.U.*, European Policy Action Center of Violence Against Women, Autumn 1999, ιδιαίτερα σσ. 19-23 και 31-35.

³ Hagemann-White C., European Research on the Prevalence of Violence Against Women, *Violence Against Women*, vol. 7, no 7, 7/2001, σσ. 732-759.

⁴ European Women's Lobby, *ό.π.*, σ. 25.

εγγύτητα των αποτελεσμάτων με αντίστοιχα αποτελέσματα ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες και, πρόσφατα, τον Καναδά⁵.

Στο πλαίσιο ενός παγκόσμιου οργανισμού, όπως είναι η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, διαπιστώνεται ότι το σχέδιο που εκπονήθηκε το 1995, περιλαμβάνει ερευνητικά προγράμματα με κοινή επί των βασικών θεμάτων μεθοδολογία, σε πολλές χώρες του κόσμου που εκδήλωσαν ενδιαφέρον να συμμετάσχουν. Στόχοι του σχεδίου είναι: α) να εξασφαλίσει αξιόπιστα στοιχεία για τον επιπολασμό της ενδο-οικογενειακής βίας, β) να εξακριβώσει τις συνέπειες της βίας στην υγεία των γυναικών, γ) να προσδιορίσει τους παράγοντες κινδύνου και προστασίας και δ) να περιγράψει στρατηγικές για την αντιμετώπιση της βίας από τις ίδιες τις γυναίκες που την υφίστανται⁶.

Σε χρονολογική σειρά, η πρώτη έρευνα για τη μελέτη της βίας των ανδρών κατά των γυναικών στην οικογένεια, πραγματοποιήθηκε στον Καναδά το 1993, υπό την αιγίδα της Καναδικής Κυβέρνησης, σε δείγμα 12.300 γυναικών άνω των 18 ετών με τηλεφωνικές συνεντεύξεις⁷.

Μια από τις πρώτες έρευνες που πραγματοποιήθηκε στην Ευρώπη ήταν εκείνη που πραγματοποιήθηκε στην Ολλανδία το 1986. Κύριος ερευνητής ήταν ο R. Römken και η έρευνα διεξήχθη σε τυχαίο δείγμα 1.016 γυναικών ηλικίας 20-60 ετών. Χρησιμοποιήθηκε συνδυασμός ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων τόσο κατά τη συλλογή, όσο και κατά την ανάλυση των δεδομένων. Στη δεκαετία του '90 επικράτησε η άποψη ότι η αναφορά βίαιων εμπειριών μπορεί να ενθαρρυνθεί όταν η έρευνα απευθύνεται αποκλειστικά στις γυναίκες και όταν ο ορισμός της βίας περιλαμβάνει ένα μεγάλο φάσμα βίαιων συμπεριφορών σε συγκεκριμένο πλαίσιο. Οι έρευνες αυτές στοχεύουν αφενός στο να περιγράψουν οι ίδιες οι γυναίκες επιθετικές συμπεριφορές με κλιμάκωση ως προς τη σοβαρότητα στο πλαίσιο της σωματικής βίας, αφετέρου να προσδιορίσουν τη θέση τους απέναντι σε θέματα όπως η δύναμη, η σύγκρουση, ή/και η εξάρτηση. Σύμφωνα με τις προτεραιότητες που αναφέρθηκαν, σχεδιάστηκαν οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στην Ελβετία το 1994⁸ και στην Ιρλανδία το 1995⁹.

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Φιλανδία κατά το χρονικό διάστημα του δεύτερου εξαμήνου του 1997, αξιοποίησε την προσέγγιση των στατιστικών στοιχείων

⁵ Hagemann-White C., *European Research...*, ό.π.

⁶ Txt at: www.5.who.int/violence_injuries_prevention/main.cfm?p0000000332.

⁷ European Women's Lobby, *Unveiling the...* ό.π. σ. 25.

⁸ Η έρευνα διεξήχθη σε δείγμα 1.500 γυναικών ηλικίας 20-60 ετών που ζούσαν με άνδρα και τα αποτελέσματα δημοσιεύθηκαν το 1995. Βλ. σχετικά, European Women's Lobby, ό.π., σ. 26.

⁹ Η έρευνα έγινε με αποστολή των ερωτηματολογίων ταχυδρομικά, σε δείγμα 7.100 γυναικών ηλικίας 18-74 ετών. Πραγματοποιήθηκαν επίσης, 30 περίπου σε βάθος συνεντεύξεις. Βλ. σχετικά, European Women's Lobby, *στο ίδιο*, σσ. 26, 27.

του Καναδά και εντάσσεται στις έρευνες, όπου η έμφαση δίνεται στο θέμα της ασφάλειας των γυναικών¹⁰

Οι επιδημιολογικές έρευνες χρησιμοποιούνται για να καθορίσουν τον επιπολασμό και να εξετάσουν δημογραφικές συσχετίσεις. Σε γενικές γραμμές, εστιάζουν σε ατομικά χαρακτηριστικά των εμπλεκομένων στη βία, όπως τα δημογραφικά στοιχεία των θυμάτων και των δραστών, στα γενικευμένα πρότυπα (patterns) της βίας και στους παράγοντες, με τους οποίους συνδέεται. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη μεθοδολογία, στις μεθόδους, και στην πρακτική εφαρμογή των αποτελεσμάτων. Σημαντική παράμετρο, προκειμένου να υπάρχουν συγκεκριμένα και αξιόπιστα αποτελέσματα που να περιγράφουν τη βία, αποτελεί ο προσδιορισμός του πλαισίου, στο οποίο συμβαίνει (π.χ. βία στην οικογένεια από τον σύζυγο-σύντροφο, άλλο συγγενικό πρόσωπο, βία εκτός σπιτιού κ.λπ.)¹¹. Επιπλέον, εγείρονται ηθικά ζητήματα σχετικά με την πιθανή έκθεση των ερωτώμενων σε βία μέσα από την ερευνητική διαδικασία, εξαιτίας της ανάκλησης στη μνήμη περιστατικών βίας κατά τη συνέντευξη, ή της πρόκλησης βίαιης συμπεριφοράς από το πρόσωπο που κακοποιεί, με την ανακάλυψη της συμμετοχής της γυναίκας στη συγκεκριμένη έρευνα¹².

Εντούτοις, οι επιδημιολογικές έρευνες έχουν σημαντικά πλεονεκτήματα για την περιγραφή του φαινομένου της βίας, καθώς¹³:

- παρέχουν στοιχεία για το προφίλ θυμάτων και δραστών (ηλικία, την κοινωνική τάξη, την εθνική/πολιτισμική προέλευση, κ.λπ),
- συμβάλλουν αφενός στην αναγνώριση των διαφόρων μορφών βίας κατά των γυναικών - ιδιαίτερα εκείνων που δεν είναι ιδιαίτερα εμφανείς (λ.χ. ψυχολογική, εξαναγκασμός σε σεξουαλική επαφή) - και αφετέρου στη δημιουργία ενός πλαισίου τυποποίησης της βίας στη βάση πραγματικών εμπειριών ζωής,
- παρέχουν γνώση για την πραγματική έκταση του φαινομένου,
- συμβάλλουν στο να μπορούν οι γυναίκες-θύματα βίας με δράστες άνδρες να αναφέρουν τη βία που υφίστανται και να καταγράφονται περιπτώσεις που σε διαφορετικές συνθήκες μπορεί να μην αναφέρονταν ποτέ.

¹⁰ Hagemann-White C., *European Research...*, ό.π.

¹¹ Dobash R. E., & Dobash R. P., (επιμ.), *Rethinking Violence Against Women*. London, Sage, 1988, σ. 10.

¹² Βλ. σχετικά, Campbell J. C. & Dienemann J. D., "Ethical Issues in Research on Violence Against Women", στο C. M. Renzetti, J. L. Edleson & R. K. Bergen, (επιμ.), *Violence Against Women*. California, Sage, 2001.

¹³ European Women's Lobby, ό.π., σ.39.

- βοηθούν τις γυναίκες να αναγνωρίσουν βίαιες πράξεις, οι οποίες σε άλλες συνθήκες θεωρούνται ως φυσιολογική συμπεριφορά
- καθορίζουν το πλαίσιο παροχής υπηρεσιών και τις στρατηγικές για την πρόληψη.

Στην Ελλάδα δεν έχει πραγματοποιηθεί επιδημιολογική έρευνα για τη βία κατά των γυναικών στην οικογένεια, ούτε υπάρχει ετήσια έκθεση στατιστικών στοιχείων σχετικά με την έκταση του φαινομένου. Επιπλέον, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι στην Ελλάδα τα περιστατικά της ενδο-οικογενειακής βίας δεν δημοσιοποιούνται στις αρμόδιες αρχές με συνέπεια την ύπαρξη σκοτεινού αριθμού βίας κατά των γυναικών¹⁴.

Η παρούσα έρευνα αποτελεί την πρώτη προσπάθεια περιγραφής της έκτασης, της φύσης και των διαστάσεων της βίας κατά των γυναικών μέσα στην οικογένεια στην Ελλάδα. Η διεξαγωγή της έρευνας σε ολόκληρη τη χώρα με συνεντεύξεις στο πεδίο προσβλέπει στη διερεύνηση του θέματος στον ευρύ πληθυσμό και όχι μόνο σε γυναίκες που χρησιμοποιούν τις παρεχόμενες υπηρεσίες.

Σε γενικές γραμμές, η έρευνα επιδιώκει την αναφορά των διαφόρων μορφών βίας από τις ίδιες της γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων της ψυχολογικής και της σεξουαλικής βίας. Αξιοποιεί τη συμβολή των ερευνών για την ενδο-οικογενειακή βία στις Ηνωμένες Πολιτείες ως προς την περιγραφή των βίαιων συμπεριφορών, της έρευνας του Home Office στη Μεγάλη Βρετανία για την καταγραφή της βίας και για την ανάλυση περιστατικού και δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανίχνευση της στάσης και της αντίδρασης των γυναικών απέναντι στη βία στις «στενές» διαπροσωπικές σχέσεις.

Στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις αναφορικά με τα θέματα της ενδο-οικογενειακής βίας και το πλαίσιο, μέσα στο οποίο διαμορφώθηκαν οι υποθέσεις της συγκεκριμένης έρευνας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται διεξοδικά η μεθοδολογική προσέγγιση που επιλέχθηκε και αναφέρονται οι μεθοδολογικές δυσχέρειες που προέκυψαν κατά το σχεδιασμό.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται η ποσοτική ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων και επιχειρείται η ποιοτική επεξεργασία των στοιχείων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται συνοπτικά τα αποτελέσματα της έρευνας και διατυπώνονται προτάσεις για τη χάραξη πολιτικών.

Στο παράρτημα παρατίθεται το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε.

¹⁴ Βλ. σχετικά, Chatzifotiou S., Keeping Domestic Violence in Silence: The Case of Greece, Πρακτικά του συνεδρίου με θέμα: *Violence in the Family. A Plan for Action*, Λευκωσία, Νοέμβριος 2000.

ΚΕΦ. Ι. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

1. Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΩΝ ΟΡΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΕΝΔΟ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ

Προκειμένου να ορίσει κανείς εννοιολογικά την ενδο-οικογενειακή βία, θα πρέπει να προσδιορίσει τους όρους, από τους οποίους η έννοια συντίθεται. Έτσι, ως βία νοείται η όποια σωματική, λεκτική και ψυχολογική ή συναισθηματική βία, ο εξαναγκασμός και η παραμέληση, ανεξάρτητα από το αν η χρήση της βίας είναι επαναλαμβανόμενη ή λαμβάνει χώρα μόνο μία φορά. Ο δε όρος «οικογένεια» αναφέρεται όχι μόνο στην πυρηνική οικογένεια, αλλά σε μια διευρυμένη μορφή οικογένειας, καθώς και στις οιονεί οικογένειες¹⁵.

Η **σωματική βία** προσδιορίζεται από τις διακυμάνσεις μεταξύ ενός χαστουκιού στο πρόσωπο έως τη σοβαρή σωματική βλάβη, η οποία καταλήγει ακόμα και σε εκ προθέσεως ανθρωποκτονία. Η **ψυχολογική βία** κυμαίνεται από ταπείνωση έως σοβαρή ψυχολογική βλάβη και έκπτωση του θύματος στην κοινωνική του λειτουργικότητα¹⁶. Η **λεκτική βία**, η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ψυχολογική, εμπεριέχει ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών που κινούνται από φωνές και εξυβρίσεις έως λεκτικό εξευτελισμό, απειλές και λεκτική τρομοκράτηση του θύματος. Ο **εξαναγκασμός**, εξάλλου, είναι δυνατόν να περιλαμβάνει την υποχρέωση του θύματος να έρθει σε σεξουαλική πράξη με το δράστη παρά τη θέλησή του, ενώ η παραμέληση αφορά στη στέρηση βασικών και θεμελιωδών δικαιωμάτων του θύματος (στέρηση ελευθερίας, οικονομική στέρηση και εξάρτηση, έλλειψη φροντίδας για τις συναισθηματικές ανάγκες του θύματος, αποστέρηση της ιατρικής φροντίδας αναφορικά με τη σωματική και ψυχική υγεία, της αποστέρησης της εκπαίδευσης, κλπ.).

Η ενδο-οικογενειακή βία παλαιότερα προσδιοριζόταν κυρίως ως η σωματική ή/και η ψυχολογική βία του άνδρα-συζύγου/συντρόφου εναντίον της γυναίκας-συζύγου/συντρόφου. Παρατηρούμε, συνεπώς ότι στους εκάστοτε ορισμούς δεν περιλαμβάνονταν όλες οι μορφές κακοποίησης. Έτσι, οι Straus, Gelles & Steinmetz¹⁷ διαχωρίζουν τη βία σε δύο τύπους: α) στη «φυσιολογική βία», όπου η βίαιη πράξη πραγματοποιείται με την πρόθεση πρόκλησης σωματικού πόνου ή τραύματος σε

¹⁵ Spinellis C. D., *Crime in Greece in Perspective*, Athens, Sakkoulas pub., 1997.

¹⁶ Ως λειτουργικότητα, ορίζουμε τη συνειδητή προσπάθεια και ικανότητα του ατόμου να προσαρμόζεται και να επενεργεί στο περιβάλλον του. Διακρίνεται σε ψυχολογική, κοινωνική και επαγγελματική. Στην ουσία, αναφερόμαστε στην ικανότητα του ατόμου να εμπλέκεται σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων (διαπροσωπικές σχέσεις, επαγγελματική επίδοση, ανάληψη και διεκπεραίωση πρωτοβουλιών και υποχρεώσεων, κλπ.) με αποτελεσματικότητα. Βλ. Σχετικά την Κλίμακα Συνολικής Εκτίμησης της Λειτουργικότητας (GAF), όπως αυτή αναφέρεται στο: Μάνος Ν., *Βασικά Στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 1997, σελ. 860-861.

¹⁷ Όπως αναφέρεται στο: Pagelow D. M., *Family Violence*, New York, Praeger Pub., 1984.

κάποιο άτομο και β) στην «καταχρηστική βία», η οποία ορίζεται ως πράξη που ενέχει τη σοβαρή πιθανότητα τραυματισμού του ατόμου που πλήττεται. Η Walker¹⁸ αναφέρει ότι η κακοποιημένη γυναίκα κατ' επανάληψη και συστηματικά υφίσταται βίαιη συμπεριφορά από έναν άνδρα, τόσο σε σωματικό, όσο και σε ψυχολογικό επίπεδο, με σκοπό τον εξαναγκασμό της σε πράξεις ακούσιες, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα δικαιώματά της. Η Pagelow¹⁹ προσδιορίζει την κακοποίηση ως τον εκ προθέσεως τραυματισμό της γυναίκας ή τον εξαναγκασμό της σε πράξεις ακούσιες, ή το βίαιο περιορισμό της αναφορικά με εθελούσιες δραστηριότητες, από ενήλικα άνδρα, με τον οποίο διατηρεί σεξουαλική σχέση, ανεξάρτητα από το αν η βία επισυμβαίνει στο πλαίσιο του έγγαμου βίου.

Η βία στους κόλπους της οικογένειας προσδιορίζεται, πλέον, ευρέως ως ο οικονομικός έλεγχος και η σωματική, σεξουαλική, συναισθηματική και ψυχολογική κακοποίηση μεταξύ ενηλίκων ή εφήβων, εναντίον των τωρινών ή προηγούμενων συζύγων/συντρόφων τους²⁰. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η ενδο-οικογενειακή βία καθορίστηκε με σαφήνεια από τον ορισμό που έχει προταθεί από τη Δανία και έγινε αποδεκτός από τα υπόλοιπα Κράτη-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης: «Κάθε σωματική, σεξουαλική, ή ψυχολογική βία που ασκείται σε βάρος του θύματος από τον τωρινό ή πρώην σύζυγο, ή από το σύντροφο, ή άλλα μέλη της οικογένειας»²¹.

Η ενδο-οικογενειακή βία, πλέον, θεωρείται πρώτιστα καταστρατήγηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αποτελεί φαινόμενο, το οποίο έχει προεκτάσεις και επιπτώσεις σε ατομικό, πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο: επηρεάζει και άλλα μέλη της οικογένειας, πλην του θύματος, επιφέρει αρνητικές συνέπειες στην υγεία του (σωματική και ψυχική), προκαλεί τον κοινωνικό αποκλεισμό του, ευνοεί την αναπαραγωγή διαστρεβλωμένων κοινωνικών ρόλων και μεταφράζεται σε τεράστιο κόστος στον κρατικό προϋπολογισμό, καθώς ενεργοποιούνται στρατηγικές πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου²².

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η βία μέσα στην οικογένεια συνδέεται άμεσα με την απόκτηση και τη διατήρηση της άσκησης ελέγχου και αποτελεί ένα από τα χρησιμοποιούμενα μέσα επίτευξής του, καθώς η διατήρηση των ρόλων στους κόλπους της οικογένειας θεωρείται τόσο σημαντική, όσο σε οποιαδήποτε άλλη

¹⁸ Walker L. E., *The Battered Woman*, New York, Harper & Row, 1979.

¹⁹ Όπως αναφέρεται στο: Pagelow D. M., *Family...ό.π.*

²⁰ Domestic Violence Advisory Council, *Preventing Domestic Violence: A blueprint for the 21st Century*, Sacramento, California Department of Health Services, October 1998.

²¹ Βλ. σχετικά: Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Το Σχέδιο Συμπερασμάτων του Συμβουλίου σχετικά με την Επισκόπηση της Εφαρμογής από τα Κράτη-Μέλη και τα Όργανα της ΕΕ του Προγράμματος Δράσης του Πεκίνου*, 14074/02 SOC 499 JAI 248.

²² Diamantopoulou A., *Violence Against Women: Zero Tolerance*, Closing of the European Campaign, Lisbon, Centro de Congressos de Lisboa, 4-6 May 2000.

κοινωνική δομή²³. Ειδικότερα, η δομή και η κουλτούρα της οικογένειας αρκετές φορές αντικατοπτρίζουν αντιλήψεις που υποστηρίζονται σε άλλους κοινωνικούς θεσμούς και εμπεριέχουν όλα τα κοινωνικά προβλήματα, τα οποία πλέον συναντώνται σε μικρο-επίπεδο²⁴. για παράδειγμα, παρατηρείται συχνά η διαπαιδαγώγηση των παιδιών να βασίζεται σε αρχές, όπου η πειθαρχία και η τιμωρία που επιβάλλονται, είναι ανάλογες των κανονιστικών προτύπων που ισχύουν στην εργασία και βασίζονται στην ηλικία και το φύλο. Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά μαθαίνουν τις συγκεκριμένες πρακτικές που θα τους επιτρέψουν ως ενήλικες να δρουν με τους παρόμοιους κανόνες και συμπεριφορές που διέρχονται της διαρθρωτικής βίας. Κατά συνέπεια, η ενδο-οικογενειακή βία αποτελεί μια *επιλεγμένη* συμπεριφορά στο πλαίσιο των ρυθμίσεων της ιεραρχικής εξουσίας, η οποία αφενός στερεί από τη γυναίκα τα απαραίτητα εκείνα εφόδια για την αυτο-ανάπτυξή της και αφετέρου συμβάλλει στη διατήρηση ή/και στην εκ νέου καθιέρωση των σχέσεων εξουσίας μεταξύ των δύο φύλων²⁵.

²³ Βλ. σχετικά: Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, *Σχέδιο Σύστασης προς την Επιτροπή Ίσων Ευκαιριών Ανδρών και Γυναικών της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπη με θέμα «Οικογενειακή Βία»*, Νοέμβριος 2002. Επίσης: Dobash R.E. & Dobash R., *Violence Against Wives*, New York, Free Press, 1979.

²⁴ Benard C. & Schaffer E., *Η Καθημερινή Βία στο Γάμο*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Παρατηρητής, χ.χ.

²⁵ Tift L. L., *Battering of Women: The failure of Intervention and the Case of Prevention*, Westview Press, 1993.

2. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Οι ερμηνείες που προτείνονται αναφορικά με την αιτιολόγηση του φαινομένου της ενδο-οικογενειακής βίας, είναι δυνατόν να συνοψιστούν ως εξής²⁶:

1. **Ψυχιατρικές θεωρίες:** η πρωταρχική πηγή της κακοποίησης εντοπίζεται στα παθολογικά χαρακτηριστικά της δομής της προσωπικότητας του δράστη ή/και του θύματος, τα οποία είναι απόρροια της ελλιπούς ψυχονοητικής ανάπτυξης του ατόμου στην (πρώιμη) παιδική ηλικία. Παράλληλα υποστηρίζεται ότι υπάρχουν υψηλά ποσοστά ψυχοπαθολογίας στα άτομα που παρουσιάζουν καταχρηστική συμπεριφορά²⁷.
2. **Συμπεριφοριστικές θεωρίες:** η καταχρηστική συμπεριφορά (κακοποίηση) είναι αποτέλεσμα επιβράβευσης ή τιμωρίας του δράστη, σε περίπτωση άσκησης ή αποφυγής της αντίστοιχα. Η επιβράβευση μπορεί να είναι συμπεριφοριστική (ενδοτικότητα στις επιθυμίες του ατόμου με βίαιη συμπεριφορά), συναισθηματική (σαδιστική ευχαρίστηση), ή κοινωνική (επιβεβαίωση της δύναμης και της εξουσίας)²⁸.
3. **Γνωστικές θεωρίες:** η κακοποίηση είναι απόρροια εκδραμάτισης από το δράστη φαντασιωσικών σκηνών, ή αν ο τελευταίος προσπαθεί να επιλύσει τυχόν γνωστικές ασυμφωνίες σχετικά με την εικόνα εαυτού του. Ειδικότερα, οι φαντασιώσεις σεξουαλικής επικυριαρχίας και σωματικής επιθετικότητας θεωρούνται ως πρόδρομοι της σεξουαλικής και της σωματικής κακοποίησης. Οι εικόνες σεξουαλικής και σωματικής βίας που προβάλλουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης σε μεγάλο βαθμό ενθαρρύνουν τις συγκεκριμένες φαντασιώσεις²⁹.
4. **Θεωρία της υποκοουλτούρας της βίας:** η καταχρηστική συμπεριφορά επισυμβαίνει τακτικά και είναι αποδεκτή, τόσο από τους δράστες, όσο και από τα θύματα, εντός ενός συγκεκριμένου περιβάλλοντος υποκοουλτούρας. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι κάποιες κοινωνικές ομάδες έχουν διαφορετικά επίπεδα βίας, καθώς κινούνται σε συνθήκες και χώρους διαβίωσης, στους οποίους οι υπάρχουσες νόρμες και αξίες ενθαρρύνουν τη βίαιη συμπεριφορά. Η θεωρία αυτή ενδυναμώνεται από το γεγονός ότι τα

²⁶ Mignon S. I., Larson C. J. & Holmes W. M., *Family Abuse: Consequences, Theories and Responses*, Allyn & Bacon, 2002. ; Yick A. G., *Feminist Theory and Status Inconsistency Theory, Violence Against Women*, 7, 5, 2001, σελ. 545-562.

²⁷ Hart S. D., Dutton D. G. & Newlove T., *The Prevalence of Personality Disorder Among Wife Assaulters, Journal of Personality Disorders*, 7, 1993, σελ. 328-340.

²⁸ Mignon S. I., Larson C. J. & Holmes W. M., *Family...ό.π.*

²⁹ Στο ίδιο.

βίαια επεισόδια φαίνεται να συμβαίνουν κυρίως σε περιορισμένες γεωγραφικές περιοχές³⁰.

5. **Φεμινιστικές προσεγγίσεις:** Η κοινωνία με πατριαρχικές δομές ενθαρρύνει τη βία από τους άνδρες προς τις γυναίκες. Σε αυτές τις κοινωνίες, οι γυναίκες υφίστανται κακοποίηση επειδή θεωρούνται υποδεέστερες από τους άνδρες. Σε αυτήν την προσέγγιση, κρίνεται ουσιώδες να κατανοηθεί η ιστορική υποτέλεια των γυναικών στους άνδρες. Η φεμινιστική θεωρία τίθεται υπέρ μιας ερμηνείας της κοινωνικής δομής, η οποία έχει σχεδιαστεί ώστε να παραβλέπει, ή να ενθαρρύνει και να διαιωνίζει την επικυριαρχία των ανδρών στις γυναίκες³¹.
6. **Θεωρία της κοινωνικοποίησης των ρόλων των φύλων:** στα πλαίσια της κοινωνικοποίησης των δύο φύλων, οι άνδρες ενθαρρύνονται να είναι περισσότερο επιθετικοί από τις γυναίκες, ενώ η σεξουαλική επιθετικότητα τους αυξάνει την αίσθηση ανδρισμού και αρρενωπότητας. Καθώς δεν ενθαρρύνονται να μιλούν για τα συναισθήματά τους, όταν αντιμετωπίζουν δυσκολίες, είναι δυνατόν να καταφύγουν στη σεξουαλική δραστηριότητα ή στη βία, προκειμένου να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που προκύπτουν. Όταν οι άνδρες υφίστανται βία, αυτό συμβαίνει γιατί έχουν θηλυπρεπή ρόλο στην κοινωνία³².
7. **Θεωρία της κοινωνικής μάθησης:** ο δράστης έχει μάθει να φέρεται βίαια, καθώς έχει υπάρξει είτε μάρτυρας σκηνών βίας, είτε θύμα βίαιης συμπεριφοράς, κυρίως στην οικογένεια προέλευσης. Παράλληλα, η (βίαη) συμπεριφορά του έχει ενισχυθεί μέσω επιβράβευσης από το περιβάλλον του, από το οποίο το άτομο δεν μαθαίνει μόνο να είναι βίαιο, αλλά μαθαίνει να δικαιολογεί ηθικά και κοινωνικά την καταχρηστική του συμπεριφορά. Η θεωρία αυτή ερμηνεύει επαρκώς το γεγονός ότι σε κάποιες οικογένειες είναι δυνατόν να υπάρξουν πολλαπλοί δράστες σωματικής ή/και σεξουαλικής βίας³³.
8. **Θεωρία των πόρων.** Η συγκεκριμένη θεωρία υποστηρίζει ότι όλα τα κοινωνικά συστήματα στρέφονται γύρω από τις απειλές ή τη χρήση βίας. Οι

³⁰ Wolfgang M. E. & Ferracuti F., *Η Υποκουλτούρα της Βίας* (μτφ. Φ. Μηλιώνη), Αθήνα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 1995.

³¹ Smith M., Patriarchal Ideology and Wife Beating: A Test of a Feminist Hypothesis, *Violence and Victims*, 5, 1991, σελ. 257-273. ; Yllo K., Through the Feminist Lens: Gender, Power and Violence, στο R. J. Gelles & D. R. Loseke, *Current Controversies on Family Violence*, Newbury Park, Sage pub., 1993, σελ. 47-52.

³² Gilgun J. F., Resilience and the Intergenerational Transmission of Child Sexual Abuse, στο M. Q. Patton, *Family Sexual Abuse: Frontline Research and Evaluation*, Newbury Park, Sage pub., 1991, σελ. 93-105.

³³ Gelles R. J. & Cornell C. P., *Intimate Violence in Families*, Newbury Park, Sage Pub., 1985.

δράστες κακοποίησης διαθέτουν περισσότερους πόρους/μέσα (κοινωνικά, οικονομικά, ψυχολογικά), με αποτέλεσμα να υποτιμούν τα θύματα και να είναι σε θέση να επιβάλλουν τη θέλησή τους στα τελευταία. Ακόμα και η έλλειψη πόρων, αρκετές φορές, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε βίαιη συμπεριφορά με σκοπό την επιβολή και τη διατήρηση της εξουσίας³⁴.

9. **Θεωρία της κοινωνικής συναλλαγής.** Η συγκεκριμένη θεωρία επικεντρώνεται σε ένα σύστημα επιβραβεύσεων και αρνητικών κυρώσεων στις διαπροσωπικές σχέσεις: τα άτομα θα εμπλακούν σε συμπεριφορές που είναι πιθανόν να τους αποφέρουν επιβράβευση, ενώ θα αποφύγουν συμπεριφορές που ενδεχομένως να επιφέρουν κυρώσεις. Οι δράστες κακοποίησης έχουν την εξουσία και τη δυνατότητα να εκμεταλλεύονται τα θύματα, ενώ τα τελευταία ελλείπουν της απαραίτητης ικανότητας να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά την κακοποίηση και διαθέτουν ανεπαρκή μέσα να προσφέρουν εναλλακτικούς τρόπους επιβράβευσης στο δράστη³⁵.
10. **Θεωρία των οικογενειακών συστημάτων.** Η αιτία της κακοποίησης εντοπίζεται στην ανισορροπία των δυναμικών και των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας. Επισημαίνεται ότι τα αίτια της ενδο-οικογενειακής βίας έχουν πολλαπλές ρίζες, όπως οι ρυθμιστικές δομές, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των μελών της οικογένειας, οι ματαιώσεις που τυχόν δέχονται τα τελευταία, ή ακόμα και οι συγκρούσεις που προκύπτουν στους κόλπους της οικογένειας. Συνήθως, στην οικογένεια υπάρχει περισσότερη καταχρηστική συμπεριφορά από ό,τι αναφέρεται ή καταγγέλλεται. Τις περισσότερες δε φορές, η βία στην οικογένεια είτε γίνεται αντικείμενο άρνησης, είτε παραβλέπεται³⁶.
11. **Θεωρία των συναισθηματικών δεσμών.** Η συγκεκριμένη θεωρία ενσωματώνει τόσο τις ψυχολογικές, όσο και τις κοινωνιολογικές παραμέτρους στην ερμηνεία της ενδο-οικογενειακής βίας. Η κακοποίηση οφείλεται σε ανεπαρκείς και ακατάλληλες σχέσεις με τους γονείς, γεγονός που παρεμποδίζει την ανάπτυξη ενός δεσμού αγάπης μεταξύ της γονεϊκής φιγούρας και του παιδιού. Τα προβλήματα συναισθηματικών δεσμών που προκύπτουν κατά την παιδική ηλικία, δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για δυσκολίες στις στενές διαπροσωπικές σχέσεις κατά την ενήλικη ζωή³⁷.

³⁴ Goode W., Force and Violence in the Family, *Journal of Marriage and the Family*, 33, 1971, σελ. 624-636.

³⁵ Mignon S. I., Larson C. J. & Holmes W. M., *Family...ό.π.*

³⁶ Gelles R., Through a Sociological Lens: Social Structure and Family Violence, R. J. Gelles & D. R. Loseke, *Current Controversies...*, ό.π., σελ. 31-62.

³⁷ Bowlby J., *The Making and Breaking of Affectional Bonds*, London, Tavistock pub., 1979.

12. **Θεωρία της ανακολουθίας της κοινωνικής τάξης:** η καταχρηστική συμπεριφορά οφείλεται στην έλλειψη πόρων και στη συνεπαγόμενη ασυμφωνία και άγχος που βιώνει το άτομο από την ασύμμετρη κατανομή των πόρων αυτών. Κατά συνέπεια, η ανακολουθία της κοινωνικής τάξης απειλεί τα πατριαρχικά μοντέλα εξουσίας και τα συστήματα αξιών³⁸.

Εντούτοις, καμιά από τις παραπάνω θεωρίες δεν είναι επαρκής *per se* να ερμηνεύσει την ενδο-οικογενειακή βία, καθώς θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ένα πολυ-παραγοντικό μοντέλο για την προσέγγιση ενός φαινομένου που διατρέχει την κοινωνία, τόσο σε μικρο-, όσο και σε μακρο-επίπεδο· ειδάλλως, ελλοχεύει ο κίνδυνος να δαιωνιστούν, αναλόγως της θεωρίας που κάθε φορά χρησιμοποιείται, στερεοτυπικές συμπεριφορές και στάσεις που δυσχεραίνουν την αποτελεσματική αντιμετώπιση της βίας στους κόλπους της οικογένειας. Ένα φαινόμενο με προεκτάσεις πολιτικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, ακόμα και οικονομικές, θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με γνώμονα κατά το δυνατόν όλες τις ενδογενείς και εξωγενείς μεταβλητές που το χαρακτηρίζουν και το απαρτίζουν.

Κατά συνέπεια, η ερμηνεία της ενδο-οικογενειακής βίας θα πρέπει να βασιστεί στη διερεύνηση τόσο της προσωπικότητας του δράστη και του θύματος, ώστε να αντιμετωπιστεί (και να προληφθεί) η καταχρηστική ή η θυματοποιημένη συμπεριφορά σε ατομικό επίπεδο, όσο και των εξωγενών παραμέτρων που συνεπικουρούν στην εμφάνισή της: των ιδιαίτερων δομικών χαρακτηριστικών που διέπουν το θεσμό του γάμου, των ρόλων που αναλαμβάνουν τα δύο φύλα εντός και εκτός του τελευταίου, των πολιτισμικών δομών που χαρακτηρίζουν στο διηνεκές την κοινωνία, της μάθησης συμπεριφορών και ρόλων σύμφωνα με το φύλο από την οικογένεια καταγωγής, των σχέσεων εξουσίας που αναπτύσσονται και λειτουργούν ρυθμιστικά σε οποιοδήποτε δι-ατομικό ή δι-ομαδικό επίπεδο αλληλεπίδρασης, κλπ.

³⁸ Mignon S. I., Larson C. J. & Holmes W. M., *Family...ό.π.*

3. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΕΡΕΥΝΩΝ

Αναφορικά με τις μορφές βίας που είναι δυνατόν να παρουσιαστούν στην οικογένεια, η **λεκτική βία** εμφανίζει αρκετά υψηλά ποσοστά. Έρευνα των Straus & Sweet σε δείγμα 5232 ζευγαριών στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, κατέδειξε ότι οι άνδρες και οι γυναίκες εμπλέκονται στη λεκτική βία εναντίον των συζύγων/συντρόφων τους σχεδόν εξίσου. Η πιθανότητα εμφάνισης της συγκεκριμένης μορφής βίας, τείνει να μειώνεται ανάλογα με την ηλικία και τον αριθμό των παιδιών στην οικογένεια και να αυξάνεται με την κατάχρηση οινόπνευματων ή/και άλλων ουσιών. Μεταξύ των άλλων, καταδείχτηκε ότι η λεκτική κακοποίηση προσομοιάζει σε μεγάλο βαθμό με τη σωματική κακοποίηση, αν λάβει κανείς υπόψη συγκεκριμένες κοινωνικές και ψυχολογικές μεταβλητές. Υπό αυτό το πρίσμα, η λεκτική βία δεν αποτελεί αντικατάσταση της σωματικής βίας· αντίθετα, μπορεί να θεωρηθεί ως τμήμα ενός δυσπροσαρμοστικού μοντέλου συμπεριφοράς, το οποίο είναι παραπλήσιο αυτού της σωματικής κακοποίησης³⁹.

Η **ψυχολογική κακοποίηση** στις στενές σχέσεις μεταξύ ενηλίκων έχει οριστεί ως κάθε συμπεριφορά που μειώνει την αυτο-εκτίμηση και το αίσθημα ασφάλειας ή αυτο-ελέγχου ενός συντρόφου⁴⁰. Επίσης, θεωρητικοποιείται με βάση τις συνέπειές της, καθώς έχει υποστηριχτεί ότι αποτελεί την καθημερινή διαντίδραση με τον/την σύντροφο, η οποία κλονίζει την ψυχολογική, συναισθηματική ή συμπεριφορική ικανότητα του θύματος, άσχετα από το αν υπήρχε πρόθεση, ή αν το τελευταίο συνειδητοποιεί τις συνέπειες της συμπεριφοράς που υφίσταται⁴¹. Αρκετές φορές διερευνάται ως φαινόμενο που επισυμβαίνει ταυτόχρονα με τη σωματική κακοποίηση, αν και έχει αναγνωριστεί ότι υπάρχουν πολυάριθμοι τρόποι να επικυριαρχήσει κανείς στο/στη σύντροφό του εκτός των βίαιων σωματικών πράξεων⁴².

Παρά την περιορισμένη θεωρητικοποίηση της ψυχολογικής κακοποίησης, έχουν παραχθεί χρήσιμα ερευνητικά δεδομένα αναφορικά με τη συχνότητά της⁴³. Για παράδειγμα, έχει παρατηρηθεί ότι η ψυχολογική κακοποίηση συμβαίνει στην πλειονότητα των σχέσεων, στις οποίες υπάρχει σωματική κακοποίηση⁴⁴, ενώ έχει

³⁹ Straus M. A. & Sweet S., Verbal/Symbolic Aggression in Couples: Incidence Rates and Relationships to Personal Characteristics, *Journal of Marriage and the Family*, 54, 2, 1992, σελ. 346-357.

⁴⁰ Walker L. E., *The Battered Woman Syndrome*, New York, Springer, 1984.

⁴¹ Marshall L. L., Physical and Psychological Abuse, στο W. R. Cupach & B. H. Spitzberg (επιμ.), *The Dark Side of Interpersonal Communication*, New Jersey, Hillsdale, 1994.

⁴² Shepard M. F. & Campbell J. A., The Abusive Behavior Inventory: A Measure Of Psychological And Physical Abuse, *Journal of Interpersonal Violence*, 7, 291-305, 1992.

⁴³ Follingstad D. R. & DeHart D. D., Defining Psychological Abuse of Husbands Towards Wives, *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 9, 891-920, 2000.

⁴⁴ Follingstad D. R., Rutledge L. L., Berg B. J., Hause E. S. & Polek D. S., The Role of Emotional Abuse in Physically Abusive Relationships, *Journal of Family Violence*, 5, 107-120, 1990.

αναφερθεί ότι η ψυχολογική βία συνδέεται στενά με την πιθανότητα βίαιων σωματικών επιθέσεων⁴⁵. Εξάλλου, έχει υποδειχθεί ότι η πρώιμη εμφάνιση ψυχολογικής κακοποίησης τείνει να καταλήγει σε σωματική κακοποίηση μέσα στα πρώτα χρόνια του γάμου⁴⁶.

Εντούτοις, υπάρχει η παραδοχή σε άλλες έρευνες ότι η ψυχολογική κακοποίηση μπορεί να παρατηρηθεί σε σχέσεις όπου δεν έχει αναφερθεί σωματική κακοποίηση και η δυναμική της πρώτης είναι δυνατόν στην πραγματικότητα να αποκλίνει από τη δυναμική της τελευταίας⁴⁷. Έχει, επίσης, σημειωθεί ότι ο «κύκλος βίας» που ενυπάρχει στη σωματική κακοποίηση δεν παρουσιάζεται πάντα σε περιπτώσεις ψυχολογικής κακοποίησης, γεγονός το οποίο φανερώνει μάλλον μια γραμμική κλιμάκωση, παρά επαναλαμβανόμενους κύκλους έντασης και απεμπλοκής από την τελευταία⁴⁸. Ενώ οι γυναίκες που κακοποιούνται σωματικά, γνωρίζουν ότι η βία εναντίον τους είχε ως στόχο να τις βλάψει, τα θύματα ψυχολογικής βίας έχουν μεγαλύτερη δυσκολία στο να την αναγνωρίσουν ως κακοποίηση και κατά συνέπεια είναι λιγότερο ικανές στο να αμυνθούν ή να ανανήψουν από τις επιθέσεις ψυχολογικής υφής⁴⁹.

Η ψυχολογική κακοποίηση διέπεται από κάποια κοινά χαρακτηριστικά τόσο στους ενήλικες, όσο και τα παιδιά. Τα σχήματα⁵⁰ και για τους δύο πληθυσμούς περιλαμβάνουν την απόρριψη, την ταπείνωση και τον εξευτελισμό, απειλές ή/και τρομοκράτηση, εκμετάλλευση ή/και χρήση «ανδρικών προνομίων», καθώς και απομόνωση⁵¹. Παρά τις ομοιότητες που προαναφέρθηκαν στην ψυχολογική κακοποίηση των ενηλίκων και των παιδιών, υπάρχουν και σαφείς διαφορές, όπως η παθολογική ζήλεια, η οικονομική στέρηση, η εξαιρετικά ελεγκτική συμπεριφορά και η κοινωνική απομόνωση, συμπεριφορές που παρατηρούνται πρωταρχικά στις σχέσεις ενηλίκων⁵² και η παραμέληση της ιατρικής φροντίδας, της ψυχικής υγείας και της εκπαίδευσης, η οποία επισυμβαίνει αποκλειστικά στην ψυχολογική κακοποίηση των παιδιών⁵³.

⁴⁵ Straus M., Leveling, Civility and Violence in the Family, *Journal of Marriage & the Family*, 36, 13-29, 1974.

⁴⁶ O'Leary K. D., Malone J. & Tyree A., Physical Aggression in Early Marriage Prerelationship & Relationship Effects, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62, 594-602, 1994.

⁴⁷ Shepard M. F. & Campbell J. A., *ό.π.*

⁴⁸ Loring M. T., *Emotional Abuse*, New York, Lexington, 1994.

⁴⁹ Loring M. T., *στο ίδιο*.

⁵⁰ Σσ. Νοητική αναπαράσταση εξωτερικών γεγονότων, η οποία προέρχεται από την ενσωμάτωση απλούστερων στοιχείων σε ένα σύνολο πολυπλοκότερο.

⁵¹ O'Leary K. D. & Jouriles E. N., Psychological Abuse Between Adult Partners. Prevalence and Impact on Partners and Children, στο L. L'Abate (επιμ.), *Handbook Of Developmental Family Psychology and Psychopathology* (σελ.330-349), New York, Wiley, 1994, όπως αναφέρεται στο Follingstad D. R. & DeHart D. D., *ό.π.*

⁵² Walker L. E., *The Battered Woman*, New York, Harper & Row, 1979; Sonkin D. J., Martin D. & Walker L. E., *The Male Batterer: A Treatment Approach*, New York, Springer, 1985.

⁵³ O'Leary K. D. & Jouriles E. N., *στο ίδιο*.

Η μελέτη που διεξήχθη από το Ευρωπαϊκό Λόμπυ Γυναικών (European Women's Lobby) σχετικά με το **σκοτεινό αριθμό ενδο-οικογενειακής βίας** στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵⁴, καταδεικνύει ότι η ενδο-οικογενειακή βία αποτελεί τη συχνότερη μορφή βίας κατά των γυναικών. Τα ποσοστά που παρουσιάζονται από τις χώρες που συμμετείχαν στη συγκεκριμένη έρευνα, είναι ενδεικτικά της ανησυχητικής διάστασης που έχει πάρει το φαινόμενο της βίας μέσα στην οικογένεια:

- Στην Ολλανδία (1989) το 13% των γυναικών που συμμετείχαν ως υποκείμενα στην έρευνα τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, ήταν θύματα σεξουαλικής ή/και σωματικής κακοποίησης.
- Στο Βέλγιο (1998), ο πλέον συχνός και επικίνδυνος δράστης ήταν ο σύντροφος, αναφορικά με σοβαρές πράξεις βίας κατά των γυναικών (48,4%).
- Στη Φινλανδία (1998) το 22% των έγγαμων γυναικών, καθώς και αυτών που συζούσαν με το σύντροφό τους, είχε δεχτεί βία ή απειλές από τον τελευταίο, ενώ το 9% είχαν υπάρξει θύματα κατά το τελευταίο χρόνο.

Σύμφωνα με άλλες μελέτες:

- Στην Πορτογαλία το 52,8% των γυναικών είχε υπάρξει θύμα βίας με δράστη το σύζυγο/σύντροφό του, με κύρια μορφή βίας την ψυχολογική κακοποίηση⁵⁵.
- Στη Γαλλία (2001) 1.350.000 γυναίκες υπήρξαν θύματα ενδο-οικογενειακής βίας⁵⁶.
- Στη Ρωσία 13.000 γυναίκες δολοφονούνται ετησίως, με δράστη το σύζυγο ή σύντροφό τους⁵⁷.
- Στη Νορβηγία 10.000 γυναίκες αναζητούν την παροχή ιατρικής βοήθειας, εξαιτίας τραυματισμών που υπέστησαν από το σύζυγο/σύντροφό τους⁵⁸.
- Στο Ηνωμένο Βασίλειο, το 25% των γυναικών έχουν υποστεί σωματική κακοποίηση από τον τωρινό ή τον πρώην σύζυγο/σύντροφό κάποια στιγμή της ζωής τους⁵⁹.

Η έρευνα που διεξήγαγαν οι Dobash & Dobash σε δείγμα 1044 γυναικών-θύματων ενδο-οικογενειακής βίας (109 συνεντεύξεις και ανάλυση 933 περιστατικών

⁵⁴ European Women's Lobby, *Unveiling the Hidden Data on Domestic Violence in the EU*, European Policy Action Center of Violence Against Women, Autumn 1999.

⁵⁵ Η ψυχολογική κακοποίηση αναγνωρίζεται πλέον τόσο από τις καταγραφές των στατιστικών, όσο και από τις ίδιες τις γυναίκες, ως την πλέον συχνή και ύπουλη μορφή ενδο-οικογενειακής βίας.

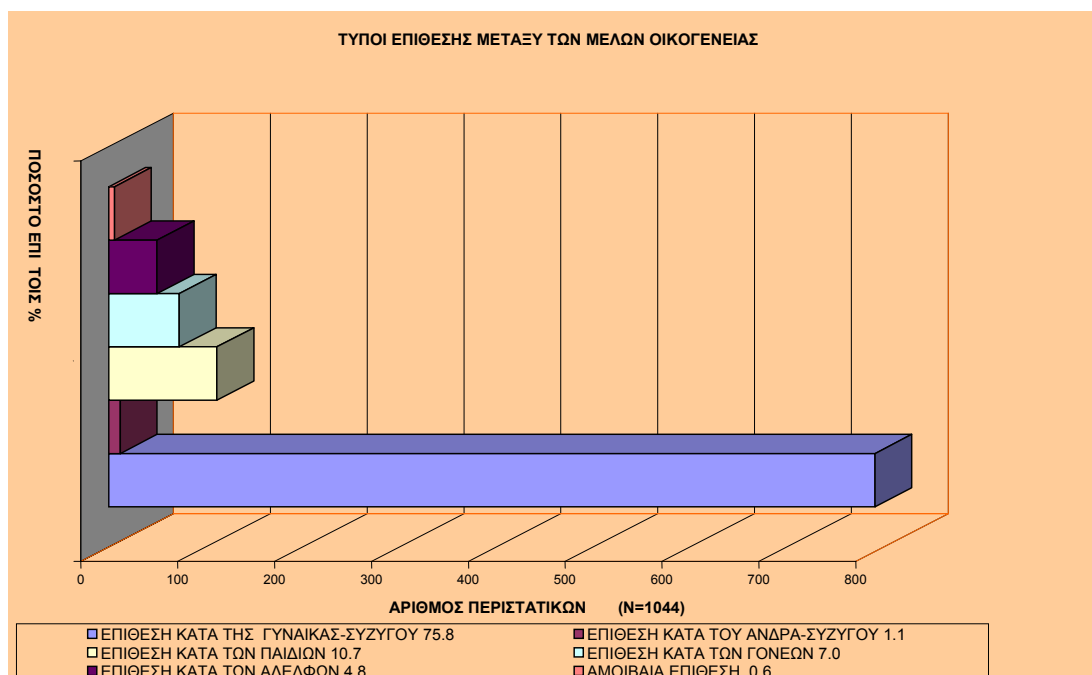
⁵⁶ Η έκταση του προβλήματος στην Ευρώπη, στο Σχέδιο Σύστασης προς την Επιτροπή Ίσων Ευκαιριών Ανδρών και Γυναικών της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπη με θέμα «Οικογενειακή Βία», Νοέμβριος 2002.

⁵⁷ Στο ίδιο.

⁵⁸ Στο ίδιο.

⁵⁹ UNICEF, Βία Κατά των Γυναικών – Μια Παγκόσμια Επιδημία, Αθήνα, Δ.Τ.21/2000, 29 Μαΐου 2000, txt. at <http://www.unicef.gr/oldpress/2000/21-2000.htm>

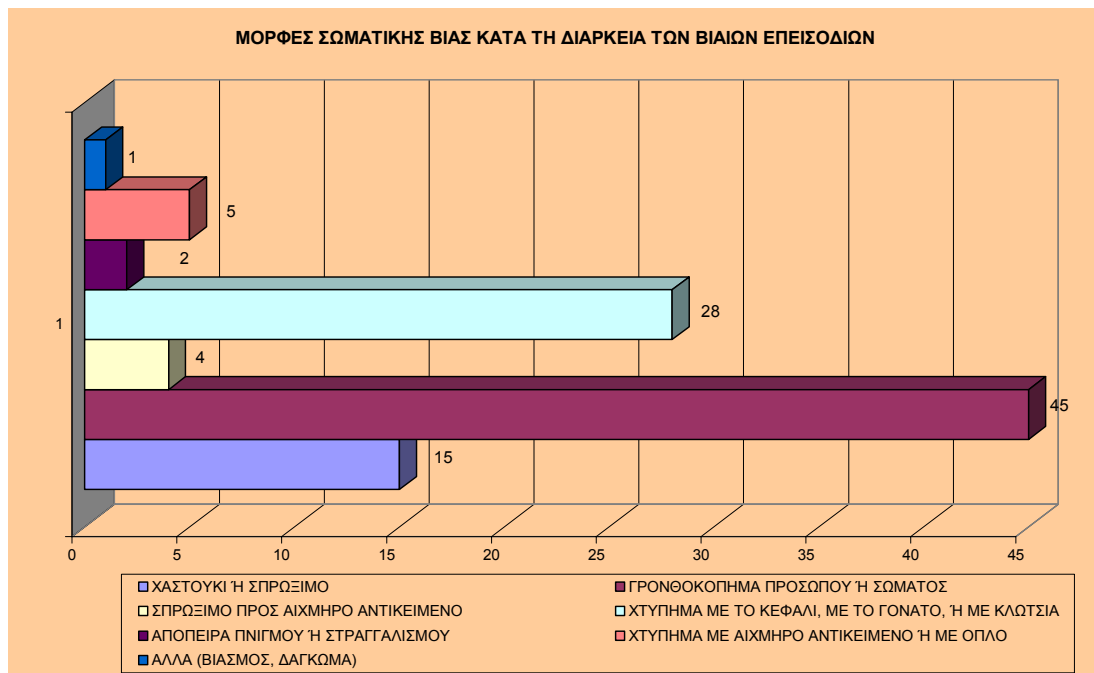
που καταγγέλησαν στις διωκτικές και δικαστικές αρχές)⁶⁰, κατέδειξε ότι κυρίως οι γυναίκες ήταν - σε συντριπτικό ποσοστό - τα θύματα οικογενειακής βίας.

ΠΗΓΗ: Dobash R.E. & Dobash R., *Violence Against Wives*, New York, Free Press, 1979 (ΠΙΝΑΚΑΣ 1).

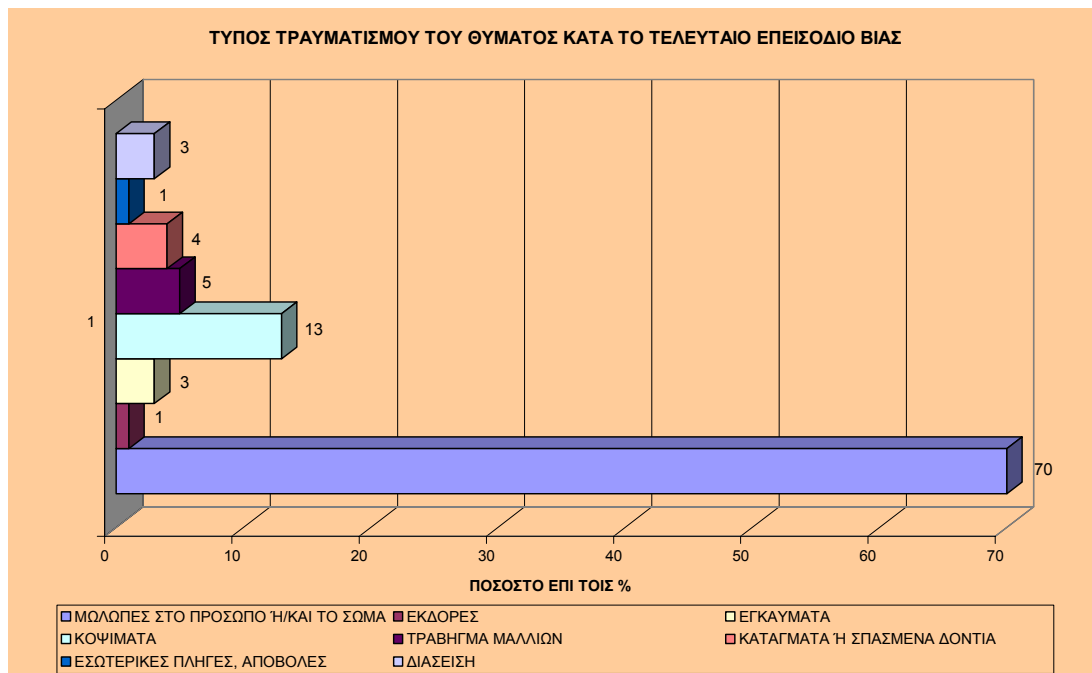
Αρχικά τα επεισόδια βίας ξεκινούν συνήθως με λεκτικές αντιπαραθέσεις που βασίζονται σε διαφωνίες σχετικά με τρέχοντα ζητήματα της καθημερινότητας του ζεύγους. Τα τρία κυριότερα θέματα που αναφέρονταν από τις γυναίκες, ήταν η ζήλεια του συζύγου/συντρόφου τους, η οικονομική διαχείριση και οι διαφορετικές προσδοκίες όσον αφορά στις οικιακές υποχρεώσεις των γυναικών. Η αντιπαραθέση για τα παραπάνω ζητήματα, συνήθως ξεκινά από τον σύζυγο/σύντροφο. Η αντίδραση της γυναίκας στις λεκτικές αντιπαραθέσεις εστιάζεται στην προσπάθειά της είτε να πείσει με λογικά επιχειρήματα το σύζυγο/σύντροφο για τις θέσεις της, είτε να διευθετήσει με εναλλακτικούς τρόπους τη διαφωνία, χωρίς να επέλθει η σύγκρουση. Ανεξάρτητα, ωστόσο, από την αντίδραση της γυναίκας, το ξέσπασμα του βίαιου επεισοδίου είναι σχεδόν αναπόφευκτο: το 70% των ερωτώμενων γυναικών ανέφεραν ότι σχεδόν πάντα ή συχνά, η διαφωνία κατέληγε σε επίθεση από το σύζυγο/σύντροφο. Οι συνηθέστερες μορφές σωματικής βίας περιγράφονται στον ακόλουθο πίνακα:

⁶⁰ Dobash R.E. & Dobash R., *Violence...ό.π.*

ΠΗΓΗ: Dobash R.E. & Dobash R., *Violence Against Wives*, New York, Free Press, 1979 (ΠΙΝΑΚΑΣ 2).

Αναφορικά με τον **τρόπο αντίδρασης** των γυναικών στη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου τους, στη συγκεκριμένη έρευνα δεν καταγράφεται ανταποδοτική βία. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι μόνο το 0,03% των γυναικών αντιδρούσε το ίδιο βίαια με τον άνδρα σε κάθε επεισόδιο βίας, το 33% δεν χρησιμοποίησε ποτέ σωματική βία εναντίον του συζύγου/συντρόφου, το 44% σπάνια το επιχείρησε, ενώ το υπόλοιπο 24% απάντησε το ίδιο βίαια σε ελάχιστες περιπτώσεις. Η συνηθέστερη αντίδραση των γυναικών ήταν η παθητική-αμυντική στάση απέναντι στην επίθεση του συζύγου/συντρόφου, ενώ συχνά εμφανιζόμενη είναι η διαμαρτυρία ή/και το ξέσπασμα σε κλάματα της γυναίκας, τα οποία, όμως, τις περισσότερες φορές πυροδοτούσαν εντονότερα βίαιη συμπεριφορά. Τα τραύματα που προκαλούνταν στις γυναίκες, καταγράφονται στον παρακάτω πίνακα:

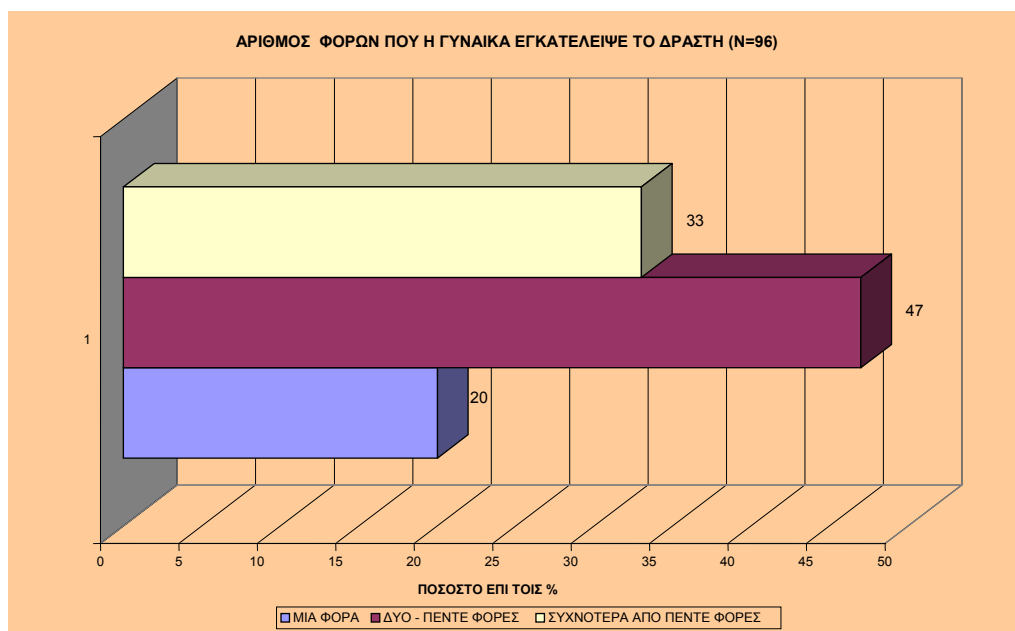
ΠΗΓΗ: Dobash R.E. & Dobash R., *Violence Against Wives*, New York, Free Press, 1979 (ΠΙΝΑΚΑΣ 3).

Οι **τραυματισμοί** πολύ συχνά απαιτήσαν την ιατρική φροντίδα του θύματος ή ακόμα και τη νοσηλεία του. Η φαρμακευτική αγωγή και η νοσηλεία κρίνονται απαραίτητες για το θύμα, αν η σωματική κακοποίηση του απορρέει σε οξεία ή χρόνια ψυχολογικά προβλήματα.

Όσον αφορά στην **παρουσία τρίτων κατά την εξέλιξη των επεισοδίων βίας**, η πλειοψηφία των γυναικών (59%) ανέφερε ότι τα παιδιά της οικογένειας ήταν παρόντα στα βίαια ξεσπάσματα του συζύγου/συντρόφου, ενώ - εάν η βία μέσα στο γάμο/σχέση ήταν χρόνια - πολλαπλασιάζονταν οι πιθανότητες να παρίστανται αυτόπτες μάρτυρες των περιστατικών. Η **αντίδραση των παιδιών** ήταν ανάλογη της ηλικίας τους: σε μικρή ηλικία συνήθως δεν αντιδρούσαν, ήταν φοβισμένα και συγχυσμένα ως προς το τι συνέβαινε, ενώ σε μεγαλύτερη ηλικία, παρενέβαιναν και αντιδρούσαν βίαια προς το δράστη, ή του επιτίθενταν λεκτικά. Οι συγγενείς και οι φίλοι - όταν ήταν μάρτυρες των περιστατικών βίας - είτε δεν αντιδρούσαν καθόλου, είτε απλά προέτρεπαν το σύζυγο/σύντροφο να σταματήσει.

Η **αντίδραση της γυναίκας-θύματος βίας αμέσως μετά το επεισόδιο**, συνήθως ήταν παθητική: παρέμενε στο σπίτι και προσπαθούσε να ηρεμήσει το δράστη. Επίσης, η συναισθηματική της κατάσταση χαρακτηριζόταν από έντονη αναστάτωση, φόβο, ντροπή και θυμό. Ο τελευταίος ήταν τόσο εντονότερος, όσο βιαιότερο ήταν το ξέσπασμα βίας του συζύγου/συντρόφου της γυναίκας. Ωστόσο, η αντίδραση του θύματος φαίνεται να διαφοροποιείται ποιοτικά με το πέρασμα του

χρόνου μετά τη βίαιη επίθεση του συζύγου/συντρόφου: το 88% ανέφερε ότι κάποια στιγμή εγκατέλειψαν το δράστη και την οικογένειά τους. Συγκεκριμένα:

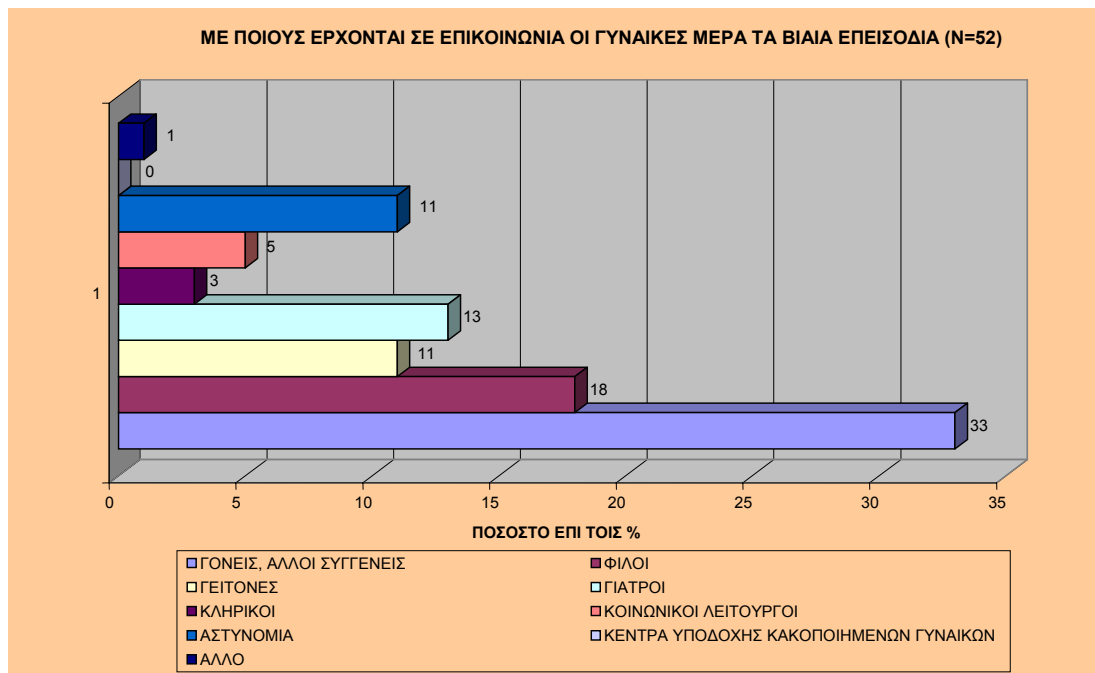
ΠΗΓΗ: Dobash R.E. & Dobash R., *Violence Against Wives*, New York, Free Press, 1979 (ΠΙΝΑΚΑΣ 4).

Εντούτοις, η πλειοψηφία των γυναικών που φεύγουν από το σπίτι τους, **επιστρέφει** λόγω προσωπικών ή κοινωνικών παραγόντων, όπως η αρνητική εικόνα εαυτού, η έλλειψη οικονομικών πόρων, η δυσχέρεια εύρεσης εργασίας, η δυσκολία ανατροφής των παιδιών και η πίεση από τρίτους να μην προχωρήσει το θύμα σε διαζύγιο⁶¹. Η μόνη περίπτωση για το θύμα να **εγκαταλείψει μόνιμα** το δράστη, είναι η κακοποίηση (είτε υπό τη μορφή σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας, είτε υπό τη μορφή παραμέλησης) να γενικευτεί και εναντίον των παιδιών της οικογένειας⁶².

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε μεγάλο ποσοστό οι γυναίκες-θύματα βίας στην οικογένεια, **δεν καταγγέλλουν ή/και μιλούν σε τρίτους** για τα περιστατικά καταχρηστικής συμπεριφοράς. Ακόμα και όταν αποφασίσουν να αναφέρουν ή/και να εκμυστηρευτούν τα επεισόδια βίας σε τρίτους, οι φορές που το κάνουν είναι σημαντικά αντιστρόφως ανάλογες των περιπτώσεων που δέκτηκαν κακοποίηση. Όταν θα αποφασίσουν να αποκαλύψουν σε κάποιον ότι υφίστανται βία, συνήθως απευθύνονται σε άτομα που θα τις παρέξουν υποστήριξη (φίλους, συγγενείς), χωρίς να χρειαστεί να δημοσιοποιηθεί η κατάσταση που βιώνουν.

⁶¹ Truninger E., Marital Violence: The Legal Solutions, *Hastings Law Journal*, 23, 1, 1971, σελ. 259-276, όπως αναφέρεται στο Dobash R.E. & Dobash R., *Violence...ό.π.*

⁶² Dobash R.E. & Dobash R., *Violence...ό.π.*

ΠΗΓΗ: Dobash R.E. & Dobash R., *Violence Against Wives*, New York, Free Press, 1979 (ΠΙΝΑΚΑΣ 5).

Αναφορικά με τη χρήση και την κατάχρηση εξαρτησιογόνων ουσιών, οι έρευνες καταδεικνύουν ότι η σωματική κακοποίηση επηρεάζεται αποφασιστικά από την κατάχρηση αλκοόλ ή/και ναρκωτικών. Συγκεκριμένα, η κατάχρηση αλκοόλ συνδέεται με υψηλότερα ποσοστά κακοποίησης, αλλά η απλή χρήση του δεν συσχετίζεται άμεσα με την άσκηση βίας στην πλειοψηφία των οικογενειών⁶³.

Η υπερβολική επιθετικότητα που εκλύεται με την κατάχρηση αλκοόλ, ανάλογα με τις θεωρητικές προσεγγίσεις που ερμηνεύουν το συσχετισμό βίας και αλκοόλ, είναι δυνατόν να οφείλεται: α) στην άρση των αναστολών, η οποία απορρέει από την προκαλούμενη γνωστική αποδιοργάνωση του ατόμου⁶⁴ και την αλληλεπίδραση των εναλλαγών της διάθεσης με τις προσδοκίες του ατόμου σχετικά με τις ικανότητες του αλκοόλ⁶⁵, β) στην εκμάθηση της συμπεριφοράς του αλκοολικού μέσω της παρατήρησης, όπου η βίαιη συμπεριφορά δικαιολογείται και συγχωρείται αν επισυμβαίνει κατά τη διάρκεια χρήσης ή/και κατάχρησης αλκοόλ⁶⁶ και γ) στην

⁶³ Kaufman-Kantor G. & Straus M. A., The "Drunken Bum" Theory of Wife Beating, *Social Problems*, 34, 3, 1987, σελ. 213-230.

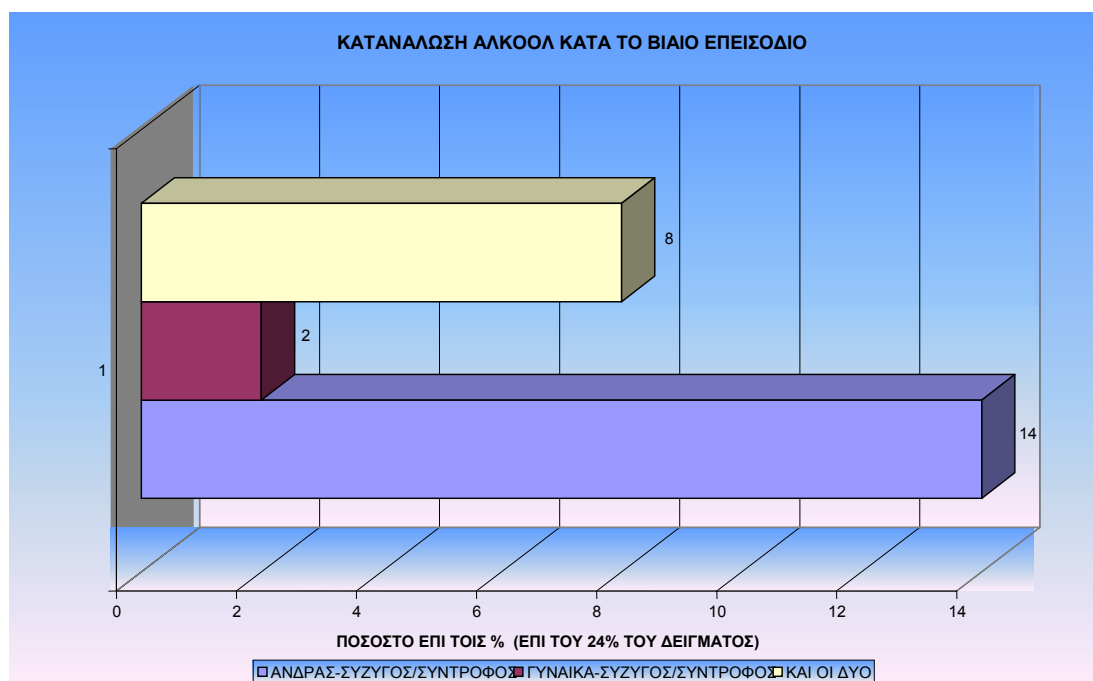
⁶⁴ Leonard K. E., Alcohol Consumption and Escalatory Aggression in Intoxicated and Sober Dyads, *Journal of Studies on Alcohol*, 45, 1984, σελ. 75-80.

⁶⁵ Sher K. J., Subjective Effects of Alcohol: The Influence of Setting and Individual Differences in Alcohol Expectancies, *Journal of Studies on Alcohol*, 46, 1985, σελ. 137-146.

⁶⁶ Coleman D. H. & Straus M. A., Alcohol Abuse and Family Violence, σελ. 104-124, στο E. Gottheil, K. A. Druley, T. E. Skoloda & H. M. Waxman (επιμ.), *Alcohol, Drug Abuse and Aggression*, Springfield, Charles C. Tomas, 1983.

αλληλεπίδραση κοινωνικο-οικονομικών και πολιτισμικών παραγόντων στη σχέση βίας και αλκοόλ, η οποία, ωστόσο, δεν είναι ντετερμινιστική⁶⁷.

Η έρευνα των Kaufman-Kantor & Straus⁶⁸ κατέδειξε ότι δεν υπήρξε κατανάλωση αλκοόλ στην πλειοψηφία (76%) των περιστατικών (n= 6002 νοικοκυριά) αμέσως πριν τη σύγκρουση. Παρ'όλα αυτά, στο 24% των ζευγαριών του δείγματος καταγράφηκε χρήση αλκοόλ κατά τη διάρκεια του περιστατικού, από τον ένα ή και από τους δύο συζύγους/συντρόφους:

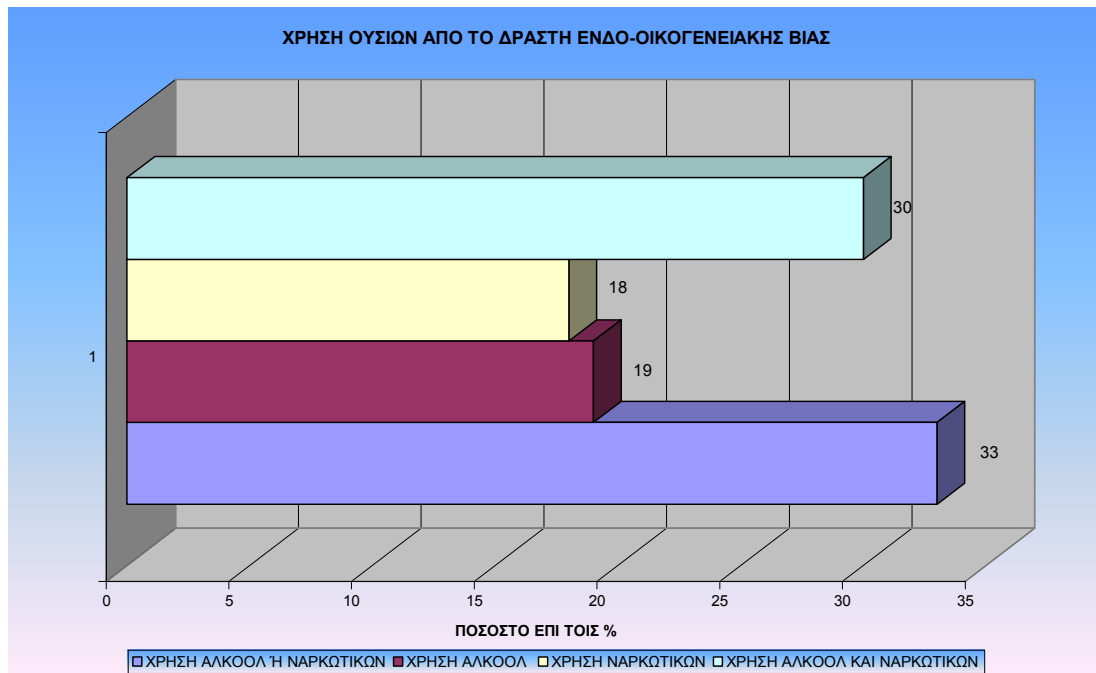
ΠΗΓΗ: Kaufman-Kantor G. & Straus M. A., The “Drunken Bum” Theory of Wife Beating, *Social Problems*, 34, 3, 1987, σελ. 213-230 (ΠΙΝΑΚΑΣ 6).

Παράλληλα, σε έρευνα που διεξήχθη σε 180 γυναίκες-θύματα ενδο-οικογενειακής βίας, παρουσιάζεται η συσχέτιση μεταξύ χρήσης/κατάχρησης αλκοόλ και ναρκωτικών με τα επεισόδια βίας⁶⁹. Συγκεκριμένα, οι δράστες ενδο-οικογενειακής βίας που έκαναν χρήση/κατάχρηση εξαρτησιογόνων ουσιών διαχωρίστηκαν σε τέσσερις κατηγορίες:

⁶⁷ Kaufman-Kantor G. & Straus M. A., The “Drunken Bum”...,ό.π.

⁶⁸ Στο ίδιο.

⁶⁹ Willson P., McFarlane J., Malecha A., Watson K., Lemmey D., Schultz P., Gist J. & Fredland N., Severity of Violence Against Women by Intimate Partners and Associated Use of Alcohol and/or Illicit Drugs by the Perpetrator, *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 9, 2000, σελ. 996-1008.

ΠΗΓΗ: Willson P., McFarlane J., Malecha A., Watson K., Lemmey D., Schultz P., Gist J. & Fredland N., Severity of Violence Against Women by Intimate Partners and Associated Use of Alcohol and/or Illicit Drugs by the Perpetrator, *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 9, 2000, σελ. 996-1008 (ΠΙΝΑΚΑΣ 7)

Η πολυπαραγοντική ανάλυση και ο έλεγχος των δημογραφικών μεταβλητών, κατέδειξαν ότι η σωματική κακοποίηση ήταν στατιστικά σημαντικά υψηλότερη για τις γυναίκες, των οποίων ο σύζυγος/σύντροφος έκανε χρήση μόνο ναρκωτικών ουσιών, σε σύγκριση με τους δράστες που έκαναν χρήση μόνο αλκοόλ. Τα αποτελέσματα της έρευνας, συνάδουν με τα αντίστοιχα που καταγράφηκαν σε έρευνα του Roberts: το 70% των δραστών βρισκόταν υπό την επήρεια ναρκωτικών ή/και αλκοόλ κατά τη διάρκεια του επεισοδίου βίας. Συγκεκριμένα, το 32% είχε κάνει χρήση μόνο ναρκωτικών ουσιών, το 17% είχε καταναλώσει μόνο αλκοόλ και το 22% είχε κάνει χρήση και των δύο εξαρτησιογόνων ουσιών⁷⁰.

Όσον αφορά στη **σύνδεση κακοποίησης στην παιδική ηλικία και μεταγενέστερης βίας**, έρευνα που διεξήχθη στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής σε δείγμα φοιτητριών ψυχολογίας (n=648), κατέδειξε με σαφήνεια την έκταση του φαινομένου της κακοποίησης από ερωτικό σύντροφο και, παράλληλα, τόνισε τον υψηλό βαθμό συσχέτισης μεταξύ κακοποίησης στην παιδική ηλικία και στην ενήλικη

⁷⁰Roberts A., Substance Abuse Among Men Who Batter Their Mates: The Dangerous Mix, *Substance Abuse Treatment*, 5, 1988, σελ. 83-87.

ζωή⁷¹. Συγκεκριμένα, το 20,1% των γυναικών που ερωτήθηκαν ανέφεραν ότι έχουν δεκτεί κάποιου είδους παιδική κακοποίηση, το 52,3% αναφέρει κάποιας μορφής ανεπιθύμητη σεξουαλική επαφή κατά την ενήλικη ζωή και το 26,4% ανεπιθύμητη σεξουαλική πράξη. Το 25,9% αναφέρει τουλάχιστον ένα σοβαρό ή τουλάχιστον δύο λιγότερα σοβαρά περιστατικά σωματικής κακοποίησης κατά την ενήλικη ζωή, ενώ πολύ υψηλά είναι και τα ποσοστά ψυχολογικής κακοποίησης. Οι γυναίκες με ιστορικό παιδικής κακοποίησης εμφανίζεται να έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες κακοποίησης ως ενήλικες από τον υπόλοιπο πληθυσμό.

Η σύνδεση μεταξύ της παιδικής κακοποίησης και της αυξημένης ευπάθειας σε κακοποίηση κατά την ενήλικη ζωή, υποδείχτηκε και σε παρόμοιες έρευνες⁷²: η επαναθυματοποίηση (revictimization) μπορεί να επισυμβεί υπό τη μορφή σεξουαλικής επίθεσης, ψυχολογικής κακομεταχείρισης ή σωματικής κακοποίησης. Οι παράγοντες που είναι δυνατόν να αυξήσουν την ευπάθεια στην επαναθυματοποίηση, μπορεί να είναι οι μαθημένες δυσπροσαρμοστικές συμπεριφορές, πεποιθήσεις και στάσεις⁷³. Τα παραπάνω, με τη σειρά τους, μπορεί να οδηγήσουν σε ακατάλληλη σεξουαλική συμπεριφορά στην ενήλικη ζωή, αποδοχή των μύθων περί βιασμού και των στερεοτύπων των ρόλων των δύο φύλων. Εξάλλου, έρευνες σε ενήλικες αναφορικά με προηγούμενη κακοποίηση στην παιδική ηλικία, καταδεικνύουν ότι τα άτομα που υπέστησαν κακοποίηση ως παιδιά, έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες από τον υπόλοιπο πληθυσμό να δεχτούν σεξουαλική επίθεση ή να βιαστούν ως ενήλικες.⁷⁴ Τα ίδια αποτελέσματα υπέδειξαν έρευνες σχετικά με την παιδική κακοποίηση και τη σχέση της με μεταγενέστερη σωματική κακοποίηση στην ενήλικη ζωή⁷⁵.

Εξάλλου, η έρευνα της Kaltmuss σε δείγμα 2.143 ενηλίκων, υπέδειξε ότι απαντάται κάποιου είδους σχέση μεταξύ της βίαιης επιθετικότητας στον έγγαμο βίο και των δύο τύπων επιθετικότητας που παρουσιάζεται στην οικογένεια καταγωγής: την έκθεση σε βίαιη συμπεριφορά και τη σωματική βία που βιώνει το ίδιο το άτομο. Τα ερευνητικά δεδομένα παρουσίασαν ότι η παρατήρηση άσκησης βίας μεταξύ των

⁷¹ Messman-Moore T. L. & Long P., Child Sexual Abuse and Revictimization in the Form of Adult Sexual Abuse, Adult Physical Abuse and Adult Psychological Maltreatment, *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 5, 2000, σελ. 489-502.

⁷² Messman T. L. & Long P. J., Child Sexual Abuse and Its Relationship to Revictimization In Adult Women: A Review, *Clinical Psychology Review*, 16, 5, 1996, σελ. 397-420.

⁷³ Wheeler J. R. & Berliner L., Treating The Effects Of Sexual Abuse On Children, στο G. E. Wyatt & G. J. Powell (επιμ.), *Lasting Effects Of Child Sexual Abuse*, Newbury Park, Sage Publications, 1988, σελ. 227-247, όπως αναφέρεται στο Messman-Moore T. L. & Long P., Child Sexual Abuse...,ό.π.

⁷⁴ Fergusson D. M., Horwood L.J. & Lynskey M.T., Childhood Sexual Abuse, Adolescent Sexual Behaviors and Revictimization, *Child Abuse and Neglect*, 21, 1997, σελ. 789-802; Urquiza A. J. & Goodlin-Jones B. L., Child Sexual Abuse and Adult Revictimization With Women of Color, *Violence and Victims*, 9, 1994, σελ. 223-232.

⁷⁵ Walker L. E. & Brown A., Gender and Victimization by Intimates, *Journal of Personality*, 53, 2, 1985, σελ. 179-195.

γονέων συσχετίζεται ισχυρότερα με την εμπλοκή σε βίαια περιστατικά στη μεταγενέστερη οικογενειακή ζωή από ό,τι το να υφίσταται κανείς σωματική βία κατά την παιδική του ηλικία. Η πιθανότητα βίαιης συμπεριφοράς στην έγγαμη ζωή, αυξάνεται δραματικά αν κανείς υπάρξει τόσο μάρτυρας σκηνών βίας μεταξύ των γονέων, όσο και θύμα σωματικής κακοποίησης. Επιπρόσθετα, η διαμόρφωση της ενδο-οικογενειακής βίας δεν ορίζεται από το φύλο, αλλά από τους ρόλους των ατόμων, καθώς είτε η γυναίκα, είτε ο άνδρας μπορεί να εξελιχθούν είτε σε δράστες, είτε σε θύματα στην ενήλικη ζωή⁷⁶.

Παρόμοια ευρήματα σημειώνονται και σε έρευνα των Ulbrich & Huber με δείγμα 2002 ενηλίκων και των δύο φύλων, όπου σημειώνεται ότι η έκθεση σε σωματική βία μεταξύ των γονέων στην οικογένεια καταγωγής, επηρεάζει περισσότερο τις στάσεις των ατόμων σχετικά με την ανοχή της βίας κατά των γυναικών και λιγότερο τις στάσεις για τους ρόλους των δύο φύλων⁷⁷.

Η εκμάθηση της βίαιης συμπεριφοράς μέσω της παρατήρησης επισημαίνεται και σε έρευνα των Seltzer & Kalmuss, όπου αναφέρεται ότι τα άτομα μαθαίνουν πως η σωματική βία μεταξύ των μελών της οικογένειας είναι αποδεκτή, καθώς τη βιώνουν ή/και εκτίθενται σε αυτήν κατά την παιδική ή εφηβική τους ηλικία. Με αυτόν τον τρόπο, ενσωματώνουν τη βία στη συμπεριφορά που υιοθετούν στις μετέπειτα στενές τους σχέσεις στην ενήλικη ζωή. Επιπλέον, παρατηρήθηκε ότι η έκθεση σε βία στην οικογένεια καταγωγής ή/και η σωματική κακοποίηση, συσχετίζονται σημαντικότερα με τη μεταγενέστερη βία στην ενήλικη ζωή από ό,τι οι στρεσογόνες εμπειρίες ή ακόμη η χρόνια οικονομική δυσχέρεια⁷⁸.

Οι συνέπειες της κακοποίησης κατά την παιδική ηλικία, η παρουσία των παιδιών σε σκηνές βίας μεταξύ των γονέων, ο κίνδυνος καταχρηστικής συμπεριφοράς στην ενήλικη ζωή και η πιθανότητα κατάχρησης αλκοόλ ως απόρροια των παραπάνω, παρουσιάζονται και σε έρευνα των Caetano, Field & Nelson⁷⁹, στην οποία εξετάστηκε δείγμα 3270 Καυκασιανών, Μαύρων και Λατίνων. Τα ευρήματα της έρευνας, έρχονται σε συμφωνία με παρόμοια ευρήματα, όπου αναφέρεται ότι τα παιδιά που είναι μάρτυρες βίας μεταξύ των γονέων τους, έχουν περισσότερες

⁷⁶ Kalmuss D., The Intergenerational Transmission of Marital Aggression, *Journal of Marriage and Family*, 46, 1, 1984, σελ. 11-18.

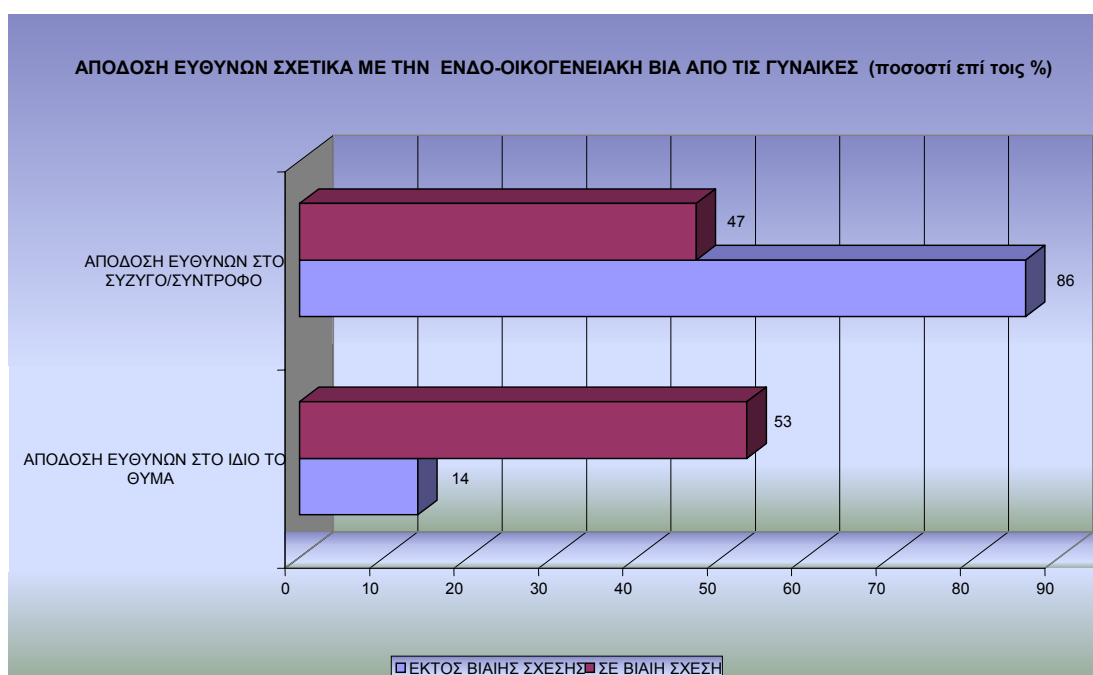
⁷⁷ Ulbrich P. & Huber P., Observing Parental Violence: Distribution and Effects, *Journal of Marriage and Family*, 43, 3, 1981, σελ. 623-630.

⁷⁸ Seltzer J. A. & Kalmuss D., Socialization and Stress Explanations for Spouse Abuse, *Social Forces*, 67, 2, 1988, σελ. 473-491.

⁷⁹ Caetano R., Field C. A. & Nelson S., Association Between Childhood Physical Abuse, Exposure to Parental Violence and Alcohol Problems in Adulthood, *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 3, 2003, σελ. 240-257.

πιθανότητες να αναπτύξουν επιθετική συμπεριφορά ή ψυχοπαθολογία, από ό,τι τα παιδιά που δεν έχουν ανάλογες εμπειρίες⁸⁰.

Σχετικά με το βαθμό απόδοσης ευθυνών για τα περιστατικά ενδο-οικογενειακής βίας κατά των γυναικών, οι Brewin & Andrews αναφέρουν ότι ο εστιασμός της ευθύνης διαφέρει ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση των γυναικών-θυμάτων: οι γυναίκες που συζούσαν με το βίαιο σύζυγο/σύντροφο την περίοδο που διεξήχθη η έρευνα, ανέφεραν μεγαλύτερο ποσοστό αυτο-ενοχοποίησης, ενώ οι γυναίκες που βρίσκονταν σε διάσταση ή είχαν χωρίσει από το σύζυγο/σύντροφο με την καταχρηστική συμπεριφορά, είχαν την τάση να μέμφονται περισσότερο τον τελευταίο, παρά τον εαυτό τους για την εμφάνιση βίας⁸¹.

ΠΗΓΗ: Andrews B. & Brewin C. R., Attribution of Blame for Marital Violence: A Study of Antecedents and Consequences, *Journal of Marriage and Family*, 52, 3, 1990, σελ. 757-767 (ΠΙΝΑΚΑΣ 8).

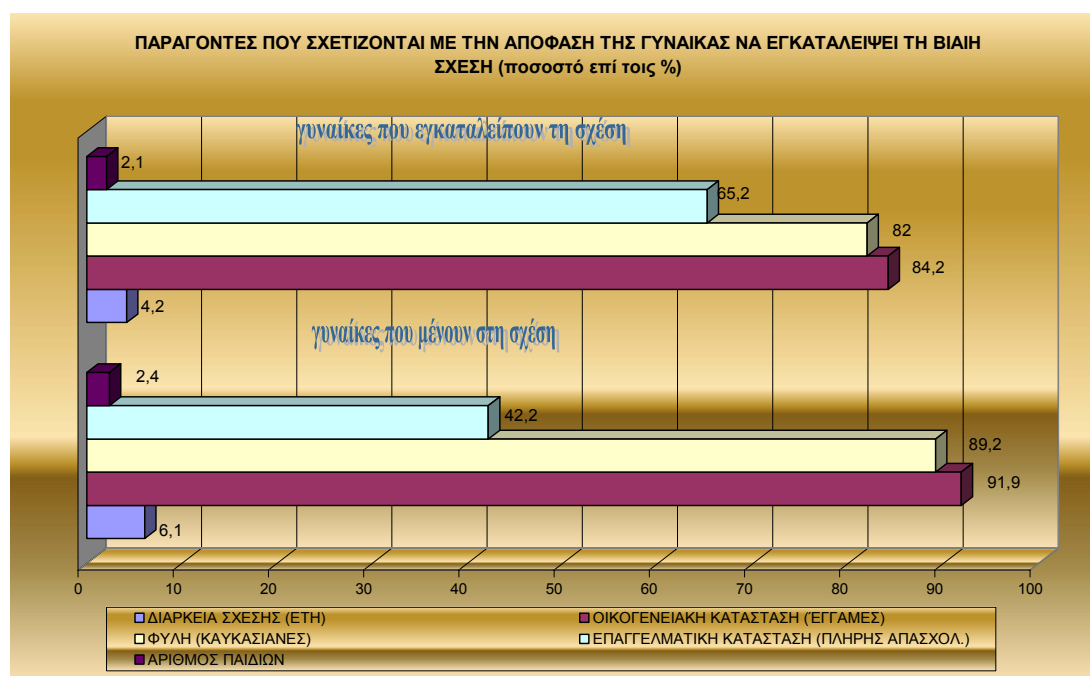
Αναφορικά με την **απόφαση των γυναικών-θυμάτων να εγκαταλείψουν** μια βίαιη σχέση, τα ερευνητικά δεδομένα δεικνύουν ότι ένας από τους βασικούς λόγους που η γυναίκα δεν απομακρύνεται από το βίαιο σύζυγο/σύντροφο, είναι ότι αξιολογεί τη σχέση της με τέτοιο τρόπο, ώστε να ελαχιστοποιεί τη σημασία και το χαρακτήρα της κακοποίησης: επί παραδείγματι, μπορεί να επικεντρώνεται στις ανταμοιβές ή επιβραβεύσεις που παρέχει η σχέση περισσότερο, από ό,τι στις

⁸⁰ Holden G. W., Geffner R. & Jouriles E. N., *Children Exposed to Marital Violence: Theory, Research and Applied Issues*, Washington, American Psychological Association, 1998.

⁸¹ Andrews B. & Brewin C. R., Attribution of Blame for Marital Violence: A Study of Antecedents and Consequences, *Journal of Marriage and Family*, 52, 3, 1990, σελ. 757-767.

(συναισθηματικές ή άλλες) ζημιές που επιφέρει, ή ακόμα να συγκρίνει την κατάσταση, στην οποία βρίσκεται, με άλλες χειρότερες και να κρίνει ότι είναι σε πλεονεκτικότερη θέση⁸².

Έρευνα των Strube & Barbour σε δείγμα 251 κακοποιημένων γυναικών κατέδειξε ότι οι γυναίκες που τελικά εγκατέλειψαν τη βίαιη σχέση, τελούσαν υπό το καθεστώς πλήρους απασχόλησης, βρίσκονταν για μικρότερο χρονικό διάστημα στη σχέση, δεν ήταν Καυκασianoί και είχαν ενεργοποιήσει περισσότερες τεχνικές αντιμετώπισης για την άμβλυση της κακοποίησης από τις γυναίκες που δεν χώριζαν. Αντίθετα, οι γυναίκες που παρέμεναν στη βίαιη σχέση, ανέφεραν ότι αγαπούσαν το σύζυγο/σύντροφό τους, είχαν οικονομικές δυσχέρειες, πίστευαν ότι δράστης θα άλλαζε, ή δεν είχαν πού να στραφούν αν εγκατέλειπαν το βίαιο σύζυγο/σύντροφο⁸³.

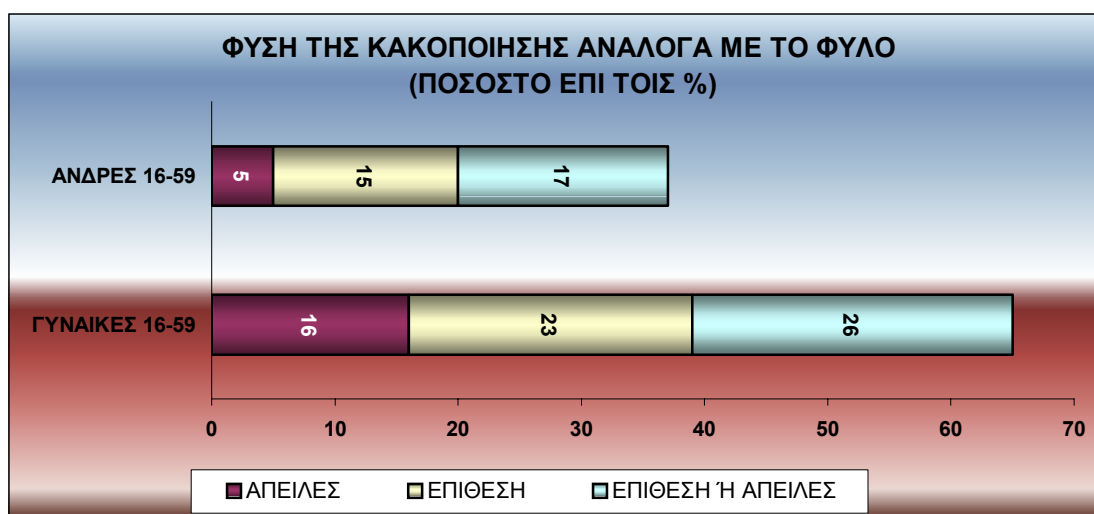
ΠΗΓΗ: Strube M. J. & Barbour L. S., Factors Related to the Decision to Leave an Abusive Relationship, *Journal of Marriage and Family*, 46, 4, 1984, σελ. 837-843 (ΠΙΝΑΚΑΣ 9).

Ιδιαίτερα αναλυτική και διαφωτιστική τόσο ως προς τον επιπολασμό μορφών της ενδο-οικογενειακής βίας, όσο και ως προς τα επιμέρους χαρακτηριστικά του φαινομένου, παρουσιάζεται η έρευνα του Home Office που διεξήχθηκε στην Αγγλία και την Ουαλία, σε δείγμα 10.844 υποκειμένων ηλικίας 16 έως 59 ετών και των δύο

⁸² Herbert T. B., Silver R. C. & Ellard J. H., Coping with an Abusive Relationship: I. How and Why Do Women Stay?, *Journal of Marriage and the Family*, 53, 2, 1991, σελ. 311-325.

⁸³ Strube M. J. & Barbour L. S., Factors Related to the Decision to Leave an Abusive Relationship, *Journal of Marriage and Family*, 46, 4, 1984, σελ. 837-843.

φύλων⁸⁴. Το 4,9% των ανδρών και το 5,9% των γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα, ανέφεραν ότι έχουν δεκτεί σωματική επίθεση ή/και απειλές. Οι γυναίκες είχαν διπλάσια ποσοστά από τους άνδρες τραυματισμού από το σύντροφό τους κατά το τελευταίο έτος και τριπλάσια αναφορικά με τις εκφοβιστικές απειλές. Επίσης, ήταν περισσότερο πιθανό για αυτές να έχουν δεκτεί επίθεση τρεις ή περισσότερες φορές. Το 23% των γυναικών και το 15% των ανδρών ηλικίας μεταξύ 16 και 59 ετών επεσήμαναν ότι έχουν υποστεί σωματική επίθεση από τον τρέχοντα ή κάποιον πρώην σύντροφό τους κάποια στιγμή στη ζωή τους. Τα ποσοστά αυτά αυξάνονται σε 26% και 17% αντίστοιχα, όταν πρόκειται για απειλές.

ΠΗΓΗ: Mirrlees-Black C. & Byron C., *Domestic Violence: Findings from the BCS Self-Completion Questionnaire*, Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 86, 1999 (ΠΙΝΑΚΑΣ 10).

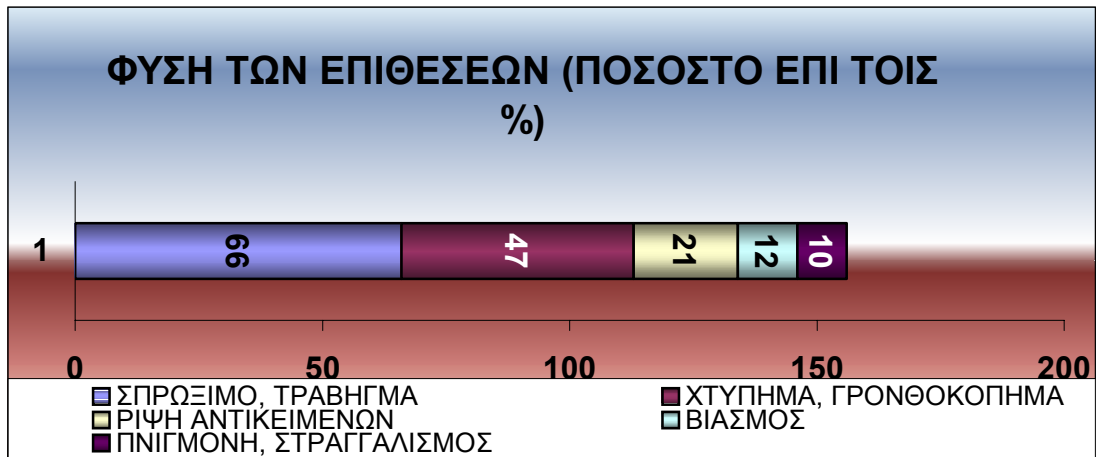
Επιπρόσθετα, μεγαλύτερος κίνδυνος για ενδο-οικογενειακή βία υφίσταται για τα άτομα κάτω των 25 ετών και για τα άτομα που βρίσκονται σε δυσχερή οικονομική κατάσταση. Αναφορικά με τις γυναίκες, ο κίνδυνος ήταν ιδιαίτερα υψηλός για όσες είναι χωρισμένες από το σύζυγό τους. Το 50% των θυμάτων ανέφεραν ότι έχουν μιλήσει σε κάποιον για την πλέον πρόσφατη επίθεση που δέχτηκαν και κυρίως σε κάποιο φίλο, γείτονα ή συγγενή. Η αστυνομία ήταν ο επόμενος φορέας, στον οποίο αναφερόταν το περιστατικό, ενώ ακολουθούσε σε συχνότητα το ιατρικό προσωπικό ενός νοσοκομείου.

Το κοινωνιοδημογραφικό προφίλ των θυμάτων της ενδο-οικογενειακής βίας στην έρευνα του Home Office παρουσιάζεται ως εξής:

⁸⁴ Mirrlees-Black C. & Byron C., *Domestic Violence: Findings from the BCS Self-Completion Questionnaire*, Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 86, 1999.

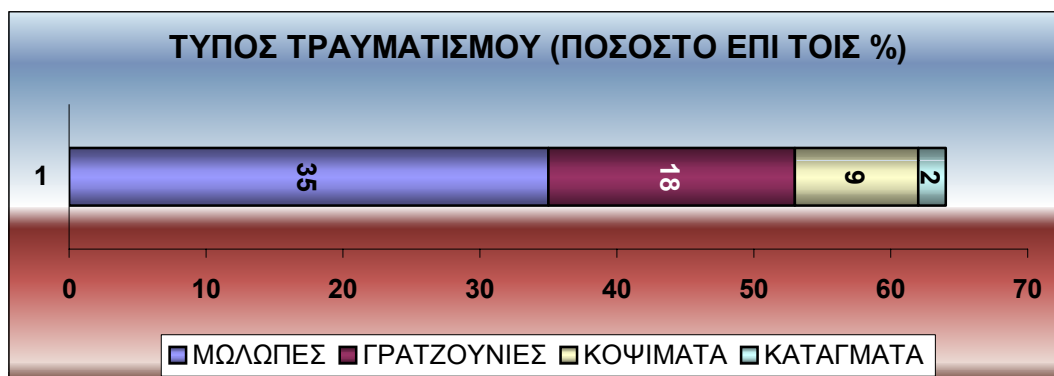
- **ΦΥΛΟ:** Το 4,2% και των δύο φύλων ανέφεραν επίθεση κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους, αλλά οι πιθανότητες σοβαρής επίθεσης αφορούσαν κυρίως στις γυναίκες.
- **ΗΛΙΚΙΑ:** Τα άτομα κάτω των 25 ετών βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο. Το 13% των γυναικών και το 9% των ανδρών μεταξύ 19 και 24 ετών, ανέφεραν επίθεση από το/τη σύντροφό τους κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους. Αν και ο κίνδυνος για κακοποίηση μειώνεται με την ηλικία, εντούτοις δεν εξαλείφεται. Τόσο για τους άνδρες, όσο και για τις γυναίκες, περίπου το 1% των ατόμων ηλικίας άνω των 45 είχε δεχτεί πρόσφατη επίθεση.
- **ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ:** Οι γυναίκες που εργάζονταν εκτός του σπιτιού τους είχαν μικρότερες πιθανότητες κακοποίησης. Αναφορικά με τους άνδρες, εκείνοι που εργάζονταν υπό το καθεστώς της μερικής απασχόλησης, είχαν υψηλότερο κίνδυνο να δεχτούν επίθεση.
- **ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ:** Τα άτομα που βρίσκονταν σε οικονομική δυσχερή κατάσταση, ήταν σε μεγαλύτερο κίνδυνο ενδο-οικογενειακής βίας – το 10% των γυναικών και το 12% των ανδρών είχε δεχτεί επίθεση κατά το τελευταίο χρόνο.
- **ΠΑΙΔΙΑ:** Γενικά, οι γυναίκες που είχαν παιδιά, ανήκαν στην ομάδα υψηλού κινδύνου για ενδο-οικογενειακή βία και ειδικότερα οι γυναίκες μεταξύ 30 και 59 ετών. Το 50% των γυναικών που υπήρξαν θύματα ενδο-οικογενειακής βίας κατά τον τελευταίο χρόνο, συμβιούσαν με παιδιά κάτω των 16 ετών. Ρωτήθηκαν αν τα παιδιά είδαν ή άκουσαν τι συνέβη κατά τη διάρκεια του επεισοδίου. Συνολικά, το 29% των ερωτημένων ανέφερε ότι τα παιδιά είχαν πλήρη επίγνωση των τεκταινόμενων και ήταν περισσότερο συχνά αυτόπτες μάρτυρες της βίας, όταν η γυναίκα ήταν χρόνιο θύμα επαναλαμβανόμενης βίας.
- **ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ:** Μεταξύ των γυναικών, οι πιθανότητες ενδο-οικογενειακής βίας δεν διέφεραν σημαντικά. Ο κίνδυνος θυματοποίησης ήταν μεγαλύτερος για τους λευκούς άνδρες (4%) και τους μαύρους άνδρες (3%), σε σύγκριση με τους Ασιάτες (2%).
- **ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ:** Οι εν διαστάσει ή οι διαζευγμένες γυναίκες από το σύντροφο/συζυγό τους, βρίσκονταν σε πολύ μεγαλύτερο κίνδυνο από τις υπόλοιπες (22%). Το μικρότερο ποσοστό κινδύνου θυματοποίησης μέσα στην οικογένεια, παρουσιάστηκε στις έγγαμες και στις γυναίκες που συζούσαν (2% και 3% αντίστοιχα).

- ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΥΓΕΙΑΣ: Περισσότερο από το 10% των γυναικών μεταξύ 16 και 29 ετών με κάποια χρόνια ασθένεια, δήλωσαν πως υπέστησαν βία κατά το τελευταίο έτος.
- ΑΛΚΟΟΛ ΚΑΙ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ: Τα θύματα της ενδο-οικογενειακής βίας παρουσίασαν πολύ μεγαλύτερα ποσοστά κατανάλωσης αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών από τα μη-θύματα.

ΠΗΓΗ: Mirrlees-Black C. & Byron C., *Domestic Violence: Findings from the BCS Self-Completion Questionnaire*, Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 86, 1999 (ΠΙΝΑΚΑΣ 11).

Στην ίδια έρευνα, αναφέρθηκε ότι το 41% των θυμάτων **τραυματίστηκαν** κατά τη διάρκεια του επεισοδίου. Συνηθέστερα, μεγαλύτερες πιθανότητες τραυματισμού είχαν οι γυναίκες (47%), παρά οι άνδρες (31%). Οι πλέον κοινές μορφές τραυματισμού ήταν:

ΠΗΓΗ: Mirrlees-Black C. & Byron C., *Domestic Violence: Findings from the BCS Self-Completion Questionnaire*, Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 86, 1999 (ΠΙΝΑΚΑΣ 12).

Έρευνα που διεξήχθηκε στην Αυστραλία με δείγμα 6332 γυναικών⁸⁵, κατέδειξε ότι ο **κίνδυνος θυματοποίησης** από ενδο-οικογενειακή βία, **σχετίζεται με συγκεκριμένα δημογραφικά στοιχεία**, όπως η μόρφωση, το εισόδημα, η εθνικότητα, ο αριθμός και η ηλικία των παιδιών της οικογένειας, η οικογενειακή κατάσταση και η ηλικία της γυναίκας. Επίσης, αναφέρεται ότι άλλα κοινωνιοδημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως η επαγγελματική κατάσταση, δεν επηρεάζουν σημαντικά τη πιθανότητα θυματοποίησης *αν συνυπολογιστούν και άλλοι παράγοντες*.

⁸⁵ O'Donnell C. J., Smith A. & Madison J. R., Using Demographic Factors to Explain Variations in the Incidence of Violence Against Women, *Journal of Interpersonal Violence*, 17, 12, 2002, σελ. 1239-1262.

3.1. Χαρακτηριστικά του δράστη και του θύματος ενδο-οικογενειακής βίας

Η πληθώρα των ερευνών σχετικά με την ενδο-οικογενειακή βία, δεικνύουν **συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της κακοποιημένης γυναίκας**⁸⁶, τα οποία δυνητικά αυξάνουν τον κίνδυνο επαναλαμβανόμενης και συστηματικής κακοποίησής της⁸⁷. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι οι γυναίκες που υφίστανται καταχρηστική συμπεριφορά, χαρακτηρίζονται από ελλιπή αυτο-εκτίμηση, η οποία απορρέει από την αποδοχή και ενσωμάτωση των αποδομένων σε αυτές (από το περιβάλλον) χαρακτηριστικών της ανεπάρκειας και της ανικανότητας. Εξάλλου, εμφανίζονται να μην έχουν επαρκώς ανεπτυγμένη την ικανότητα να ασκήσουν έλεγχο στη ζωή τους και να πάρουν δραστικά μέτρα για να τη βελτιώσουν. Επιπρόσθετα, έχουν υποστεί οι ίδιες κακοποίηση ή έχουν υπάρξει μάρτυρες κακοποίησης της μητέρας τους κατά την παιδική τους ηλικία, γεγονός που τις οδηγεί στην αποδοχή του ρόλου του θύματος. Μεταξύ των άλλων, έχουν ανεπτυγμένο το αίσθημα της ντροπής, με αποτέλεσμα να αποκρύπτουν τόσο τα σωματικά, όσο και τα ψυχολογικά τους τραύματα και να αποκλείονται κοινωνικά ή/και να αποσύρονται συναισθηματικά.

Παράλληλα, δεν έχουν στη διάθεσή τους τα κατάλληλα εκπαιδευτικά, οικονομικά, ή ακόμα και ψυχολογικά εφόδια που θα τις επέτρεπαν να ξεφύγουν από την καταχρηστική κατάσταση, στην οποία βρίσκονται. Επίσης, είναι πλήρως εξαρτημένες από το σύζυγο/σύντροφο και (κατά συνέπεια) παρουσιάζονται πρόθυμες να υποστούν οποιαδήποτε σοβαρή προσβολή ή βλάβη, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις υπάρχουσες ανάγκες τους. Υπό αυτές τις συνθήκες, παρουσιάζουν έλλειψη επαρκούς επικοινωνιακής ικανότητας, ώστε να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, ή να εξωτερικεύσουν τα συναισθήματά τους. Εξάλλου, λειτουργούν μέσα στη σχέση με βάση την εξιδανικευμένη εικόνα τους για το πώς θα έπρεπε να είναι η τελευταία και, κατά κάποιο τρόπο, πιστεύουν ότι θα μπορούσαν να «αλλάξουν» το σύζυγο/σύντροφό τους.

Τέλος, έχουν εσωτερικεύσει στερεοτυπικούς ρόλους των φύλων, με συνέπεια να αισθάνονται ένοχες αν προσπαθήσουν να αμφισβητήσουν και να αποκολληθούν από την άκαμπτη πατριαρχική δομή. Σε αυτήν την προοπτική, οι γυναίκες εκπαιδεύονται από νωρίς – εξαιτίας των υπάρχουσών κοινωνικών αντιλήψεων και πρακτικών – να είναι καλές σύζυγοι και καλές μητέρες, καθώς η σημαντικότητα και η βαρύτητα του γάμου τονίζεται και διαιωρίζεται (διαφορετικά για το κάθε φύλο) μέσω

⁸⁶ Κρίνουμε σκόπιμο να επισημάνουμε ότι αυτά τα χαρακτηριστικά είναι δυνατόν να είναι συνέπεια της κακοποίησης, καθώς δεν υπάρχουν στοιχεία για το προφίλ των γυναικών πριν από τη θυματοποίηση.

⁸⁷ Ενδεικτικά: Benjamin L. & Waltz G. R., *Violence in the family: Child and Spouse Abuse* (Report NO. EDN00001), Washington DC, National Institute of Education, 1983, σελ. 226-309 ; Gelles R. J. & Cornell C. P., *Intimate...ό.π.*; Okun L., *Woman Abuse: Facts Replacing Myths*, Albany, State University of New York Press, 1986.

της πολιτισμικής κληρονομιάς της κάθε κοινωνίας. Βάσει αυτού του προτύπου, οι γυναίκες οφείλουν να «υπηρετούν» τους άνδρες, να καλύπτουν τις ανάγκες τους και να επιμελούνται τον οίκο τους⁸⁸, ενώ οι άνδρες έχουν ως καθήκον να είναι «εργατικοί» και να προσκομίζουν στην οικογένεια τα απαραίτητα προς το ζην. Έτσι, αν δεν ανταποκριθούν με *πλήρη* αποτελεσματικότητα στα κοινωνικά στερεοτυπικά πρότυπα, οι ίδιες νιώθουν ενοχές και σε ένα μεγάλο ποσοστό υπεύθυνες για τις βίαιες αντιδράσεις του άνδρα-συζύγου/συντρόφου τους⁸⁹, από τον οποίο δεν προσδοκούν πλέον την επιβράβευση, αλλά την τιμωρία, εφόσον δεν εκτέλεσαν *ορθά* το καθήκον τους⁹⁰.

Οι συμπεριφορές αυτές δεν προσδιορίζουν μόνο την επιθυμία ή τις προσδοκίες των δύο φύλων για τη σημασία που αποδίδεται στο γάμο ως κοινωνική συνθήκη, αλλά κυρίως την άρρητη απαίτηση και για τα δύο φύλα να συμπεριφέρονται σύμφωνα με τις καθεστηκείς αρχές που τον διέπουν. Αποτέλεσμα αυτού, είναι η ταυτότητα των ατόμων να συνδέεται άμεσα και άρρηκτα με τον κοινωνικά προκαθορισμένο προσανατολισμό των δύο φύλων⁹¹.

Σημαντική, επίσης, κρίνεται η αδυναμία τους να διαχωρίσουν τη σεξουαλική πράξη από τον έρωτα και την αγάπη, με αποτέλεσμα να θεωρούν ότι τα παραπάνω συναισθήματα εκφράζονται και εκδηλώνονται μόνο μέσω έντονων σεξουαλικών σχέσεων. Ενώ συμπεριφορές του συντρόφου που απεικονίζουν εξευτελισμό, εκφοβισμό, απειλές και απομόνωση, θα έπρεπε να θεωρηθούν ως ψυχολογική κακοποίηση, ότι συμπεριφορές που υποθετικά ταιριάζουν στις κοινωνικές ιδέες του «ρομαντικού έρωτα», δεν θα θεωρηθούν από τις γυναίκες ως καταχρηστική συμπεριφορά⁹².

Η κακοποίηση προκαλεί στις γυναίκες-θύματα ενδο-οικογενειακής βίας, φόβο, θυμό και απογοήτευση. Τα ερευνητικά δεδομένα αποκαλύπτουν ότι αμέσως μετά την καταχρηστική συμπεριφορά, τα θύματα βιώνουν έντονα το αίσθημα της ανικανότητας, ενώ το άγχος και το καταθλιπτικό συναίσθημα συνήθως σχηματίζονται

⁸⁸ Η αντίληψη περί διαχείρισης του οίκου φαίνεται να έχει τις ρίζες της στους κλασικούς χρόνους. Τα καθήκοντα και τα δικαιώματα διαμοιράζονται έτσι, ώστε να επιτευχθεί η κατά το δυνατόν ορθότερη διατήρηση του οίκου: ο άνδρας έχει ως αρμοδιότητες αυτά που δεν μπορεί να κάνει η γυναίκα, ενώ η τελευταία εκτελεί τις δουλειές που δεν έγκινται στη δικαιοδοσία του άνδρα. Ο άνδρας οφείλει, για τις δουλειές του να είναι εκτός οικείας, ενώ η γυναίκα οφείλει να παραμένει σε αυτήν. Βλ. σχετικά: Foucault M., *Ιστορία της Σεξουαλικότητας, τόμος III: Η Μέριμνα για τον Εαυτό μας*, Αθήνα, εκδ. Ράππα, 1992.

⁸⁹ Η αποτυχία της γυναίκας να καλύψει τις ανάγκες του συζύγου/συντρόφου της, χρησιμοποιείται αρκετές φορές και από τον ίδιο τον άνδρα, ως εξήγηση της βίαιης συμπεριφοράς του. Η αδυναμία πραγματοποίησης των επιθυμιών του άνδρα, κατά κάποιον τρόπο βιώνεται από τον ίδιο ως απειλή της εικόνας του εαυτού του ως αρχηγού της οικογένειας. Βλ. σχετικά: Dobash R.E. & Dobash R., *Violence...ό.π.*

⁹⁰ Tift L. L., *Battering of Women: The failure of Intervention and the Case of Prevention*, Westview Press, 1993

⁹¹ Dobash R.E. & Dobash R., *Violence...ό.π.*

⁹² Follingstad D. R. & DeHart D. D., Defining Psychological Abuse of Husbands Towards Wives, *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 9, 2000, σελ. 891-920.

ως θυμικές αντιδράσεις αργότερα⁹³. Στις κακοποιημένες γυναίκες το αίσθημα ανικανότητας καταγράφεται ως «επίκτητη αδυναμία»⁹⁴, ενώ ο Gerow ορίζει την τελευταία ως «μια συνθήκη, στην οποία το υποκείμενο δεν επιχειρεί να ξεφύγει από μια οδυνηρή ή επιβλαβή κατάσταση, αφού έχει μάθει από μια παρόμοια κατάσταση στο παρελθόν ότι η διαφυγή είναι αδύνατη»⁹⁵. Η επίκτητη αδυναμία εντοπίζεται σε τρεις κυρίως συνιστώσες: α) στα αισθήματα απογοήτευσης, κατάθλιψης και αδυναμίας, β) στην άμβλυση της ικανότητας επίλυσης προβλημάτων της καθημερινότητας και γ) στη σταδιακή μείωση επαρκούς αντίδρασης, η οποία οδηγεί σε παθητικότητα της γυναίκας⁹⁶.

Αναφορικά με τα **χαρακτηριστικά των ανδρών που χρησιμοποιούν βία** εναντίον των συντρόφων τους, υποστηρίζεται ότι οι τελευταίοι αναπτύσσουν υπερβολικά εξαρτητικές σχέσεις με τους σημαντικούς Άλλους. Η υπέρμετρη εξαρτητικότητα στις στενές σχέσεις, συμβάλλει στη δυναμική της εμφάνισης της ενδο-οικογενειακής βίας⁹⁷. Οι άνδρες που ασκούν βία στη σχέση, είναι συχνά αμφιθυμικοί και αγχώδεις απέναντι στην οικειότητα με τη σύντροφο: ταυτόχρονα επιθυμούν και φοβούνται τη συναισθηματική αλληλεγγύη, βιώνουν έντονες ματαιώσεις και άγχος σχετικά με την αυτονομία της τελευταίας. Η πιεστική συμπεριφορά εκ μέρους του συζύγου είναι δυνατόν να εξαλείψει την αίσθηση αυτονομίας της συντρόφου του, περιορίζοντας τα κοινωνικά υποστηρικτικά δίκτυά της και τις εναλλακτικές της σχέσεις (φίλοι, συνεργάτες, συγγενείς, κλπ), περιστέλλοντας τις δραστηριότητές της εντός του σπιτιού και ελέγχοντας την πρόσβασή της στα οικονομικά, στη μόρφωση και την εργασία⁹⁸. Εξάλλου, οι άνδρες που χρησιμοποιούν βία μέσα στην οικογένεια φαίνεται να επικεντρώνονται στη σύντροφο για την κάλυψη οποιασδήποτε συναισθηματικής τους ανάγκης⁹⁹. Παράλληλα, έχει υποστηριχθεί ότι η ζήλεια και η χαμηλή αυτοεκτίμηση των ανδρών, πυροδοτούν τη βίαιη συμπεριφορά τους¹⁰⁰. Η χρήση βίας εναντίον της αδυναμότερης (υπό το πρίσμα της φυσιολογίας) γυναίκας, τούς παρέχει ικανοποίηση εν είδει αντικατάστασης και αναπλήρωσης για το οποιοδήποτε αίσθημα

⁹³ Shepherd J., Victims of Personal Violence: The Relevance of Symond's Model of Psychological Response and Loss Theory, *British Journal of Social Work*, 20, 1990, σελ. 309-332.

⁹⁴ Walker L. E., *The Battered...ό.π.* ; Ieda R., The Battered Woman, *Women and Therapy*, 5,2, 1986, σελ. 167-177.

⁹⁵ Gerow J. R., *Psychology: An Introduction* (2nd edition), Glencville, Scott, Foresman, 1989, σελ. 193.

⁹⁶ Angela Browne, Marital Violence: Battered Women, στο O. W. Barnett, C. L. Miller-Perrin & R. D. Perrin (επιμ.), *Family Violence Across the Lifespan*, Sage Pub., 1997, σελ. 211-231.

⁹⁷ Murphy C., Meyer S. L. & O'Leary K., Dependency Characteristics of Partner Assaultive Men, *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 1994, σελ. 729-735.

⁹⁸ Στο ίδιο.

⁹⁹ Dutton D., *The Domestic Assault of Women*, Boston, Allyn & Bacon, 1988.

¹⁰⁰ Barnett O. W., Martinez T. E. & Bluestein B. W., Jealousy and Romantic Attachment in Maritally Violent and Nonviolent Men, *Journal of Interpersonal Violence*, 10, 1995, σελ. 473-486. ; Murphy C., Meyer S. L. & O'Leary K., Dependency Characteristics of Partner Assaultive Men, *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 1994, σελ. 729-735.

αδυναμίας άσκησης ελέγχου που βιώνουν σε άλλους τομείς της ζωής τους. Εντούτοις, η χαμηλή αυτο-εκτίμηση επιδεινώνεται από την καταχρηστική συμπεριφορά που επιδεικνύουν¹⁰¹. Παράλληλα, οι Barnett & Hamberger σε έρευνά τους αναφέρουν ότι οι άνδρες που επιδεικνύουν καταχρηστική συμπεριφορά, παρουσιάζουν διαφορές από τους μη βίαιους άνδρες αναφορικά με την οικειότητα, την παρορμητικότητα, την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων και την προσαρμογή¹⁰².

Άλλες έρευνες που βασίζονται στη φεμινιστική και κοινωνικο-πολιτισμική προσέγγιση, έχουν συχνά υποδείξει ότι υπάρχει ισχυρή σχέση μεταξύ των στάσεων απέναντι στην αποδοχή της ενδο-οικογενειακής βίας και της ίδιας της βίαιης πράξης¹⁰³. Επιπρόσθετα, έχει υποστηρικτεί ότι η επιδοκιμασία της βίας και το στρες μέσα στο γάμο, καθώς και η ανισότητα των ρόλων των δύο φύλων, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο αναφορικά με την παρουσία σοβαρής ενδο-οικογενειακής βίας¹⁰⁴. οι ίδιοι οι άνδρες που παρουσιάζουν καταχρηστική συμπεριφορά απέναντι στις συζύγους τους, πιστεύουν ότι είναι αποδεκτό να έχουν τέτοια συμπεριφορά μέσα στο γάμο, επομένως μεταβλητές, όπως η καταγωγή, η κοινωνική τάξη, η εξουσία στη σχέση, η οικογενειακή κατάσταση ή η χρήση αλκοόλ, παίζουν λιγότερο σημαντικό ρόλο από ό,τι οι ίδιες οι στάσεις¹⁰⁵. Η εμφάνιση της ενδο-οικογενειακής βίας φαίνεται να συνδέεται και με υψηλότερα επίπεδα επιθετικότητας¹⁰⁶. η εξοικείωση με την επιθετικότητα είναι δυνατόν να ενθαρρύνει την αποδοχή της βίας εναντίον των συντρόφων, καθώς σε αρκετές πρακτικές της κοινωνίας, η βία είναι σχεδόν θεσμοθετημένη (για παράδειγμα, το να δέρνει κανείς τα παιδιά του ως μέσο τιμωρίας¹⁰⁷)¹⁰⁸.

Εξάλλου, αρκετοί άνδρες χρησιμοποιούν τη βία κατά της συζύγου/συντρόφου τους ως μέσο αντισταθμιστικό για τα αισθήματα αποστέρησης, θυμού, ή ακόμα και για τις ψυχοπιεστικές καταστάσεις που βιώνουν στο χώρο εργασίας τους. Με αυτόν τον τρόπο, επανακτούν την αυτο-εκτίμησή τους και την αίσθηση σημαντικότητας και αυταξίας που προσβάλλονται στο επαγγελματικό τους περιβάλλον, χρησιμοποιώντας

¹⁰¹ Pagelow M. D., *Family...ό.π.*

¹⁰² Barnett O. W. & Hamberger L. K., The Assessment of Maritally Violent Men on the California Psychological Inventory, *Violence and Victims*, 7, 1992, σελ. 15-28.

¹⁰³ Saunders D., A typology of Men Who Batter: Three Types Derived From Cluster Analysis, *American Journal of Orthopsychiatry*, 62, 1992, σελ. 264-275.

¹⁰⁴ Stith S. M. & Farley S. C., A Predictive Model of Male Spousal Violence, *Journal of Family Violence*, 8, 1993, σελ. 183-201.

¹⁰⁵ Russel R. & Hulson B., Physical and Psychological Abuse of Heterosexual Partners, *Personality and Individual Differences*, 13, 1992, σελ. 457-473.

¹⁰⁶ Kane T. A., Staiger P. K. & Ricciardelli L. A., Male Domestic Violence: Attitudes, Aggression and Interpersonal Dependency, *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 1, 2000, σελ. 16-29.

¹⁰⁷ Βλ. σχετικά: Goode W. J., Force and Violence in the Family, *Journal of Marriage and the Family*, 33, 4, 1971, σελ. 624-636 και Fereti I., Stavrianaki M., The Use of Physical Punishment in the Greek Family: Selected Socio-demographic Aspects, *International Journal of Child and Family Welfare*, 1997, 3: 206-216.

¹⁰⁸ Kane et al., *Male Domestic...ό.π.*

ουσιαστικά τη βία ως μηχανισμό άμυνας εναντίον των καταστροφικών συνεπειών του τελευταίου στους ίδιους¹⁰⁹.

Επιπρόσθετα, έχει υποστηριχτεί ότι οι άνδρες που εργάζονται σε διαρθρωτικά βίαια περιβάλλοντα εργασίας, είναι πιθανόν αμφιθυμικοί σχετικά με την αποδοχή ή την απόρριψη της ιεραρχίας και του ελέγχου. Οι ίδιοι υφίστανται τον έλεγχο και την εξουσία του περιβάλλοντος και παράλληλα – εντασσόμενοι σε ένα τέτοιο πλαίσιο και προσαρμοζόμενοι σε αυτό - το αναπαράγουν στην οικογένειά τους. Το παράδοξο είναι ότι η διαρθρωτική βία σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα θεωρείται αποδεκτή και μερικές φορές επιβραβεύεται, ενώ η βία στην οικογένεια θεωρείται όλο και περισσότερα αποδοκιμαστέα και επιλήψιμη συμπεριφορά, οπότε και τιμωρητέα¹¹⁰. Είναι, προφανώς, αυτή ακριβώς η παραδοξολογία που δημιουργεί την αμφιθυμία στον άνδρα και δαιωνίζει κατά κάποιον τρόπο τη βίαιη συμπεριφορά που παρατηρείται σε συγκεκριμένες κοινωνικές δομές και στους κόλπους της οικογένειας.

¹⁰⁹ Tiff L. L., *Battering...ό.π.*

¹¹⁰ Στο ίδιο.

3.2. Παράγοντες υψηλού κινδύνου

Η βιβλιογραφική επισκόπηση των ερευνών που διεξήχθησαν αναφορικά με την ενδο-οικογενειακή βία, καταδεικνύει συγκεκριμένους δείκτες-παράγοντες που φαίνεται να ενοχοποιούνται σε κάποιο βαθμό για την εμφάνιση ή την κλιμάκωση της καταχρηστικής συμπεριφοράς:

1. Η γεωγραφική απομόνωση της οικογένειας διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην κακοποίηση, καθώς το θύμα δεν έχει στη διάθεσή του υποστηρικτικά δίκτυα, με συνέπεια ο δράστης να μπορεί εύκολα να έχει υπό τον έλεγχό του την κατάσταση¹¹¹.
2. Η υπερβολική συναισθηματική εξάρτηση από το σύζυγο/σύντροφο οδηγεί το θύμα σε κοινωνική απομόνωση, καθώς προσδοκά ότι όλες της οι ανάγκες θα ικανοποιηθούν από τον πρώτο και κατά συνέπεια δεν έχει τη δυνατότητα να στραφεί σε σημαντικούς Άλλους όταν θα υποστεί κακοποίηση¹¹².
3. Η οικονομική δυσπραγία της γυναίκας την καθιστά εξαρτημένη από το σύζυγο/σύντροφο, με αποτέλεσμα να θεωρείται αρκετές φορές από τον τελευταίο ως «ιδιοκτησία» του¹¹³.
4. Τα χρόνια ιατρικά προβλήματα, είτε για τη γυναίκα, είτε για τα παιδιά, είναι παράγοντας ευπάθειας, υπό την έννοια ότι συνεπάγονται υπερμέγεθες οικονομικό και συναισθηματικό βάρος για την οικογένεια¹¹⁴.
5. Η έλλειψη ικανοτήτων διαπαιδαγώγησης και φροντίδας των παιδιών και η σύγκρουση των γονεϊκών ρόλων είναι δυνατό να οδηγήσουν σε δυσάρεστες καταστάσεις, οι οποίες ξεκινούν ως ελάχισσος σημασίας πειθαρχικά προβλήματα και κλιμακώνονται σε βία μέσα στην οικογένεια¹¹⁵.
6. Η εγκυμοσύνη είναι δυνατόν να σηματοδοτήσει οξείες κρίσεις που μπορεί να καταλήξουν σε καταχρηστική συμπεριφορά, είτε πρόκειται για την κυοφορία ενός ανεπιθύμητου παιδιού, είτε για το επερχόμενο άγχος για τη φροντίδα του και την κάλυψη των αναγκών του, είτε για την πυροδότηση ζήλειας στο σύντροφο, εξαιτίας της μεγάλης προσοχής που δίνει η γυναίκα στο παιδί¹¹⁶.
7. Μια σειρά προβλημάτων φαίνεται να ενοχοποιείται για την εμφάνιση καταχρηστικής συμπεριφοράς: η ηλικία και ο αριθμός των παιδιών, η παρουσία προγόνων, κάποιος θάνατος, η απιστία, η αλλαγή επαγγελματικής

¹¹¹ Jasinski J. L. & Williams L. M. (επιμ.), *Partner Violence: A Comprehensive Review of Twenty Years of Research*, Newbury Park, Sage Pub., 1998.

¹¹² James R. K. & Gilliland B. E., *Crisis Intervention Strategies*, Wadsworth, 2001.

¹¹³ Pagelow M. D., *Family...ό.π*

¹¹⁴ Gelles R. J. & Cornell C. P., *Intimate...ό.π.*

¹¹⁵ Jasinski J. L. & Williams L. M. (επιμ.), *Partner Violence...ό.π.*

¹¹⁶ Parker B., McFarlane J., Soeken K., Torres T. & Campbell D., Physical and Emotional Abuse in Pregnancy: A Comparison of Adult and Teenage Women, *Nursing Research*, 42, 1993, σελ. 173-177.

- καριέρας, ή ακόμα και η εγκατάλειψη, συσχετίζονται με τη δυσλειτουργία στην οικογένεια, η οποία, με τη σειρά της, οδηγεί στη βία¹¹⁷.
8. Η κατάχρηση εξαρτησιογόνων ουσιών θεωρείται αιτιολογικός παράγοντας αναφορικά με την πρόκληση οικονομικών και συναισθηματικών προβλημάτων στην οικογένεια. Σε κάποιες οικογένειες που υπάρχει εξάρτηση από ουσίες, η βία αποτελεί συχνά απαντώμενη συμπεριφορά, ενώ η ίδια η εξάρτηση χρησιμοποιείται ως δικαιολογία για την κακοποίηση, η οποία απαγορεύεται από τις κοινωνικές νόρμες και αξίες¹¹⁸.
 9. Η μορφωτική ή/και η επαγγελματική ανισότητα μεταξύ των συζύγων/συντρόφων, παρουσιάζεται να παίζει καθοριστικό ρόλο στην εμφάνιση βίας. Στην περίπτωση που η γυναίκα υπερέχει του άνδρα στα παραπάνω, είναι δυνατόν να αναδυθούν αισθήματα ανεπάρκειας και ανικανότητας στον άνδρα, ο οποίος προσλαμβάνει τη διαφορά ως ένδειξη αδυναμίας να είναι ο ίδιος επικεφαλής της οικογένειας. Η έρευνα των Hornung, McCulloch & Sugimoto, καταδεικνύει ότι η ανισότητα στην εκπαίδευση και στην επαγγελματική ενασχόληση, πυροδοτεί την καταχρηστική συμπεριφορά στο ζεύγος, η οποία εμφανίζεται κυρίως με τη μορφή της ψυχολογικής βίας και λιγότερο (εντούτοις, σε ένα σημαντικό ποσοστό) με τη μορφή της σωματικής βίας και της απειλής κατά της ζωής¹¹⁹.
 10. Η ηλικία φαίνεται να είναι ένας από τους πλέον σταθερούς παράγοντες κινδύνου αναφορικά με την εμφάνιση καταχρηστικής συμπεριφοράς. Περίπου το 20% των ανδρών ηλικίας 18-25 ετών και το 17% των ανδρών ηλικίας 26-35 ετών, έχει τουλάχιστον μία φορά ασκήσει οποιασδήποτε μορφής βία κατά της συζύγου/συντρόφου του τον τελευταίο χρόνο. Επιπρόσθετα, ο γάμος ή η συμβίωση σε νεαρή ηλικία και κυρίως μετά από σύντομη περίοδο γνωριμίας, θεωρείται δείκτης πιθανής μελλοντικής κακοποίησης¹²⁰.
 11. Η επανειλημμένη σύναψη στενών σχέσεων, στις οποίες έχει σημειωθεί οποιαδήποτε μορφή βίας, σε οποιοδήποτε βαθμό, φαίνεται να παίζει καθοριστικό ρόλο στην εμφάνιση βίαιης συμπεριφοράς με θύμα τη γυναίκα¹²¹.
 12. Η ελλιπής γνώση της γυναίκας για το παρελθόν του συζύγου/συντρόφου της αναφορικά με τις ερωτικές του σχέσεις ή/και τις σχέσεις του με τους γονείς

¹¹⁷ Gelles R. J., *Intimate Violence in Families* (3rd edition), California, Sage Pub., 1997.

¹¹⁸ Στο ίδιο.

¹¹⁹ Hornung C. A., McCulloch B. C. & Sugimoto T., Status Relationships in Marriage: Risk Factors in Spouse Abuse, *Journal of Marriage and Family*, 43, 3, 1981, σελ. 675-691.

¹²⁰ Gelles R. J. & Cornell C. P., *Intimate...ό.π.*

¹²¹ Gelles R. J., *Intimate...ό.π.*

του, παρουσιάζεται ως παράγοντας που αυξάνει την πιθανότητα βίας σε μια στενή σχέση¹²².

13. Η σύγκρουση μεταξύ των μελών της οικογένειας αναφορικά με τις καθημερινές δραστηριότητες, φαίνεται να ενοχοποιείται σε ένα βαθμό σχετικά με την εμφάνιση βίας μεταξύ των συζύγων/συντρόφων¹²³.
14. Η σύγκρουση των ρόλων μέσα στην οικογένεια, συνήθως οδηγεί σε καταχρηστική συμπεριφορά, καθώς οι υποχρεώσεις των μελών δεν ορίζονται σύμφωνα με την ικανότητα ή το ενδιαφέρον που ενέχουν για τα τελευταία, αλλά με βάση το φύλο και την ηλικία τους¹²⁴.

Θεωρούμε σκόπιμο να επισημάνουμε ότι η αναφορά των παραπάνω παραγόντων **δεν είναι γενικεύσιμη**, υπό την έννοια ότι δεν σηματοδοτεί την εμφάνισή τους σε κάθε περιστατικό ενδο-οικογενειακής βίας. Περισσότερο θα μπορούσαν να θεωρηθούν *ενδεικτικοί* της αλληλεπίδρασης μεταξύ των επεισοδίων βίας και των παραμέτρων που παρεμβάλλονται στα τελευταία, καθώς συναντώνται συχνά στις οικογένειες (πυρηνικές και οιονεί), στις οποίες εμφανίζεται καταχρηστική συμπεριφορά.

¹²² Jasinski J. L. & Williams L. M. (επιμ.), *Partner Violence...ό.π.*

¹²³ Στο ίδιο.

¹²⁴ Pagelow M. D., *Family...ό.π.*

3.3. Μυθολογία της ενδο-οικογενειακής βίας

Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της ενδο-οικογενειακής βίας, οι πολυπληθείς και ετερόκλητες ερμηνείες που προτείνονται σχετικά με την τελευταία, το γεγονός ότι δεν είχε αναγνωριστεί η σοβαρότητα του φαινομένου, παρά μέχρι σχετικά πρόσφατα και πλήθος άλλων παραγόντων, συνέβαλαν στη δημιουργία και διαιώνιση στερεοτύπων, με αποτέλεσμα να επικρατεί σύγχυση σχετικά με τη φύση και τα χαρακτηριστικά της κακοποίησης (εντός και εκτός οικογένειας). Η ιδιομορφία του υπό εξέταση ζητήματος, καθώς και η συναισθηματική και ιδεολογική φόρτιση που το συνοδεύουν, καθιστούν αρκετά δύσκολη την περιγραφή του σε ρεαλιστική βάση. Στο κείμενο που ακολουθεί, θα προσπαθήσουμε να ανασκευάσουμε τις μυθο-λογίες, με βάση τα επιστημονικά ευρήματα μελετών σχετικά με την καταχρηστική συμπεριφορά¹²⁵.

- *Δεν κακοποιούν μόνο οι άνδρες, αλλά και οι γυναίκες.* Αν και σε έρευνες που διεξάγονται αναφορικά με την κακοποίηση, παρουσιάζεται ένα ποσοστό γυναικών που ασκούν βία κατά του συζύγου/συντρόφου τους, εντούτοις παραγνωρίζεται το γεγονός ότι *τις περισσότερες φορές* οι γυναίκες εμφανίζουν βίαιη συμπεριφορά σε κατάσταση άμυνας και σε καμιά περίπτωση η χρήση βίας δεν έχει την έκταση, τη δυναμική και τις επιπτώσεις που ενέχει η βίαιη συμπεριφορά ενός άνδρα· σε αυτό συνηγορεί η πλεονεκτικότερη σωματική διάπλαση του άνδρα, όσο και η κοινωνικοποίησή του, η οποία τού επιτρέπει να είναι επιθετικός, καθώς η επιθετικότητα στους άνδρες αποτελεί διαπίστευμα του ανδρισμού τους.
- *Όλοι οι δράστες της κακοποίησης έχουν κοινά χαρακτηριστικά.* Η συγκεκριμένη κρίση μπορεί να θεωρηθεί υπεραπλουστευμένη διαπίστωση, καθώς η προτεινόμενη τυπολογία των δραστών στις σχετικές έρευνες βασίζεται τόσο στα ξεχωριστά χαρακτηριστικά προσωπικότητας των τελευταίων, όσο και στο οικογενειακό τους ιστορικό, το ποινικό μητρώο, κλπ.
- *Η κατάχρηση αλκοόλ ή/και ναρκωτικών ουσιών ευθύνεται για την εμφάνιση καταχρηστικής συμπεριφοράς.* Η κατάχρηση ουσιών αποτελεί βασικό δείκτη επιθετικής συμπεριφοράς του άνδρα έναντι της συζύγου/συντρόφου του. Ωστόσο, δεν έχει αποδεικτεί ότι *per se* ενοχοποιείται για τη βίαιη συμπεριφορά· στις περισσότερες περιπτώσεις χρησιμοποιείται ως

¹²⁵Ενδεικτικά: Straus M. A., Gelles R. J. & Steinmetz S., *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*, Garden City, Anchor/Doubleday, 1980. ; Jacobson N. S. & Gottan J. M., *When Men Batter Women: New Insights Into Ending Abusive Relationships*, New York, Simon and Schuster, 1998. ; Gelles R. J. & Cornell C. P., *Intimate...ό.π.* ; James R. K. & Gilliland B. E., *Crisis...ό.π.*

δικαιολογία για τις ανεπιθύμητες βιαιοπραγίες, αλλά επί της ουσίας δεν αποτελεί αιτία της άσκησής τους.

- *Όσοι προβαίνουν σε κακοποίηση, δεν είναι σε θέση να ελέγξουν το θυμό τους.* Στην πραγματικότητα, αναφέρονται ελάχιστες περιπτώσεις, όπου ο δράστης δεν είχε τον απόλυτο έλεγχο των πράξεών του (για παράδειγμα, κρίσεις επιληψίας). Συνήθως, η καταχρηστική συμπεριφορά είναι εκούσια και ως τέτοια μπορεί να αποφευχθεί, αν το άτομο το θελήσει. Εξάλλου, δεν θα πρέπει να συγχέεται ο παρορμητισμός που συχνά διακρίνει το δράστη, με την αδυναμία ελέγχου των ενεργειών του¹²⁶.
- *Οι κακοποιημένες γυναίκες μεγαλοποιούν τα συμβάντα καταχρηστικής συμπεριφοράς.* Οι συνέπειες της βίας, όπου αρκετές φορές παρατηρούνται δυσλειτουργία της γυναίκας σε επαγγελματικό, κοινωνικό και διαπροσωπικό επίπεδο και συνοδές ψυχικές διαταραχές δεν υποδεικνύουν σε καμία περίπτωση διάθεση υπερβολής εκ μέρους της γυναίκας.
- *Οι κακοποιημένες γυναίκες προκαλούν την καταχρηστική συμπεριφορά.* Η βίαιη συμπεριφορά λαμβάνει χώρα, ανεξάρτητα από τις πράξεις ή τα λεγόμενα της γυναίκας. Ακόμα και αν δεκτεί κανείς ότι κάποια συγκεκριμένη συμπεριφορά της γυναίκας, πυροδότησε τη βίαιη αντίδραση του συζύγου/συντρόφου της, η τελευταία με κανέναν τρόπο δεν δικαιολογείται και αυτο-νομιμοποιείται ως συμπεριφορά.
- *Η καταχρηστική συμπεριφορά συχνά παύει να επισυμβαίνει από μόνη της.* Αρκετοί άνδρες είναι δυνατόν να μειώσουν το επίπεδο της βίαιης συμπεριφοράς με το πέρασμα του χρόνου, ωστόσο ελάχιστοι από αυτούς παύουν να κακοποιούν εντελώς. Ακόμα και αν εκλείψει η σωματική κακοποίηση, η ψυχολογική και η λεκτική κακοποίηση συνεχίζουν να υπάρχουν, ώστε να διατηρηθεί ο έλεγχος και η κυριαρχία του άνδρα στη γυναίκα.
- *Η ψυχοθεραπεία αποτελεί αποτελεσματικότερη «θεραπεία» από ό,τι η φυλακή.* Η ψυχοθεραπεία τις περισσότερες φορές επιλέγεται από το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης ως εναλλακτική μέθοδος έκτισης ποινής. Εντούτοις, τα ερευνητικά δεδομένα δεν συνηγορούν υπέρ της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων θεραπείας των δραστών· θεωρείται πολύ δύσκολο να επιτευχθεί η αναχαίτιση της βίας και ακόμη δυσκολότερη η

¹²⁶ Σσ. Ως παρορμητικές, χαρακτηρίζονται οι πράξεις που τελούνται χωρίς να έχει προηγηθεί σκέψη και στερούνται οποιασδήποτε επιφύλαξης. Βλ. σχετικά: Χουντουμάδη Α. & Πατεράκη Λ., *Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών Όρων*, Αθήνα, εκδ. Δωδώνη, 1989.

ολοσχερής διακοπή της ψυχολογικής κακοποίησης μέσω των προγραμμάτων αυτών.

- *Οι γυναίκες που παραμένουν σε μια σχέση κακοποίησης, είναι είτε παράφρονες, είτε μαζοχίστριες.* Κατ'αρχήν θα πρέπει να επισημανθεί ότι ένα σημαντικό ποσοστό γυναικών που κακοποιούνται, εγκαταλείπουν τους συζύγους/συντρόφους τους στα δύο πρώτα χρόνια της εμφάνισης της καταχρηστικής συμπεριφοράς. Οι λόγοι, εντούτοις, για τους οποίους κάποιες γυναίκες δεν διαφεύγουν της σχέσης κακοποίησης, είναι σημαντικοί: η πλήρης οικονομική εξάρτηση από το σύζυγο/σύντροφο, ο ισχυρός φόβος αντιποίνων αν τον εγκαταλείψουν, η εμφάνιση ψυχικών διαταραχών¹²⁷, η πολιτισμική αποδοχή της βίας, κλπ. αποτελούν βασικά εμπόδια που κρατούν μια γυναίκα σε μια σχέση καταχρηστικής συμπεριφοράς.
- *Η κακοποίηση αποτελεί ιδιωτική, οικογενειακή υπόθεση.* Η στέρηση των βασικών δικαιωμάτων της γυναίκας, η κατάχρηση της εξουσίας, η διαιώνιση της βίας από γενιά σε γενιά σε καμιά περίπτωση δεν καθιστούν την κακοποίηση ιδιωτική υπόθεση. Αντίθετα, αφορά όλο το κοινωνικό σύνολο.
- *Η καταχρηστική συμπεριφορά εμφανίζεται μόνο σε δυσλειτουργικές οικογένειες.* Πρόκειται για θεμελιώδες σφάλμα κοινωνικής απόδοσης¹²⁸. Η δυσλειτουργία στην οικογένεια, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό που είναι δυνατόν να εμφανίζεται παράλληλα με τη βίαιη συμπεριφορά, εντούτοις δεν μπορεί να θεωρηθεί καθαυτός αιτιολογικός παράγοντας.
- *Οι κακοποιημένες γυναίκες μπορούν να σταματήσουν τη βία του συζύγου/συντρόφου τους, αν αλλάξουν τη συμπεριφορά τους.* Η κακοποίηση δεν παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα λανθασμένης συμπεριφοράς της γυναίκας. Στην πραγματικότητα, η τελευταία είναι η δικαιολογία-άλλοθι που χρησιμοποιούν αφενός οι άνδρες για να νομιμοποιήσουν τη βία εναντίον των συζύγων/συντρόφων τους και αφετέρου οι γυναίκες που έχουν έντονο το αίσθημα της ενοχής για όσα υφίστανται.
- *Δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη ερμηνεία αναφορικά με το φαινόμενο της κακοποίησης.* Οι ερμηνείες που δίνονται για την καταχρηστική συμπεριφορά, βασίζονται στις ανάλογες θεωρητικές προσεγγίσεις. Δεν είναι δυνατό να υποστηριχτεί κάποια ερμηνεία έναντι κάποιας άλλης, καθώς πρόκειται για ένα

¹²⁷ Μείζον Καταθλιπτική Διαταραχή ή Διαταραχή μετά από Ψυχοτραυματικό Στρες.

¹²⁸ Σσ. Ως απόδοση ορίζουμε την ενεργοποίηση συγκεκριμένων και ειδικών μηχανισμών, προκειμένου να ερμηνεύσουμε μια συμπεριφορά. Η απόδοση έχει επαγωγικό χαρακτήρα: το άτομο χρησιμοποιεί μια συγκεκριμένη πληροφορία, με την οποία δημιουργεί μια άλλη, συμπληρωματική. βλ. σχετικά: Παπαστάμου Σ., *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας* (4^η έκδοση), Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας, 1993, σελ. 105-141.

ζήτημα περίπλοκο, με πολιτισμικές, κοινωνικές και ιστορικές συνιστώσες, στις οποίες εμπλέκεται το άτομο με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Η μόνη ασφαλής οδός εξέτασης της κακοποίησης εντός και εκτός της οικογένειας, είναι η πραγμάτευση της δυναμικής αλληλεπίδρασης των παραγόντων που συντελούν στην εμφάνισή της.

- *Η ενδο-οικογενειακή βία εμφανίζεται μόνο σε οικογένειες με χαμηλό εισόδημα.* Η πραγματικότητα είναι ότι η κακοποίηση στις οικονομικά και κοινωνικά δυσμενέστερες οικογένειες γίνεται ευκολότερα γνωστή στις διωκτικές αρχές και στις υπηρεσίες πρόνοιας, από ό,τι τα περιστατικά που επισυμβαίνουν σε οικογένειες μεσαίας και ανώτερης κοινωνικής τάξης. Ωστόσο, οι μελέτες και οι επίσημες στατιστικές σχετικά με τη βία στην οικογένεια, δεικνύουν ότι η τελευταία λαμβάνει χώρα σε οποιοδήποτε κοινωνικό στρώμα.
- *Η καταχρηστική συμπεριφορά επισυμβαίνει σε ψυχικά ασθενή άτομα.* Τα δεδομένα των ερευνών καταδεικνύουν ότι λιγότερο από το 10% των περιστατικών ενδο-οικογενειακής βίας συνδέεται με κάποια ψυχική νόσο του δράστη ή του θύματος.
- *Τα παιδιά που έχουν υποστεί κακοποίηση, θα εξελιχθούν σε ενήλικες με καταχρηστική συμπεριφορά.* Οι έρευνες δεικνύουν ότι οι ενήλικες που παρουσιάζουν βίαιη συμπεριφορά, έχουν περισσότερες πιθανότητες από τον υπόλοιπο πληθυσμό να έχουν κακοποιηθεί κατά την παιδική τους ηλικία. Ωστόσο, δεν είναι δυνατόν να εγκαθιδρυθεί αιτιοκρατική σχέση μεταξύ κακοποίησης σε παιδική ηλικία και ενήλικη ζωή· πρόκειται για πιθανολογία μάλλον, παρά για de facto ντετερμινισμό.

4. Η ΕΝΔΟ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το 1983 θεσπίστηκε ο νόμος 1329, ο οποίος αποσκοπούσε στην εναρμόνιση συγκεκριμένων διατάξεων του ελληνικού Αστικού Κώδικα με τη συνταγματική αρχή της ισότητας μεταξύ των φύλων. Ο Δεληγιάννης, αναλύοντας την αρχή της ισότητας μεταξύ των συζύγων, αναγνώρισε τρεις αρχές: α) τη συντροφικότητα και αμοιβαιότητα μεταξύ των συζύγων, β) την ελεύθερη κατανομή των ρόλων και γ) την αυτονομία των συζύγων¹²⁹.

Η ενδο-οικογενειακή βία στη χώρα μας αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο παρουσιάζει ανησυχητικές διαστάσεις και εμφανίζεται σε όλες τις κοινωνικές και εθνοτικές ομάδες. Παρά την αυξανόμενη ανησυχία που έχει προκληθεί, κυρίως λόγω των εκστρατειών ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης, δεν υπάρχει κάποια ισχύουσα νομοθεσία που να προστατεύει τις γυναίκες από τη βία στην οικογένεια ή να λαμβάνει υπόψη της την ειδική σχέση και εξάρτηση μεταξύ του θύματος και του δράστη. Ταυτόχρονα, δεν προβλέπεται κάποια διάταξη που να θεωρεί το βιασμό εντός του γάμου ποινικό αδίκημα¹³⁰.

Η βία στην οικογένεια στην Ελλάδα δεν έχει μελετηθεί συστηματικά και με επάρκεια από την επιστημονική κοινότητα. Οι όποιες προσπάθειες που έχουν πραγματοποιηθεί, στον κύριο όγκο τους αποτελούν επισκόπηση ερευνών που έχουν διεξαχθεί στο εξωτερικό και δεν συμπεριλαμβάνουν εμπειρικά δεδομένα αναφορικά με την ελληνική πραγματικότητα¹³¹.

Η δυσχέρεια συγκέντρωσης στοιχείων οφείλεται κατά κύριο λόγο στην έλλειψη επαρκών στοιχείων που παρέχουν οι διάφορες δομές, στις οποίες απευθύνονται οι κακοποιημένες γυναίκες. Κατά συνέπεια, είναι δύσκολο να αποτιμηθεί ο βαθμός, η φύση, η σοβαρότητα και οι συνέπειες του φαινομένου¹³². Επιπρόσθετα, η βία κατά των γυναικών μέσα στην οικογένεια καταγγέλλεται σε πολύ μικρό βαθμό, καθώς πολιτισμικά θεωρείται αποδεκτή ειδικά σε μια κοινωνία, στην οποία κυριαρχούν ισχυρές παραδοσιακές αξίες αναφορικά με τη διαφοροποίηση των ρόλων των δύο φύλων και τον καταμερισμό της εξουσίας. Υπό αυτήν την έννοια, οι κοινωνικές αξίες και στάσεις υποστηρίζουν τον άνδρα ως αναντίρρητο αρχηγό της οικογένειας, του οποίου η απόλυτη εξουσία δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από

¹²⁹ Δεληγιάννης Ι., *Οικογενειακό Δίκαιο*, τόμος ΙΙ, Θεσσαλονίκη, χ.ε., 1987, όπως αναφέρεται στο C. D. Spinellis, *Crime in Greece in Perspective*, Athens, Sakkoulas pub., 1997.

¹³⁰ txt. at: <http://www.tnn.gr/meletes/diakriseisbia/htm>

¹³¹ Μουζακίτης Κ., Συζυγική Βία: Αιτιολογία, Επιπτώσεις, Παρέμβαση, *Κοινωνική Εργασία*, 16, 1989, σελ. 217-227.

¹³² Chatzifotiou S. & Dobash R., Seeking Informal Support: Marital Violence Against Women in Greece, *Violence Against Women*, 7, 9, 2001, σελ. 1024-1051.

κανένα¹³³. Παράλληλα, οι κοινωνικές και νομικές υπηρεσίες έχουν αποφύγει να εμπλακούν συστηματικά σε ένα ζήτημα που το θεωρούν κατεξοχήν ιδιωτικό και έχουν ασχοληθεί κυρίως με τη διατήρηση του θεσμού της οικογένειας¹³⁴.

Ο μικρός αριθμός καταγγελιών ενδο-οικογενειακής βίας στην Ελλάδα οφείλεται, μεταξύ των άλλων στην τυπική στάση: α) του Έλληνα άνδρα, ο οποίος – αν και θεωρείται αυταρχικός – ως σύζυγος δεν είναι βάνουσος προς τη σύζυγό του και β) της Ελληνίδας γυναίκας, η οποία ως σύζυγος είναι ανεκτική και υποτακτική και συνήθως δεν καταγγέλλει στις αρχές ή κάνει αγωγή διαζυγίου, εξαιτίας της οικονομικής της αβεβαιότητας και του μικρού βαθμού χειραφέτησής της¹³⁵.

Το προφίλ των γυναικών που υφίστανται κακοποίηση στους κόλπους της οικογένειάς τους, καταγράφεται από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας¹³⁶. Παρά το γεγονός ότι τα στοιχεία που αναφέρονται, αφορούν μόνο στις περιοχές της Αθήνας και του Πειραιά, είναι ενδεικτικά της σημαντικότητας και της διάστασης του φαινομένου.

Συγκεκριμένα, στην πλειοψηφία τους οι γυναίκες που απευθύνονται στα Συμβουλευτικά Κέντρα για τη Βία Κατά των Γυναικών, είναι έγγαμες (66,75%)· ακολουθούν οι γυναίκες που είναι σε διάσταση (16,62%), ενώ η ομάδα που δέχεται τις υπηρεσίες των Κέντρων σε μικρότερο ποσοστό, είναι οι χήρες (1,30%)¹³⁷. Οι περισσότερες από αυτές έχουν δεκτεί δευτεροβάθμια ή υποχρεωτική εκπαίδευση (42,82 % και 31,85% αντίστοιχα), ενώ ο σύζυγος/σύντροφός τους έχει το ίδιο μορφωτικό επίπεδο με τις γυναίκες (49% υποχρεωτική εκπαίδευση και 33% δευτεροβάθμια εκπαίδευση). Αναφορικά με την επαγγελματική τους κατάσταση, οι κακοποιημένες γυναίκες είναι κυρίως άνεργες (56,69%), ενώ ο δράστης παρουσιάζεται να εργάζεται σε ποσοστό 79,50%. Η ανεργία των γυναικών φαίνεται να επηρεάζει άμεσα και την οικονομική τους κατάσταση, καθώς το 43,31% βρίσκεται σε κακή, ή μέτρια οικονομική κατάσταση (41,72%).

Αναφέρεται, μεταξύ των άλλων, ότι το πρώτο επεισόδιο κακοποίησης επισυνέβηκε μετά το γάμο (56,06%) και – παρά την καταχρηστική συμπεριφορά που υφίσταται η γυναίκα – εξακολουθεί να παραμένει με το δράστη (65,22%), ο οποίος σε συντριπτικό ποσοστό είναι ο σύζυγός της (80%). Συνηθέστερα, η κακοποίηση λαμβάνει τη μορφή της ψυχολογικής και της σωματικής βίας, ενώ σπανιότερα αναφέρεται μόνο η ψυχολογική κακοποίηση

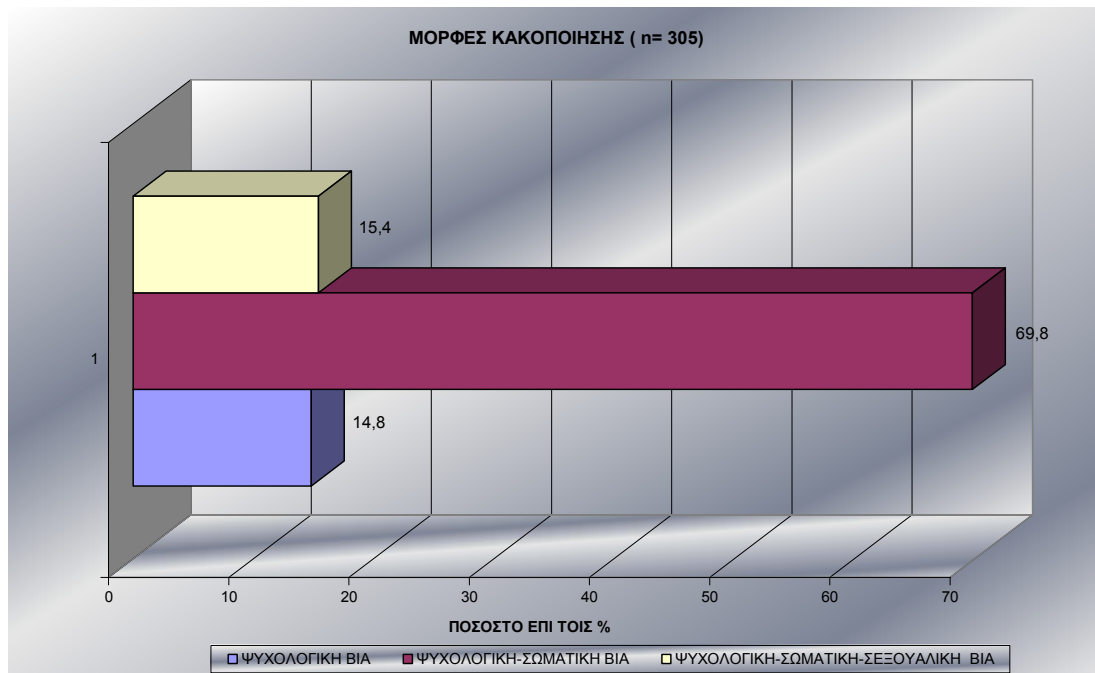
¹³³ Στο ίδιο.

¹³⁴ Στο ίδιο.

¹³⁵ Επιβετιανός Π. & Βασιλειάδης Ν., Το Σύνδρομο Κακοποιημένης Γυναίκας στην Ελλάδα, *Γαληνός*, 23, 6, 1047-1052, 1981, όπως αναφέρεται στο C. D. Spinellis, *Crime...ό.π.*

¹³⁶ Γενική Γραμματεία Ισότητας, *Δειγματοληπτική Στατιστική-Αξιοποίηση των Στοιχείων που Αφορούν στην Κακοποίηση Γυναικών που Απευθύνθηκαν στα Συμβουλευτικά Κέντρα Αθήνας-Πειραιά*, Αθήνα, Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Νοέμβριος 2002.

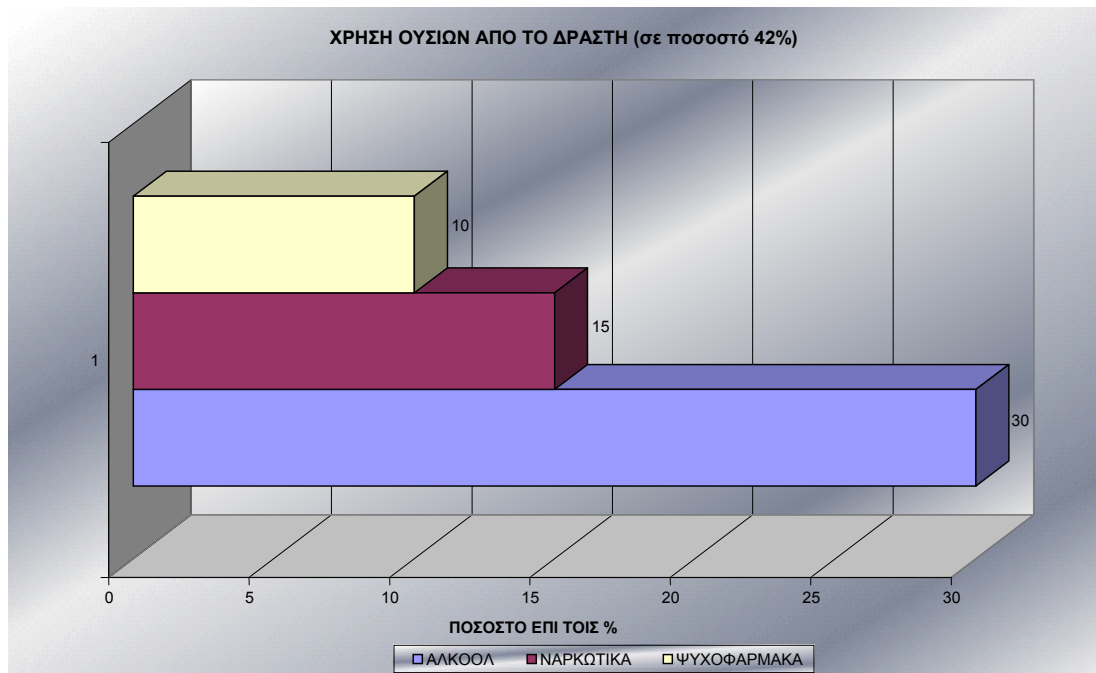
¹³⁷ Δείγμα 385 γυναικών.

ΠΗΓΗ: Γενική Γραμματεία Ισότητας, Δειγματοληπτική Στατιστική-Αξιοποίηση των Στοιχείων που Αφορούν στην Κακοποίηση Γυναικών που Απευθύνθηκαν στα Συμβουλευτικά Κέντρα Αθήνας-Πειραιά, Αθήνα, Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Νοέμβριος 2002 (ΠΙΝΑΚΑΣ 14)

Οι περισσότερες γυναίκες που υφίστανται κακοποίηση, δεν έχουν ιστορικό κακοποίησης (75%), ενώ στο 25% που αναφέρει κακοποίηση στο παρελθόν, ο συχνότερος δράστης ήταν ο πατέρας (18%). Παράλληλα, ούτε ο ίδιος ο δράστης έχει υποστεί κακοποίηση στο παρελθόν (71%) και στις περιπτώσεις που έχει υπάρξει ιστορικό βίας στην οικογένεια καταγωγής, ο πατέρας εμφανίζεται να έχει καταχρηστική συμπεριφορά τις περισσότερες φορές (24%).

Όσον αφορά στη χρήση ουσιών από το σύζυγο/σύντροφο, οι περισσότερες γυναίκες αναφέρουν ότι ο δράστης κάνει χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών σε ποσοστό 42%. Ειδικότερα, οι ουσίες που αναφέρονται από τις κακοποιημένες γυναίκες, παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα:

ΠΗΓΗ: Γενική Γραμματεία Ισότητας, *Δειγματοληπτική Στατιστική-Αξιοποίηση των Στοιχείων που Αφορούν στην Κακοποίηση Γυναικών που Απευθύνθηκαν στα Συμβουλευτικά Κέντρα Αθήνας-Πειραιά, Αθήνα, Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Νοέμβριος 2002 (ΠΙΝΑΚΑΣ 15).*

Η παρούσα έρευνα καλείται να προσδιορίσει την έκταση του φαινομένου της ενδο-οικογενειακής βίας με θύματα γυναίκες από σύζυγο/σύντροφο και να παράξει την απαραίτητη στατιστική και ποιοτική γνώση, ώστε να εντοπιστούν τα σημεία, στα οποία θα πρέπει να επικεντρωθεί τόσο η επιστημονική κοινότητα, όσο και οι ανάλογοι φορείς και δομές. Δεδομένων των ελλειπών στοιχείων για το υπό εξέταση θέμα στην Ελλάδα, η αναγκαιότητα της μελέτης αποτελεί *sine qua non* προϋπόθεση για την πρόληψη και τη χάραξη πολιτικών για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών στην οικογένεια.

ΚΕΦ. ΙΙ.: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Αντικείμενο της έρευνας είναι η καταγραφή της συχνότητας εμφάνισης του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών μέσα στην οικογένεια με δράστες τους συζύγους-συντρόφους τους. Η μελέτη εστιάζεται στην περιγραφή του φαινομένου στη σχέση του ζευγαριού και αποκλείει την εξέταση της σχέσης με άλλα συμβιούντα με την ερωτώμενη, συγγενικά ή μη πρόσωπα.

Στόχος της έρευνας είναι η πρώτη περιγραφή του φαινομένου της ενδο-οικογενειακής βίας σε εθνικό επίπεδο. Στην Ελλάδα δεν έχει πραγματοποιηθεί επιδημιολογική έρευνα και όσες έρευνες έχουν μελετήσει το θέμα της ενδο-οικογενειακής βίας, δεν ανήκουν στις έρευνες πεδίου, καθώς αξιοποιούν στοιχεία, τα οποία έχουν συλλεγεί από γυναίκες-θύματα ενδο-οικογενειακής βίας που χρησιμοποιούν προγράμματα υπηρεσιών στήριξης (συμβουλευτικά κέντρα, ξενώνες, καταφύγια κ.λπ.)¹³⁸.

Επιμέρους στόχοι της έρευνας είναι η μελέτη αφενός του είδους της βίας που υφίστανται οι γυναίκες, αφετέρου των δεικτών-παραγόντων που ενοχοποιούνται για την εμφάνιση του φαινομένου. Η έρευνα στοχεύει, επίσης, στην εξέταση της στάσης και της αντίδρασης των γυναικών απέναντι στη βία. Τέλος, προσβλέπει στην εισήγηση προτάσεων για την ανάπτυξη της πρόληψης και την αντιμετώπιση της ενδο-οικογενειακής βίας στο πλαίσιο σχεδιασμού κοινωνικής πολιτικής, αναφορικά με την άμβλυνση του φαινομένου και την προώθηση της ισότητας των δύο φύλων.

Για τη διαμόρφωση των ερευνητικών υποθέσεων ελήφθησαν υπόψη οι θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις σχετικά με την ενδο-οικογενειακή βία, όπως προκύπτουν από τη διεθνή βιβλιογραφία. Σε αυτό το πλαίσιο διατυπώθηκαν υποθέσεις στηριζόμενες σε μια συνολική εκτίμηση των παραγόντων-δεικτών, οι οποίοι σύμφωνα με τα ευρήματα ανάλογων ερευνών ενοχοποιούνται για την εμφάνιση του φαινομένου. Οι υποθέσεις που προτάθηκαν προς έλεγχο είναι:

Σχετικά με την εμφάνιση της βίας:

1. Οι δυσκολίες στην επικοινωνία στην οικογένεια (διαφωνίες, εντάσεις, συγκρούσεις), συνδέονται με την εκδήλωση ενδο-οικογενειακής βίας κατά των γυναικών.

¹³⁸ Βλ. σχετικά Antonopoulou C., Domestic Violence in Greece, *American Psychologist*, 54, 1, 1999, σελ. 63-64. Επίσης, Chatzifotiou S. Dodash S. & Tsougas M., The Last Violent Episode: The Experiences of Greek Battered Women, *Journal of Southern European Society and Politics*, vol. 6, no 3, winter 2001, σελ. 55-78.

2. Ο κίνδυνος εμφάνισης της βίας ανάμεσα στο ζευγάρι αυξάνεται, όσο μικρότερο είναι το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε πριν από τη σοβαρή δέσμευση (συμβίωση, αρραβώνας, γάμος).
3. Το ιστορικό προηγούμενης βίας συνδέεται με την ύπαρξη βίας στις παρούσες σχέσεις της γυναίκας.
4. Τα κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά της γυναίκας και του συζύγου/συντρόφου (ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επαγγελματική κατάσταση, εισόδημα, οικογενειακή κατάσταση, παιδιά), συνδέονται με την εκδήλωση της ενδο-οικογενειακής βίας κατά των γυναικών.

Αναφορικά με τη *γεωγραφική περιοχή*:

α) Υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ αστικών, ημι-αστικών και αγροτικών περιοχών ως προς την εμφάνιση του φαινομένου της ενδο-οικογενειακής βίας κατά των γυναικών.

β) Υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ αστικών, ημι-αστικών και αγροτικών περιοχών ως προς την έμμεση γνώση περιστατικών βίας.

γ) Υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ αστικών, ημι-αστικών και αγροτικών περιοχών ως προς τη στάση των ερωτώμενων απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία.

Όσον αφορά *στη στάση των γυναικών* απέναντι στη βία:

1. Υπάρχει διαφοροποίηση ως προς τη στάση απέναντι στη βία μεταξύ της γυναίκας-θύματος ενδο-οικογενειακής βίας και της μη κακοποιημένης γυναίκας.
2. Οι μορφές της βίας που υφίσταται η γυναίκα (λεκτική, ψυχολογική σωματική, εξαναγκασμός σε σεξουαλική επαφή), επηρεάζουν την κρίση της για τη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου της.

Σε σχέση με την *αντίδραση που υιοθετεί η γυναίκα* για την αντιμετώπιση της βίας:

1. Οι μορφές της βίας που υφίσταται η γυναίκα (λεκτική, ψυχολογική σωματική, εξαναγκασμός σε σεξουαλική επαφή), επηρεάζουν την αντίδρασή της στη βία.
2. Η ενοχοποίηση της γυναίκας αναφορικά με τη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου της, συνδέεται με την αντίδρασή της σε αυτήν.
3. Η αντίδραση της γυναίκας στη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου, συνδέεται με το χρόνο εμφάνισης της βίας.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα έρευνα εντάσσεται στις περιγραφικές επιδημιολογικές έρευνες (descriptive, cross-sectional ή prevalence studies). Σε αυτού του είδους τις έρευνες, επιδιώκεται η διερεύνηση του επιπολασμού ενός φαινομένου στο γενικό πληθυσμό της χώρας και τα αποτελέσματα τους έχουν στατικό χαρακτήρα¹³⁹. Οι συγκεκριμένες έρευνες, με βάση τη συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου, μπορούν να συμβάλουν: α) σε μια πρώτη απεικόνιση του φαινομένου, β) στη διερεύνηση ορισμένων παραγόντων που συνδέονται με την ύπαρξη της ενδο-οικογενειακής βίας, γ) στην αξιοποίηση των αποτελεσμάτων σε συνδυασμό με μεθόδους ποιοτικής προσέγγισης, δ) στη στάθμιση των αναγκών του πληθυσμού και ε) στην έμμεση εκτίμηση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

2.1. Δείγμα

Πληθυσμό της έρευνας αποτέλεσαν ενήλικες γυναίκες ηλικίας 18 - 60 ετών σε πανελλήνιο επίπεδο. Το μέγεθος του δείγματος ήταν 1200 γυναίκες. Το δείγμα ήταν αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού σε πανελλήνια κλίμακα. Η αντιπροσωπευτικότητα εξασφαλίστηκε με την ικανοποιητική διασπορά του δείγματος στους νομούς της χώρας και την κατάλληλη κάλυψη της κοινωνικής σύνθεσης των επιλεγόμενων περιοχών (αστικές, ημι-αστικές και αγροτικές). Από τις νησιωτικές περιοχές της χώρας επιλέχθηκε η Κρήτη.¹⁴⁰

Η επιλογή του δείγματος έγινε με τη μέθοδο της πολυσταδιακής τυχαίας δειγματοληψίας¹⁴¹.

¹³⁹ Βλ. σχετικά, Τριχόπουλος Δ., *Επιδημιολογία. Αρχές, μέθοδοι, εφαρμογές*. Αθήνα, Επιστημονικές Εκδόσεις Γρ. Παρισιάνος, 1982, σ. 44.

¹⁴⁰ Το στατιστικό σφάλμα του δείγματος που προτάθηκε ήταν $\pm 2,8$ για ερωτήσεις διχοτομικές σε διάστημα εμπιστοσύνης 95%. Με αυτό το δεδομένο η πιθανότητα απόκλισης είναι μικρή, καθώς το συγκεκριμένο διάστημα θεωρείται ως το πιο ασφαλές για την εξασφάλιση εμπιστοσύνης στο αποτέλεσμα και ένταξης των τιμών στην καμπύλη χωρίς ανωμαλίες.

¹⁴¹ Για τη διαδικασία σχεδιασμού της πολυσταδιακής τυχαίας δειγματοληψίας, βλ. αναλυτικά, Τζωρτζόπουλος Π., *Οργάνωση και διεξαγωγή δειγματοληπτικών ερευνών*. Αθήνα, Οικονομικό Πανεπιστήμιο, 1991, σσ. 182-184. Στη συγκεκριμένη έρευνα ο πληθυσμός που μελετήθηκε χωρίστηκε σε τρία στρώματα με βάση τις προς διερεύνηση περιοχές (αστικές, ημι-αστικές και αγροτικές). Από κάθε στρώμα επιλέχθηκαν ορισμένες περιοχές με τυχαία διαδικασία και στη συνέχεια επιλέχθηκαν τα οικοδομικά τετράγωνα κάθε περιοχής. Τα σημεία που συμπεριελήφθηκαν κληρώθηκαν τυχαία από το σύνολο του αντίστοιχου τύπου σημείων της χώρας, με πιθανότητα ανάλογη της πυκνότητας του πληθυσμού και σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. Για την επιλογή των σημείων εκκίνησης οι Δήμοι αντιστοιχήθηκαν πλήρως σε τυχαίους αριθμούς και τα σημεία εκκίνησης καταμετρήθηκαν ανάλογα με τον πληθυσμό. Στον κάθε Δήμο κληρώθηκαν τυχαίοι αριθμοί, οι οποίοι καθόρισαν ακριβώς τη δισταύρωση που αντιστοιχούσε στο κάθε σημείο εκκίνησης. Για την επιλογή των ερωτωμένων, ο/η ερευνητής/-ρια ξεκίνησε από το οικοδομικό τετράγωνο που στον χάρτη του ήταν σημειωμένο με τον αριθμό (1) και ακολούθησε πορεία αντίστοιχη με την πορεία των δεικτών του ρολογιού κάνοντας τον γύρο του τετραγώνου. Εφόσον έγινε η πρώτη συνέντευξη, άφηνε τέσσερα σπία

Το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από γυναίκες ηλικίας 18 έως 60 ετών, που συμβιώνουν σε κοινή εστία-νοικοκυριό με σύντροφο ή σύζυγο το χρονικό διάστημα της διεξαγωγής της έρευνας. Συμβίωση θεωρήθηκε η «ελεύθερη» κοινή διαβίωση (union libre) σε ενός ετερόφυλου ζευγαριού εκτός θεσμικής επικύρωσης και η κοινή διαβίωση μέσα σε γάμο¹⁴².

2.2 Μέθοδος της έρευνας

Για τη συλλογή των στοιχείων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των δομημένων συνεντεύξεων με συμπλήρωση ερωτηματολογίου διάρκειας 30-40 λεπτών.

Για τις συνεντεύξεις χρησιμοποιήθηκαν γυναίκες-συνεντεύκτριες με εμπειρία στη διεξαγωγή κοινωνικών ερευνών στο πεδίο. Η συγκεκριμένη επιλογή έγινε για να διευκολυνθεί η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ υποκειμένου και συνεντεύκτριας, η ενθάρρυνση των υποκειμένων, ώστε να αναφέρουν περιστατικά βίας¹⁴³ και για να αποφευχθούν μη ειλικρινείς απαντήσεις.

Πριν από την έναρξη της διεξαγωγής της έρευνας στο πεδίο, πραγματοποιήθηκε συνάντηση εκπαίδευσης των συνεντευκτριών που συμμετείχαν στη συλλογή των στοιχείων στην Αθήνα και στην περιφέρεια. Την ευθύνη για την εκπαίδευση είχαν η συντονίστρια του έργου και τα μέλη της ερευνητικής ομάδας. Σκοπός αυτής της συνάντησης ήταν η ενημέρωση των συνεντευκτριών για τους στόχους της έρευνας, τη δομή και το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου, καθώς και η ανταλλαγή απόψεων σχετικά με τη στάση τους απέναντι στις ερωτώμενες και το χειρισμό πιθανών «δύσκολων» συμπεριφορών-περιπτώσεων κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων.

Επίσης, πριν από την εφαρμογή του ερωτηματολογίου στο πεδίο, πραγματοποιήθηκε πιλοτική έρευνα, προκειμένου να διερευνηθούν και να εντοπιστούν πιθανές αδυναμίες ή ελλείψεις του ερευνητικού εργαλείου. Η πιλοτική έρευνα διεξήχθη κατά το διάστημα δύο ημερών στο πεδίο με συνεντεύξεις από τις συνεντεύκτριες και από την ερευνητική ομάδα με τη μέθοδο της προσομοίωσης. Από αυτήν τη «δοκιμαστική» φάση, προέκυψαν χρήσιμες παρατηρήσεις, οι οποίες συμπεριελήφθησαν στο ερωτηματολόγιο, με στόχο τη δημιουργία εργαλείου που χαρακτηρίζεται από πληρότητα, εγκυρότητα και αξιοπιστία.

και κτυπούσε την αμέσως επόμενη πόρτα. Συνέχισε με τον ίδιο τρόπο μέχρι την ολοκλήρωση του πρώτου οικοδομικού τετραγώνου. Στη συνέχεια περνούσε στο επόμενο.

¹⁴² Για τη ρευστότητα της συμβατικής οικογένειας και τα εναλλακτικά προς τη συμβατική οικογένεια σχήματα οργάνωσης του ιδιωτικού βίου, βλ. Μουσούρου Λ. Μ., *Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας*. Αθήνα, Gutenberg, 1993, ιδιαίτερα κεφ. 3 και 4.

¹⁴³ Σχετικά με το ρόλο των ερευνητών στην εξασφάλιση της συνεργασίας των γυναικών και στην ενθάρρυνση τους να αναφέρουν περιστατικά βίας κατά τη διεξαγωγή ερευνών, βλ. Hagemann-White C., *European Research...ό.π.*

Οι συνεντεύξεις έγιναν πρωινές και απογευματινές ώρες, με στόχο να εξασφαλιστεί η ικανοποιητική εκπροσώπηση του πληθυσμού που εργάζεται.

Η έρευνα στο πεδίο διεξήχθη από 20/2/2003 έως 17/3/2003. Επίσης, έγινε τυχαίος έλεγχος σε ποσοστό τουλάχιστον 20% των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων και έλεγχος πληρότητας και συνοχής των ερωτηματολογίων στο σύνολο του δείγματος.

2.3 Εργαλείο της έρευνας

Για τη συλλογή των στοιχείων σχεδιάστηκε ερωτηματολόγιο με βάση τους τομείς της έρευνας που κρίθηκε σκόπιμο να μελετηθούν. Συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο διαρθρώθηκε με βάση τις εξής θεματικές ενότητες:

- A) Κοινωνιοδημογραφικά χαρακτηριστικά της ερωτώμενης και του συζύγου/συντρόφου.
- B) Ποιότητα των σχέσεων στο ζευγάρι και την οικογένεια.
- Γ) Περιγραφή ενδεχόμενου περιστατικού βίας.
- Δ) Αντιλήψεις και στάσεις των ερωτώμενων σχετικά με την ενδο-οικογενειακή βία.
- E) Ιστορικό βίας στην οικογένεια προέλευσης, ή σε προηγούμενες σχέσεις της ερωτώμενης.

Μελετήθηκαν ερωτηματολόγια σχετικών ερευνών και έγινε προσπάθεια προσαρμογής του συγκεκριμένου ερωτηματολογίου στα δεδομένα της ελληνικής πραγματικότητας¹⁴⁴.

Ο ορισμός της ενδο-οικογενειακής βίας που υιοθετήθηκε στο ερωτηματολόγιο είναι σε πλήρη συμφωνία με τον ορισμό που προτάθηκε από τη Δανική Προεδρία προς το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 22/11/2002, στο πλαίσιο κειμένου σχετικά με την Επισκόπηση της Εφαρμογής από τα Κράτη-Μέλη και τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης του Προγράμματος Δράσης του Πεκίνου¹⁴⁵. Οι μορφές της ενδο-οικογενειακής βίας κατά των γυναικών που περιελήφθησαν στις ερωτήσεις ήταν: σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική, λεκτική, οικονομική βία, αποστέρηση και άρνηση των δικαιωμάτων των γυναικών.

Για τη σύνταξη του ερωτηματολογίου αξιοποιήθηκαν στοιχεία από τα ερευνητικά εργαλεία άλλων μελετών. Συγκεκριμένα, λήφθηκαν υπόψη τα ερωτηματολόγια των ακόλουθων ερευνών:

¹⁴⁴ Για τις πολιτισμικές κυρίως ιδιαιτερότητες που επηρεάζουν το σχεδιασμό της ερευνητικής προσέγγισης του θέματος στην Ελλάδα βλ. σχετικά, Chatzifotiou S., Keeping Domestic...ό.π.

¹⁴⁵ Βλ. Σχέδιο Συμπερασμάτων του Συμβουλίου της Ε.Ε. σχετικά με την Επισκόπηση της Εφαρμογής από τα Κράτη-Μέλη και τα Όργανα της ΕΕ του Προγράμματος Δράσης του Πεκίνου, 14074/02, SOC 499 JAI 248.

1. Home Office: Domestic Violence: Findings from a new British Crime Survey self-completion questionnaire, Home Office Research Study, 191, 1999, London.
2. Second National Family Violence Survey. Richard J. Gelles & Murray A. Straus, 1985/1987.
3. Orange District Court Assault Study. Hottalling Jerry & Buzawa Eve, 2000.
4. Study Against Women Violence in Odessa Ukraine, University of Massachusetts, Lowell, Project Harmony, 2000.
5. «Οικογένεια και σεξουαλική συμπεριφορά»: Αναδρομική μελέτη σε δείγμα Ελλήνων φοιτητών. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Ε. Αγάθωνος, Α. Αλεξανδρίδης, Α. Βασιλιάς, Ε. Φερέτη, 1989-1991.

Χρησιμοποιήθηκε, επίσης, το δελτίο Κοινωνικού Ιστορικού για το πρόγραμμα Κακοποίηση-Παραμέληση Παιδιών του τομέα Οικογενειακών Σχέσεων του τμήματος Κοινωνικής Ψυχιατρικής του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού.

Στο ερωτηματολόγιο περιλαμβάνονται 52 ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις είναι κλειστές (απαντήσεων ναι/όχι, πολλαπλών επιλογών και επταβάθμιας κλίμακας), εκτός από την τελευταία, όπου ζητείται από την ερωτώμενη αν έχει να προσθέσει κάτι που δεν έχει συμπεριληφθεί στο ερωτηματολόγιο και επιθυμεί να το αναφέρει. Επιπλέον, ζητήθηκαν σχόλια από τις συνεντεύκτριες σχετικά με τη συνεργασία τους με τις ερωτώμενες και με τις επισημάνσεις που εκείνες θα ήθελαν να σημειώσουν.

3. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Για την επεξεργασία των στοιχείων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS – V. 11. Από την επεξεργασία προέκυψαν οι βασικές στατιστικές μετρήσεις, οι κατανομές, οι μέσες τιμές και ο έλεγχος του βαθμού σημαντικότητας. Οι μετρήσεις υπέδειξαν τις τοποθετήσεις των διαφορετικών ομάδων πληθυσμού στις περιοχές διερεύνησης και τις μεταξύ τους συγκρίσεις. Ο σχεδιασμός του δείγματος έγινε με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίσει ικανές βάσεις υπο-ομάδων του πληθυσμού, καθώς και δημογραφικές αναλύσεις. Οι διασταυρώσεις έγιναν με βάση τη διερεύνηση των υποθέσεων.

Για την επεξεργασία της ανοιχτής ερώτησης και των σχολίων που συμπληρώθηκαν από τις συνεντεύκτριες, εφαρμόστηκε ποιοτική ανάλυση περιεχομένου¹⁴⁶.

¹⁴⁶ Βλ. σχετικά Bardin L., *L'Analyse de Contenu*. Paris, P.U.F.,1977 και Grawitz M., *Méthodes des Sciences Sociales*. Paris, Dalloz, 1979. Το σύνολο των απαντήσεων των ερωτώμενων-γυναικών καθώς και τα σχόλια των συνεντευκτριών (corpus), κωδικοποιήθηκαν χωριστά στη βάση κατηγοριών, οι οποίες διαμορφώθηκαν με μονάδα καταγραφής το θέμα που αντιστοιχούσε σε κάθε νόημα που εκφραζόταν και με μονάδες συμφραζομένων τις απαντήσεις και τα σχόλια. Στη συνέχεια, έγινε σύγκριση του κατηγοριοποιημένου υλικού και ερμηνεία των αναφορών.

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ

Βασική μεθοδολογική δυσχέρεια αποτέλεσε η κατασκευή του ερευνητικού εργαλείου, με δεδομένο αφενός την ευρύτητα του αντικειμένου της έρευνας αναφορικά με τους τομείς που καλύπτει και αφετέρου την «ευαισθησία», με την οποία θα πρέπει να αντιμετωπίζεται το υπό εξέταση ζήτημα. Συγκεκριμένα, χρειάστηκε να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη δομή και το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου με στόχο: α) να καλυφθούν τα θέματα που επιλέχθηκαν και β) να εξασφαλιστούν, όσο ήταν δυνατό, η ομαλή ροή των ερωτήσεων και η ειλικρίνεια των υποκειμένων. Χρειάστηκε επίσης, να ληφθεί υπόψη το χρονικό διάστημα διεξαγωγής της συνέντευξης (περίπου 30 λεπτά).

Επιπλέον, μεθοδολογική δυσχέρεια κατά το σχεδιασμό του εργαλείου της έρευνας, αποτέλεσε η διαμόρφωση των φίλτρων, προκειμένου να εξασφαλιστεί ο κατά το δυνατόν μέγιστος βαθμός συμβολής τους στη συμπλήρωση ή μη του ερωτηματολογίου από τα υποκείμενα.

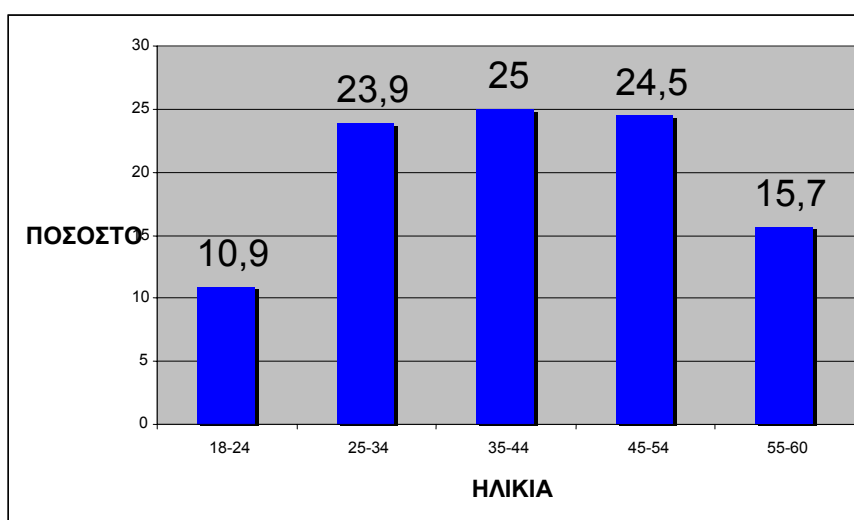
ΚΕΦ. ΙΙΙ. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

Τα κοινωνιο-δημογραφικά στοιχεία που συλλέξαμε κατόπιν της διεξαγωγής της έρευνας, δίνουν μια πρώτη εικόνα σε ό,τι αφορά τις ερωτώμενες σε σχέση με την ηλικία, την περιοχή, την επαγγελματική κατάσταση, καθώς και άλλους παράγοντες που συμπληρώνουν την κατηγορία αυτή.

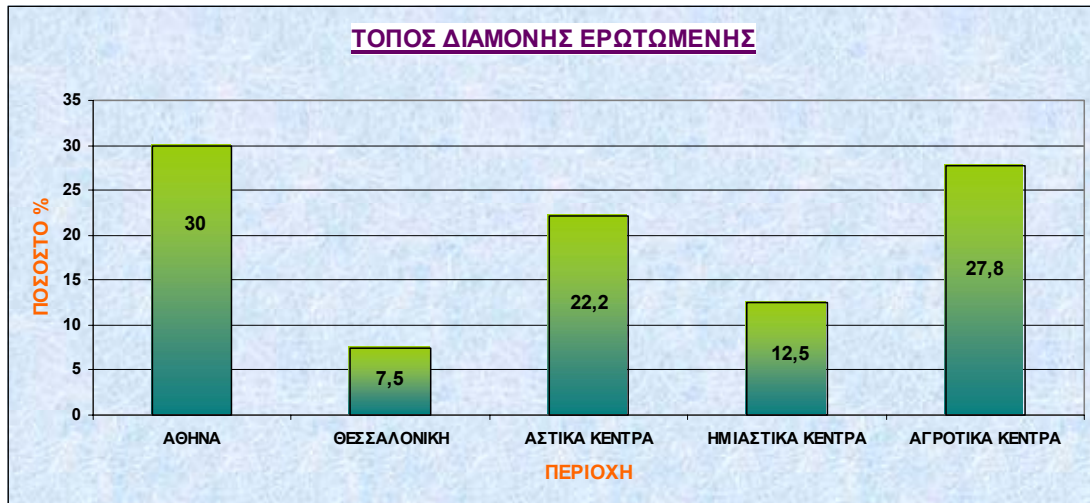
Αναλυτικότερα, μπορεί να παρατηρηθεί ότι η κατανομή και διασπορά της ηλικίας στο δείγμα ήταν όσο το δυνατόν επιμερισμένη έτσι, ώστε να αντιπροσωπεύεται όλο το ηλικιακό φάσμα.

Πίνακας 16

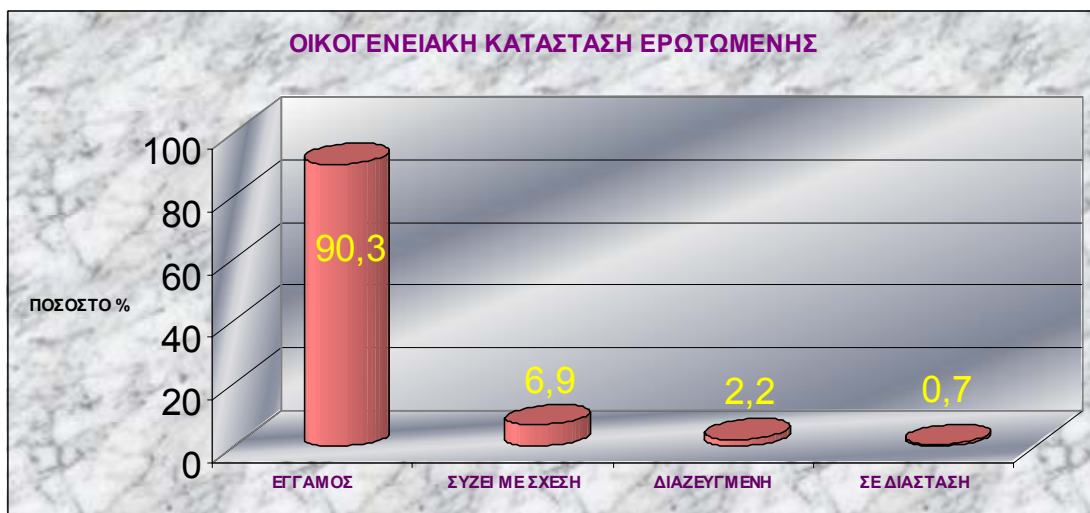
Οι περιοχές, στις οποίες πραγματοποιήθηκε η δειγματοληψία, ήταν η Αθήνα σε ποσοστό 30%, τα αγροτικά κέντρα σε ποσοστό 27,8%, τα αστικά σε ποσοστό 22,2% και η Θεσσαλονίκη σε ποσοστό 7,5%. Ειδικότερα, η κατανομή σε επίπεδο αστικών, αγροτικών και ημι-αστικών περιοχών, ήταν 59,7%, 27,8% και 12,5% αντίστοιχα.

Πίνακας 17

Όσον αφορά στην **οικογενειακή κατάσταση** των ερωτώμενων γυναικών, οι έγγαμες αποτέλεσαν την πλειοψηφία του δείγματος (90,3%), ενώ το 6,9% των ερωτώμενων γυναικών συζούσε με σχέση την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας.

Πίνακας 18

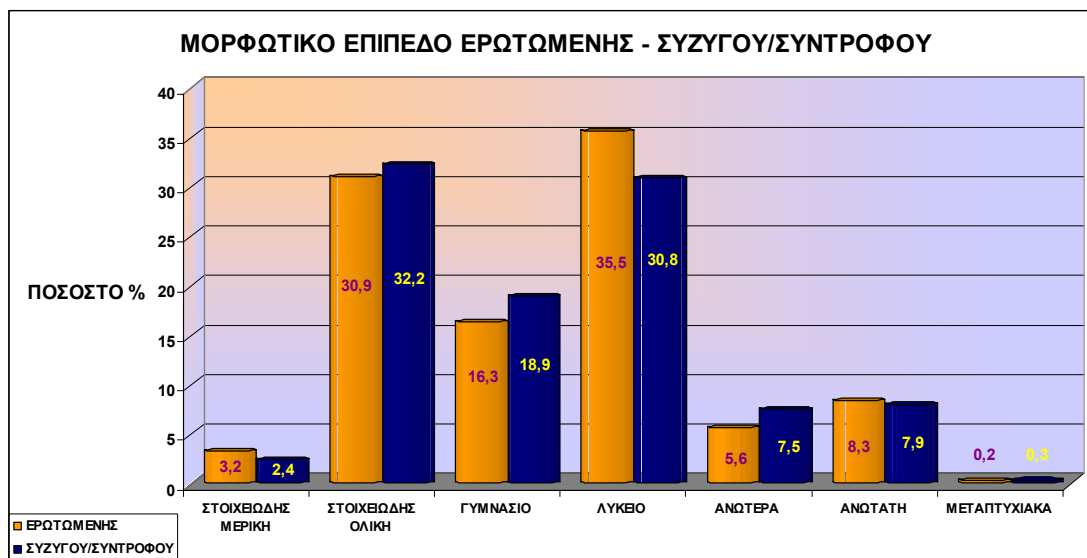

Οι γυναίκες στη συντριπτική τους πλειοψηφία δεν δήλωσαν **αρχηγοί του νοικοκυριού** (92,2%). Το ποσοστό των γυναικών που ήταν αρχηγοί του νοικοκυριού, αγγίζει μόλις το 7,5%.

Αναφορικά με το **μορφωτικό επίπεδο** των ερωτώμενων, η πλειοψηφία των γυναικών ήταν απόφοιτες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (απόφοιτες Λυκείου: 55%), ενώ ακολούθησαν οι γυναίκες που είχαν στοιχειώδη ολική μόρφωση (30,9%). Αξίζει

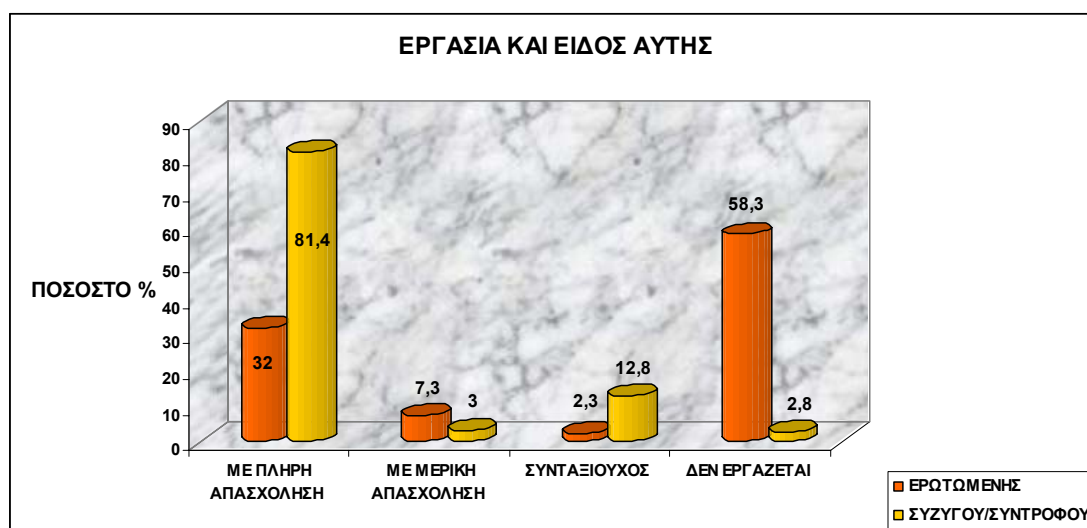
να σημειωθεί ότι μόλις το 0,2% είχε κάνει μεταπτυχιακές σπουδές. Αντίστοιχα, όσον αφορά στο μορφωτικό επίπεδο του συζύγου/ συντρόφου, το 32,2% είχε στοιχειώδη ολική εκπαίδευση και ακολουθεί το 30,8% των ανδρών με δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Πίνακας 19

Αναφορικά με την **εργασία και το είδος αυτής**, το 58,3% των γυναικών δήλωσε ότι δεν εργάζεται, ενώ το 32% ανέφερε ότι βρίσκεται σε καθεστώς πλήρους απασχόλησης. Όσον αφορά στους συζύγους/συντρόφους, το 81,4% εργαζόταν με πλήρη απασχόληση, ενώ το 12,8% ήταν συνταξιούχοι.

Πίνακας 20

Από τις γυναίκες, οι οποίες δήλωσαν ότι εργάζονται, το 56,1% είναι εισοδηματίες/νοικοκυρές. Παράλληλα, αναφορικά με την επαγγελματική δραστηριότητα του συζύγου/συντρόφου, το 24,1% των γυναικών δήλωσε ότι οι τελευταίοι είναι ελεύθεροι επαγγελματίες και το 20,9% ειδικευμένοι τεχνίτες.

Σχετικά με τις ερωτώμενες που δεν εργάζονται, ως **κύριος λόγος απουσίας επαγγελματικής απασχόλησης** αναφέρθηκαν οι οικογενειακές υποχρεώσεις (48%). Παράλληλα, το 30% των γυναικών ανέφεραν ότι δεν βρίσκουν εργασία, ενώ το 20,1% δήλωσε ότι δεν επιθυμεί να εργαστεί.

Πίνακας 21

Από το σύνολο των εξεταζόμενων νοικοκυριών, το 46,3% είχε εργαζόμενο μόνο ένα άτομο της οικογένειας, ενώ στο 38,2% εργάζονταν δύο μέλη της οικογένειας. Το 32,2% των νοικοκυριών αποτελούνταν από τέσσερα άτομα. Στο 87,3% των οικογενειών των ερωτώμενων συμβίωναν παιδιά, ενώ από το συγκεκριμένο ποσοστό, το 56,9% των γυναικών ανέφερε ότι έχουν δύο παιδιά. Επίσης, στο 50,4% των νοικοκυριών δεν ζούσαν μόνιμα παιδιά ηλικίας έως 18 ετών, ενώ το αντίθετο συνέβαινε στο 49,6% των νοικοκυριών: το 46,6% των ερωτώμενων ανέφερε ότι ζουν μόνιμα στην οικογένεια δύο παιδιά ηλικίας έως 18 ετών.

Στις ερωτήσεις που αφορούν στο **είδος κατοικίας** των γυναικών-ερωτωμένων, το 74,7% δήλωσε ότι διαθέτει ιδιόκτητη κατοικία, ενώ το 42,9% ανέφερε ότι κατοικεί σε διαμέρισμα πολυκατοικίας.

Χαρακτηρίζοντας την σχέση του με το σύζυγο/σύντροφο, το 42,8% των γυναικών ανέφερε ότι διατηρεί πολύ καλές σχέσεις με τον τελευταίο, ενώ η ίδια αναφορά σχετικά με την ποιότητα των σχέσεων παρουσιάζεται και στη σχέση των γυναικών με τα παιδιά τους (52,2%). Παράλληλα, το 50,6% των ερωτώμενων γυναικών ανέφερε ότι διατηρεί πολύ καλές ή καλές διαπροσωπικές σχέσεις (50,6% και 29,6% αντίστοιχα).

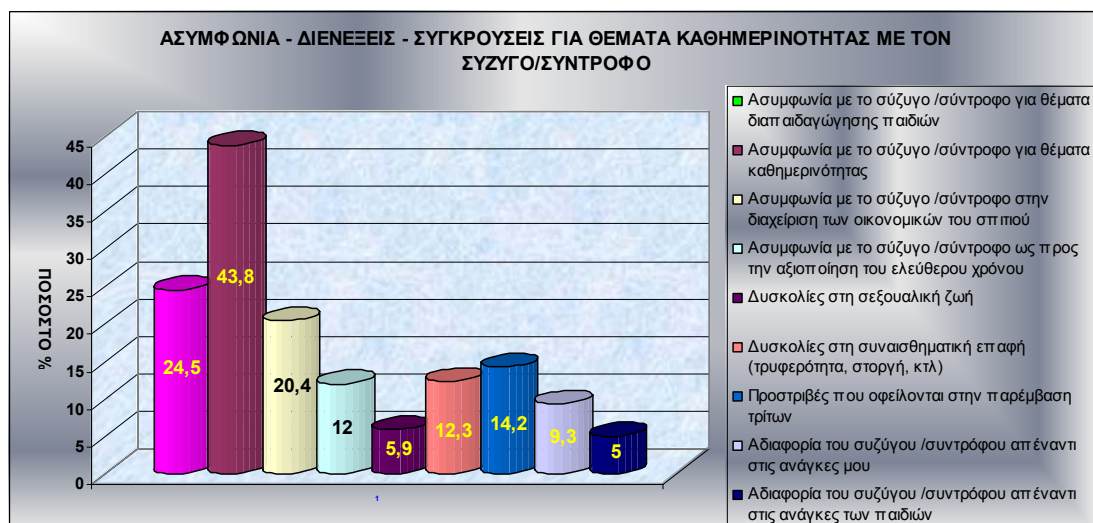
Αναφορικά με το **βαθμό ικανοποίησης των γυναικών** από την επαγγελματική τους κατάσταση, διαπιστώθηκε ότι οι ερωτώμενες χαρακτηρίζουν την τελευταία ως «μέτρια» σε ποσοστό 34,5%. Ένα αρκετά υψηλό ποσοστό γυναικών δήλωσε ότι η επαγγελματική τους κατάσταση είναι είτε «πολύ καλή» (30%), είτε «κακή» (20,9%). Παράλληλα, η οικονομική κατάσταση κρίνεται από τις ερωτώμενες κατά κύριο λόγο ως μέτρια (41,8%) και δευτερευόντως ως καλή (32%). Συμπληρωματικά, οι γυναίκες κρίνουν ότι βρίσκονται σε πολύ καλή ή σε καλή κατάσταση υγείας (35,2% και 31% αντίστοιχα).

Η ασυμφωνία και οι διένεξεις/συγκρούσεις με το σύζυγο/σύντροφο σε θέματα καθημερινότητας και η ευθύνη που καταλογίζεται στα μέλη της οικογένειας για τα παραπάνω, περιγράφεται ως εξής:

- Για θέματα διαπαιδαγώγησης του παιδιού: Το 75,3% απάντησε ότι δεν υπάρχει ασυμφωνία, ενώ από το 24,5% το οποίο απάντησε θετικά, το 71,1% πιστεύει ότι ευθύνονται και οι δυο γονείς και το 18,1% αναφέρει ως κύριο υπεύθυνο το σύζυγο/σύντροφο.
- Για θέματα καθημερινότητας: Το 56% ανέφερε ότι δεν αντιμετωπίζει παρόμοια προβλήματα, ενώ από το 43,8% των γυναικών που απάντησε θετικά, το 79,1% πιστεύει ότι ευθύνονται τόσο ο άνδρας, όσο και η γυναίκα για τις συγκρούσεις που παρουσιάζονται με αφορμή τα ζητήματα που προκύπτουν καθημερινά.
- Για θέματα διαχείρισης των οικονομικών του σπιτιού: Το 79,4% απάντησε ότι δεν υπάρχουν προστριβές για το συγκεκριμένο θέμα, ενώ από το 20,4% που δήλωσε ότι παρουσιάζονται διενέξεις, το 57,6% πιστεύει ότι ευθύνονται και οι δυο σύζυγοι/σύντροφοι.
- Για θέματα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου: Το 87,8% των γυναικών απάντησε ότι δεν προκύπτουν διενέξεις αναφορικά με το υπό συζήτηση θέμα, ενώ από το 12% που απάντησε θετικά, το 49,3% επισημαίνει ότι ευθύνεται και ο άνδρας και η γυναίκα, ενώ το 37,1% επιρρίπτει ευθύνες μόνο στο σύζυγο/σύντροφο.

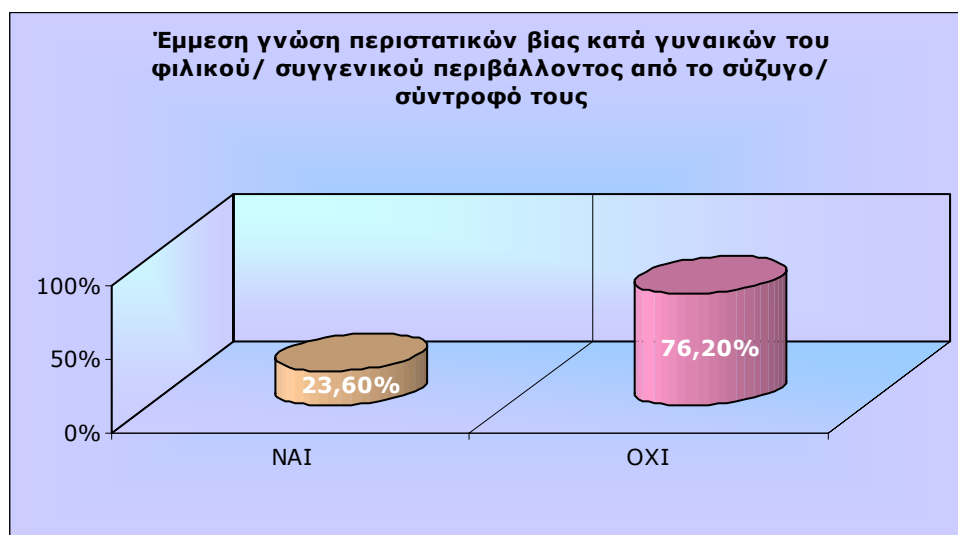
- Δυσκολίες στην σεξουαλική ζωή: Το 93,7% δήλωσε ότι δεν αντιμετωπίζει παρόμοιο πρόβλημα, ενώ από το 5,9% που ανέφερε ότι συναντά δυσκολίες στη σεξουαλική ζωή, ως υπαίτιος αυτών χαρακτηρίστηκε ο σύζυγος/σύντροφος, με ποσοστό 39,1%.
- Δυσκολίες στην συναισθηματική επαφή: Το 87,5% απάντησε ότι δεν συναντά δυσκολίες, ενώ από το 12,3% που έδωσε θετική απάντηση, το 61,8% ανέφερε ως υπεύθυνο το σύζυγο/σύντροφο.
- Προστριβές που οφείλονται στην παρέμβαση τρίτων: Το 85,8% των γυναικών δήλωσε ότι δεν αντιμετωπίζει τέτοιο πρόβλημα, ενώ από το 14,2% που βρέθηκε/βρίσκεται αντιμέτωπο με τέτοιου είδους διενέξεις, το 27,3% ανέφερε ως υπεύθυνο τον σύζυγο/σύντροφο, ενώ το 24,2% και τους δυο συζύγους/συντρόφους.
- Αδιαφορία του συζύγου/συντρόφου απέναντι στις ανάγκες μου: Το 90,7% δήλωσε ότι δεν συναντά παρόμοιες δυσκολίες, ενώ από το 9,3% που απάντησε θετικά, το 87% παρουσίασε το σύζυγο/σύντροφο ως υπεύθυνο για τη συγκεκριμένη κατάσταση.
- Αδιαφορία του συζύγου/συντρόφου απέναντι στις ανάγκες των παιδιών: Το 94,9% απάντησε αρνητικά, ενώ από το 5% που ανέφερε ότι ο σύζυγος είναι αδιάφορος απέναντι στις ανάγκες των παιδιών, με αποτέλεσμα να επέρχονται συγκρούσεις/διενέξεις στο ζευγάρι, το 80,4% έκρινε ότι ο σύζυγος/σύντροφος είναι υπεύθυνος για την παρούσα κατάσταση.

Πίνακας 22

Το 76,2% των ερωτώμενων δήλωσε ότι δεν γνωρίζει κάποια γυναίκα από το συγγενικό / φιλικό περιβάλλον που να έχει υποστεί ή να υφίσταται βία από το σύζυγο/ σύντροφό της, ενώ το 23,6% ότι γνωρίζει αντίστοιχες περιπτώσεις γυναικών.

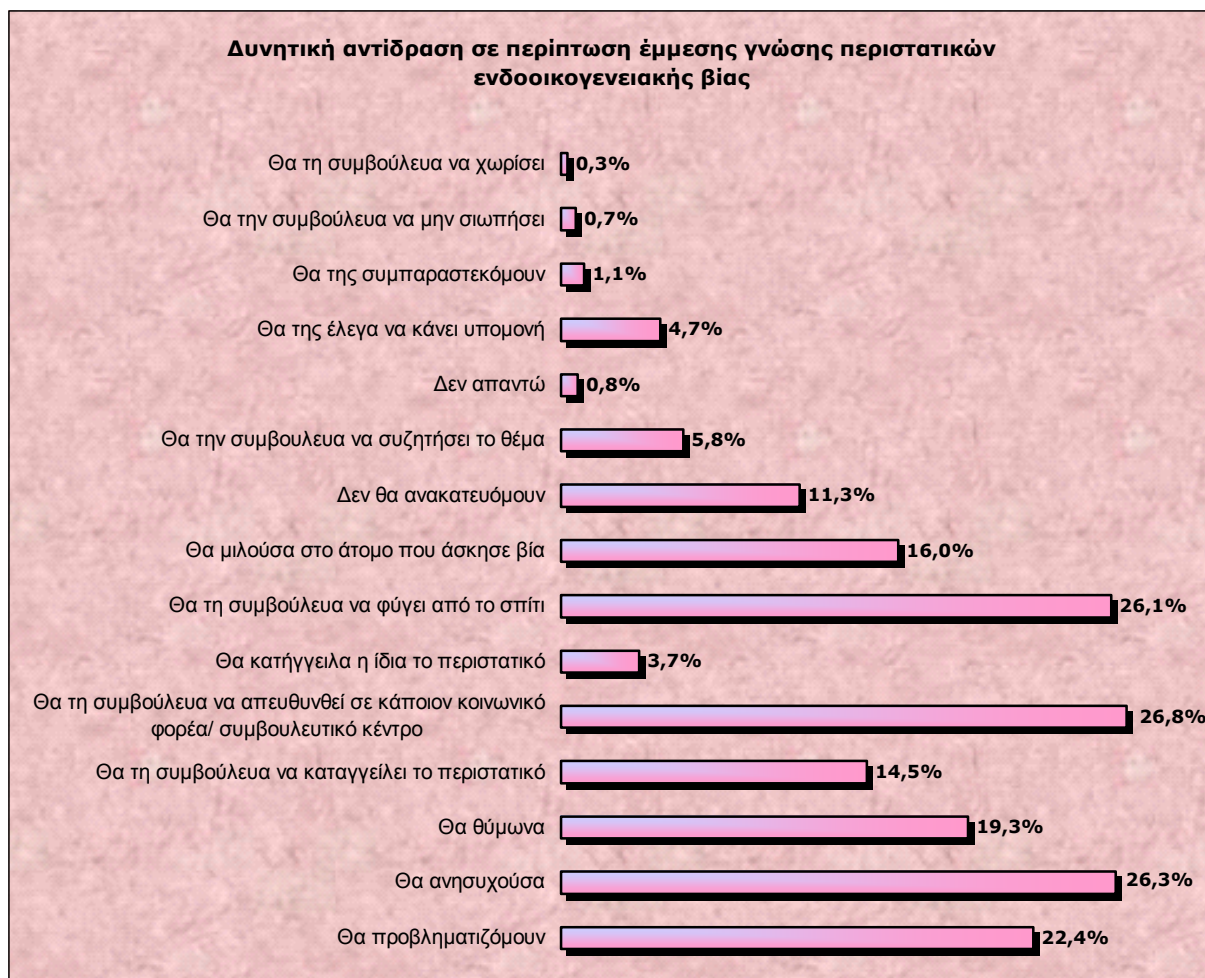
Πίνακας 23

Αναφορικά με την αντίδραση των γυναικών σε περίπτωση που μια συγγενής τους τους εκμυστηρευόταν ότι δέχτηκε/δέχεται κάποιου είδους βία από το σύζυγο/ σύντροφό της, ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύρος των τρόπων αντίδρασης. Το 26,8% θα συμβούλευε τη γυναίκα-θύμα βίας να απευθυνθεί σε κάποιον κοινωνικό φορέα/ συμβουλευτικό κέντρο, το 26,3% θα ανησυχούσε, το 26,1% θα τη συμβούλευε να φύγει από το σπίτι, το 22,4% θα προβληματιζόταν, το 19,3% θα θύμωνε, το 16% θα μιλούσε στο άτομο που άσκησε βία, το 14,5% θα συμβούλευε το θύμα να καταγγείλει το περιστατικό, ενώ το 3,7% των γυναικών θα κατήγγειλαν από μόνες τους το περιστατικό στις αρμόδιες αρχές. Στον αντίποδα αυτών των μορφών αντίδρασης, βρίσκεται το 11,3% των γυναικών που δεν θα ανακατευόταν, το 5,8% που θα συμβούλευε το θύμα να συζητήσει το θέμα με το δράστη και το 4,7% που θα συμβούλευε το θύμα να κάνει υπομονή.

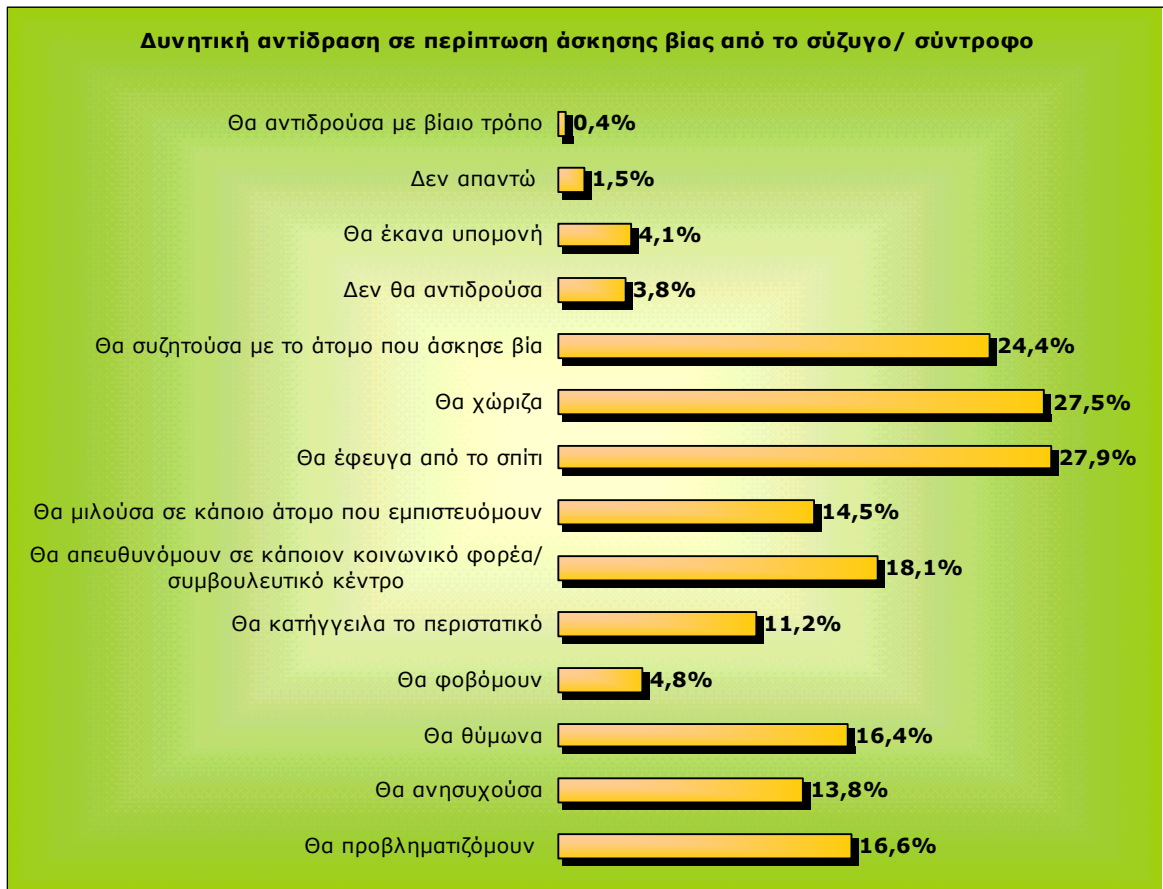
Πίνακας

24

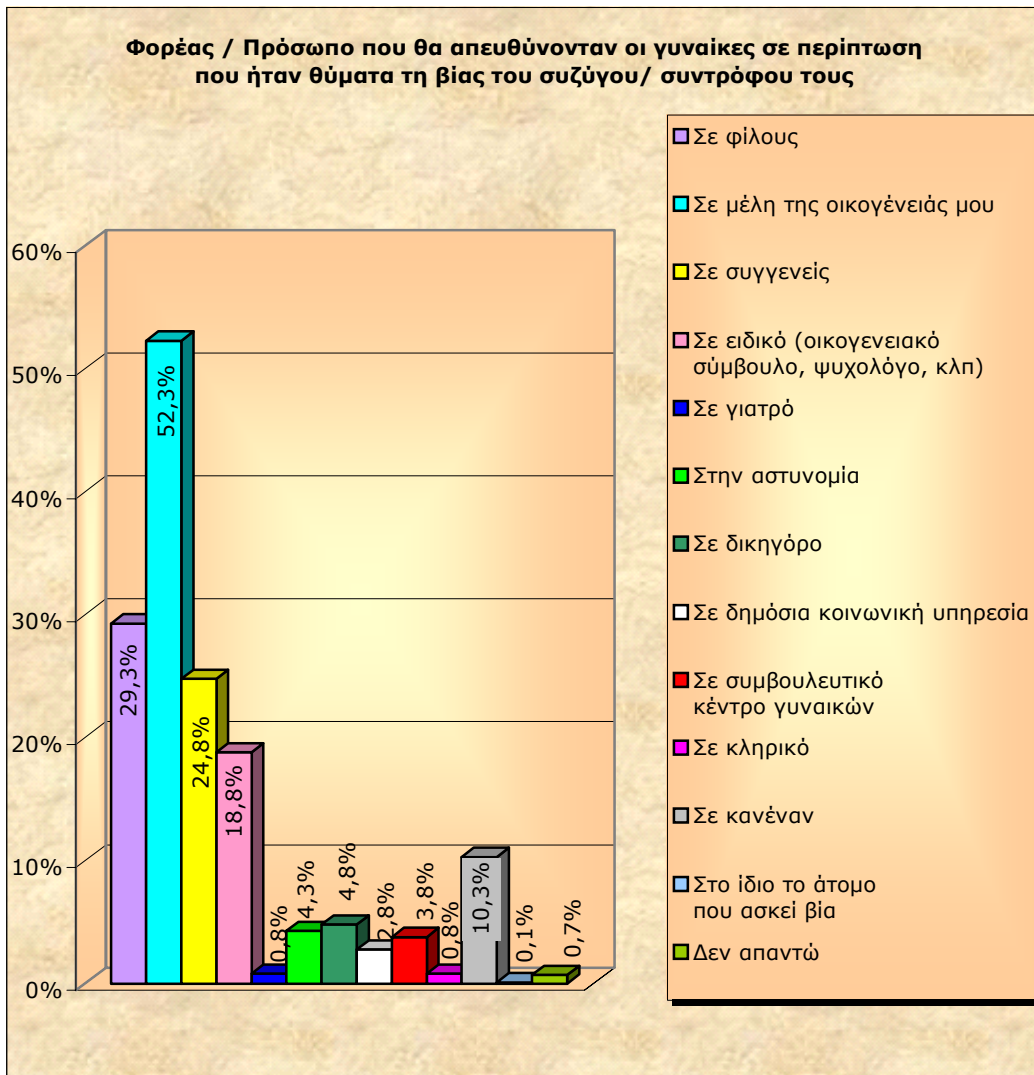
Σε ακολουθία της αντίδρασης απέναντι στη βία που συμβαίνει σε άλλη γυναίκα-συγγενικό πρόσωπο, καταγράφηκε η **δυνητική αντίδραση των ερωτώμενων απέναντι στη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου τους**. Και σε αυτήν την περίπτωση, ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύρος των διαφόρων τρόπων αντίδρασης των γυναικών απέναντι στη βία. Οι περισσότερες γυναίκες (συνολικά το 66,6%) θα αντιδρούσαν δραστικά: θα έφευγαν από το σπίτι (27,9%), θα χώριζαν (27,5%), ή θα κατήγγειλαν το περιστατικό στις αρμόδιες Αρχές. Το 24,4% θα προσπαθούσε να συζητήσει με το δράστη, ενώ το 18,1% θα απευθυνόταν σε κάποιον κοινωνικό φορέα/συμβουλευτικό κέντρο. Επίσης, το 16,6% θα ανησυχούσε, το 16,4% θα θύμωνε, το 14,5% θα μιλούσε σε κάποιο άτομο που εμπιστεύεται. Σε αντίθεση, το 4,8% των γυναικών θα φοβόταν και ένα στατιστικά σημαντικό ποσοστό γυναικών (συνολικά το 7,9%) θα κρατούσε παθητική στάση : το 4,1% θα έκανε υπομονή και το 3,8% δεν θα αντιδρούσε.

Πίνακας 25

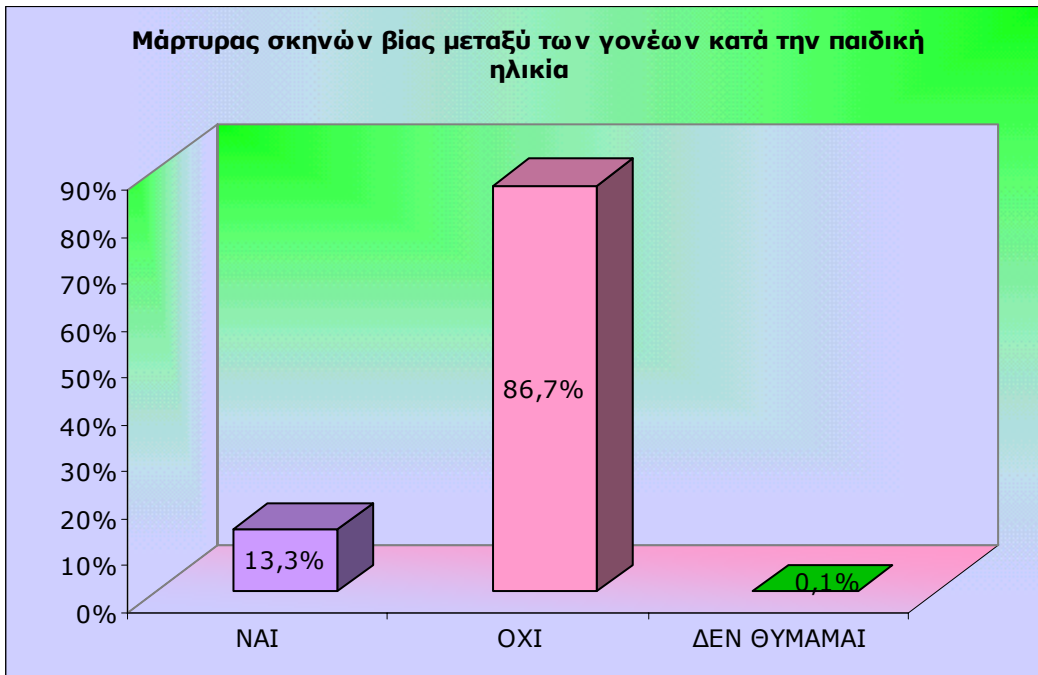
Οι γυναίκες, ανεξάρτητα από την ηλικία τους, φαίνεται ότι θεωρούν την οικογένεια πολύ σημαντική, αφού ανάμεσα στα μέλη της **θα αναζητούσαν κάποιον/κάποια να του/της μιλήσουν για τη βία που ασκήθηκε/ασκείται εις βάρος τους** από το σύζυγο/σύντροφό τους. Από τις απαντήσεις των γυναικών, προκύπτει ότι η πλειοψηφία των γυναικών θα μιλούσε σε κάποιο μέλος της οικογένειας σε περίπτωση ενδο-οικογενειακής βίας (52,3%). Ακολουθούν οι φίλοι ως πρόσωπα εμπιστοσύνης (29,3%) και οι λοιποί συγγενείς (24,8%). Σημαντικά υψηλό είναι και το ποσοστό των γυναικών που δήλωσαν ότι θα απευθύνονταν σε κάποιον ειδικό (ψυχολόγο, οικογενειακό σύμβουλο κλπ) (18,8%). Από την άλλη πλευρά, παρατηρείται ότι άλλοι επαγγελματίες και ειδικευμένοι φορείς δεν συγκέντρωσαν ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά. Το 4,8% ανέφερε ότι θα απευθυνόταν σε δικηγόρο, το 4,3% στην Αστυνομία, το 3,8% σε συμβουλευτικό κέντρο γυναικών και το 2,8% σε κάποια δημόσια κοινωνική υπηρεσία. Αντίθετα, καταγράφεται ένα σχετικά υψηλό ποσοστό γυναικών που δεν θα μιλούσαν σε κανέναν για τη βία που υφίστανται από το σύζυγο/σύντροφό τους. (10,3%).

Πίνακας 26

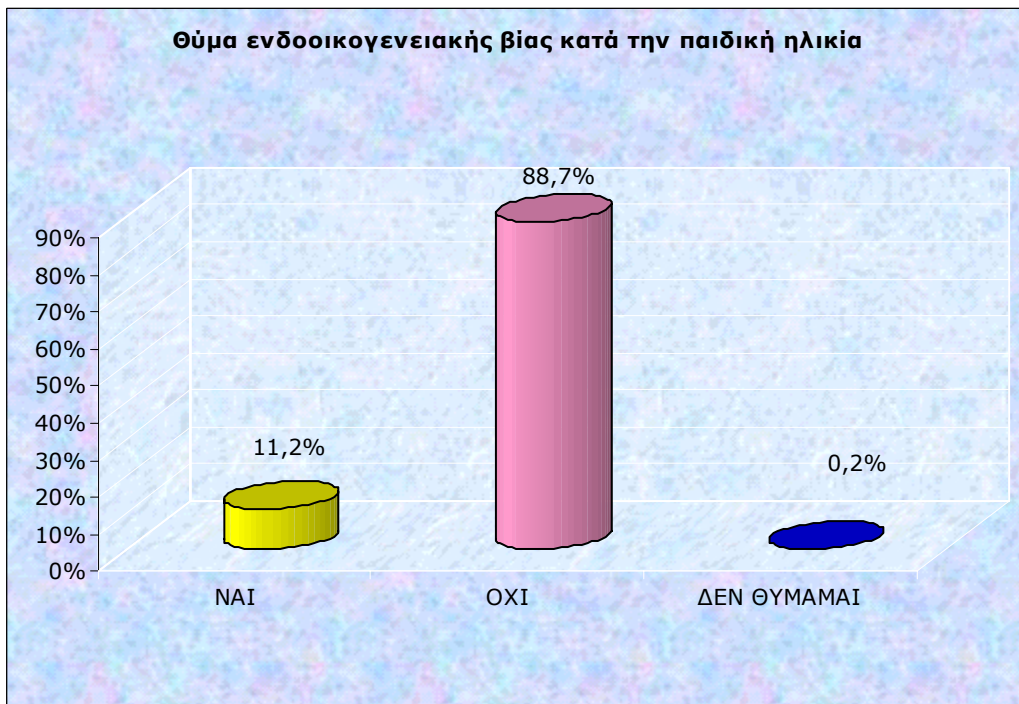
Αναφορικά με το ιστορικό βίας των γυναικών, από το σύνολο των ερωτώμενων, το 13,3% δήλωσε ότι έχει υπάρξει **μάρτυρας σκηνών βίας στην οικογένεια που μεγάλωσε.**

Πίνακας 27

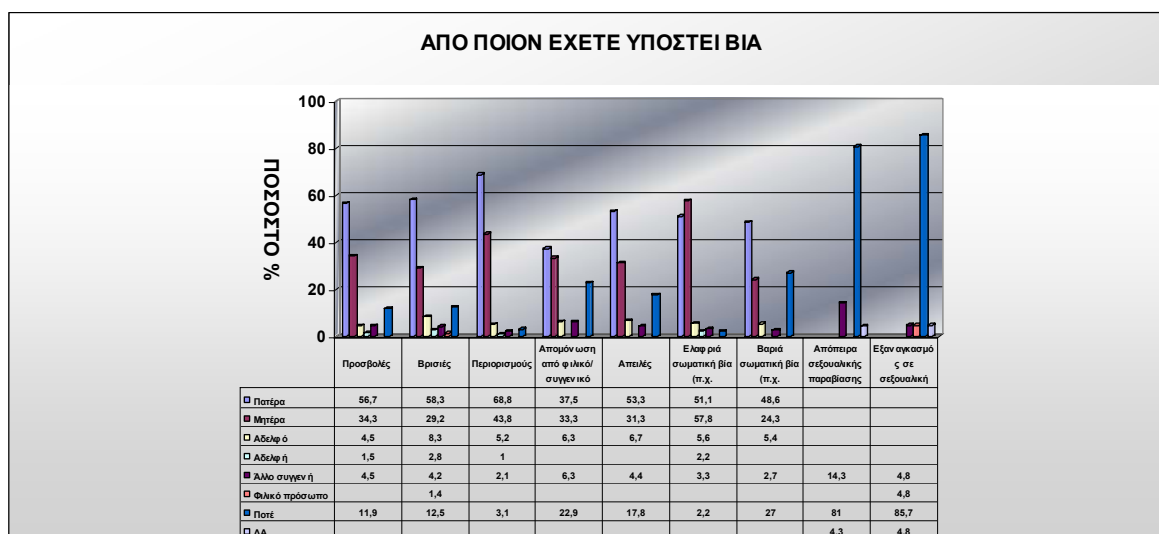
Επίσης, το 11,2% των γυναικών δηλώνει ότι έχει **υποστεί βία στην οικογένεια που μεγάλωσε.**

Πίνακας 28

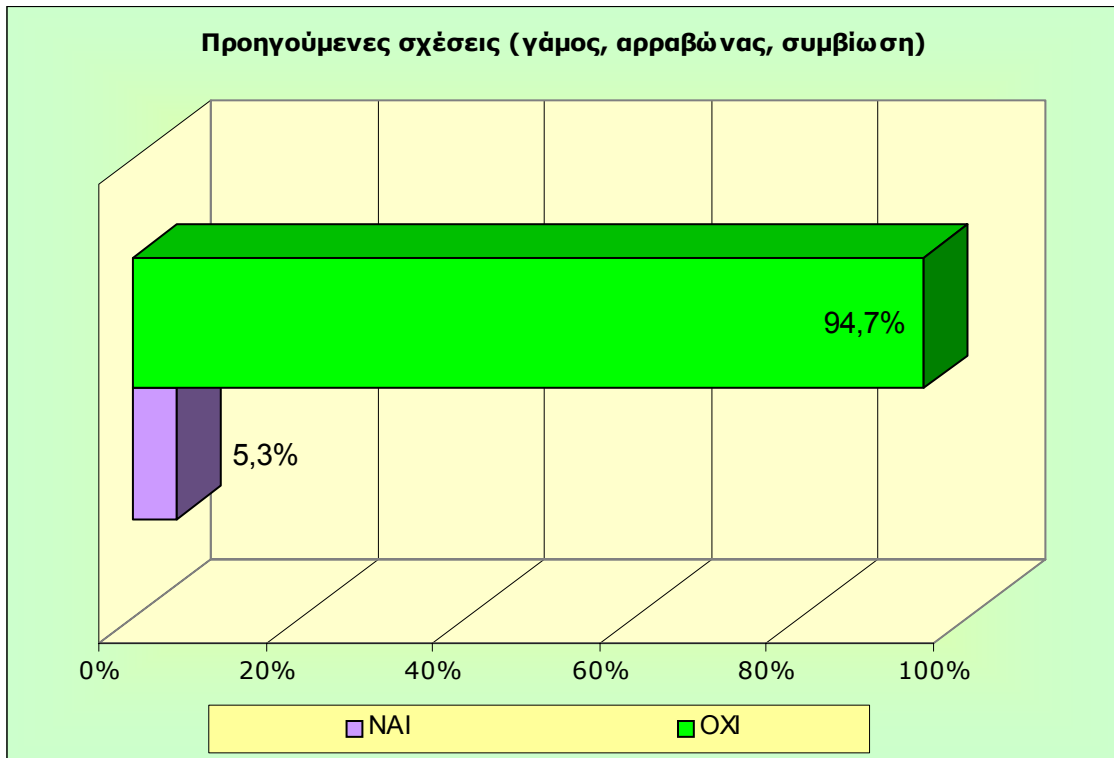
Όσον αφορά στο πρόσωπο της οικογένειας καταγωγής που παρουσιάζει καταχρηστική συμπεριφορά, παρατηρούμε ότι εκτός από τις περιπτώσεις της απόπειρας σεξουαλικής παραβίασης και του εξαναγκασμού σε σεξουαλική επαφή, ο πατέρας παρουσιάζεται ως ο συχνότερος δράστης. Συγκεκριμένα, εμφανίζεται ως δράστης στο 56,7% των περιπτώσεων προσβολών, στο 58,3% της εξύβρισης, στο 68,8% των περιορισμών, στο 37,5% του εξαναγκασμού σε απομόνωση από το φιλικό και συγγενικό περιβάλλον, στο 53,3% των απειλών και στο 48,6% των περιπτώσεων βαριάς σωματικής βλάβης (ξυλοδαρμός/σοβαρά χτυπήματα). Αντίθετα, η μητέρα εμφανίζεται συνήθως ως δράστρια στο 57,8% των περιπτώσεων άσκησης ελαφριάς σωματικής βίας (π.χ. χαστούκι). Οι γυναίκες, επίσης, ανέφεραν ότι το 14,3% των αποπειρών σεξουαλικής παραβίασης εναντίον τους είχαν δράστες άλλους συγγενείς: το 4,8% των δραστηνών που εξανάγκασαν τη γυναίκα σε σεξουαλική επαφή κατά το παρελθόν (στην παιδική/εφηβική ηλικία) ήταν συγγενείς (εκτός γονέων και αδελφών) και φιλικά πρόσωπα.

Πίνακας 29

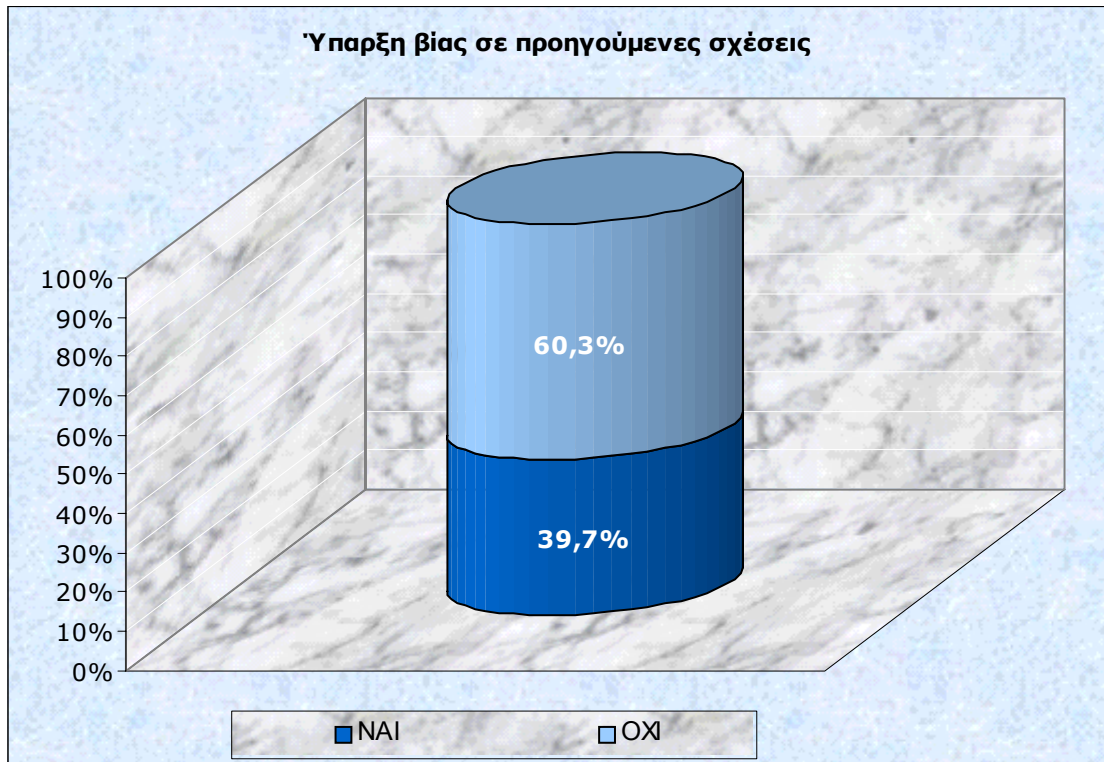
Το 5,3% των ερωτώμενων δήλωσαν ότι **στο παρελθόν έχουν συζησει/παντρευτεί με κάποιον άνδρα** (άλλον από το σημερινό σύζυγο/σύντροφό τους – για όσες έχουν γάμο/σχέση στο παρόν). Μάλιστα, από τις συγκεκριμένες γυναίκες το 84,1% είχε μία σοβαρή σχέση στο παρελθόν, το 14,3% δύο και το 1,6% τρεις σχέσεις.

Πίνακας 30

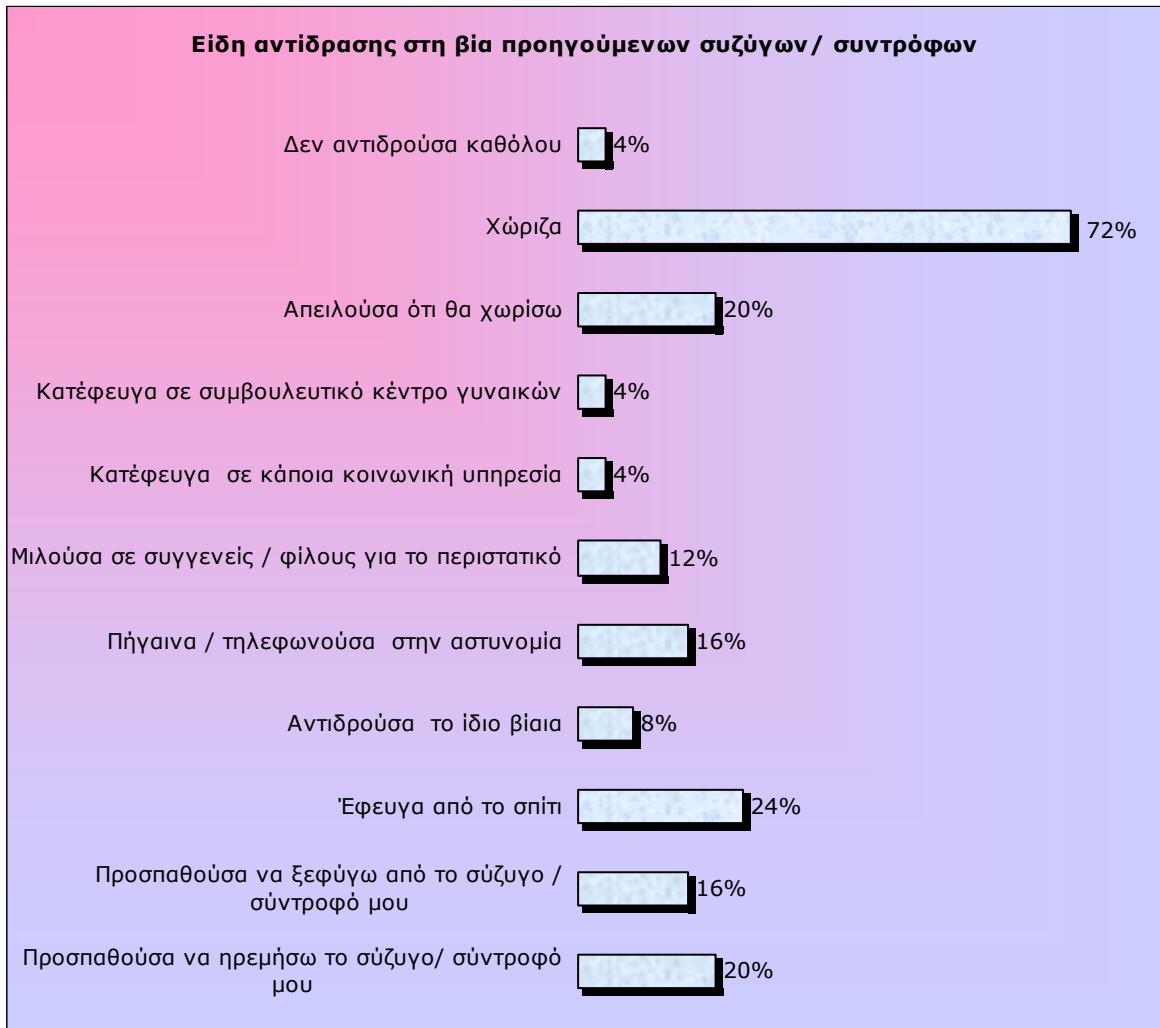
Μεταξύ των άλλων, οι γυναίκες σε ποσοστό 39,7% ανέφεραν ότι σε μία από τις προηγούμενες σχέσεις τους, ο πρώην σύζυγος/σύντροφός τους είχε βίαιη συμπεριφορά απέναντί τους.

Πίνακας 31

Όσον αφορά στις περιπτώσεις ύπαρξης βίας σε προηγούμενες σχέσεις, αναζητήθηκε η αντίδραση των γυναικών απέναντι στη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου. Από τις απαντήσεις το γυναικών, προέκυψε ότι η συντριπτική πλειοψηφία επέλεξε το χωρισμό (72%), ενώ ένα σχετικά υψηλό ποσοστό (24%) έφευγε από το σπίτι ή απειλούσε το δράστη με χωρισμό (20%). Επίσης, το 20% των γυναικών προσπαθούσε να ηρεμήσει το σύζυγο/σύντροφο, το 16% προσπαθούσε να ξεφύγει από το βίαιο σύζυγο/σύντροφο ή ανέφερε το περιστατικό στην Αστυνομία. Σημειώνουμε ότι μόλις το 4% των γυναικών δεν αντιδρούσε καθόλου.

Πίνακας 32

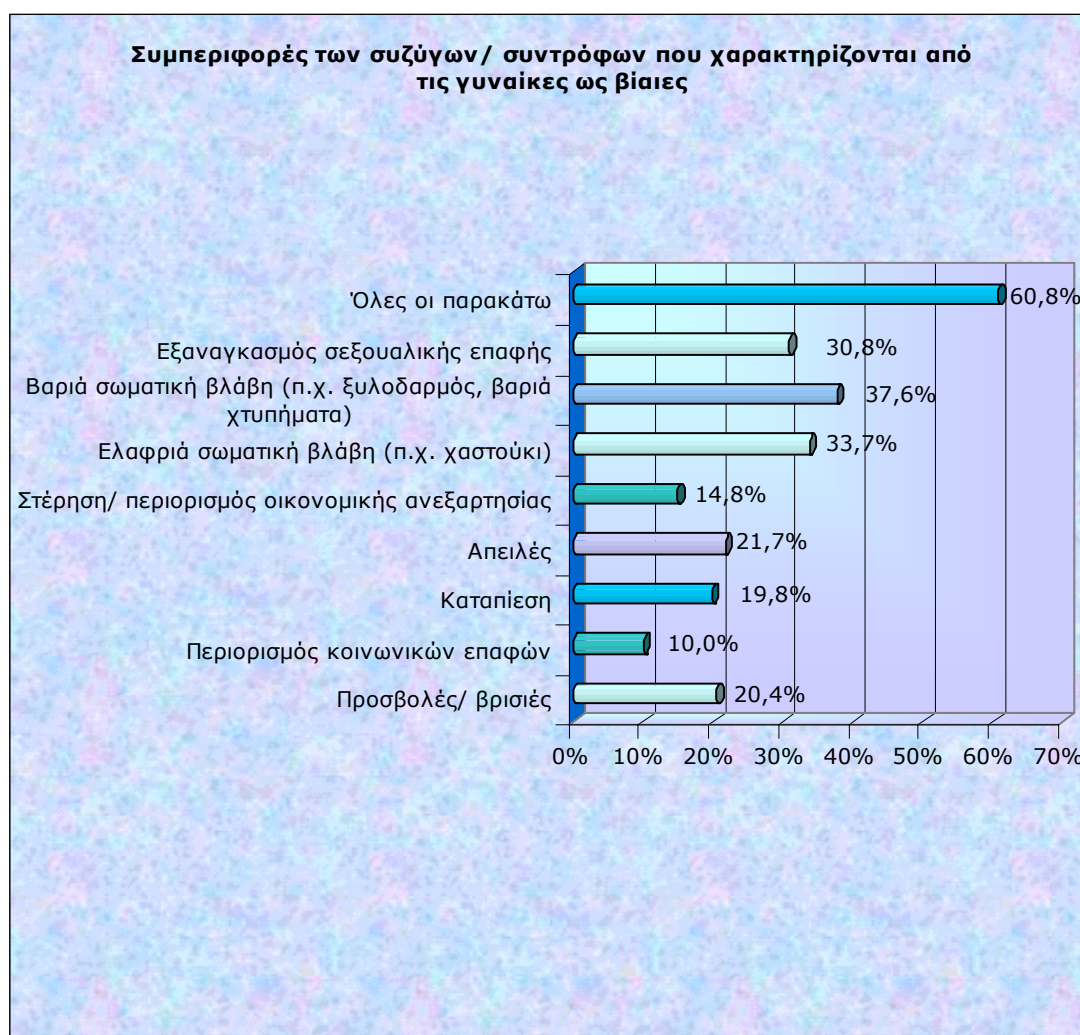

Στη συνέχεια διερευνήθηκε η **στάση των ερωτώμενων απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία κατά των γυναικών από το σύζυγο/σύντροφό τους**. Οι ερωτώμενες κλήθηκαν να χαρακτηρίσουν μία σειρά από συμπεριφορές, ως βίαιες ή όχι. Στον κατάλογο των βίαιων συμπεριφορών συμπεριλαμβάνονταν μορφές λεκτικής-ψυχολογικής βίας (προσβολές, βρισιές, καταπίεση, απειλές), κοινωνικής κακομεταχείρισης (περιορισμός κοινωνικών επαφών), οικονομικής αποστέρησης (στέρηση/περιορισμός οικονομικής ελευθερίας), σωματικής κακοποίησης (ελαφριά σωματική βλάβη - βαριά σωματική βλάβη) και σεξουαλικής κακοποίησης (εξαναγκασμός σεξουαλικής επαφής). Σύμφωνα με τα παραπάνω, καταγράφηκαν τα ακόλουθα:

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων χαρακτηρίζει ως βία όλες τις μορφές βίαιης συμπεριφοράς που ασκείται από το σύζυγο/σύντροφο κατά των γυναικών (60,8%). Εντούτοις, οι γυναίκες φαίνεται να αναγνωρίζουν σε σημαντικό βαθμό ως βία συμπεριφορές που συνδέονται με τις πιο φανερές και «σοβαρές» μορφές της: τη

σωματική βία (βαριά βλάβη: 37,6%, ελαφριά βλάβη: 33,7%) και τη σεξουαλική βία (30,8%). Ακολουθούν οι συμπεριφορές που συνδέονται με τη λεκτική και ψυχολογική βία (απειλές: 21,7%, προσβολές/βρισιές: 20,4%). Τέλος, ο περιορισμός της ελευθερίας των γυναικών σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο συγκεντρώνει τα χαμηλότερα ποσοστά στις επιλογές των ερωτώμενων (καταπίεση: 19,8%, στέρηση/περιορισμός οικονομικής ελευθερίας: 14,8% και περιορισμός κοινωνικών επαφών: 10%).

Πίνακας 33

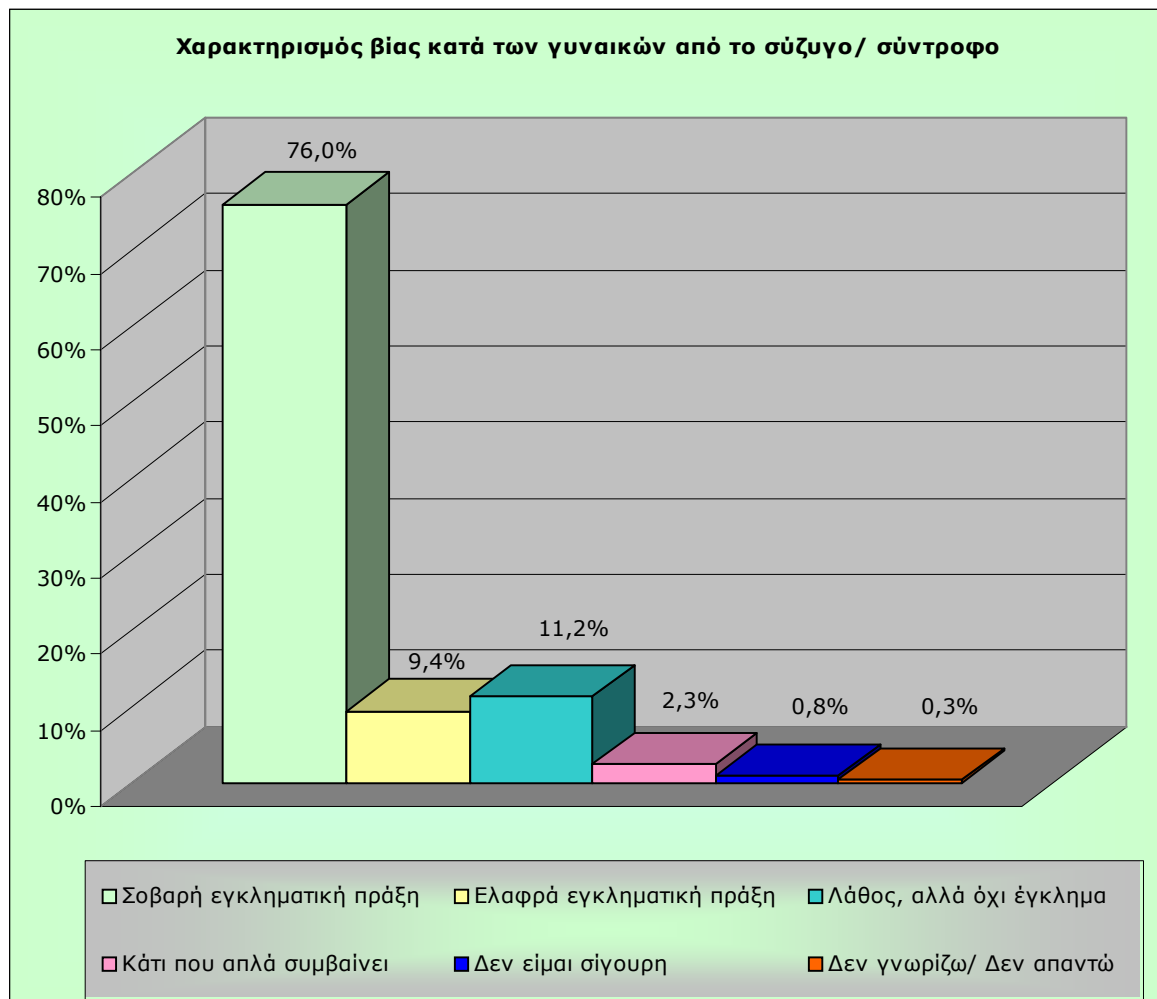

Από τις παραπάνω αναφορές υποδεικνύεται το γεγονός ότι στις κοινωνικές αντιλήψεις έχει επικρατήσει η σωματική και σεξουαλική κακοποίηση ως βίαιη συμπεριφορά, ενώ μεγαλύτερη ανοχή παρουσιάζεται απέναντι στη λεκτική και τη ψυχολογική βία. Η ηλικία φαίνεται να μην επηρεάζει σημαντικά την κρίση των γυναικών σχετικά με τις συμπεριφορές που χαρακτηρίζουν ως βίαιες.

Όσον αφορά **στο χαρακτηρισμό της βίας των ανδρών κατά των γυναικών-συζύγων/ συντρόφων τους**, οι ερωτώμενες στην πλειοψηφία τους

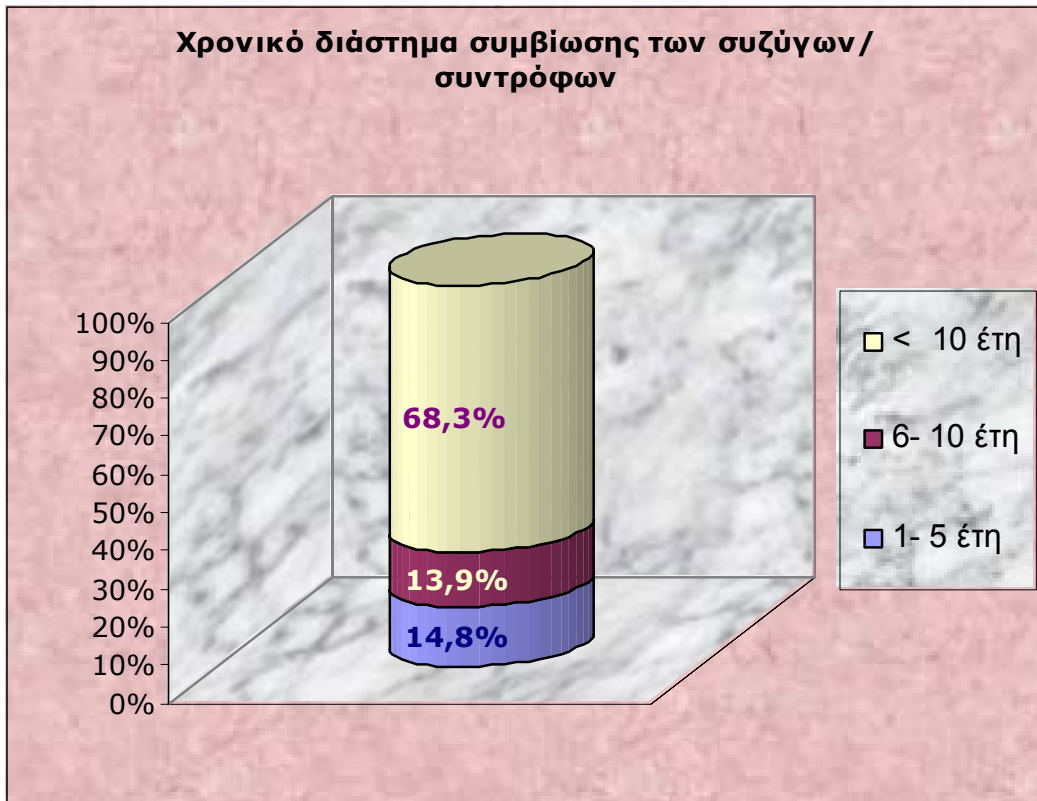
απάντησαν ότι πρόκειται για σοβαρή εγκληματική πράξη (76%). Ένα σχετικά χαμηλό ποσοστό, αλλά εξαιρετικής σπουδαιότητας για τα ερευνητικά δεδομένα, χαρακτηρίζει την ενδο-οικογενειακή βία ως λάθος, αλλά όχι έγκλημα (11,2%). Παράλληλα, το 2,3% των ερωτώμενων δήλωσε ότι η βία είναι κάτι που απλά συμβαίνει.

Πίνακας 34

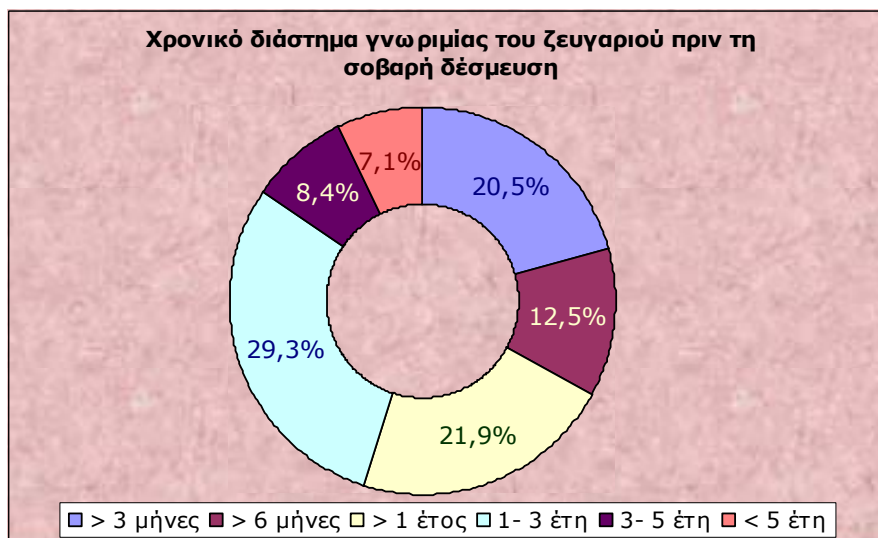
Από το σύνολο των γυναικών που την περίοδο της έρευνας διατηρούσαν δεσμό/σχέση, το 68,3% **συμβιώνε με το σύζυγο/σύντροφο** περισσότερο από 10 έτη, το 14,8% μεταξύ 1- 5 ετών και το 13,9% για 6-10 έτη.

Πίνακας 35

Επίσης, το διάστημα μεταξύ 1-3 χρόνων είναι το πιο σύνηθες **διάστημα που αφορά στη γνωριμία των συζύγων/συντρόφων πριν προχωρήσουν σε σοβαρή δέσμευση** (συμβίωση/ αρραβώνα/γάμο) (29,3%). Το 21,9% των γυναικών γνωρίζονταν λιγότερο από ένα χρόνο με το σύζυγο/σύντροφό τους πριν δεσμευτούν σοβαρά και το 20,5% λιγότερο από 3 μήνες.

Πίνακας 36

Οι γυναίκες του δείγματος στη συντριπτική πλειοψηφία τους, **δεν** χαρακτηρίζουν βίαιη τη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου τους (91,3%).

Πίνακας 37

Αναφορικά με τις διάφορες μορφές βίας, καταγράφεται ότι το 56% των γυναικών του δείγματος βιώνουν μερικές φορές ή/και συχνά καταχρηστικές συμπεριφορές του συζύγου/συντρόφου τους, οι οποίες συνδέονται με τη λεκτική ή/και την ψυχολογική βία. Συγκεκριμένα, το 19% των γυναικών δήλωσαν ότι μερικές φορές έως και συχνά ο σύζυγος/σύντροφός τους τις προσβάλλει και το 16,4% ότι τις βρίζει. Αντίστοιχα, το 10,9% του δείγματος περιορίζεται μερικές φορές ή συχνά από το σύζυγο/σύντροφο και το 5,5% αναγκάζεται από το σύζυγο/σύντροφο σε περιορισμό από το φιλικό και οικογενειακό (στενό ή ευρύτερο) περιβάλλον. Τέλος, το 4,3% των γυναικών του δείγματος, δήλωσαν ότι μερικές φορές ή συχνά βιώνουν απειλές από το σύζυγο/σύντροφό τους.

Πίνακας 38

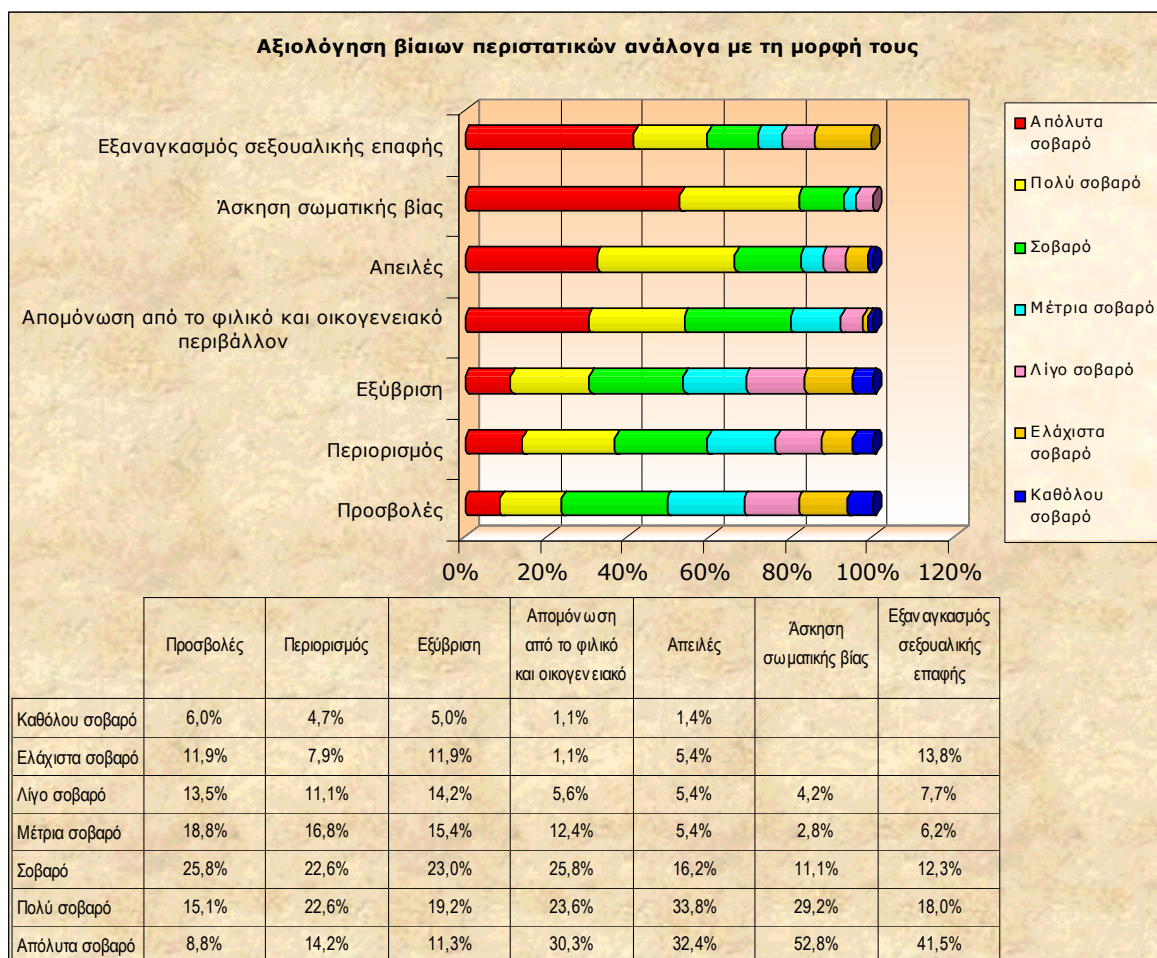
Επίσης, το 3,6% των γυναικών ανέφερε ότι μερικές φορές ή/και συχνά ο σύζυγος/σύντροφός τους τους ασκεί σωματική βία και το 3,5% εξαναγκάζεται από αυτόν σε σεξουαλική επαφή μερικές φορές ή/ και συχνά.

Πίνακας 39

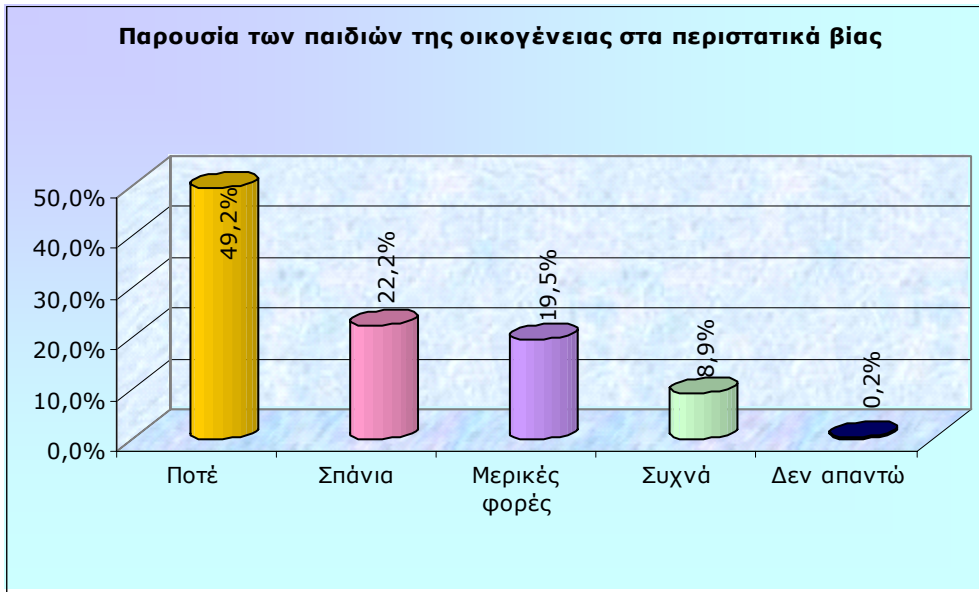
Με καταγεγραμμένη την εμφάνιση και τη συχνότητα των διαφόρων μορφών βίαιης συμπεριφοράς των συζύγων/ συντρόφων, ζητήσαμε από τις γυναίκες που βιώνουν καταστάσεις βίας, να αξιολογήσουν τα περιστατικά ανάλογα με τη σοβαρότητά τους. Από τα δεδομένα που συλλέχθηκαν, προκύπτει ότι σε γενικές γραμμές οι γυναίκες-θύματα ενδο-οικογενειακής βίας αξιολογούν ως ιδιαίτερα σοβαρά τα περιστατικά που συνδέονται με τη σωματική βία (93,1%), τις απειλές (82,4%) και τον εξαναγκασμό σε απομόνωση από το φιλικό και συγγενικό περιβάλλον (79,7%). Ως ιδιαίτερα σοβαρά περιστατικά, κρίνονται ο εξαναγκασμός σε σεξουαλική επαφή (72,3%), ο περιορισμός (59,4%), η εξύβριση (53,5%) και, τέλος, οι προσβολές (49,7%). Ιδιαίτερη αίσθηση προκαλεί το γεγονός ότι μόλις το 21,5% των θυμάτων ενδο-οικογενειακής βίας αξιολογεί τον εξαναγκασμό σε σεξουαλική επαφή ως λίγο ή ελάχιστα σοβαρό περιστατικό.

Πίνακας 40

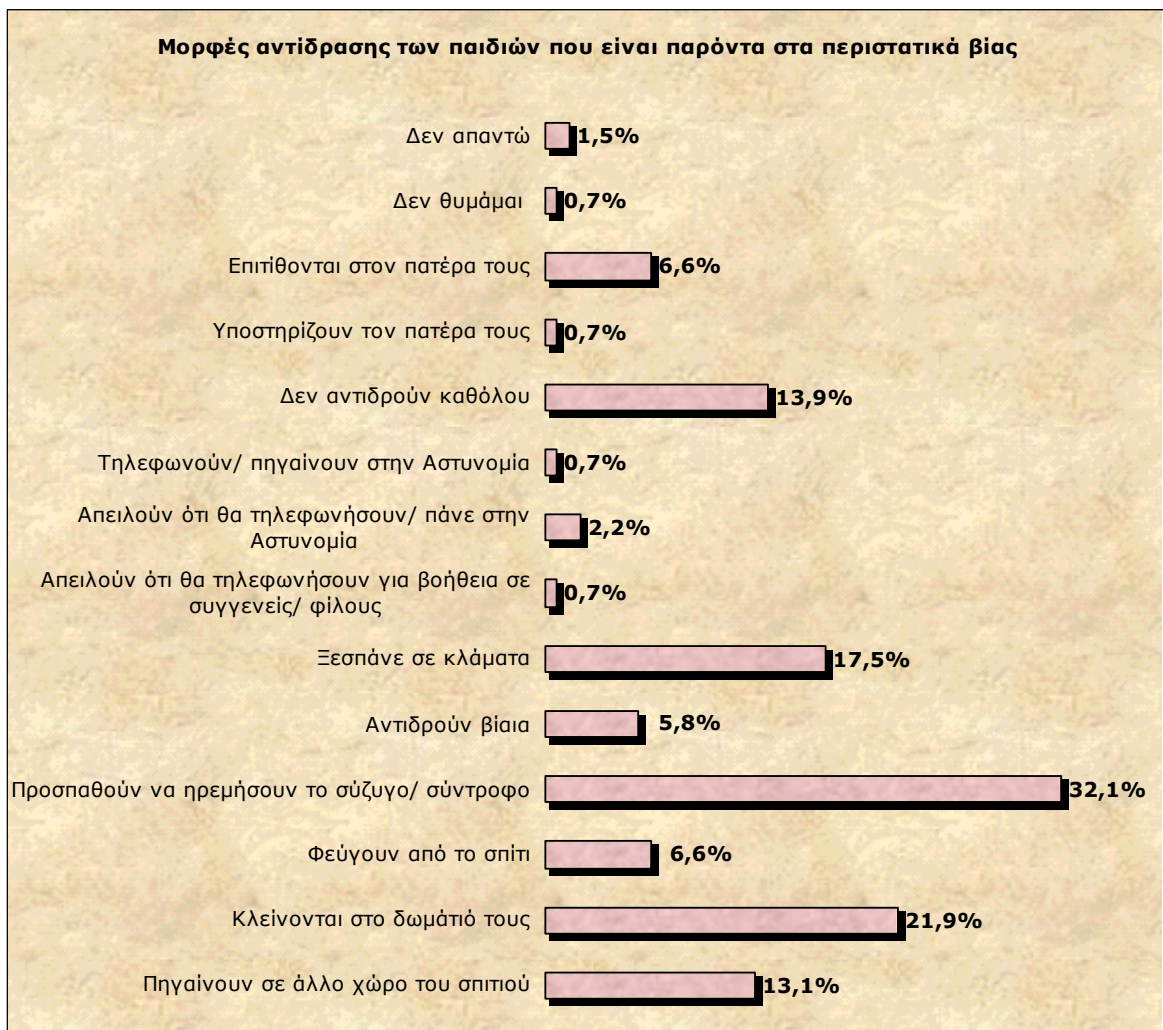
Αναφορικά με την παρουσία των παιδιών στα περιστατικά βίας, το 49,2% επεσήμανε ότι τα παιδιά δεν είναι ποτέ μάρτυρες σκηνών βίας, ενώ μερικές φορές ή συχνά τυχαίνει να είναι παρόντα (28,4%)· το 22,2% δήλωσε ότι τα παιδιά σπάνια βρίσκονται μπροστά σε παρόμοια περιστατικά.

Πίνακας 41

Σχετικά με την καταγραφή της αντίδρασης των παιδιών στα περιστατικά βίας, στα οποία αυτά είναι παρόντα, το 32,1% δήλωσε ότι προσπαθούν να ηρεμήσουν το σύζυγο/σύντροφο, το 21,9% ανέφερε ότι κλείνονται στο δωμάτιό τους, ενώ το 17,5% ότι ξεσπάει σε κλάματα.

Πίνακας 42

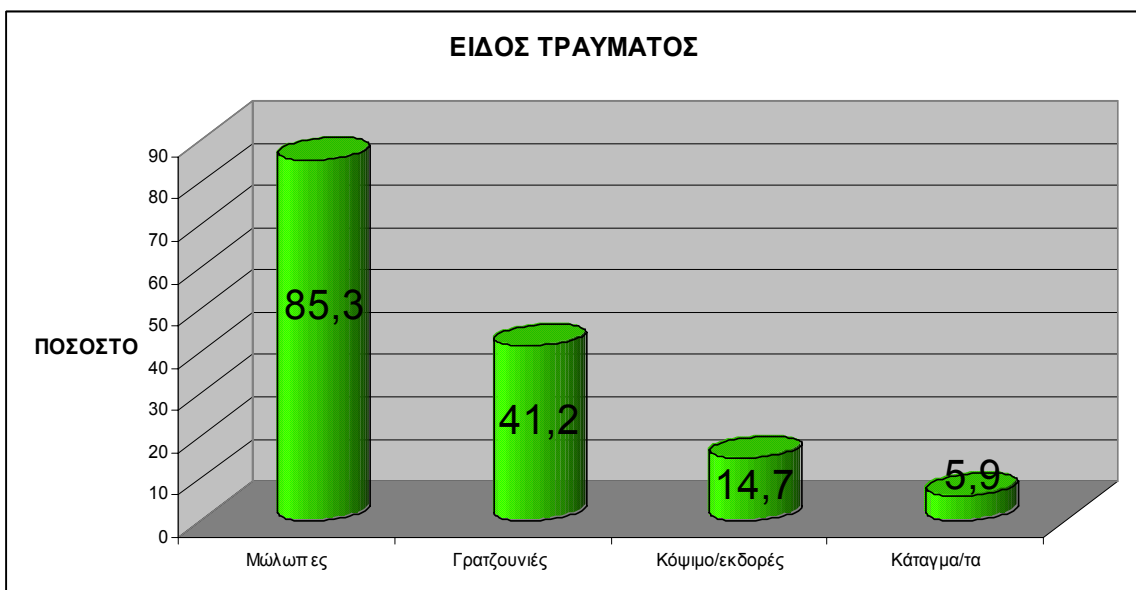
Εξετάζοντας το **εάν ο σύζυγος/σύντροφος είναι συνήθως υπό την επήρεια ουσιών όταν έχει βίαιη συμπεριφορά**, η κυρίαρχη απάντηση ήταν αρνητική: οι ερωτώμενες ανέφεραν ότι τα περιστατικά βίας που συμβαίνουν στην οικογένεια, δεν ακολουθούν ποτέ τη χρήση/κατάχρηση αλκοόλ/ουσιών (61,9%).

Πίνακας 43

Σχετικά με το αν υπήρξε τραυματισμός της γυναίκας-θύματος, τι είδους ήταν ο τελευταίος και κατά πόσο ζήτησε άμεσα ιατρική βοήθεια και πού της παρασχέθηκε, τα δεδομένα που συλλέχθηκαν περιγράφονται ως εξής: το 64,8% των ερωτώμενων γυναικών ανέφεραν ότι δεν έχουν τραυματιστεί ποτέ από το σύζυγο/σύντροφο. Από το 32,4% των γυναικών που δήλωσε ότι τραυματίστηκε από το δράστη, το 85,3% απέκτησε μώλωπες και το 41,2% είχε μόνο εκδορές.

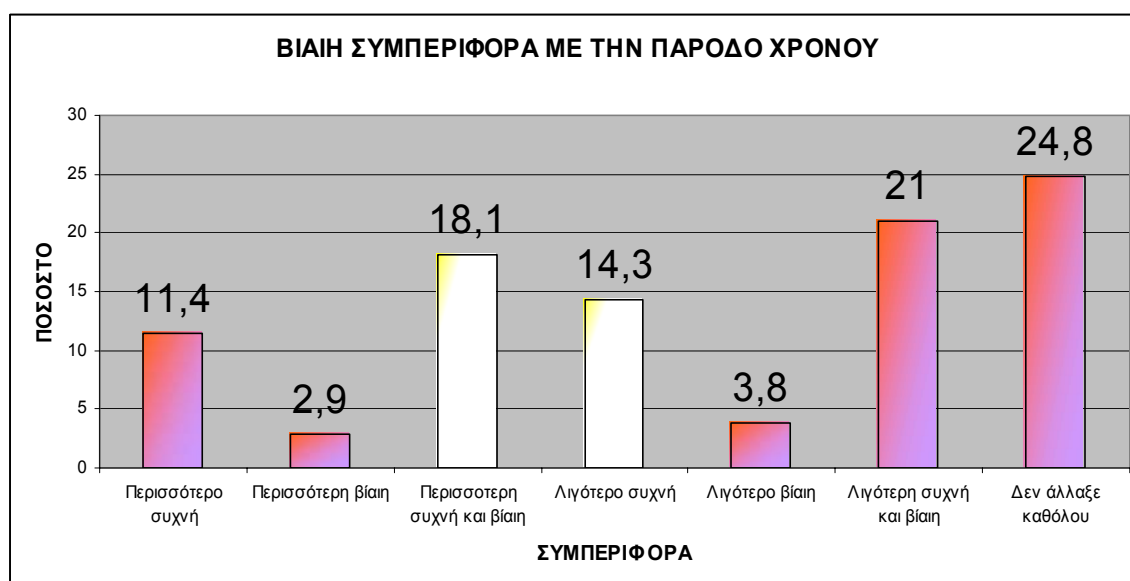
Πίνακας 44

Όσον αφορά στην ιατρική βοήθεια που δέκτηκαν οι γυναίκες-θύματα ενδο-οικογενειακής βίας, το 70,6% δήλωσε ότι δεν χρειάστηκε να αναζητήσει ιατρική βοήθεια. Το 90% αναζήτησε αμέσως ιατρική βοήθεια, ενώ από αυτό το ποσοστό, το 70% των γυναικών απευθύνθηκε σε δημόσιο νοσοκομείο.

Σχετικά με την κλιμάκωση ή αποκλιμάκωση της βίαιης συμπεριφοράς του συζύγου/συντρόφου των ερωτωμένων σε συνάρτηση με την πάροδο του χρόνου, το 21% απάντησε ότι έγινε λιγότερο συχνή και λιγότερο βίαιη, ενώ το 24,8% ανέφερε ότι η τελευταία δεν άλλαξε καθόλου.

Πίνακας 45

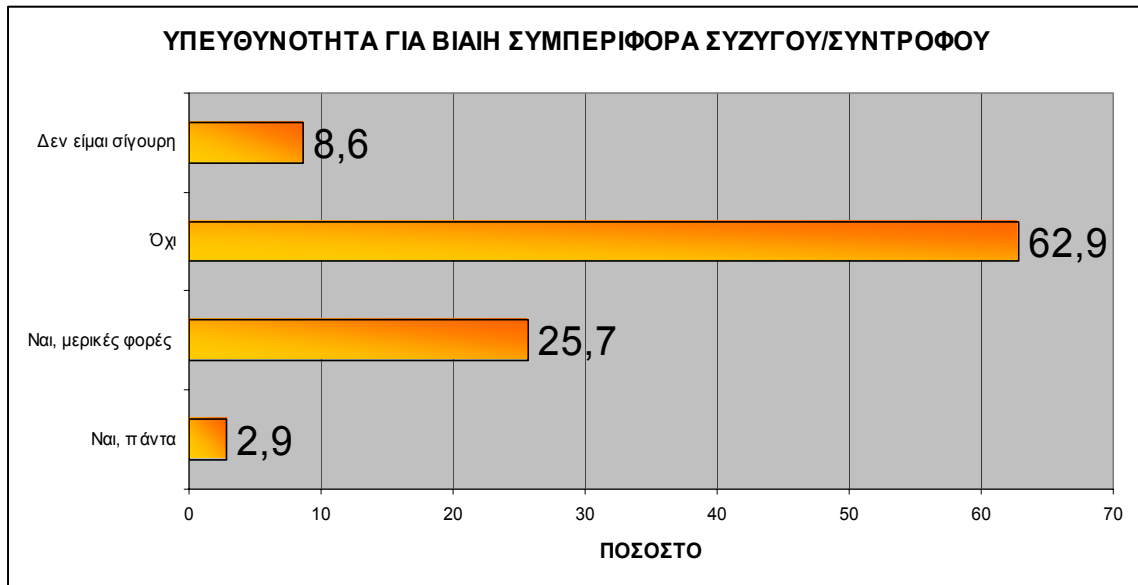

Αναφορικά με το χρονικό διάστημα που παρατηρείται η καταχρηστική συμπεριφορά στην οικογένεια, το 56,2% από τις γυναίκες που ανέφεραν ότι υφίστανται βία οποιασδήποτε μορφής, δήλωσε ότι υφίστανται κακομεταχείριση επί δέκα έτη και άνω, ενώ το 20% των ερωτώμενων προσδιόρισε την άσκηση βίας από το σύζυγο/σύντροφο τα τελευταία 1-5 έτη.

Σχετικά με την αντίδραση των γυναικών στη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου, το 34,3% προσπάθησε να ηρεμήσει τον τελευταίο, το 26,7% απείλησε ότι θα χωρίσει, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 22,9% είτε προσπάθησε να ξεφύγει, είτε αντέδρασε το ίδιο βίαια.

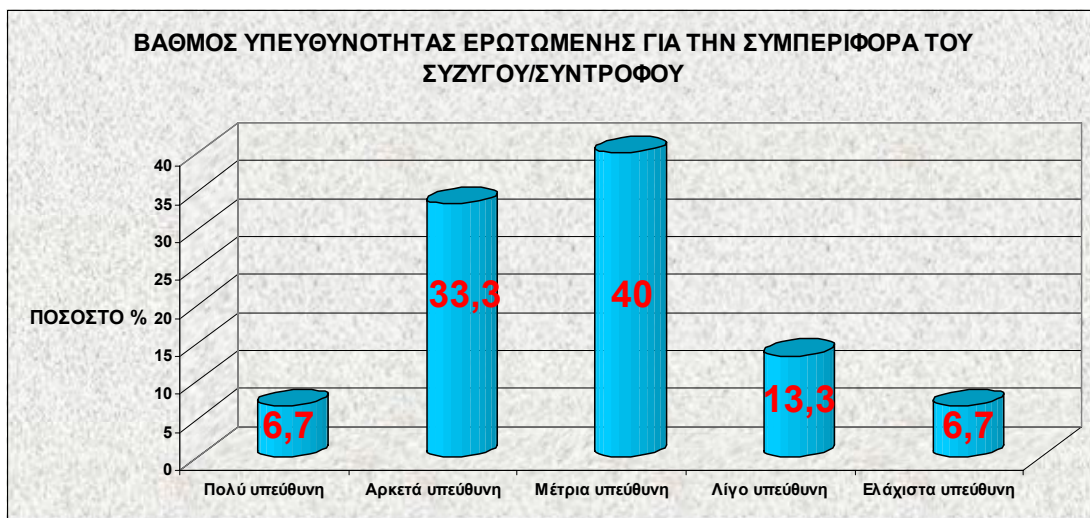
Στο κατά πόσον η γυναίκα αισθάνεται υπεύθυνη για ό,τι αφορά στη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου της, το 62,9% των γυναικών απάντησε ότι δεν αισθάνεται υπεύθυνη, ενώ το 25,7% δήλωσε ότι αισθάνεται υπεύθυνη μερικές φορές.

Πίνακας 46

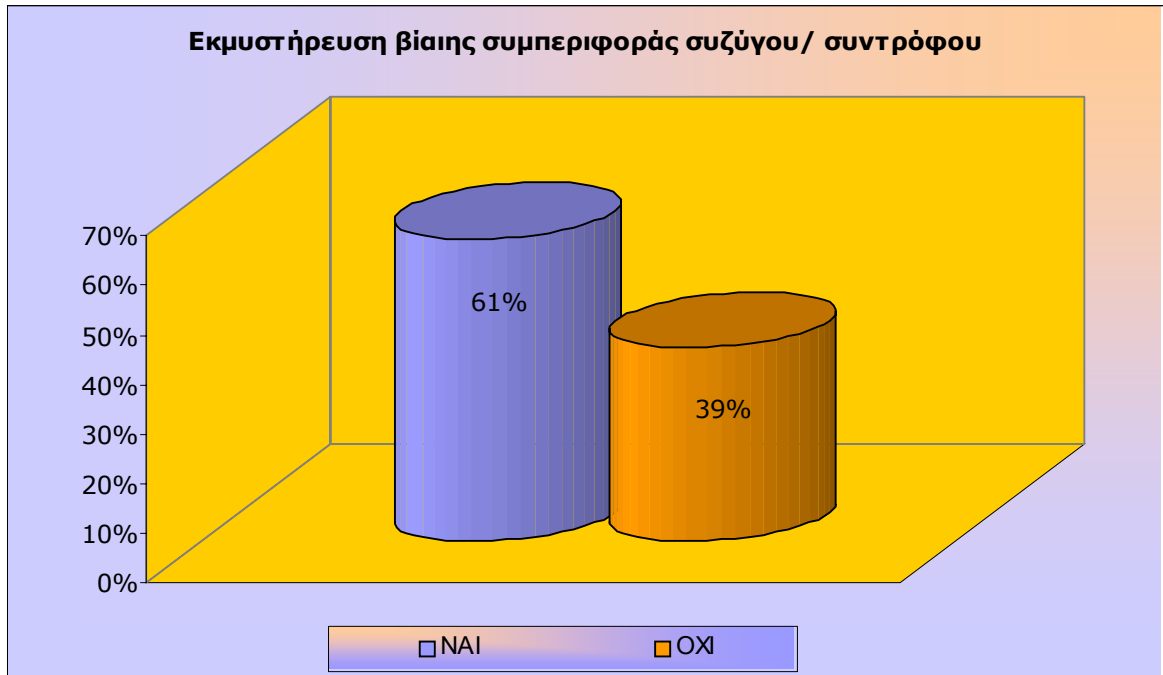
Θα πρέπει να επισημανθεί ότι το 40% των ερωτώμενων θεωρεί ότι βαθμό ευθύνης φέρει κυρίως ο άνδρας, ενώ το 33,3% κρίνει ότι ευθύνονται οι ίδιες οι γυναίκες για τα περιστατικά βίας.

Πίνακας 47

Στην ερώτηση που τέθηκε στις γυναίκες-ερωτώμενες σχετικά με το **αν έχουν εκμυστηρευτεί/μιλήσει σε κάποιον για τα περιστατικά ενδο-οικογενειακής βίας**, αναφέρθηκε ότι οι περισσότερες έχουν μιλήσει σε κάποιο άλλο άτομο για τη βία που υπέστησαν/υφίστανται (61%)· αρνητική απάντηση έδωσε το υπόλοιπο 39%.

Πίνακας 48

Από τα θύματα κακοποίησης που εκμυστηρεύτηκαν τη βία του συζύγου/ συντρόφου τους, παρατηρούμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία απευθύνθηκε σε μέλη της οικογένειας (60,9%), σε φίλους (46,9%) και σε συγγενείς (35,9%).

Πίνακας 49

2. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ – ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

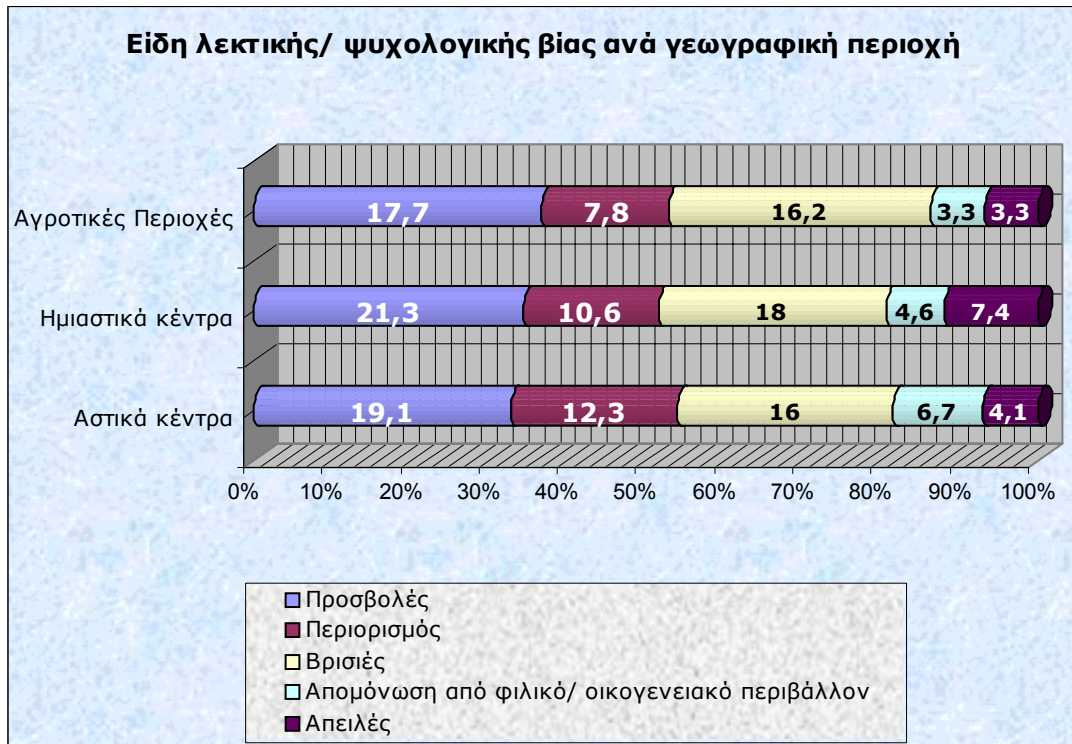
Σύμφωνα με τις ερευνητικές υποθέσεις, διερευνήθηκε η σχέση που ενδεχόμενα συνδέει τη γεωγραφική περιοχή όπου διέμεναν οι γυναίκες του δείγματος με: α) την εμφάνιση ενδο-οικογενειακής βίας κατά των γυναικών β) την έμμεση γνώση περιστατικών βίας και γ) τη στάση των γυναικών απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία.

Οι γεωγραφικές περιοχές όπου διεξήχθη η έρευνα χωρίστηκαν σε τρεις κατηγορίες: α) αστικές, β) ημι-αστικές και γ) αγροτικές. Οι γυναίκες που διέμεναν σε αστικά κέντρα την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας, αποτέλεσαν το 59,67% του δείγματος. Αντίστοιχα, το 12,5% των ερωτώμενων διέμενε σε ημι-αστικά κέντρα και το 27,83% σε αγροτικές περιοχές.

Αναφορικά με τη **γεωγραφική περιοχή και την εμφάνιση βίας**, παρατηρούμε ότι οι γυναίκες που διαμένουν σε ημι-αστικές περιοχές υφίστανται συχνότερα από τις γυναίκες των αστικών κέντρων και των αγροτικών περιοχών οποιαδήποτε μορφή βίας (λεκτική, ψυχολογική, σωματική και σεξουαλική) από το σύζυγο/ σύντροφό τους.

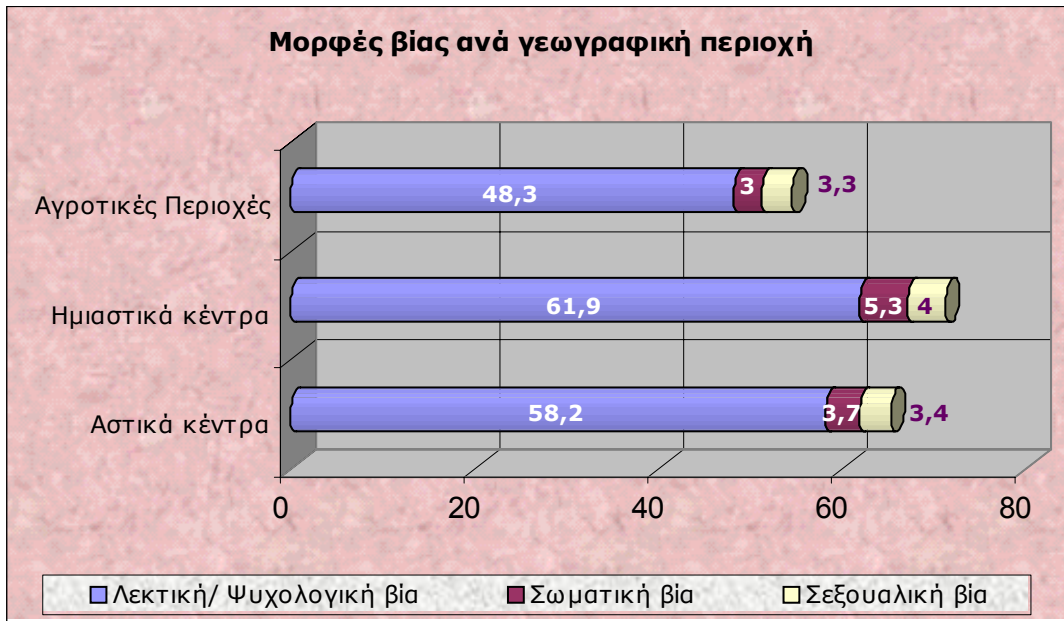
Αναλυτικότερα, το 61,9% των γυναικών που διαμένουν σε ημι-αστικά κέντρα, βιώνει μερικές φορές ή/ και συχνά καταχρηστικές συμπεριφορές του συζύγου/συντρόφου, οι οποίες συνδέονται με **λεκτική ή/ και ψυχολογική βία**. Το αντίστοιχο ποσοστό για τις γυναίκες που διαμένουν στα αστικά κέντρα, είναι 58,2% και για τις γυναίκες των αγροτικών περιοχών ανέρχεται στο 48,3%.

Πίνακας 50

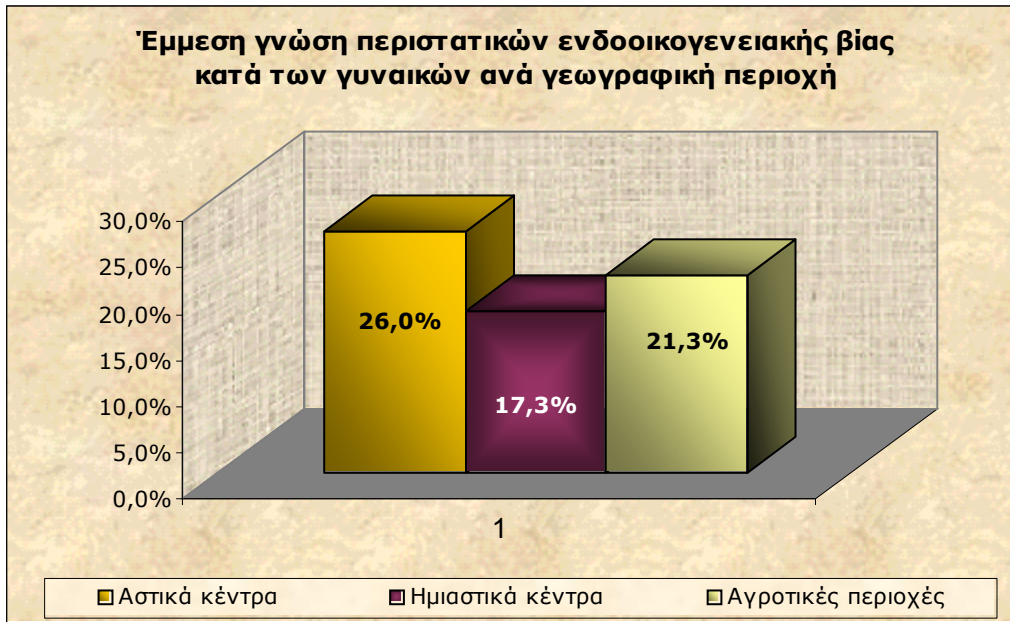
Επίσης, το 5,3% των γυναικών των ημι-αστικών περιοχών, το 3,7% των γυναικών των αστικών περιοχών και το 3% των γυναικών των αγροτικών περιοχών υφίσταται μερικές φορές ή/ και συχνά **σωματική βία** από το σύζυγο/ σύντροφο. Αντίστοιχα, το 4% των γυναικών που διαμένουν σε ημι-αστικά κέντρα, το 3,4% των γυναικών που διαμένουν σε αστικά κέντρα και το 3,3% των γυναικών που διαμένουν σε αγροτικές περιοχές, δήλωσε ότι μερικές φορές ή/ και συχνά **εξαναγκάζεται** από το σύζυγο/ σύντροφο **σε σεξουαλική επαφή**.

Πίνακας 51

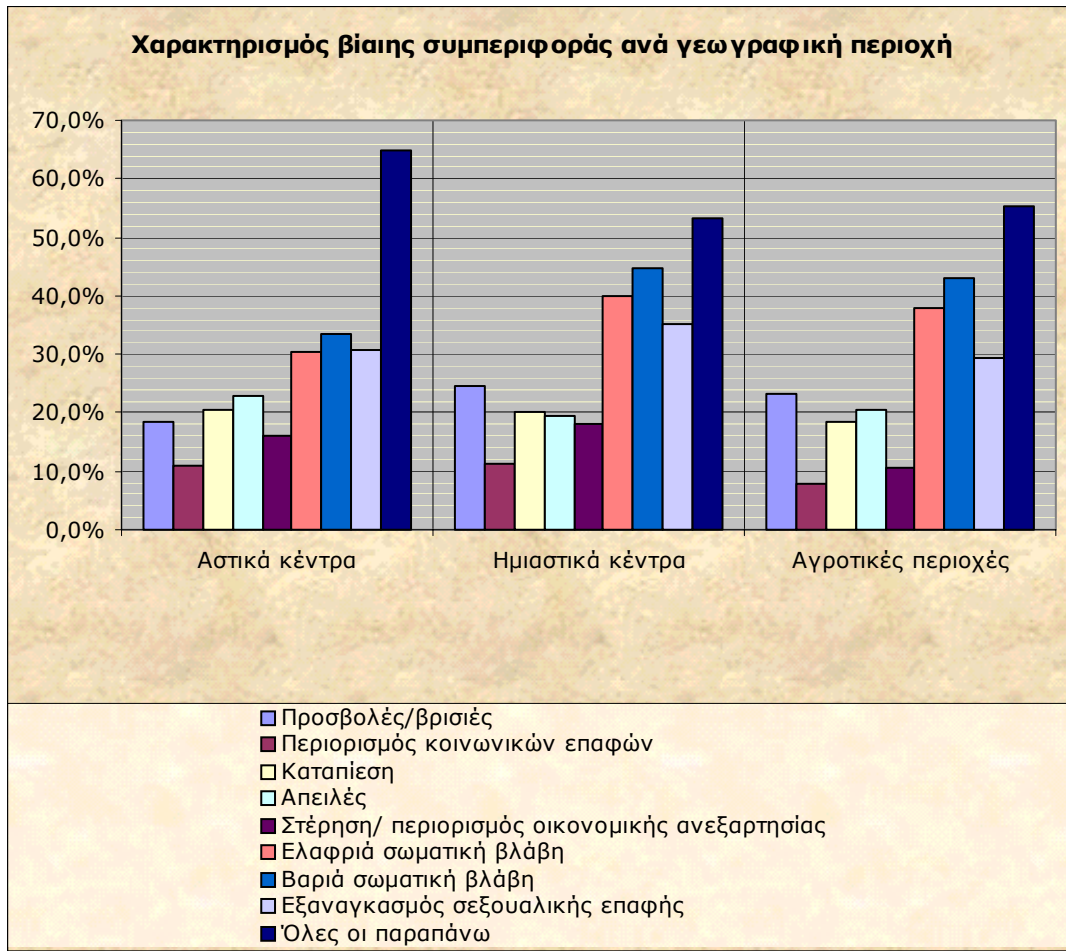
Όσον αφορά στην **έμμεση γνώση περιστατικών ενδο-οικογενειακής βίας κατά των γυναικών**, παρατηρείται διαφοροποίηση ως προς τη γεωγραφική περιοχή. Συγκεκριμένα, το 26% των γυναικών που διαμένουν σε αστικά κέντρα, γνωρίζει κάποια γυναίκα (συγγενή ή φίλη) που υπήρξε ή/και εξακολουθεί να είναι θύμα της βίαιης συμπεριφοράς του συζύγου/συντρόφου της. Το αντίστοιχο ποσοστό για τις γυναίκες που διαμένουν σε ημι-αστικά κέντρα, είναι 17,3% και 21,3% για όσες διαμένουν σε αγροτικές περιοχές .

Πίνακας 52

Η στάση των ερωτώμενων απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία κατά των γυναικών από το σύζυγο/σύντροφό τους φαίνεται ότι διαφοροποιείται ανάλογα με τη γεωγραφική περιοχή. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες που διαμένουν στα αστικά κέντρα, τείνουν να θεωρούν το σύνολο των καταχρηστικών συμπεριφορών ως βίαιες (64,9%) σε σχέση με τις γυναίκες που διαμένουν στα ημι-αστικά κέντρα (53,3%) και στις αγροτικές περιοχές (55,4%).

Πίνακας 53

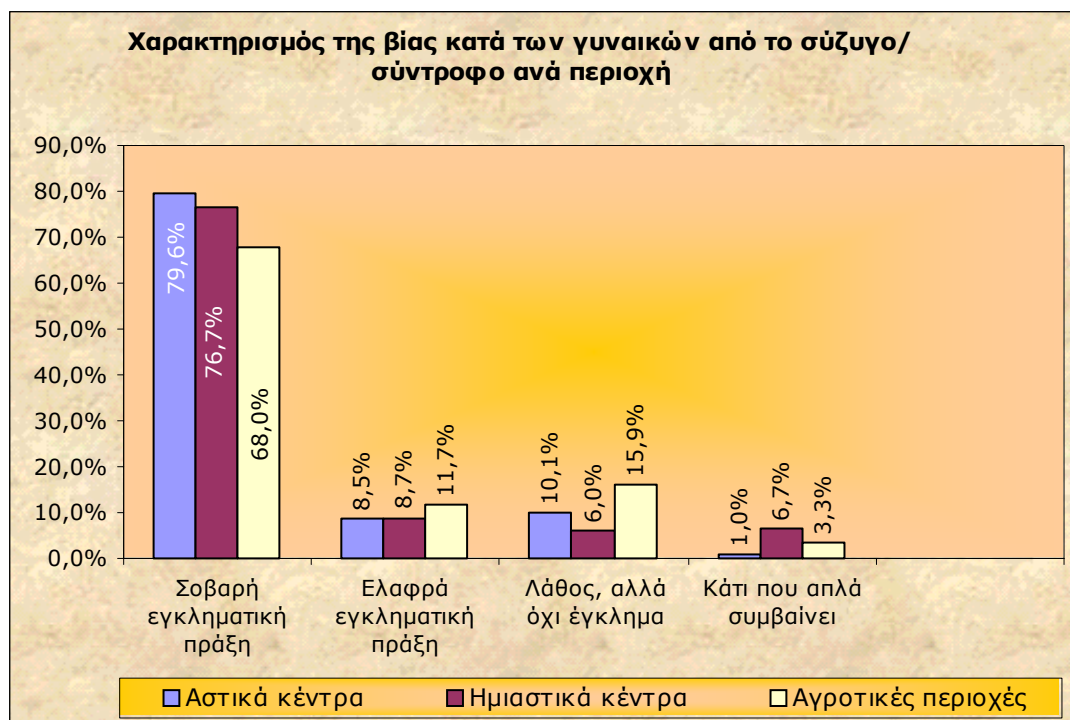

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το χαμηλό ποσοστό των γυναικών που διαμένουν σε αγροτικές περιοχές, συγκριτικά με τις γυναίκες που κατοικούν σε αστικά/ημι-αστικά κέντρα, όσον αφορά στο χαρακτηρισμό - ως βίαιη συμπεριφορά - του περιορισμού των κοινωνικών επαφών που επιβάλλει ο σύζυγος/σύντροφος στη σύζυγο/σύντροφό του, (7,8%), καθώς επίσης και τη στέρηση/περιορισμό της οικονομικής ανεξαρτησίας της γυναίκας (10,5%). Η στάση αυτή ενδέχεται να αντανakλά το ρόλο της γυναίκας στις αγροτικές περιοχές που είναι περισσότερο κοντά στο «παραδοσιακό» μοντέλο.

Όσον αφορά στο **χαρακτηρισμό της βίας των ανδρών κατά των γυναικών-συζύγων/ συντρόφων τους**, οι ερωτώμενες στην πλειοψηφία τους απάντησαν ότι πρόκειται για σοβαρή εγκληματική πράξη (αστικά κέντρα:79,6% , ημιαστικά κέντρα: 76,7% , αγροτικές περιοχές: 68%). Αξίζει να σημειωθεί ότι το 15,9% των γυναικών που κατοικεί σε αγροτικές περιοχές, δηλώνει ότι η ενδο-οικογενειακή βία είναι λάθος, αλλά όχι έγκλημα και το 6,7% των γυναικών που διαμένει σε ημι-

αστικά κέντρα, θεωρεί ότι η βία μεταξύ συζύγων/συντρόφων είναι κάτι που απλά συμβαίνει.

Πίνακας 54

Η διερεύνηση της **σχέσης μεταξύ του ιστορικού βίας της γυναίκας-θύματος και της εμφάνισης μεταγενέστερης βίας**, έχει απασχολήσει πολλούς ερευνητές. Στο ιστορικό της γυναίκας-θύματος περιλαμβάνονται πληροφορίες που αφορούν σε δύο τύπους βίας που μπορεί να έχει υποστεί η γυναίκα στην παιδική της ηλικία: α) έκθεση σε βίαιη συμπεριφορά των γονέων (μάρτυρας σκηνών βίας μεταξύ των γονέων), β) η ίδια να έχει υπάρξει θύμα ενδο-οικογενειακής βίας.

Τα πορίσματα διαφόρων ερευνών¹⁴⁷ έχουν δείξει ότι **υπάρχει υψηλός βαθμός συσχέτισης μεταξύ κακοποίησης στην παιδική ηλικία και στην ενήλικη ζωή**: οι γυναίκες με ιστορικό παιδικής κακοποίησης εμφανίζεται να έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες κακοποίησης ως ενήλικες από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Η θυματοποίηση της γυναίκας κατά την παιδική της ηλικία οδηγεί σε αυξημένη ευπάθεια σε κακοποίηση στην ενήλικη ζωή (επαναθυματοποίηση). Πολύ συχνά συναντάμε κακοποιημένες γυναίκες, που υπήρξαν θύματα παιδικής κακοποίησης και

¹⁴⁷ Ενδεικτικά αναφέρουμε:

Messman-Moore T. L. & Long P., Child Sexual...ό.π.; Messman T. L. & Long P. J., Child Sexual Abuse and Its...ό.π. ; Fergusson D. M., Horwood L.J. & Lynskey M.T., Childhood Sexual...ό.π.; Urquiza A. J. & Goodlin-Jones B. L., Child Sexual...ό.π.; Walker L. E. & Brown A., Gender and...ό.π. ; Kalmuss D., The Intergenerational...ό.π. Seltzer J. A. & Kalmuss D., Socialization and ...ό.π.; Caetano R., Field C. A. & Nelson S., Association Between...ό.π.; Holden G. W., Geffner R. & Jouriles E. N., *Children Exposed...ό.π.*

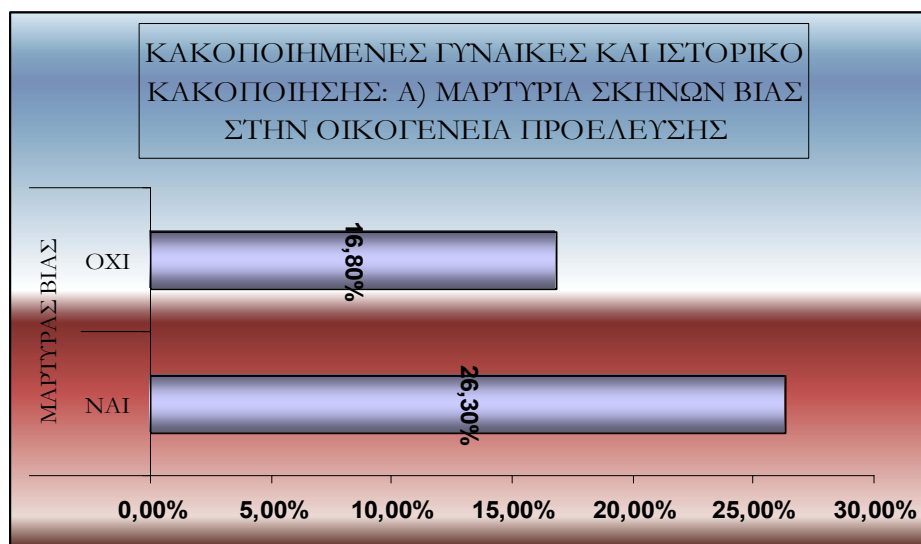
που έχουν κατά το παρελθόν βιώσει την καταχρηστική συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου σε περισσότερες από μία σχέσεις.

Η επαναθυματοποίηση (revictimization) μπορεί να επισυμβεί υπό τη μορφή σεξουαλικής επίθεσης, ψυχολογικής κακομεταχείρισης, ή σωματικής κακοποίησης. Οι παράγοντες που είναι δυνατόν να αυξήσουν την ευπάθεια στην επαναθυματοποίηση, μπορεί να είναι οι μαθημένες δυσπροσαρμοστικές συμπεριφορές, πεποιθήσεις και στάσεις του θύματος¹⁴⁸.

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας φαίνεται να επιβεβαιώνουν ως ένα βαθμό τη συγκεκριμένη υπόθεση: από το σύνολο των γυναικών του δείγματος που αυτοπροσδιορίζονται ως κακοποιημένες (8,75%), οι γυναίκες που έχουν υπάρξει: α) μάρτυρες σκηνών βίας στην οικογένεια που μεγάλωσαν β) θύματα ενδο-οικογενειακής βίας κατά την παιδική ηλικία και γ) θύματα βίας σε προηγούμενες ερωτικές σχέσεις κατά την ενήλικη ζωή, παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά κακοποίησης σε σχέση με τις υπόλοιπες γυναίκες, για τις οποίες δεν ισχύει καμία από τις παραπάνω συνθήκες.

Αναλυτικότερα, το 26,3% των γυναικών που υπήρξαν μάρτυρες βίας μεταξύ των γονέων τους, ζουν σήμερα με ένα βίαιο σύζυγο/σύντροφο. Το αντίστοιχο ποσοστό για τις γυναίκες που δεν υπήρξαν μάρτυρες της βίας των γονέων τους, αλλά σήμερα ζουν σε μια βίαιη σχέση, είναι 16,8%.

Πίνακας 55

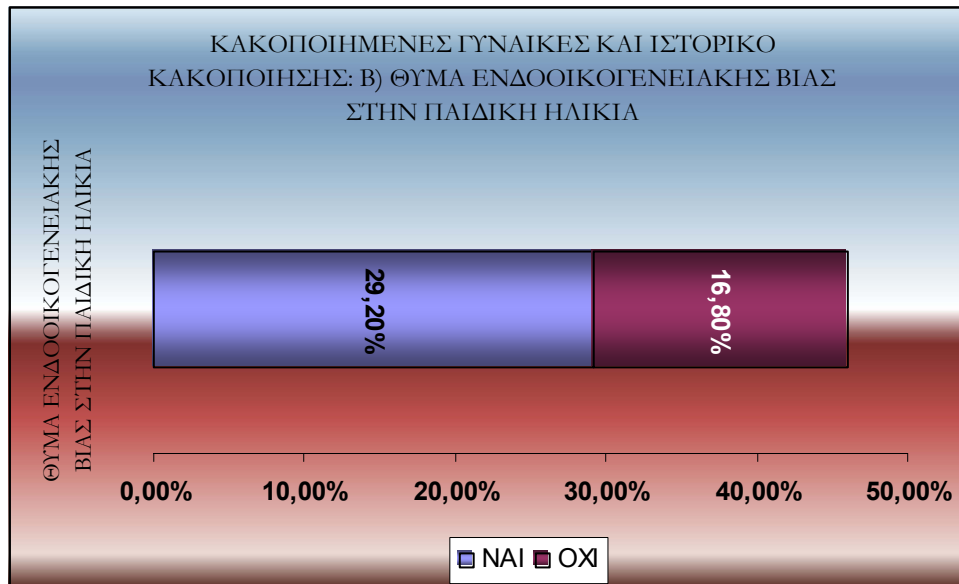

Το 29,2% των γυναικών που υπήρξαν θύματα ενδο-οικογενειακής βίας κατά την παιδική τους ηλικία, είναι θύματα και στην ενήλικη ζωή τους και συμβιώνουν με

¹⁴⁸ Wheeler J. R. & Berliner L., Treating The Effects Of Sexual Abuse On Children, στο G. E. Wyatt & G. J. Powell (επιμ.), *Lasting Effects Of Child Sexual Abuse*, Newbury Park, Sage Publications, 1988, σελ. 227-247.

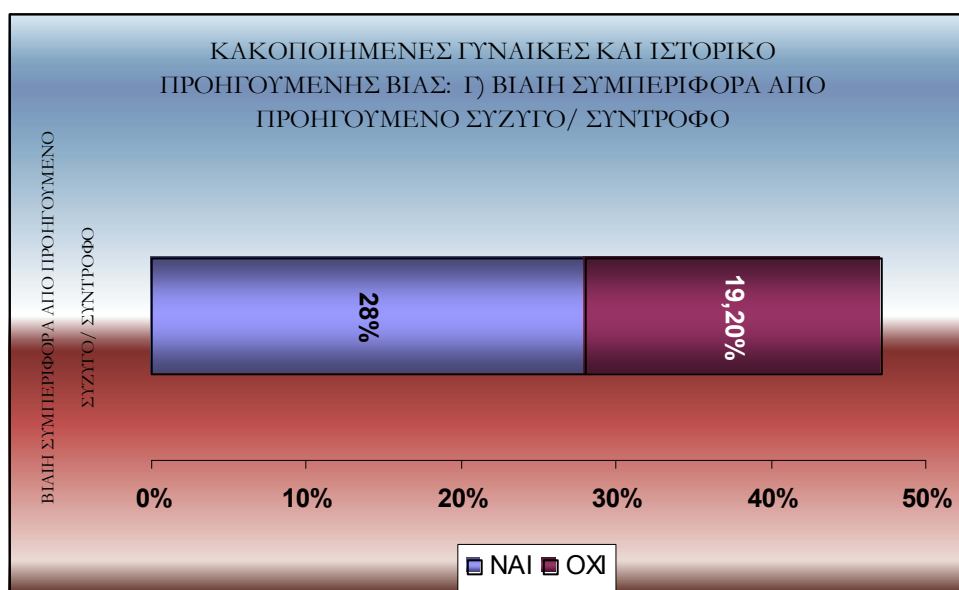
ένα βίαιο σύζυγο/σύντροφο. Το αντίστοιχο ποσοστό για τις κακοποιημένες γυναίκες που δεν είχαν ιστορικό θυματοποίησης κατά την παιδική τους ηλικία, είναι 16,8%.

Πίνακας 56

Τέλος, το 28% των γυναικών που είχαν υποστεί βία από προηγούμενους συζύγους/ συντρόφους σε παρελθοντικές σχέσεις, παραμένουν θύματα βίας στην παρούσα σχέση τους. Το αντίστοιχο ποσοστό των κακοποιημένων γυναικών που δεν είχαν προηγούμενους βίαιους συντρόφους, είναι 19,2%.

Πίνακας 57

Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει ότι η ύπαρξη ιστορικού προηγούμενης βίας στη γυναίκα επηρεάζει την εμφάνιση βίας στις παρούσες σχέσεις της. Ισχυρότερη σχέση παρατηρείται μεταξύ της παρούσας βίας και της εμπειρίας της παιδικής κακοποίησης, ενώ παρουσιάζεται λιγότερο ισχυρός συσχετισμός μεταξύ της παρούσας βίας που υφίσταται η γυναίκα και της έκθεσης σε βία κατά την παιδική της ηλικία, καθώς και της εμφάνισης βίας σε προηγούμενες σχέσεις της ενήλικης ζωής της.

Τα κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα για την ενδο-οικογενειακή βία διασταυρώθηκαν με τις μορφές βίας, προκειμένου να ελεγχθεί ο βαθμός συσχέτισης των δύο μεταβλητών, όπως αυτή περιγράφεται τόσο βιβλιογραφικά, όσο και ερευνητικά.

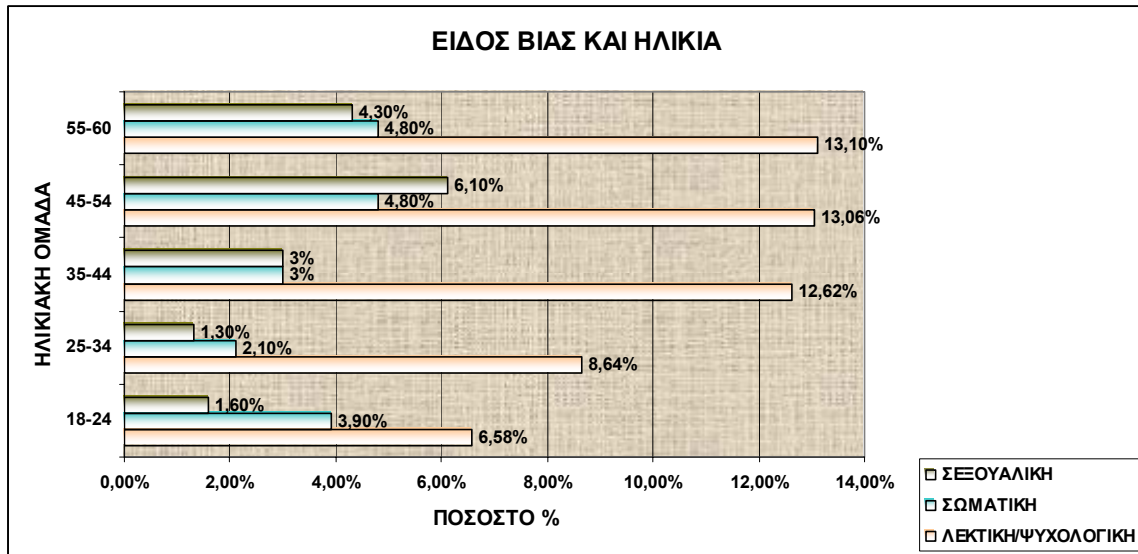
Η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, το μορφωτικό επίπεδο, η επαγγελματική κατάσταση και το εισόδημα, συχνά εξετάζονται σε συνάρτηση με την σωματική, σεξουαλική και λεκτική/ ψυχολογική βία. Τα πορίσματα διαφόρων μελετών¹⁴⁹ ενισχύουν τον στατιστικά ικανό βαθμό συσχέτισης μεταξύ μορφών βίας και κοινωνιο-δημογραφικών χαρακτηριστικών.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν έως ένα βαθμό τον παραπάνω συσχετισμό: **παρατηρούμε ότι με την πάροδο του χρόνου η λεκτική/ ψυχολογική βία κλιμακώνεται.** Αναλυτικότερα, από το 11,22% των γυναικών που απάντησαν ότι υφίστανται μερικές φορές έως και συχνά λεκτική /ψυχολογική βία, το 6,58% ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των 18-24 ετών, ενώ στις γυναίκες ηλικίας 55-60 ετών, το ποσοστό ανέρχεται στο 13,1%.

¹⁴⁹ Ενδεικτική βιβλιογραφία

Aldarondo, E., & Sugarman, D. B. Risk Marker Analysis of the Cessation and Persistence of Wife Assault, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 5, 1996, σελ. 1010-1019. ; Conger, R. D., Elder, G. H., Lorenz, K. J., Conger, R. L., Simons, R. L., Whitbeck, L. B., Huck, S., & Melby, J. N. Linking Economic Hardship to Marital Quality and Instability, *Journal of Marriage and the Family*, 52, 3, 1990, σελ. 243-656. Dibble, U., & Straus, M. A. Some Social Structure Determinants of Inconsistency Between Attitudes and Behavior: The Case of Family Violence, *Journal of Marriage and the Family*, 42, 1, 1980, σελ. 71-80. ; Downs, W. R., Miller, B. A., & Panek, D. D., Differential Patterns of Partner-to-woman Violence: A Comparison of Samples of Community, Alcohol-abusing, and Battered Women, *Journal of Family Violence*, 8, 2, 1993, σελ. 113-135. ; Hornung, C. A., McCullough, B. C., & Sugimoto, T. Status Relationships ...ό.π. ; Hotaling, G. T., & Sugarman, D. B., An Aalysis of Risk Markers in Husband to Wife Violence: The Current State of Knowledge, *Violence and Victims*, 1, 2, 1986, σελ. 101-124. ; Kaufman Kantor, G., *Ethnicity, Alcohol, and Family Violence: A Structural and Cultural Interpretation*, Paper presented at the Forty-second Annual Meeting of the American Society of Criminology, Baltimore, MD, 1990. ; Mirrlees-Black C. & Byron C., *Domestic Violence...*ό.π. ; Pagelow, M. D. *Family Violence...*ό.π. ; Straus, M. A., & Gelles, R. J. *Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families*, New Brunswick, New Jersey, Transaction, 1990. Straus, M. A., Gelles, R. J., & Steinmetz, S. *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*, Garden City, New Jersey, Anchor Press, 1980. ; Sugarman, D. B., Aldarondo, E., & Boney-McCoy, S. Risk Marker Analysis of Husband-to-wife Violence: A Continuum of Aggression, *Journal of Applied Social Psychology*, 26, 4, 1996, σελ. 313-337.

Πίνακας 58

Όσον αφορά στη σωματική βία, παρατηρούμε ότι υπάρχουν διακυμάνσεις αναφορικά με την ηλικία των γυναικών-θυμάτων. Από το 3,6%, το οποίο απάντησε ότι μερικές φορές έως και συχνά υφίσταται σωματική βία, οι ηλικιακές ομάδες που υφίστανται τη συγκεκριμένη μορφή βίας σε υψηλότερο ποσοστό, είναι οι γυναίκες 45-54 ετών (4,8%) και 55-60 ετών (4,8%). Σε σχέση με την σεξουαλική βία, από το 3,5% των ερωτωμένων, το οποίο απάντησε ότι μερικές φορές έως και συχνά υφίσταται σεξουαλική βία, οι γυναίκες 45-54 ετών την βιώνουν σε υψηλότερο βαθμό (6,1%).

Μελετώντας τα ποσοστά που λαμβάνουμε από τις κατηγορίες της σωματικής, σεξουαλικής και λεκτικής/ψυχολογικής βίας, παρατηρούμε πως, εκτός του ότι η λεκτική/ ψυχολογική βία συγκεντρώνει μεγαλύτερο ποσοστό (11,22%) από τη σωματική (3,6%), και τη σεξουαλική βία (3,5%), οι αυξητικές τάσεις μεταξύ των τριών μεταβλητών βρίσκονται σε αλληλεπίδραση. Έτσι, όταν παρουσιάζεται μειωτική τάση στις ηλικίες 18-24 ετών (3,9%) όσον αφορά στη σωματική βία και (1,6%) όσον αφορά στη σεξουαλική, στην ίδια ηλικιακή ομάδα παρατηρείται αύξηση της εμφάνισης της λεκτικής/ ψυχολογικής βίας (6,58%), καθώς και στην ηλικιακή ομάδα των 25-34 ετών (8,64%).

Τα παραπάνω αποτελέσματα μάς επιτρέπουν να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι η ηλικία παίζει βασικό ρόλο στην αποδοχή, αποτροπή ή διαμόρφωση συμπεριφορών που οδηγούν σε ενδο-οικογενειακή βία. Η στάση της γυναίκας απέναντι στα βίαια περιστατικά φαίνεται να αλληλεπιδρά με την ηλικία της: έτσι, στις γυναίκες που ήδη υφίστανται βία, η αποδοχή έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της

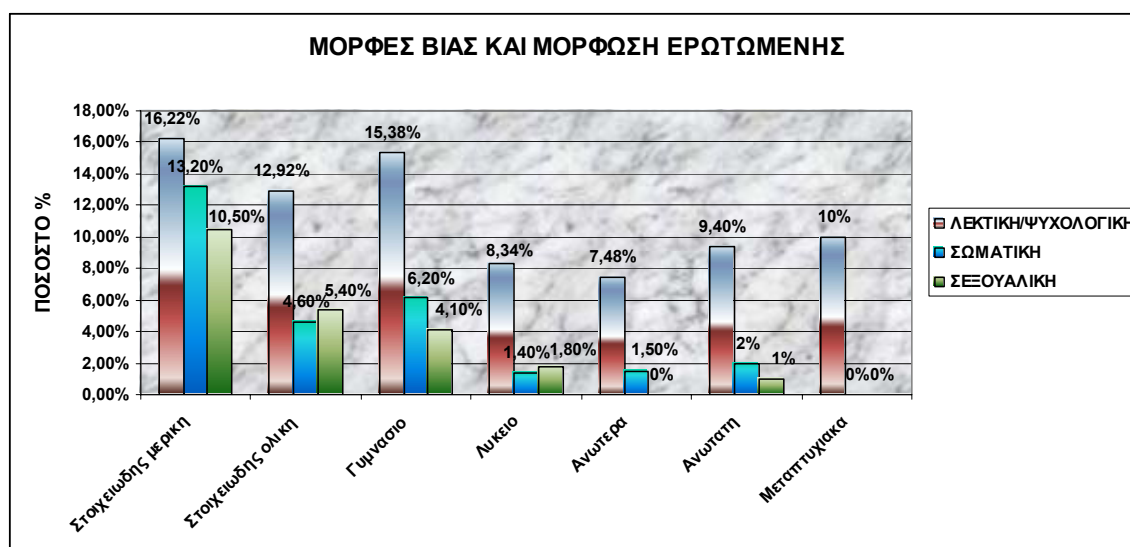
τελευταίας, ενώ η αποτροπή και η διαμόρφωση συμπεριφοράς, στην εναλλαγή της σωματικής βίας με λεκτική/ ψυχολογική.

Από τις γυναίκες που ανέφεραν ότι έχουν υποστεί **σωματική βία** από το σύζυγο/σύντροφό τους, το υψηλότερο ποσοστό συγκεντρώνεται από αυτές **που είχαν στοιχειώδη μερική μόρφωση** (11,85%). Η τελευταία απαντάται περισσότερο συχνά και στις γυναίκες που αναφέρουν ότι έχουν υποστεί ή υφίστανται ψυχολογική/ λεκτική βία (16,22%).

Από τα παραπάνω παρατηρείται ότι το μορφωτικό επίπεδο της γυναίκας-θύματος ενδο-οικογενειακής βίας συσχετίζεται σε ένα βαθμό, αλλά όχι αιτιακά με την εμφάνιση καταχρηστικής συμπεριφοράς σε βάρος της: οι γυναίκες με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (στοιχειώδης μερική, στοιχειώδης ολική εκπαίδευση και γυμνάσιο) φαίνεται να υφίστανται σοβαρότερες μορφές βίας από ό,τι οι γυναίκες με περισσότερο ολοκληρωμένη μόρφωση.

Ταυτόχρονα, διαφαίνεται ότι οι γυναίκες με μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών δέχονται κυρίως προσβολές από το σύζυγο/σύντροφό τους (50% των ερωτώμενων με μεταπτυχιακό τίτλο).

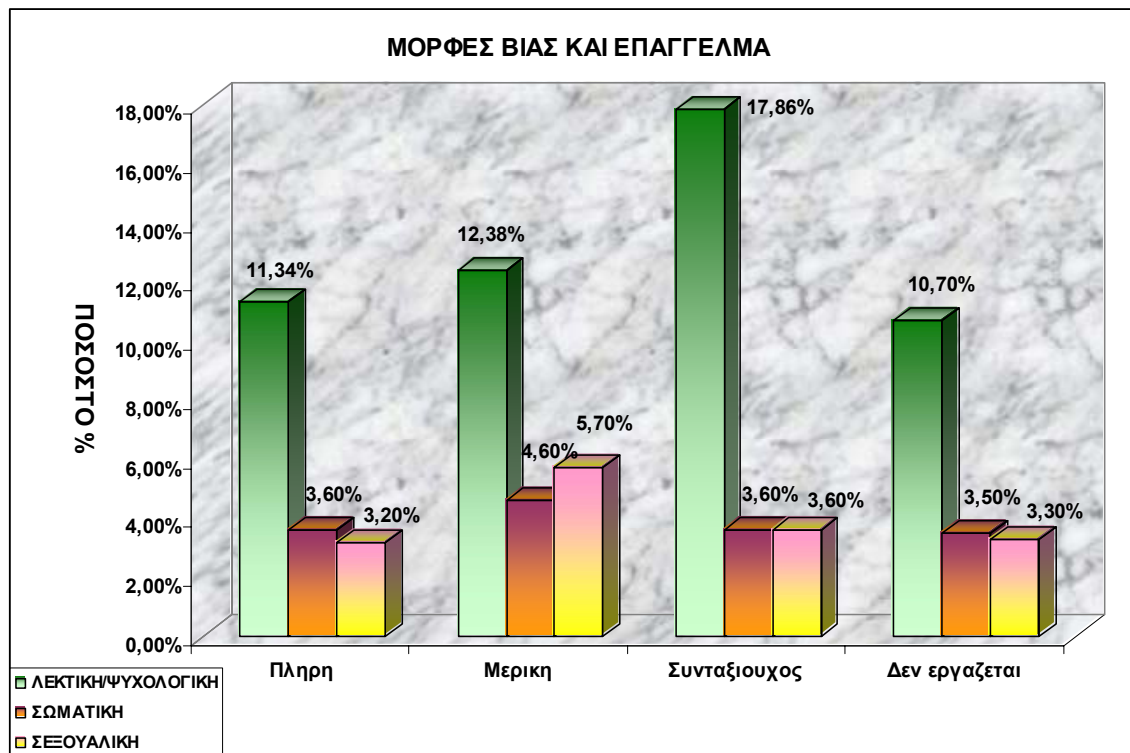
Πίνακας 59

Από τις γυναίκες, οι οποίες δήλωσαν ότι δέχονται μερικές φορές έως και συχνά λεκτική/ ψυχολογική βία, το μεγαλύτερο ποσοστό συναντάται σε αυτές που δηλώνουν συνταξιούχες (17,86%), ενώ ακολουθούν οι γυναίκες που βρίσκονται σε καθεστώς μερικής απασχόλησης (12,38%). Στην περίπτωση της σωματικής και

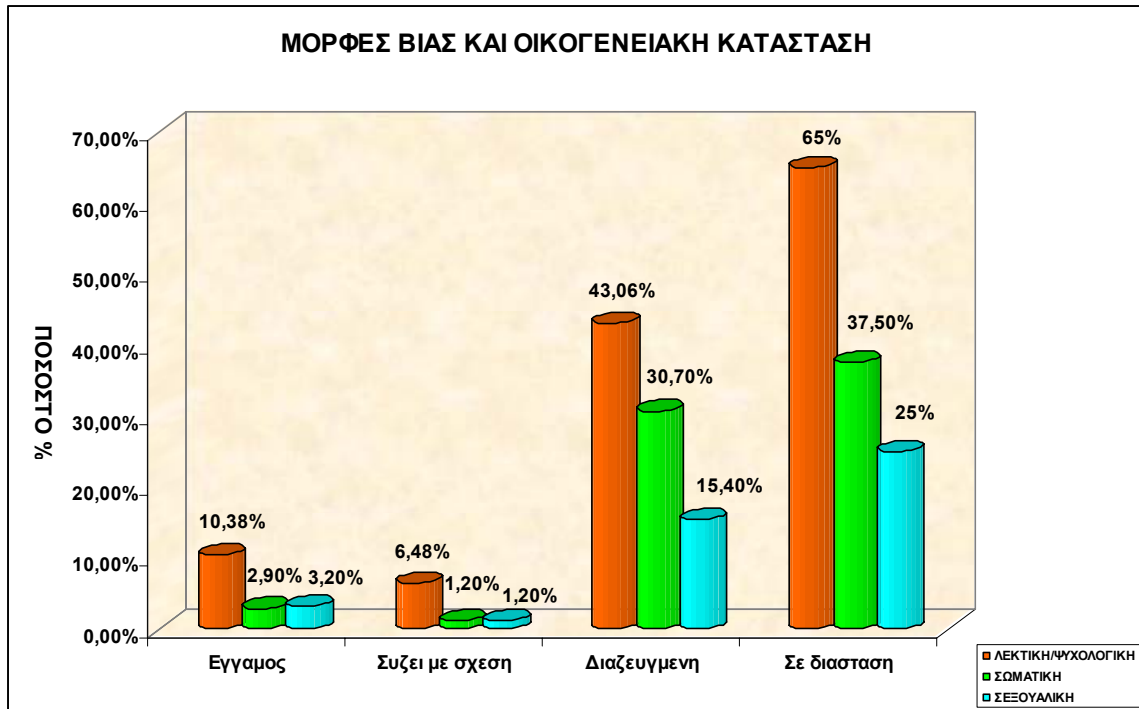
σεξουαλικής βίας, οι γυναίκες με μερική απασχόληση κατέχουν το υψηλότερο ποσοστό (4,6% και 5,7% αντίστοιχα).

Πίνακας 60

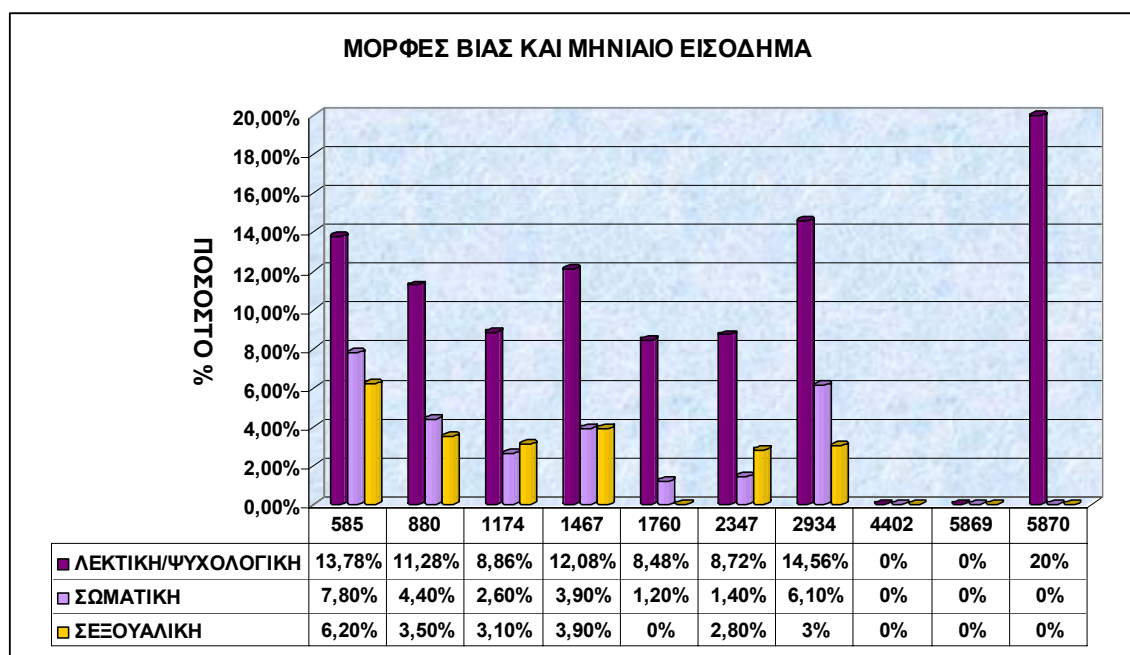
Όσον αφορά στην **οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων**, από τις γυναίκες που δήλωσαν ότι δέχονται μερικές φορές έως και συχνά σωματική βία (3,6%), οι σε διάσταση γυναίκες είναι αυτές που συγκεντρώνουν το υψηλότερο ποσοστό (37,5%), ενώ ακολουθούν οι διαζευγμένες γυναίκες με ποσοστό της τάξης του 30,7%. Παράλληλα, από το σύνολο των γυναικών που δηλώνουν ότι υφίσταται λεκτική/ ψυχολογική βία (11,22%), το 65% απαντήθηκε στις γυναίκες που είναι σε διάσταση, ενώ το 43,06% αφορούσε στις διαζευγμένες γυναίκες.

Πίνακας 61

Ο συσχετισμός της οικονομικής κατάστασης των γυναικών με την εμφάνιση και τις μορφές βίας, δεικνύει ότι οι περισσότερες ερωτώμενες που έχουν υποστεί/ υφίστανται σωματική βία μερικές φορές ή συχνά, έχουν μηνιαίο εισόδημα 585 € (7,8%) . Αναφορικά με την ψυχολογική/ λεκτική βία, το 14,56% των ερωτώμενων γυναικών αναφέρει μηνιαίο εισόδημα 2934 €. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η λεκτική βία παρουσιάζεται και στις γυναίκες με πολύ υψηλό εισόδημα (5870 €), υπό τη μορφή κυρίως προσβολών (50%) και ύβρεων (50%).

Πίνακας 62

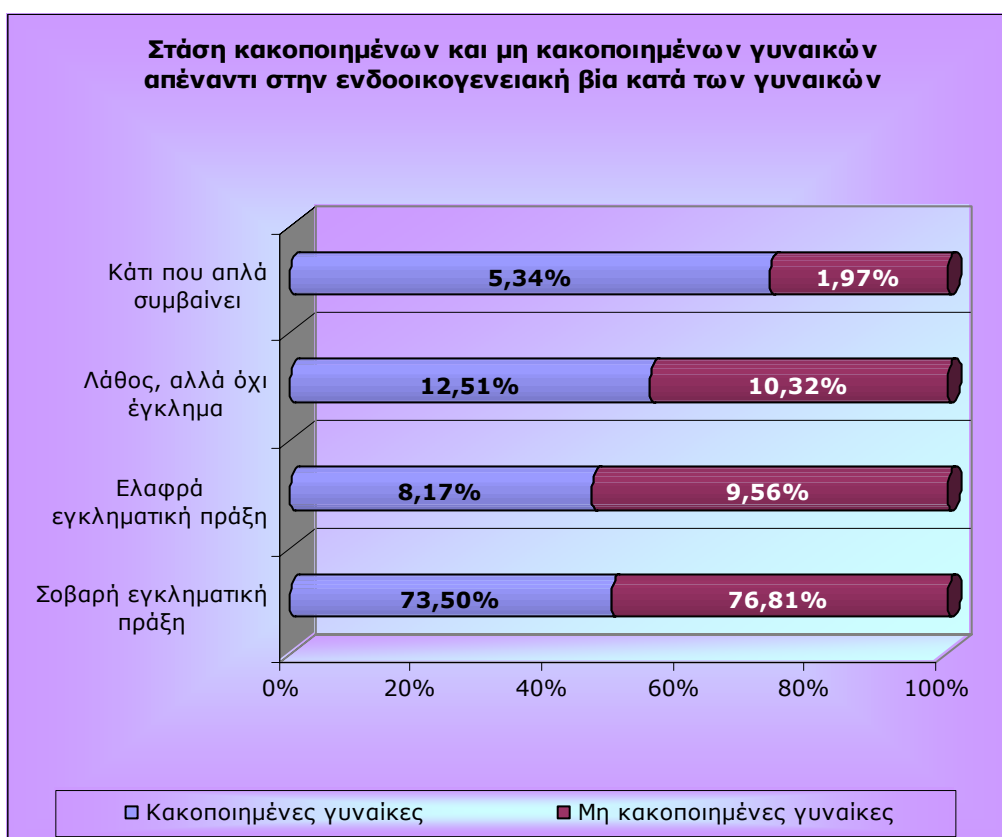

Η στάση των γυναικών απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία με θύμα τη γυναίκα φαίνεται να επηρεάζεται από την ύπαρξη βίας στην παρούσα σχέση τους. Κατά συνέπεια, οι γυναίκες που δεν αντιμετωπίζουν βία στη σχέση με το σύζυγο/σύντροφό τους, παρουσιάζονται λιγότερο ανεκτικές απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία, την οποία - στη μεγάλη πλειοψηφία τους - χαρακτηρίζουν ως σοβαρή εγκληματική πράξη (76,81%). Αντίθετα, ανάμεσα στις γυναίκες-θύματα βίας από το σύζυγο/σύντροφό τους, συναντάμε τους περισσότερο ήπιους χαρακτηρισμούς για την ενδο-οικογενειακή βία, όπως ότι «πρόκειται για λάθος, αλλά όχι έγκλημα» (12,51%), ή για «κάτι που απλά συμβαίνει» (5,34%).

Η διαφοροποίηση της στάσης των κακοποιημένων και μη κακοποιημένων γυναικών απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία δεν είναι παράδοξη, ούτε μη αναμενόμενη. Πρέπει να σημειωθεί ότι ανάμεσα στις γυναίκες-θύματα ενδο-οικογενειακής βίας, συναντάμε τις γυναίκες που έχουν σε μεγάλο βαθμό εσωτερικεύσει τα στερεότυπα που συνδέονται με τους παραδοσιακούς ρόλους των δύο φύλων, αποδέχονται και αναπαραγάγουν αντιλήψεις που αναφέρονται στην ευθύνη της γυναίκας για την επικράτηση της ηρεμίας και της γαλήνης στην οικογένεια. Οι γυναίκες-θύματα αναγνωρίζουν το «δικαίωμα» του συζύγου να είναι βίαιος, όταν οι ίδιες δεν επιτελούν τα συζυγικά τους καθήκοντα, ή όταν «προκαλούν» τον άνδρα με τη μη συμμόρφωση στις απαιτήσεις του ρόλου τους. Παράλληλα, οι γυναίκες θύματα ενεργοποιούν αμυντικούς μηχανισμούς, προκειμένου να

«επιβιώσουν» κυρίως ψυχολογικά σε μια βίαιη σχέση. Συχνά υποβαθμίζουν τη σοβαρότητα της βίας στη σχέση και προσπαθούν να πείσουν τον εαυτό τους ότι η βία μπορεί να είναι «μια κακιά στιγμή» στη σχέση ενός ζευγαριού, ότι συμβαίνει μέσα σε όλες τις σχέσεις και αποτελεί απλά μέρος των συζυγικών εντάσεων και διαφορών. Έτσι, συχνά καταλήγουν στη δικαιολόγηση ή/και στη νομιμοποίηση της βίας, χαρακτηρίζοντάς την αφενός ως μία μη ορθή συμπεριφορά, αφετέρου ως μη εγκληματική.

Πίνακας 63

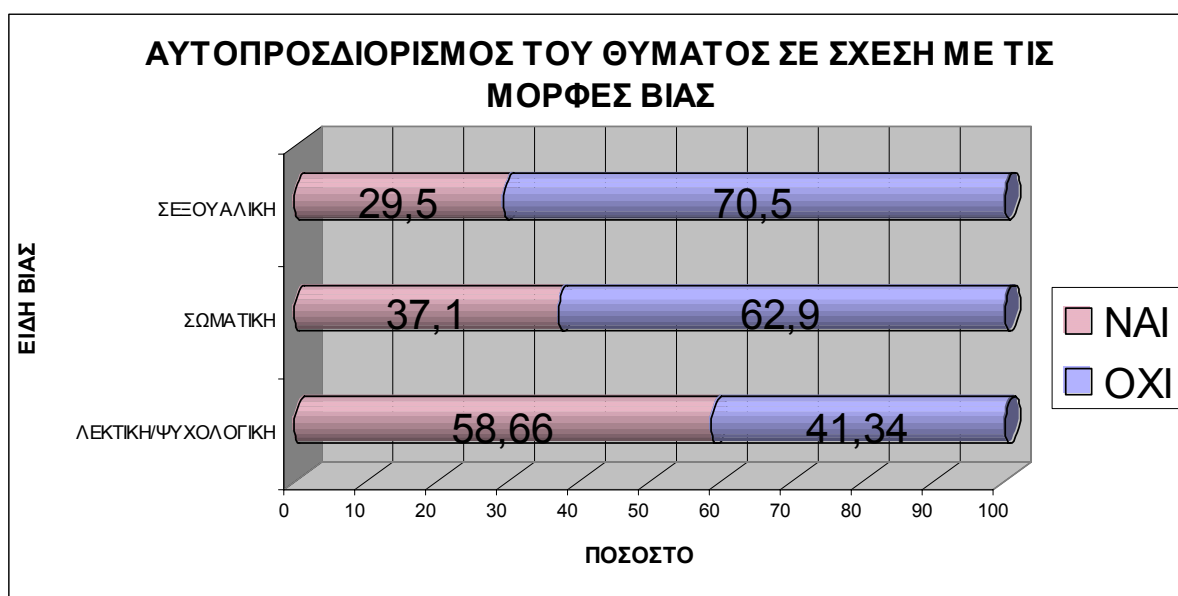

Μελέτες που έχουν γίνει αναφορικά με τη στάση της γυναίκας απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία, επισημαίνουν ότι υπάρχει κάποιου είδους συσχέτιση ανάμεσα στη στάση της και τον τρόπο που αντιλαμβάνεται τα βίαια περιστατικά που υφίσταται από το σύζυγο/σύντροφο· αναφέρεται ότι οι γυναίκες τείνουν να θεωρούν μικρής σπουδαιότητας και βαρύτητας ακόμα και περιστατικά βίας, τα οποία ενέχουν σοβαρές μορφές καταχρηστικής συμπεριφοράς, όπως η σεξουαλική ή/και η

σωματική βία. Η εξοικείωση της γυναίκας με τη βία, ενθαρρύνει την αποδοχή της τελευταίας και την καθιστά ως και αναγκαία¹⁵⁰.

Τα στατιστικά δεδομένα της παρούσας έρευνας δεικνύουν ότι στις **γυναίκες που αυτο-προσδιορίζονται ως θύματα** ψυχολογικής/λεκτικής βίας, το 58,66% αναγνωρίζει τη συγκεκριμένη καταχρηστική συμπεριφορά ως βία. Από το 3,6% των γυναικών που υφίστανται σωματική βία, μόνο το 37,1% θεωρεί πως η τελευταία αποτελεί βία. Το ίδιο επισημαίνεται και στις γυναίκες που υφίστανται σεξουαλική κακοποίηση: από το 3,5% των γυναικών που αναφέρουν ότι έχουν εξαναγκαστεί/εξαναγκάζονται από το σύζυγο/σύντροφο σε σεξουαλική επαφή, μόνο το 29,5% αναγνωρίζει τη καταχρηστική συμπεριφορά του τελευταίου ως βία.

Πίνακας 64

Στην παρούσα έρευνα η κρίση της γυναίκας-θύματος σε μεγάλο βαθμό είναι ευθέως ανάλογη με τη βαρύτητα των περιστατικών βίας: όσο πιο βίαιο είναι το περιστατικό, τόσο μικρότερη είναι η τάση της γυναίκας θύμα να το αναγνωρίσει ως βία συμπεριφορά.

Τα αποτελέσματα διάφορων ερευνών για την ενδο-οικογενειακή βία¹⁵¹, καταδεικνύουν ότι οι κακοποιημένες γυναίκες παρουσιάζονται ως άτομα που έχουν εσωτερικεύσει τους στερεοτυπικούς ρόλους των φύλων, γεγονός που γίνεται φανερό από τον τρόπο που αντιμετωπίζουν το ρόλο της γυναίκας στο γάμο ή στη σχέση. Η

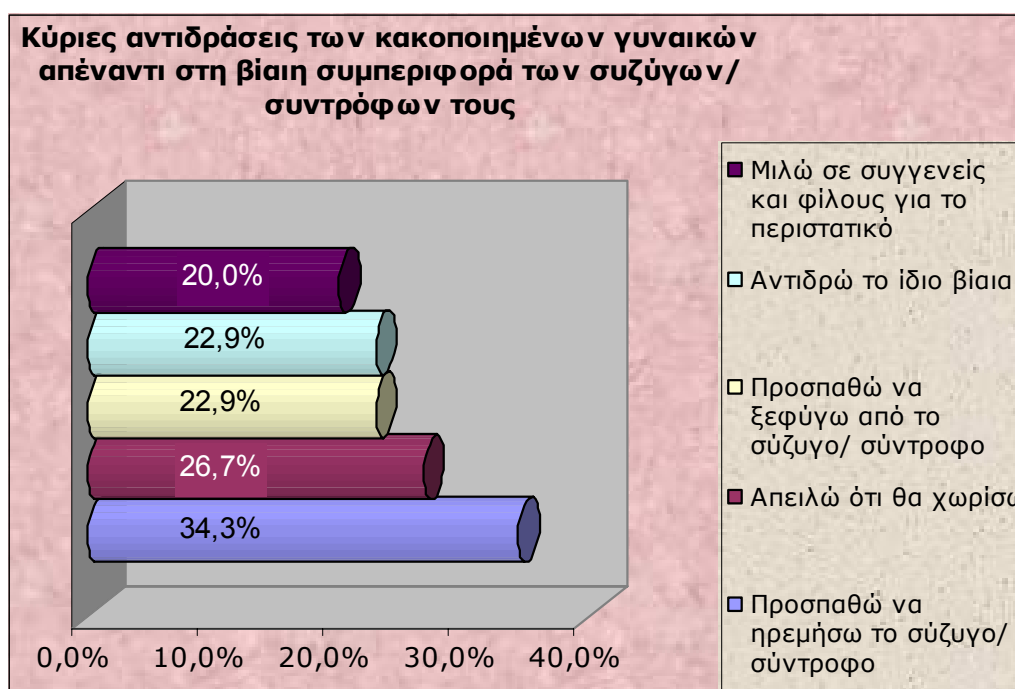
¹⁵⁰ Saunders D., A typology of ...ό.π. ; Russel R. & Hulson B., Physical and ...ό.π. ; Kane T. A., Staiger P. K. & Ricciardelli L. A., Male Domestic...ό.π.

¹⁵¹ Ενδεικτικά αναφέρουμε: Benjamin L. & Waltz G. R., Violence in...ό.π. ; Gelles R. J. & Cornell C. P., Intimate Violence...ό.π. ; Okun L., Woman Abuse...ό.π. ; Tift L. L., Battering of ...ό.π. ; Walker L. E., The Battered...ό.π. ; Walker L. E., The Battered Woman Syndrome, ό.π.

κακοποιημένη γυναίκα βλέπει τον άντρα της ως κεφαλή της οικογένειας/σχέσης, ενώ δείχνει ανοχή και αισθάνεται ενοχή¹⁵² για την καταχρηστική συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου της, καθώς πιστεύει ότι η συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου της θα βελτιωνόταν, αν η ίδια άλλαζε τη δική της συμπεριφορά.

Η **αντίδραση της γυναίκας** που υφίσταται βία απέναντι στη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου της ποικίλει και επηρεάζεται από τη μορφή της βίας, την ένταση και τη διάρκειά της¹⁵³. Όπως προκύπτει από τη συγκεκριμένη έρευνα, η κύρια αντίδραση των γυναικών που αυτο-χαρακτηρίζονται ως κακοποιημένες απέναντι στη βίαιη συμπεριφορά των συζύγων/συντρόφων τους, ανεξάρτητα από τη μορφή της, αφορά στην προσπάθειά τους να ηρεμήσουν τους δράστες (34,3%). Αρκετές γυναίκες αντιδρούν με απειλές για χωρισμό (26,7%), προσπαθούν να ξεφύγουν από το δράστη (22,9%) ή αντιδρούν το ίδιο βίαια (22,9%). Επίσης, κάποιες επιλέγουν να εκμυστηρευτούν σε συγγενείς και φίλους τα επεισόδια βίας (20%).

Πίνακας 65

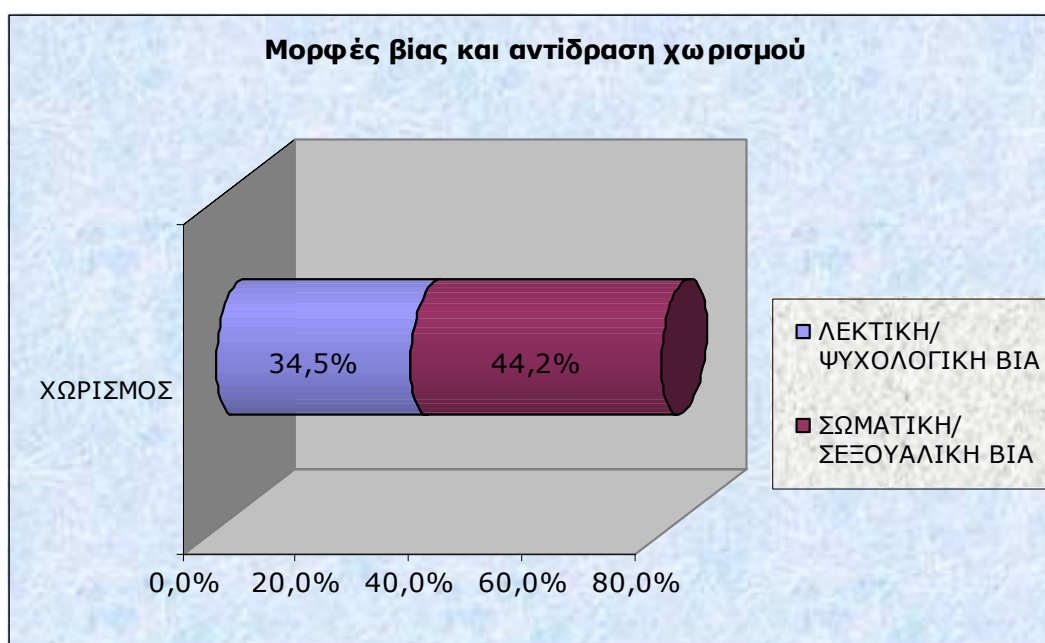
Παρατηρούμε επίσης ότι η **αντίδραση των γυναικών διαφοροποιείται ανάλογα με τη μορφή της βίαιης συμπεριφοράς**. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες που υφίστανται λεκτική και ψυχολογική βία (προσβολές, βρισιές, περιορισμούς, απομόνωση από το φιλικό/ συγγενικό περιβάλλον) κυρίως προσπαθούν να

¹⁵² Andrews B. & Brewin C. R., Attribution of ...ό.π.

¹⁵³ Dobash R.E. & Dobash R., Violence Against...ό.π.

ηρεμήσουν το σύζυγο/σύντροφό τους (76,9%). Αντίστοιχα, οι γυναίκες που υφίστανται απειλές, σωματική και σεξουαλική βία από το σύζυγο/σύντροφό τους, αντιδρούν συνήθως με απειλές για χωρισμό προς το δράστη (76,5%). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι γυναίκες που υφίστανται σωματική και σεξουαλική βία από το σύζυγο/σύντροφό τους, αντιδρούν με χωρισμό συχνότερα (44,2%) από τις γυναίκες που υφίστανται λεκτική και ψυχολογική βία (34,5%).

Πίνακας 66

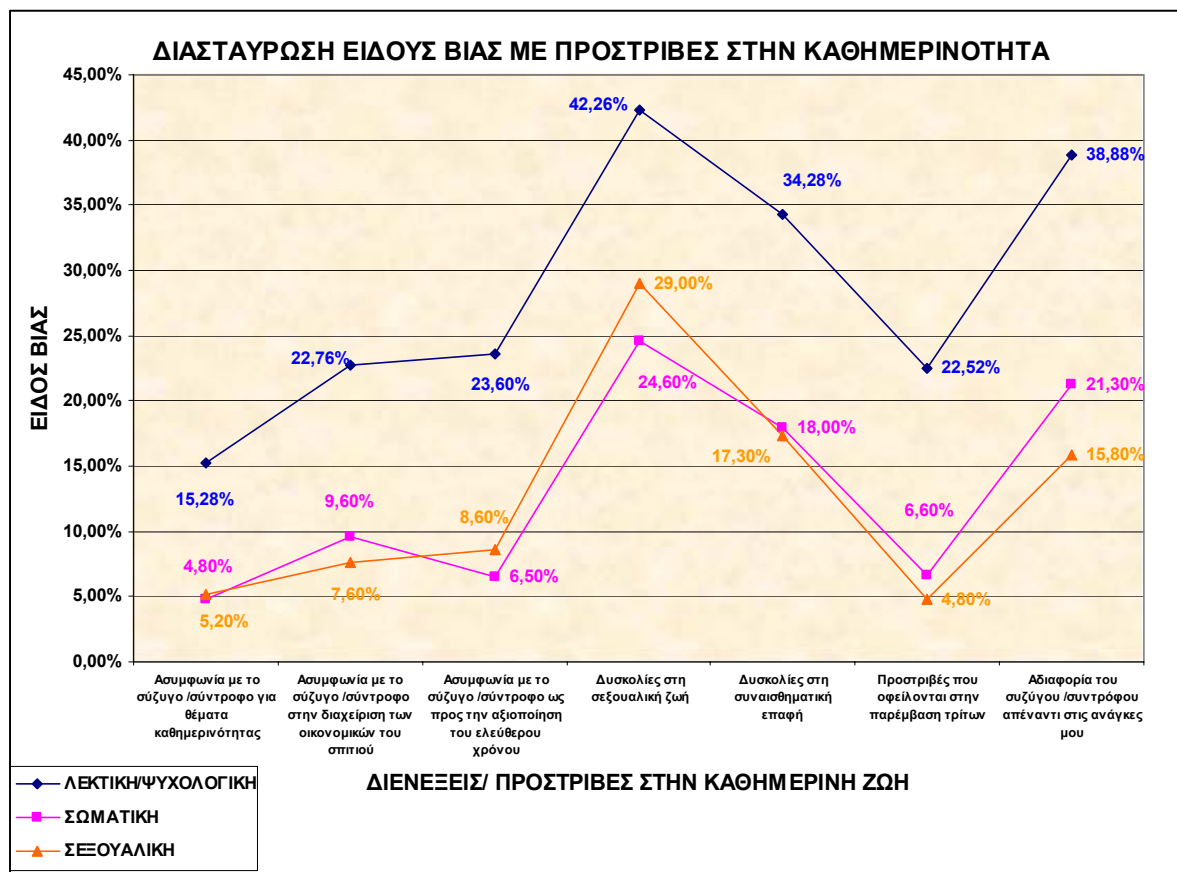

Οι **προστριβές της καθημερινότητας** είναι ικανές να πυροδοτήσουν οξείες καταστάσεις στην οικογένεια που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην **εκδήλωση βίας** μέσα σε αυτήν. Όπως καταδεικνύουν και προγενέστερες έρευνες, η λεκτική/ψυχολογική βία αποτελεί τη συχνότερα απαντώμενη μορφή καταχρηστικής συμπεριφοράς, όταν πρόκειται για διενέξεις που προκύπτουν στο οικογενειακό πλαίσιο. Ειδικότερα, έχει επισημανθεί ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της σύγκρουσης των μελών της οικογένειας για θέματα καθημερινότητας και την εμφάνιση βίας μεταξύ συζύγων/ συντρόφων.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Ενδεικτικά: Straus M. A., Gelles R. J. & Steinmetz S., *Behind...*ό.π. ; Jacobson N. S. & Gottan J. M., *When Men...*ό.π. 1998. ; Gelles R. J. & Cornell C. P., *Intimate Violence...*ό.π. ; James R. K. & Gilliland B. E., *Crisis Intervention...*ό.π., Dobash R.E. & Dobash R., *Violence...*ό.π..

Όπως καταγράφεται και στην παρούσα έρευνα, οι γυναίκες που αντιμετωπίζουν κάποια προβλήματα στην καθημερινότητα με το σύζυγο/σύντροφο, υφίστανται κάποια μορφή βίας. Η λεκτική/ ψυχολογική βία καταγράφεται στον παρακάτω πίνακα, ως εκείνη η μορφή καταχρηστικής συμπεριφοράς που συγκεντρώνει τα υψηλότερα ποσοστά σε σχέση με τη σωματική και σεξουαλική βία.

Πίνακας 67

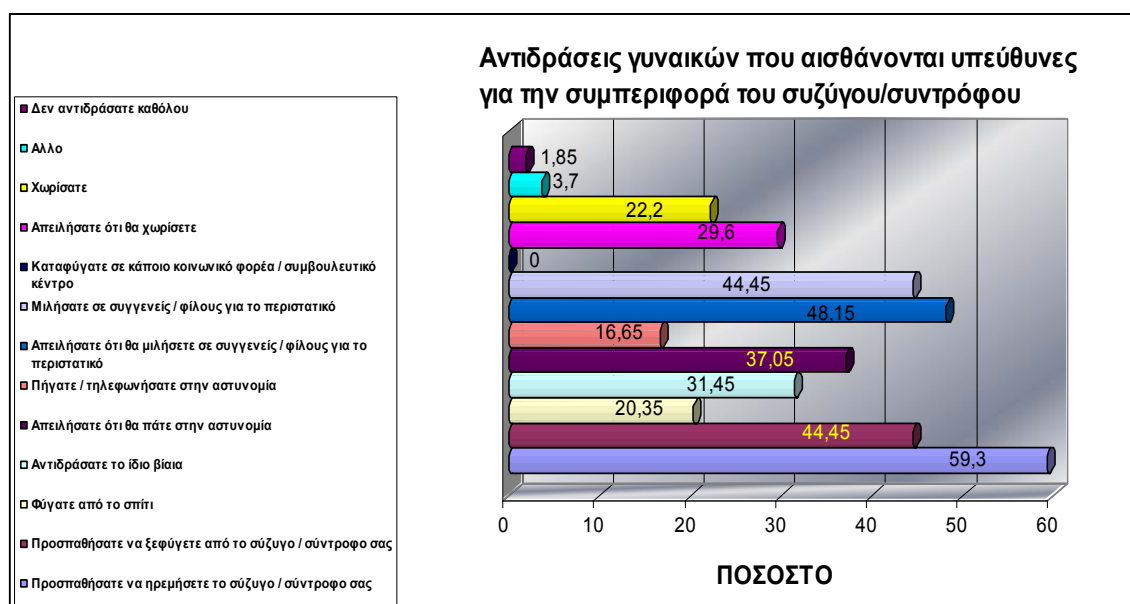

Εξετάζοντας το θέμα της ενοχοποίησης της γυναίκας σε συνδυασμό με την αντίδρασή της στη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου, αναδεικνύονται οι διάφορες παράμετροι που δρουν μέσα στην σχέση τους. Η ενοχοποίηση της γυναίκας ενδεχομένως βρίσκεται σε συνάρτηση με την ψυχολογική της κατάσταση αλλά και την αποδυνάμωση της σημασίας των βίαιων περιστατικών. Η γυναίκα-θύμα καταχρηστικής συμπεριφοράς στην οικογένεια, βρίσκεται σε κατάσταση επίκτητης αδυναμίας (learned helplessness). Παράλληλα, τείνει να διατηρεί παθητική αμυντική στάση απέναντι στο σύζυγο/σύντροφο, όταν ο τελευταίος παρουσιάζει καταχρηστική συμπεριφορά και συχνά αυτο-ενοχοποιείται, καθώς αισθάνεται ότι η ίδια έχει προκαλέσει τα βίαια περιστατικά και ότι θα πρέπει να

αλλάξει τη δική της συμπεριφορά, προκειμένου να πάψει να υφίσταται βία από το σύζυγο/ σύντροφό της¹⁵⁵.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας δεικνύουν ότι υπάρχει διαφοροποίηση στην αντίδραση της γυναίκας, ανάλογα με το βαθμό ενοχοποίησής της. Στην πλειοψηφία των γυναικών που αυτο-χαρακτηρίζονται ως κακοποιημένες (8,75%) καταγράφονται οι ακόλουθες αντιδράσεις: Από το σύνολο των γυναικών που αισθάνονται υπεύθυνες για την βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου, ως πρώτη αντίδραση αναφέρεται η προσπάθεια να ηρεμήσουν τον τελευταίο (59,3%), ακολουθεί η απειλή να μιλήσουν σε συγγενείς/ φίλους (48,15%) και έπονται η προσπάθεια να ξεφύγουν (44,45%) και να μιλήσουν σε συγγενείς/ φίλους (44,45%). Χαρακτηριστικό είναι ότι καμία από τις γυναίκες δεν απευθύνθηκε σε κοινωνικές υπηρεσίες (0%).

Πίνακας 68

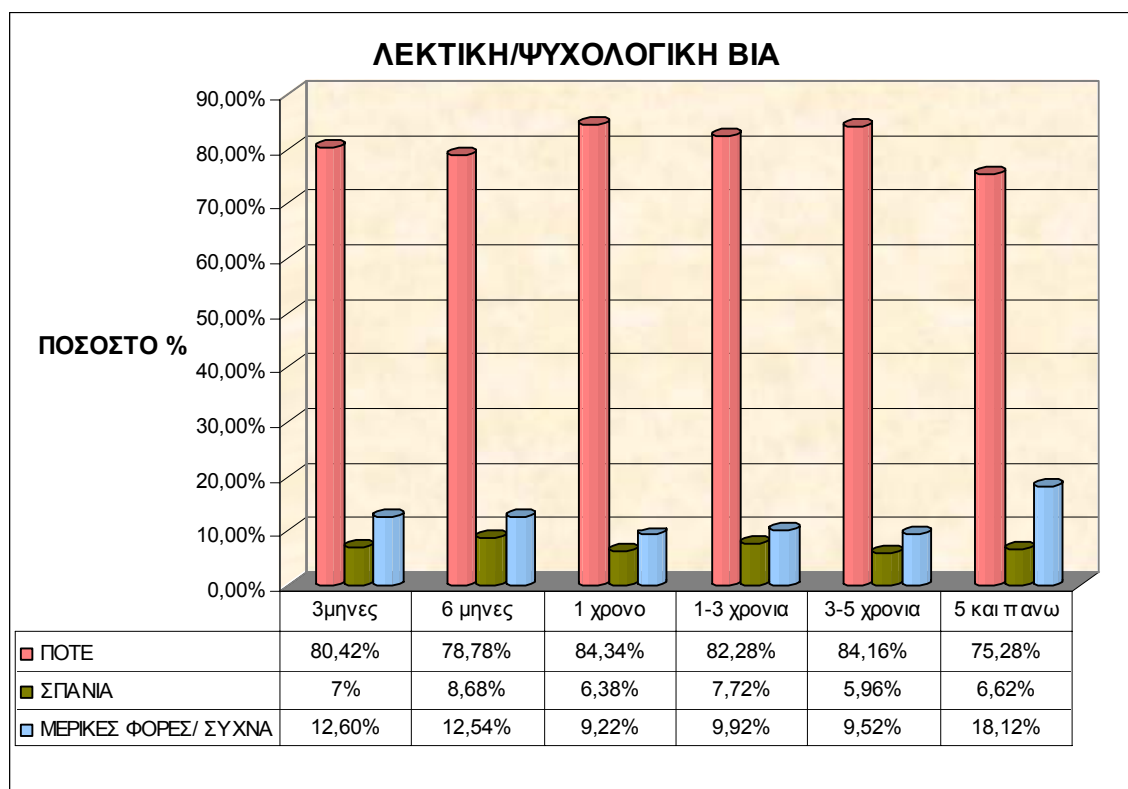
Η υπάρχουσα βιβλιογραφία κατατάσσει στους **δείκτες πιθανής μελλοντικής κακοποίησης τη δέσμευση του ζευγαριού σε σύντομο χρονικό διάστημα**, καθώς επισημαίνεται ερευνητικά, σε αυτήν τη συνθήκη, η αυξημένη πιθανότητα εμφάνισης βίας. Θα πρέπει να τονιστεί ότι δεν ενοχοποιείται κατ' αποκλειστικότητα το σύντομο χρονικό διάστημα σχέσης αναφορικά με την εμφάνιση των περιστατικών βίας, αλλά

¹⁵⁵ Andrews B. & Brewin C. R., Attribution of...ό.π. ; Herbert T. B., Silver R. C. & Ellard J. H., Coping with ...ό.π. ; Ocerholser, J. C., & Moll, S.H., Who's to blame: Attributions regarding causality in spouse abuse, *Behavioral Sciences and the Law*, 8, 1990, σελ. 107-120.; Walker L. E., Battered women and learned helplessness, *Victimology: An International Journal*, 2, 1977, σελ. 525-534

θεωρείται ως παράμετρος που συντελεί συνδυαστικά με άλλους παράγοντες στην εμφάνιση καταχρηστικής συμπεριφοράς¹⁵⁶.

Στην παρούσα έρευνα, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι όσον αφορά και στις τρεις μορφές βίας – λεκτική/ψυχολογική, σωματική, σεξουαλική - τα ποσοστά είναι αρνητικά σχετικά με την πιθανότητα εμφάνισης βίας. Έτσι, οι γυναίκες αναφέρουν ότι ανεξάρτητα από το διάστημα σχέσης που προϋπήρχε της σοβαρής δέσμευσης, δεν έχουν δεχτεί ποτέ ψυχολογική/ λεκτική βία. (75,28% - 84,34%).

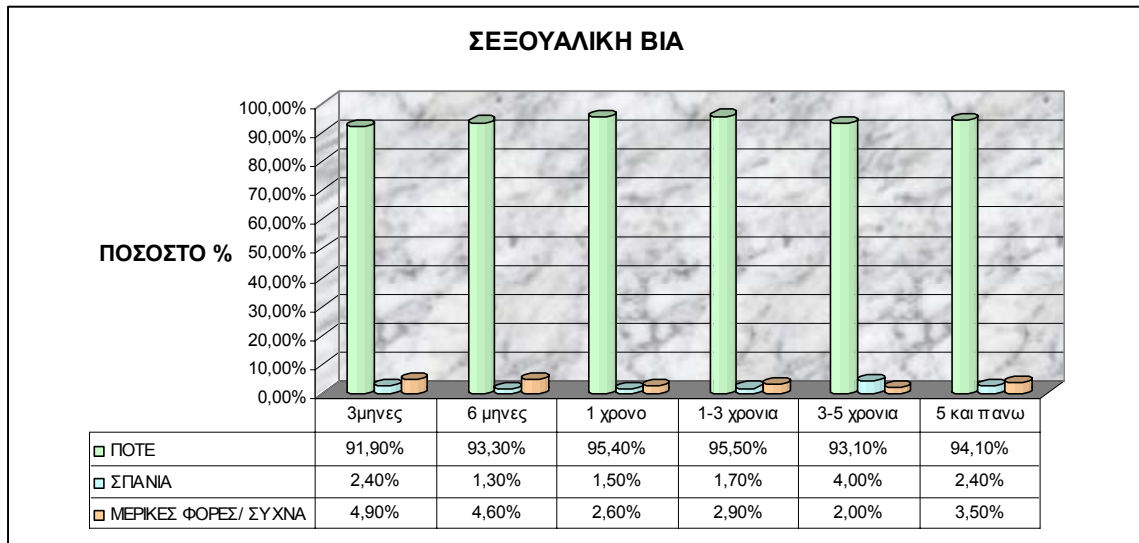
Πίνακας 69

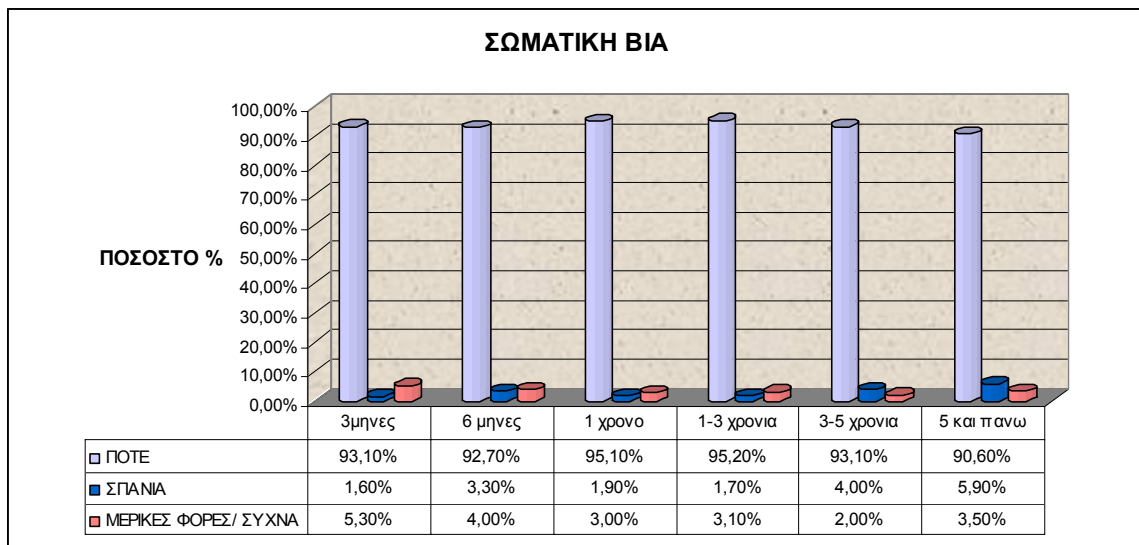
Το ίδιο παρατηρείται και για τη σεξουαλική βία, όπου τα ποσοστά στην υπο-κλίμακα «ποτέ», κυμαίνονται μεταξύ του 91,90% και 95,50%. Αντίστοιχα, οι γυναίκες επισημαίνουν ότι δεν έχουν υποστεί ποτέ σωματική βία, ασχέτως του μακροχρόνιου ή βραχυχρόνιου διαστήματος που μεσολάβησε για τη σοβαρή δέσμευση του ζευγαριού (90,6% - 95,10%).

¹⁵⁶ Ενδεικτικά: Straus M. A., Gelles R. J. & Steinmetz S., *Behind...ό.π.* ; Jacobson N. S. & Gottan J. M., *When Men...ό.π.* ; Gelles R. J. & Cornell C. P., *Intimate...ό.π.* ; James R. K. & Gilliland B. E., *Crisis...ό.π.*

Πίνακας 70

Πίνακας 71

Αξίζει να σημειωθεί ότι όταν συναντάται κάποια μορφή βίας, τα υψηλότερα ποσοστά απαντώνται στις υποκλίμακες «3 μήνες» και «5 χρόνια και άνω». Το γεγονός, εντούτοις, ότι τα ποσοστά αυτά παραμένουν χαμηλά σε σχέση με τις υπόλοιπες υπο-κλίμακες – «ποτέ», «σπάνια» - δεν καθιστούν εφικτή την επιβεβαίωση της υπόθεσης που τέθηκε στην παρούσα έρευνα: δεν μπορεί να εγκαθιδρυθεί ασφαλής και ικανή στατιστικά συσχέτιση μεταξύ του χρονικού διαστήματος σχέσης και εμφάνισης βίας.

Ένας παράγοντας που επιδρά και επηρεάζει τη **μορφή και την ένταση της αντίδρασης** της κακοποιημένης γυναίκας απέναντι στη βία του συζύγου/συντρόφου της είναι **το χρονικό διάστημα που έχει εκδηλωθεί και εξελίσσεται η βία** στη

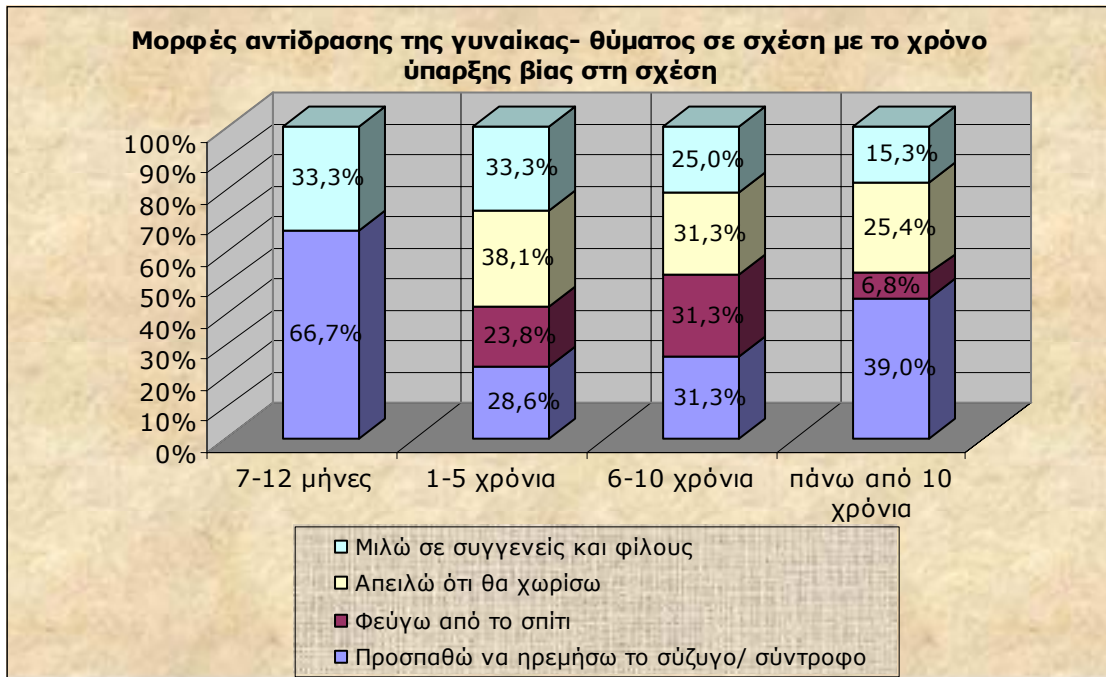
σχέση. Η αντίδραση της κακοποιημένης γυναίκας, αμέσως μετά από ένα βίαιο επεισόδιο, καταγράφεται συνήθως παθητική¹⁵⁷: παραμένει στο σπίτι και προσπαθεί να ηρεμήσει το δράστη. Ωστόσο, η αντίδραση του θύματος φαίνεται να διαφοροποιείται ποιοτικά με το πέρασμα του χρόνου, στο βαθμό που η βία εξακολουθεί να υπάρχει στη σχέση. Το θύμα αναζητά τρόπους, ώστε να παύσει ο σύντροφος τη βίαιη συμπεριφορά του: για παράδειγμα τον απειλεί ότι θα τον καταγγείλει σε αρμόδιες αρχές ή ότι θα μιλήσει σε τρίτους για όσα συμβαίνουν, ή ότι ακόμα θα τον εγκαταλείψει. Πράγματι, πολλές γυναίκες-θύματα κακοποίησης από το σύζυγο/σύντροφό τους κάποια στιγμή εγκατέλειψαν το δράστη και την οικογένειά τους, ενώ κάποιες από αυτές επέστρεψαν λίγο αργότερα εξαιτίας υποκειμενικών ή/και αντικειμενικών δυσκολιών.

Τα στοιχεία της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν τη σύνδεση μεταξύ της μορφής της αντίδρασης του θύματος με το χρόνο εκδήλωσης βίας στη σχέση. Καταγράφεται ότι από τις γυναίκες που αυτο-χαρακτηρίζονται ως θύματα βίας του συζύγου/συντρόφου (8,75%), αυτές που βιώνουν τη βία στη σχέση τους τελευταίους 7-12 μήνες, προσπαθούν συνήθως να ηρεμήσουν το σύζυγο/σύντροφό τους (66,7%), θεωρώντας ότι με αυτό τον τρόπο θα παύσει η βία.

Εντούτοις, όσο μεγαλώνει ο χρόνος ύπαρξης μιας σχέσης βίας, τόσο διαφοροποιείται και η αντίδραση της γυναίκας- θύματος. Στις σχέσεις όπου υπάρχει βία επί 1-10 χρόνια, οι γυναίκες εφαρμόζουν πολλά, εναλλακτικά «σενάρια» ελπίζοντας στην παύση της βίας. Συγκεκριμένα, για τις σχέσεις όπου η βία υπάρχει στη σχέση για 1-5 χρόνια, τα θύματα στην πλειοψηφία τους απειλούν με χωρισμό το δράστη (38,1%). Στις σχέσεις βίας διάρκειας 6-10 χρόνων τα θύματα συνήθως φεύγουν από το σπίτι (31,3%), απειλούν με χωρισμό το δράστη (31,3%) ή προσπαθούν να τον ηρεμήσουν (31,3%). Τέλος, όταν υφίσταται βία στη σχέση πάνω από 10 χρόνια, τα θύματα, ως επί το πλείστον επιστρέφουν σε παθητικότερη στάση, προσπαθούν να ηρεμήσουν το σύζυγο/σύντροφό τους (39%), πιθανά στα πλαίσια τη προσπάθειάς τους να «επιβιώσουν» μέσα σε μία σχέση, όπου η βία έχει παγιωθεί και ακολουθεί ατέρμονα την κυκλική της πορεία.

¹⁵⁷ Βλ. ενδεικτικά: Dobash R.E. & Dobash R., *Violence...ό.π.* ; Truninger E., *Marital Violence: The Legal Solutions*, *Hastings Law Journal*, 23, 1, 1971, σελ. 259-276, όπως αναφέρεται στο Dobash R.E. & Dobash R., *Violence...ό.π.*

Πίνακας 72

3. ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΝΟΙΚΤΩΝ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο πλαίσιο της κατά το δυνατόν καλύτερης κατανόησης του φαινομένου της ενδο-οικογενειακής βίας κατά των γυναικών στην Ελλάδα, ζητήθηκε από τις συνεντεύκτριες να παραθέσουν τόσο τα προσωπικά τους σχόλια, σχετικά με τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και τη στάση της ερωτώμενης απέναντι στη διεξαγωγή της έρευνας, όσο και οποιεσδήποτε άλλες πληροφορίες για την ερωτώμενη, προκειμένου να ελεγχθεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό η αξιοπιστία των απαντήσεων που έλαβαν. Παράλληλα, έχουν καταγραφεί τα σχόλια των γυναικών-ερωτωμένων στην ανοικτή ερώτηση του ερωτηματολογίου, όπου τους ζητήθηκε να σχολιάσουν περαιτέρω, αναφορικά με το υπό εξέταση ζήτημα.

Η ενεργητική και ευσυνείδητη εμπλοκή των συνεντευκτριών στην έρευνα διαφάνηκε τόσο από τις συναντήσεις της ερευνητικής ομάδας με τις τελευταίες, όσο και από την πληρότητα των σχολίων που συλλέχθηκαν: η ευαισθητοποίηση και το ενδιαφέρον των συνεντευκτριών για το αντικείμενο της έρευνας ήταν καταφανής, γεγονός που διευκόλυνε σε σημαντικό βαθμό τόσο την ίδια την έρευνα, όσο και την ερευνητική ομάδα στην αρτιότερη αξιοποίηση των ερευνητικών δεδομένων.

3.1. Τα σχόλια των συνεντευκτριών¹⁵⁸

Η ουσιαστική εμπλοκή των συνεντευκτριών στην παρούσα έρευνα, δεικνύεται κυρίως από το γεγονός ότι στα σχόλια που κλήθηκαν να συμπληρώσουν, υπάρχουν αξιολογικές κρίσεις των ιδίων σχετικά με την κατάσταση της οικογένειας, την εντύπωση που σχημάτισαν για την προσωπικότητα της γυναίκας-ερωτώμενης, την κατάσταση που γενικότερα επικρατεί στην ελληνική οικογένεια, κλπ (175 αναφορές). Όσον αφορά στην καθεαυτή **διεξαγωγή της έρευνας**, η πλειοψηφία των σχολίων των συνεντευκτριών επισημαίνουν ότι η πορεία της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, ήταν πολύ ικανοποιητική. Συγκεκριμένα, καταγράφεται ότι οι γυναίκες-ερωτώμενες ήταν ειλικρινείς στις απαντήσεις τους (187 αναφορές), συνεργάστηκαν με τις συνεντεύκτριες άριστα, προκειμένου να συμπληρωθεί με αρτιότητα το ερωτηματολόγιο (83 αναφορές) και ανέπτυξαν καλή επαφή - σε διαπροσωπικό επίπεδο – με τις τελευταίες (28 αναφορές). Παράλληλα, οι γυναίκες απάντησαν με ευκολία στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, επιδεικνύοντας σχετική άνεση μιλώντας για το «ευαίσθητο» θέμα της έρευνας (162 αναφορές). Εκτός αυτού,

¹⁵⁸ Οι συνολικές αναφορές που συλλέξαμε από τη συμπλήρωση των 1200 ερωτηματολογίων, είναι 1852. Ο αριθμός των αναφορών που θα παρατεθεί στο κείμενο, αφορά στο σύνολο των αναφορών και όχι στο σύνολο των ερωτηματολογίων.

οι γυναίκες-ερωτώμενες αντιμετώπισαν θετικά και με ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο την ίδια την έρευνα, όσο και το θέμα που αυτή πραγματευόταν (50 αναφορές) και ανέπτυξαν προβληματισμούς αφενός για την πορεία της έρευνας αναφορικά με τη συλλογή ειλικρινών απαντήσεων και αφετέρου για τη βία στην οικογένεια, ως κοινωνικό φαινόμενο (31 αναφορές). Τα παραπάνω συνάδουν απόλυτα με τα σχόλια των συνεντευκτριών κατά τη διάρκεια της συνάντησης με την ερευνητική ομάδα, όπου εμφανίστηκαν σε μεγάλο βαθμό ικανοποιημένες με τη στάση των γυναικών και τη συνεργασία που είχαν.

Στον αντίποδα αυτών, δημιουργήθηκε η εντύπωση στις συνεντεύκτριες ότι μερικές ερωτώμενες δεν απαντούσαν με ειλικρίνεια (45 αναφορές) και ότι κάποιες από αυτές ήταν επιφυλακτικές ή καχύποπτες (45 αναφορές). Υποθέτουμε ότι το γεγονός αυτό πιθανόν να αντικατοπτρίζει το σκοτεινό αριθμό περιστατικών βίας στην οικογένεια, ο οποίος ανέρχεται περίπου στο 80-90% των περιπτώσεων κακοποίησης, καθώς και τη γενικότερη στάση που επικρατεί αναφορικά με τη δημοσιοποίηση ενδο-οικογενειακών προβλημάτων¹⁵⁹, ακόμα και όταν πρόκειται για αναφορά των προβλημάτων αυτών σε μέλη των άτυπων διαπροσωπικών δικτύων¹⁶⁰.

Εξάλλου, ελάχιστες ήταν οι περιπτώσεις, όπου η ερωτώμενη δυσχέρανε τη διεξαγωγή της έρευνας, καθώς δεν συνεργάστηκε επαρκώς με τη συνεντεύκτρια (2 αναφορές), ή υπήρξε κακή επαφή με την τελευταία (8 αναφορές). Τέλος, μόνο σε τρεις περιπτώσεις η γυναίκα δυσκολεύτηκε να απαντήσει στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, καθώς δεν γνώριζε το αντικείμενο της έρευνας, ή επέδειξε αδιαφορία για την τελευταία ή/και το θέμα της (8 αναφορές).

Σε γενικές, ωστόσο, γραμμές, οι γυναίκες-ερωτώμενες απάντησαν με ιδιαίτερη σαφήνεια και απολυτότητα στις ερωτήσεις που τους τέθηκαν (34 αναφορές), γεγονός που πιθανόν να δεικνύει και να τονίζει τη στάση τους απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία. Η τελευταία επισημαίνεται και από τα σχόλια των συνεντευκτριών, όπου αναφέρεται ότι αρκετές φορές αναδύθηκαν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των γυναικών σχετικά με την καταχρηστική συμπεριφορά που παρατηρείται στους κόλπους της οικογένειας και τους ρόλους των φύλων σε μικρο- και μακρο-επίπεδο (45 αναφορές).

Το κυριότερο σημείο που χρήζει αναφοράς στα σχόλια των συνεντευκτριών, είναι η διαπίστωση της **απουσίας βίας στο οικογενειακό πλαίσιο** (232 αναφορές) και **οι αρμονικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας ή/και μεταξύ των**

¹⁵⁹ Αρτινοπούλου Β., *Έννοιες και Μορφές της Ενδο-οικογενειακής Βίας*, εισήγηση στο διήμερο συνέδριο «Σπάζοντας τη Σιωπή», Πρακτικά Συνεδρίου 15-16 Ιουνίου 2000 στην Αθήνα, εκδ. ΚΕΘΙ, 2000, σελ. 21-25.

¹⁶⁰ ως άτυπα διαπροσωπικά δίκτυα νοούνται οι φίλοι, οι γείτονες, η οικογένεια, κλπ.

συντρόφων (233 αναφορές). Ακόμα και όταν υπάρχουν συγκρούσεις ή διενέξεις στη σχέση ή την οικογένεια, δεν αναφέρεται οποιασδήποτε μορφής κακοποίηση (72 αναφορές). Το γεγονός αυτό τονίζει την εύρεση επίλυσης των προβλημάτων της καθημερινότητας και τη διαχείριση των κρίσεων που ενδεχομένως παρουσιάζονται στην οικογένεια ή/και τη σχέση μεταξύ των συζύγων/συντρόφων, με τρόπο συμβιβαστικό και διαλλακτικό.

Τα **περιστατικά κακοποίησης** οποιασδήποτε μορφής που αναφέρονται από την ερωτώμενη, είναι σε σημαντικό βαθμό λιγότερα, από ό,τι οι αναφορές που σχετίζονται με τις εύρυθμες σχέσεις μεταξύ των συζύγων/συντρόφων (55 αναφορές). Εντούτοις, σε κάποιες περιπτώσεις αναφέρεται από την ίδια τη συνεντεύκτρια – χωρίς όμως να προσδιορίζεται από την ερωτώμενη – η αίσθηση ότι στο οικογενειακό πλαίσιο (είτε υπό την ευρεία, είτε υπό τη στενή έννοια) υπάρχει βία κατά της γυναίκας (44 αναφορές). Σε αυτό πιθανό να συμβάλλει καθοριστικά η κοινωνική αντίληψη που επικρατεί, ότι, δηλαδή, η βία στην οικογένεια είναι μια προσωπική υπόθεση¹⁶¹, η οποία δεν πρέπει να κοινοποιείται και να συζητείται, καθώς αρκετές φορές η δημοσιοποίηση παρόμοιων περιστατικών συνοδεύεται από το στιγματισμό, τόσο του δράστη, όσο και του θύματος¹⁶².

Αξίζει να σημειωθεί η παρατήρηση των συνεντευκτριών ότι αρκετές από τις γυναίκες που ήταν θύματα ενδο-οικογενειακής βίας, παρουσίαζαν έντονο φόβο και ανησυχία, συναισθήματα που πολύ συχνά παρουσιάζονται στις κακοποιημένες γυναίκες (37 αναφορές)¹⁶³. Σε κάποιες περιπτώσεις, οι συνεντεύκτριες έδωσαν στις γυναίκες που ανέφεραν ότι αντιμετώπιζαν βία στην οικογένεια ή τη σχέση τους (ή σε όσες πίστευαν ότι υφίσταντο κακοποίηση), το ειδικό έντυπο με πληροφορίες για την κακοποίηση και την παροχή υπηρεσιών που εξέδωσε το Γραφείο Ισότητας του Δήμου Αθηναίων και της Phillip Morris με την επιστημονική επιμέλεια του Κ.Ε.Θ.Ι. (15 αναφορές).

Ελάχιστες είναι οι αναφορές που αφορούν σε καταχρηστική συμπεριφορά κατά των γυναικών από την οικογένεια του συζύγου/συντρόφου τους (2 αναφορές), καθώς και οι περιπτώσεις, όπου καταγράφεται περιορισμός ή παραμέληση της γυναίκας, αλλά δεν χαρακτηρίζεται ως κακοποίηση από την τελευταία ή τη συνεντεύκτρια (5 αναφορές). Επιπρόσθετα, αναφέρονται από τις γυναίκες-ερωτώμενες περιστατικά βίας που επισυμβαίνουν σε φιλικά ή/και συγγενικά τους πρόσωπα (12 αναφορές). Άξια παρατήρησης και ερμηνείας, μεταξύ των άλλων, είναι

¹⁶¹ Βλ. σχετικά τους μύθους που επικρατούν αναφορικά με την ενδο-οικογενειακή βία.

¹⁶² Βλ. σχετικά: «Αντιμετώπιση του Θύματος Από τους Φορείς Άσκησης του Επίσημου Κοινωνικού Ελέγχου: Μια μορφή Δευτερογενούς Θυματοποίησης» σελ. 201-207, στο Β. Αρτινοπούλου, *Αιμομιξία: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Ερευνητικά Δεδομένα*, Αθήνα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 1995.

¹⁶³ Βλ. σχετικά το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας.

η ύπαρξη ιστορικού βίας κατά της ερωτώμενης σε προηγούμενες σχέσεις (18 αναφορές), η έκθεση σε περιστατικά βίας ή/και η καταχρηστική συμπεριφορά κατά της γυναίκας στην οικογένεια καταγωγής (19 αναφορές)¹⁶⁴. Επίσης, επισημαίνεται από την ερωτώμενη ότι έχει υποστεί κάποιας μορφής βία στη σχέση της κατά το παρελθόν, η οποία, ωστόσο, έχει σταματήσει να επισυμβαίνει στο παρόν (7 αναφορές). Το συγκεκριμένο δεδομένο, σε ένα βαθμό, έρχεται σε αντιδιαστολή με τα ερευνητικά και θεωρητικά στοιχεία σχετικά με την ενδο-οικογενειακή βία, όπου υποδεικνύεται ότι σε ελάχιστες περιπτώσεις παύει ο κύκλος της βίας¹⁶⁵. Πιθανόν το χρονικό διάστημα που διεξάγεται η έρευνα να μη συμπίπτει με την εμφάνιση επεισοδίων βίας στην οικογένεια. Επιπρόσθετα, η έκθεση παιδιών σε περιστατικά βίας στην οικογένεια, καταγράφεται σε ελάχιστες αναφορές (4). Τέλος, αναφέρεται από τις ίδιες τις ερωτώμενες ότι ο σύζυγος/συντροφός τους κάνει χρήση ή/και κατάχρηση ουσιών (8 αναφορές), δεδομένο που δεν συνδέεται με σχέση αιτίου-αποτελέσματος με την παρουσία βίας στην οικογένεια/σχέση, αλλά αποτελεί, κατά κάποιο τρόπο, επιβαρυντικό παράγοντα στην άσκηση βίας¹⁶⁶.

Η αντίδραση των γυναικών-ερωτωμένων σχετικά με τη βία στην οικογένεια με θύματα τις ίδιες, λαμβάνεται από δύο τύπου ερωτήσεις: α) από τον τρόπο που θα αντιδρούσαν, αν υφίσταντο καταχρηστική συμπεριφορά (δυναμική αντίδραση) και β) από τον τρόπο που αντέδρασαν σε περιστατικά οποιασδήποτε μορφής κακοποίηση (πραγματική αντίδραση). Στην πρώτη περίπτωση, η πλειοψηφία των αναφορών που συλλέξαμε, δεικνύει ότι οι γυναίκες δεν θα ανέχονταν την καταχρηστική συμπεριφορά των συζύγων/συντρόφων τους και θα αντιδρούσαν με δραστικό τρόπο¹⁶⁷ (101 αναφορές). Η ανοχή στη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου καταγράφεται σε σαφώς μικρότερο αριθμό (28 αναφορές), ενώ ελάχιστες είναι οι αναφορές που φαίνεται να μην περιγράφουν κάποια σαφή (αρνητική ή ανοχική) αντίδραση απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία (8 αναφορές).

Στην περίπτωση των περιστατικών κακοποίησης, όπου ζητείται η πραγματική αντίδραση των γυναικών, η κυρίαρχη αναφορά περιγράφει την ανοχή της βίας από τη γυναίκα-θύμα (39 αναφορές), ενώ η μη-ανοχική αντίδραση από την κακοποιημένη γυναίκα καταγράφεται μόνο σε λίγες περιπτώσεις (7 αναφορές). Η ανοχή στη βία, η οποία εμφανίζεται τόσο από τη δυναμική, όσο και από την πραγματική αντίδραση των γυναικών που πήραν μέρος στην έρευνα, δεικνύει τη γενικότερη αντίληψη και στάση

¹⁶⁴ Βλ. σχετικά την ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων.

¹⁶⁵ Βλ. σχετικά τους μύθους που επικρατούν αναφορικά με την ενδο-οικογενειακή βία, οι οποίοι αναφέρονται στο θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας.

¹⁶⁶ Βλ. σχετικά θεωρητικό πλαίσιο και ποσοτική-ποιοτική ανάλυση ερευνητικών δεδομένων, σχετικά με την κατάχρηση ουσιών, πριν και κατά τη διάρκεια των επεισοδίων βίας.

¹⁶⁷ Θα χώριζαν, θα έφευγαν από το σπίτι, θα κατήγγειλαν το περιστατικό, κλπ.

των γυναικών σχετικά με τους ρόλους των φύλων στην οικογένεια, αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία¹⁶⁸.

3.2. Τα σχόλια των γυναικών-ερωτώμενων¹⁶⁹

Ένας σημαντικός αριθμός γυναικών στην ερώτηση που τους τέθηκε σχετικά με το αν είχαν να προσθέσουν κάτι σχετικά με τη βία στην οικογένεια που δεν καλύφθηκε από το ερωτηματολόγιο και οι ίδιες θα επιθυμούσαν να αναφερθεί, δεν προέβησαν στη διατύπωση περαιτέρω σχολίων (424 αναφορές). Επίσης, κάποιες ερωτώμενες ανέφεραν ότι δεν τους είχε ποτέ απασχολήσει το υπό εξέταση ζήτημα, καθώς δεν υπήρξαν οι ίδιες θύματα ενδο-οικογενειακής βίας (27 αναφορές).

Ωστόσο, η πλειοψηφία των γυναικών επιδεικνύοντας ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο για την έρευνα καθαυτή, όσο και για το θέμα της τελευταίας, εξέθεσαν τις απόψεις τους, οι οποίες αντανakλούν τη **στάση** τους αναφορικά με το φαινόμενο της ενδο-οικογενειακής βίας.

Πρώτη επισήμανση που χρήζει μνείας, είναι το γεγονός ότι οι περισσότερες γυναίκες θεωρούν τη βία στην οικογένεια εγκληματική πράξη και κοινωνικά μη αποδεκτή και ανεπίτρεπτη (285 αναφορές). Ορισμένες, μάλιστα, ερωτώμενες υποστηρίζουν ότι η καταχρηστική συμπεριφορά πρέπει να είναι ποινικά κολάσιμη πράξη και ότι ο δράστης πρέπει να τιμωρείται (28 αναφορές). Επίσης, κάποια σχόλια των γυναικών επικεντρώνονται στην ψυχολογική βία ως μορφή κακοποίησης στην οικογένεια, αξιολογώντας την τελευταία ως το σημαντικότερο πρόβλημα στην οικογένεια που ενδεχομένως αντιμετωπίζει η γυναίκα (18 αναφορές). Η στάση των ερωτωμένων για το φαινόμενο της ενδο-οικογενειακής βίας, τέλος, διαφαίνεται από το γεγονός ότι κάποιες γυναίκες κρίνουν ότι η εμφάνιση βίας σχετίζεται με την ελλιπή κοινωνική παιδεία που παρατηρείται στην περιφέρεια, σε αντίθεση με τα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου τα άτομα έχουν διαφορετική νοοτροπία και ενδεχομένως κουλτούρα (10 αναφορές)¹⁷⁰. Τον ίδιο αριθμό αναφορών (10) συγκεντρώνει και η θέση των ερωτωμένων ότι η γυναίκα πρώτιστα θα πρέπει να σέβεται τον εαυτό της, ώστε να εμπνέει και το σεβασμό του συζύγου/συντρόφου της. Εμφαίνεται, κατά συνέπεια, ότι ο σεβασμός θεωρείται απαραίτητο και βασικό χαρακτηριστικό σε ενδο-ατομικό και δι-ατομικό επίπεδο, προκειμένου να μην υπάρξει θυματοποίηση από

¹⁶⁸ Βλ. σχετικά το θεωρητικό πλαίσιο και την ποιοτική ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων.

¹⁶⁹ Οι συνολικές αναφορές που συλλέξαμε από τη συμπλήρωση των 1200 ερωτηματολογίων, φτάνουν τις 1553.

¹⁷⁰ Σε μερικές περιπτώσεις, το περιβάλλον συμφραζομένων των αναφορών δεικνύει ότι η ελλιπή κοινωνική παιδεία σχετίζεται και αιτιοκρατικά με την εμφάνιση ενδο-οικογενειακής βίας.

καταχρηστική συμπεριφορά. Τέλος, ένας εξαιρετικά μικρός αριθμός γυναικών θεωρεί τη βία στην οικογένεια ως κοινωνικό φαινόμενο (4 αναφορές).

Παράλληλα, πολύ σημαντικές θεωρούνται οι **επιπτώσεις** που είναι δυνατόν να έχει η έκθεση των παιδιών στα περιστατικά βίας εντός του οικογενειακού πλαισίου (76 αναφορές) και επισημαίνεται ότι τα τελευταία δεν θα πρέπει σε καμιά περίπτωση να είναι μάρτυρες σκηνών καταχρηστικής συμπεριφοράς μεταξύ των γονέων (6 αναφορές). Μεταξύ των άλλων, οι ερωτώμενες τονίζουν ότι η ενδο-οικογενειακή βία επιβαρύνει σε μεγάλο βαθμό την ψυχολογική κατάσταση τόσο της γυναίκας-θύματος, όσο και των υπόλοιπων μελών της οικογένειας (42 αναφορές).

Η **αιτιολογία σχετικά με την εμφάνιση ενδο-οικογενειακής βίας** που προβάλλεται από τις γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα, εστιάζεται σε διάφορους παράγοντες: υποστηρίζεται ότι η καταχρηστική συμπεριφορά οφείλεται σε: α) «λανθασμένη» συμπεριφορά της γυναίκας (12 αναφορές), β) παρουσία κάποιας ασθένειας στους δράστες, (11 αναφορές) γ) ελλιπή κοινωνική μόρφωση (10 αναφορές)¹⁷¹, δ) έντονο άγχος ή στρες (5 αναφορές), ε) αναπόφευκτες συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των συζύγων/συντρόφων (2 αναφορές) ή/και στ) καταιγισμό εικόνων βίας που προβάλλονται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (1 αναφορά).

Τα προσωπικά σχόλια των γυναικών που έλαβαν μέρος στην έρευνα, σε ένα σημαντικό βαθμό επικεντρώνονται στην **ανεύρεση πρακτικών και στρατηγικών** που θα μπορούσαν να συντελέσουν αποφασιστικά στην **μείωση ή/και στην εξάλειψη του φαινομένου της ενδο-οικογενειακής βίας**. Οι προτάσεις που καταγράφονται από τις ερωτώμενες, αφορούν τόσο στο επίπεδο εφαρμογής συγκεκριμένων πολιτικών αντιμετώπισης, όσο και στην ατομική ή/και διαπροσωπική προσπάθεια (μερικής ή ολικής) άμβλυνσης της βίας στην οικογένεια. Ο προβληματισμός των γυναικών και οι προτάσεις που καταθέτουν καταδεικνύουν το βαθμό ευαισθητοποίησης των τελευταίων απέναντι σε ένα κοινωνικό πρόβλημα.

Συγκεκριμένα, οι γυναίκες προτείνουν ότι τα οποιαδήποτε προβλήματα ή συγκρούσεις/διενέξεις που παρουσιάζονται, θα πρέπει να διευθετούνται με άλλους διαλλακτικότερους τρόπους από το ζευγάρι (97 αναφορές) και, ταυτόχρονα, να υπάρχουν αμοιβαίες υποχωρήσεις (12 αναφορές). Αν, εντούτοις, υπάρξει βίαιη συμπεριφορά από το σύζυγο/σύντροφο, υποστηρίζεται ότι σε καμιά περίπτωση δεν θα πρέπει να γίνει ανεκτή (74 αναφορές). Η στάση που θεωρείται από τις ερωτώμενες ως η καταλληλότερη σε περίπτωση άσκησης βίας, είναι η ανοχή, προς

¹⁷¹ Πρβ. παραπάνω.

χάρη της διατήρησης της συνοχής της οικογένειας (43 αναφορές)¹⁷². Ως κύριος τρόπος αντιμετώπισης της καταχρηστικής συμπεριφοράς αναφέρεται η καταγγελία/αναφορά του περιστατικού στις αρμόδιες αρχές (69 αναφορές). Ως δεύτερη πρόταση, παρουσιάζεται η διακοπή της σχέσης/διαζύγιο από το δράστη (45 αναφορές) και ακολουθεί η δημοσιοποίηση/κοινοποίηση της κακοποίησης στα υποστηρικτικά δίκτυα της γυναίκας-θύματος (29 αναφορές). Επιπρόσθετα, κάποιες γυναίκες προτείνουν την εγκατάλειψη της συζυγικής στέγης ως αντίδραση στα περιστατικά βίας (17 αναφορές) ή/και την απομάκρυνση του ατόμου που παρουσιάζει καταχρηστική συμπεριφορά (3 αναφορές).

Επιπρόσθετα, πρεσβεύουν ότι οι γυναίκες που υφίστανται κακοποίηση, πρέπει να αποτείνονται σε επαγγελματίες κοινωνικών υπηρεσιών ή υπηρεσιών υγείας (38 αναφορές) ή σε κάποιον κοινωνικό φορέα (9 αναφορές) και να προβλεφθεί η δημιουργία ή/και η λειτουργία ειδικών προγραμμάτων, τα οποία να απευθύνονται τόσο στα θύματα ενδο-οικογενειακής βίας και στα παιδιά, όσο και στους δράστες (24 αναφορές). Σε αυτό το πλαίσιο, οι ερωτώμενες αναφέρουν ότι είναι απαραίτητη η ενίσχυση της κοινωνικής πρόνοιας σε εθνικό επίπεδο (7 αναφορές) και η μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση και εμπλοκή του επίσημου κράτους στην πρόληψη και στην αντιμετώπιση της ενδο-οικογενειακής βίας (15 αναφορές).

Επιπρόσθετα, οι γυναίκες θεωρούν μείζονος σημασία να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, τόσο από την ίδια την οικογένεια, όσο και από το σχολείο (30 αναφορές). Σημαντική κρίνεται, μεταξύ των άλλων, η ενημέρωση και η πληροφόρηση σε μεγαλύτερο βαθμό, τόσο για το ίδιο το φαινόμενο της βίας στην οικογένεια και τις συνέπειές του (15 αναφορές), όσο και για τα προγράμματα και τους φορείς που εμπλέκονται στην αντιμετώπιση του τελευταίου και στους οποίους μπορούν να απευθύνονται τα θύματα (4 αναφορές). Τονίζεται, εξάλλου, η σπουδαιότητα της αρχής της ισότητας μεταξύ των δύο φύλων, η οποία θεωρείται κρίσιμη για την άμβλυση ή/και την εξάλειψη περιστατικών βίας εντός και εκτός οικογενειακού πλαισίου (17 αναφορές).

Παράλληλα, κάποιες ερωτώμενες πιστεύουν ότι οι γυναίκες μπορούν να σπάσουν τον κύκλο της βίας στην οικογένεια, αν ανεξαρτητοποιηθούν οικονομικά (10 αναφορές), ή αν επιδείξουν «καλύτερη» συμπεριφορά απέναντι στους συζύγους/συντρόφους τους (4 αναφορές). Ελάχιστες αναφορές συσχετίζουν την καταχρηστική συμπεριφορά με την παρέμβαση τρίτων ατόμων στην οικογένεια και υποστηρίζουν ότι αν αυτή η παρέμβαση παύσει, τότε θα αμβλυνθούν και οι συγκρούσεις μεταξύ του ζεύγους, οι οποίες οδηγούν σε βίαια περιστατικά (7

¹⁷² Βλ. σχετικά ποιοτική ανάλυση ερευνητικών δεδομένων.

αναφορές). Τέλος, υποστηρίζεται ότι η συμβίωση πριν το γάμο, αποτελεί ασφαλή λύση αποφυγής περιστατικών βίας στην οικογένεια, καθώς δίνεται η δυνατότητα στους συντρόφους να γνωρίσουν καλύτερα ο ένας τον άλλον και να διαπιστώσουν έγκαιρα τυχόν δείγματα καταχρηστικής συμπεριφοράς (3 αναφορές).

ΚΕΦ. IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα έρευνα αποτελεί την πρώτη προσπάθεια επιδημιολογικής καταγραφής του φαινομένου της ενδο-οικογενειακής βίας στην Ελλάδα με θύματα γυναίκες και δράστες τους συζύγους/συντρόφους τους.

Έχοντας ως δεδομένο την πρότυπη απόπειρα περιγραφής της ενδο-οικογενειακής βίας στη χώρα μας, καθώς και το γεγονός ότι η οικογένεια στην Ελλάδα αποτελεί ισχυρό θεσμό, ο οποίος, ενώ αντικατοπτρίζει τις παραδοσιακές δομές, βρίσκεται ταυτόχρονα σε μεταβατική περίοδο προς την εποχή της μετανεωτερικότητας¹⁷³, θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι στη μελέτη της βίας στην ελληνική οικογένεια εμφανίζεται διάχυτη η αλληλεπίδραση των παραπάνω και ότι τα παρόντα πορίσματα ενδεχομένως να αντανakλούν τη παρουσία νεωτερικών και συγχρόνως παραδοσιακών συστημάτων αξιών και αντιλήψεων. Σε αυτό το πλαίσιο, κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω εμβάθυνση του φαινομένου, προκειμένου να αναγνωριστούν κατά το δυνατόν καλύτερα οι διαστάσεις του και να εξεταστούν συγκεκριμένα ζητήματα που αφορούν στη βία στην οικογένεια.

- **Αρχικά**, καταδεικνύεται ότι στην πλειοψηφία τους, **οι γυναίκες δεν αντιμετωπίζουν περιστατικά βίας στην οικογένεια**. Παράλληλα, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, **δεν χαρακτηρίζουν βίαιη τη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου τους** (91,3%). Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται, αφενός από τα υψηλά ποσοστά που καταγράφονται αναφορικά με την ποιότητα των σχέσεων μεταξύ συζύγων/συντρόφων (το 42,8% των γυναικών ανέφερε ότι διατηρεί πολύ καλές σχέσεις με το σύζυγο/σύντροφό του) και αφετέρου **από την απουσία διενέξεων και συγκρούσεων** για καθημερινά ζητήματα ανάμεσα στο ζευγάρι (56%-94,9%). Εντούτοις, όταν παρατηρούνται **διαμάχες και συγκρούσεις για θέματα καθημερινότητας**, ταυτόχρονα **διαπιστώνεται και η άσκηση βίας**.

Στάση των γυναικών απέναντι στη βία

- Η ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των δεδομένων, παρουσιάζει ότι οι γυναίκες υφίστανται συγκεκριμένες μορφές βίας, τις οποίες, όμως, δεν αναγνωρίζουν ως βίαιη συμπεριφορά. Συγκεκριμένα, καταγράφεται ότι **το**

¹⁷³ Κατάκη Χ., Οι Τρεις Ταυτότητες της Ελληνικής Οικογένειας, Αθήνα, εκδ. Κέδρος, 1984.

56% των γυναικών του δείγματος **δέχονται** μερικές φορές ή/και συχνά καταχρηστικές συμπεριφορές του συζύγου/συντρόφου τους, οι οποίες συνδέονται με τη **λεκτική ή/και την ψυχολογική βία**. Σοβαρότερες μορφές βίας καταγράφονται για το **3,6%** των γυναικών, οι οποίες αναφέρουν ότι μερικές φορές ή/και συχνά ο σύζυγος/σύντροφός τους τους ασκεί **σωματική βία** και για το **3,5%**, το οποίο **εξαναγκάζεται** μερικές φορές ή/ και συχνά σε **σεξουαλική επαφή**.

- Η πλειοψηφία των ερωτώμενων **χαρακτηρίζει ως βία όλες τις μορφές** καταχρηστικής συμπεριφοράς που ασκείται από το σύζυγο/σύντροφο κατά των γυναικών (**60,8%**). Παρ'όλα αυτά, οι γυναίκες φαίνεται να αναγνωρίζουν σε σημαντικό βαθμό **ως βία** συμπεριφορές που συνδέονται με τις πιο φανερές και «σοβαρές» μορφές της: τη **σωματική βία** (βαριά βλάβη: **37,6%**, ελαφριά βλάβη: **33,7%**) και τη **σεξουαλική βία** (**30,8%**).
- Η στάση των ερωτώμενων απέναντι στην ενδο-οικογενειακή βία κατά των γυναικών από το σύζυγο/σύντροφό τους φαίνεται ότι **διαφοροποιείται ανάλογα με τη γεωγραφική περιοχή**. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες που διαμένουν στα **αστικά κέντρα**, τείνουν να θεωρούν το σύνολο των καταχρηστικών συμπεριφορών **ως βίαιες** (**64,9%**) σε σχέση με τις γυναίκες που διαμένουν στα **ημι-αστικά κέντρα** (**53,3%**) και στις **αγροτικές περιοχές** (**55,4%**).
- Όσον αφορά **στο χαρακτηρισμό της βίας** των ανδρών κατά των γυναικών-συζύγων/ συντρόφων τους, οι ερωτώμενες στην πλειοψηφία τους απάντησαν ότι πρόκειται για **σοβαρή εγκληματική πράξη** (**76%**). Η διασταύρωση της γεωγραφικής περιοχής με την αξιολόγηση της βίας, υποδεικνύει ότι στα **αστικά κέντρα** η βία στην οικογένεια θεωρείται **εγκληματική πράξη** σε ποσοστό **79,6%**, στα **ημι-αστικά κέντρα** σε ποσοστό της τάξης του **76,7%** και στις **αγροτικές περιοχές** σε ποσοστό που ανέρχεται στο **68%**. Ένα σχετικά χαμηλό ποσοστό χαρακτηρίζει την ενδο-οικογενειακή βία **ως λάθος, αλλά όχι έγκλημα** (**11,2%**).
- Οι γυναίκες που **δεν αντιμετωπίζουν βία** στη σχέση με το σύζυγο/σύντροφό τους, χαρακτηρίζουν ως **σοβαρή εγκληματική πράξη** την ενδο-οικογενειακή βία (**76,81%**). Αντίθετα, ανάμεσα **στις γυναίκες-θύματα βίας** από το σύζυγο/σύντροφό τους, συναντάμε τους περισσότερους **ήπιους χαρακτηρισμούς** για την ενδο-οικογενειακή βία, όπως ότι «πρόκειται για λάθος, αλλά όχι έγκλημα» (**12,51%**).

- Εντούτοις, οι γυναίκες που αυτο-προσδιορίζονται ως θύματα **ψυχολογικής/λεκτικής βίας**, αναγνωρίζουν τη συγκεκριμένη καταχρηστική συμπεριφορά ως **βίαιη** σε ποσοστό **58,66%**. Από το 3,6% των γυναικών που υφίστανται **σωματική βία**, το **37,1%** θεωρεί πως η τελευταία αποτελεί **βίαιη συμπεριφορά** εις βάρος του. Το ίδιο επισημαίνεται και στις γυναίκες που υφίστανται **σεξουαλική κακοποίηση**: από το 3,5% των γυναικών που αναφέρουν ότι έχουν εξαναγκαστεί/εξαναγκάζονται από το σύζυγο/σύντροφο σε σεξουαλική επαφή, το **29,5%** αναγνωρίζει τη καταχρηστική συμπεριφορά του τελευταίου ως **βίαιη**.

Δημογραφικά χαρακτηριστικά και εμφάνιση της βίας

- Εξετάζοντας τη διασταύρωση γεωγραφικής περιοχής και μορφών βίας, παρατηρούμε ότι το **61,9%** των γυναικών που διαμένουν σε **ημι-αστικά κέντρα**, βιώνει μερικές φορές ή/ και συχνά καταχρηστικές συμπεριφορές του συζύγου/συντρόφου, οι οποίες συνδέονται με **λεκτική ή/ και ψυχολογική βία**. Το αντίστοιχο ποσοστό για τις γυναίκες που διαμένουν στα **αστικά κέντρα είναι 58,2%** και για τις γυναίκες των **αγροτικών περιοχών ανέρχεται στο 48,3%**. Επίσης, το 5,3% των γυναικών των ημι-αστικών περιοχών, το 3,7% των γυναικών των αστικών περιοχών και το 3% των γυναικών των αγροτικών περιοχών υφίσταται μερικές φορές ή/ και συχνά **σωματική βία** από το σύζυγο/ σύντροφο. Αντίστοιχα, το **4%** των γυναικών που διαμένουν σε **ημι-αστικά κέντρα**, το **3,4%** των γυναικών που διαμένουν σε **αστικά κέντρα** και το **3,3%** των **γυναικών** που διαμένουν σε **αγροτικές περιοχές**, δήλωσε ότι μερικές φορές ή/ και συχνά **εξαναγκάζεται** από το σύζυγο/ σύντροφο **σε σεξουαλική επαφή**.
- Η διασταύρωση της ηλικίας των γυναικών με τις μορφές βίας, κατέδειξε ότι από το **11,22%** των γυναικών που απάντησαν ότι υφίστανται μερικές φορές έως και συχνά **λεκτική/ψυχολογική βία**, το **6,58%** ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των **18-24 ετών**, ενώ στις γυναίκες ηλικίας **55-60 ετών**, το ποσοστό ανέρχεται στο **13,1%**. Από το **3,6%** των γυναικών που δέχεται **σωματική βία** μερικές φορές έως και συχνά, οι ηλικιακές ομάδες που υφίστανται τη συγκεκριμένη μορφή βίας σε υψηλότερο ποσοστό είναι οι γυναίκες **45-54 ετών (4,8%)** και **55-60 ετών (4,8%)**. Σε σχέση με την **σεξουαλική βία**, από το **3,5%** των ερωτωμένων που υφίσταται τη συγκεκριμένη καταχρηστική συμπεριφορά μερικές φορές έως και συχνά, το **6,1%** ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των **45-54 ετών**.

- Αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο και την βία που υφίστανται οι γυναίκες, παρατηρούμε ότι από τις ερωτώμενες που ανέφεραν ότι έχουν υποστεί **σωματική βία** από το σύζυγο/σύντροφό τους, το υψηλότερο ποσοστό συγκεντρώνεται από αυτές που είχαν **στοιχειώδη μερική μόρφωση (11,85%)**. Η τελευταία απαντάται περισσότερο συχνά και στις γυναίκες που αναφέρουν ότι έχουν υποστεί ή υφίστανται **ψυχολογική/ λεκτική βία (16,22%)**.
- Από τις γυναίκες, οι οποίες δήλωσαν ότι δέχονται μερικές φορές έως και συχνά **λεκτική/ ψυχολογική βία**, το μεγαλύτερο ποσοστό συναντάται σε αυτές που δηλώνουν **συνταξιούχες (17,86%)**. Στην περίπτωση της **σωματικής και σεξουαλικής βίας**, οι γυναίκες με **μερική απασχόληση** κατέχουν το υψηλότερο ποσοστό (**4,6% και 5,7% αντίστοιχα**).
- Όσον αφορά στην **οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων**, από τις γυναίκες που δήλωσαν ότι δέχονται μερικές φορές έως και συχνά **σωματική βία** οι **σε διάσταση** γυναίκες είναι αυτές που συγκεντρώνουν το υψηλότερο ποσοστό (**37,5%**). Παράλληλα, από το σύνολο των γυναικών που δηλώνουν ότι υφίσταται **λεκτική/ψυχολογική βία**, το **65%** απαντήθηκε στις γυναίκες που είναι **σε διάσταση**.

Περιστατικά βίας

- Οι ερωτώμενες ανέφεραν ότι τα **περιστατικά βίας** που συμβαίνουν στην οικογένεια, **δεν ακολουθούν ποτέ τη χρήση/κατάχρηση αλκοόλ/ουσιών (61,9%)**.
- Από το **32,4% των γυναικών** που δήλωσε ότι **τραυματίστηκε** από το δράστη, το **85,3% απέκτησε μώλωπες** και το **41,2%** είχε μόνο **εκδορές**.
- Αναφορικά με το **χρονικό διάστημα που παρατηρείται η καταχρηστική συμπεριφορά στην οικογένεια**, το **56,2%** από τις γυναίκες που ανέφεραν ότι υφίστανται βία οποιασδήποτε μορφής, δήλωσε ότι υφίστανται **κακομεταχείριση επί δέκα έτη και άνω**.
- Τα **παιδιά** μερικές φορές ή συχνά **τυχαίνει να είναι παρόντα** σε ποσοστό **28,4%**, ενώ σχετικά με την **καταγραφή της αντίδρασής τους στα περιστατικά βίας**, στα οποία αυτά είναι παρόντα, το **32,1%** των γυναικών δήλωσε ότι προσπαθούν να ηρεμήσουν το σύζυγο/σύντροφο.
- Σχετικά με την **κλιμάκωση ή αποκλιμάκωση της βίαιης συμπεριφοράς του συζύγου/συντρόφου** των ερωτωμένων σε συνάρτηση με την **πάροδο**

του χρόνου, το 21% απάντησε ότι έγινε λιγότερο συχνή και λιγότερο βίαιη, ενώ το 24,8% ανέφερε ότι η τελευταία δεν άλλαξε καθόλου.

- Οι γυναίκες που υφίστανται βία, αξιολογούν ως ιδιαίτερα σοβαρά τα περιστατικά που συνδέονται με τη σωματική βία (93,1%), τις απειλές (82,4%) και τον εξαναγκασμό σε απομόνωση από το φιλικό και το συγγενικό περιβάλλον (79,7%). Ως ιδιαίτερα σοβαρό περιστατικό, μεταξύ των άλλων, κρίνεται ο εξαναγκασμός σε σεξουαλική επαφή (72,3%).

Γνώση περιστατικών βίας σε άλλες γυναίκες

- Το 23,6% των ερωτώμενων αναφέρει ότι γνωρίζει αντίστοιχες περιπτώσεις γυναικών από το συγγενικό ή/και φιλικό του περιβάλλον, οι οποίες έχουν υποστεί ή υφίστανται βία από το σύζυγο/σύντροφό τους.

Ιστορικό βίας

- Οι γυναίκες σε ποσοστό 39,7% ανέφεραν ότι σε μία από τις προηγούμενες σχέσεις τους, ο πρώην σύζυγος/σύντροφός τους είχε βίαιη συμπεριφορά απέναντί τους.
- Μεταξύ των άλλων, το 13,3% των ερωτώμενων δήλωσε ότι έχει υπάρξει μάρτυρας σκηνών βίας στην οικογένεια που μεγάλωσε, ενώ το 11,2% των γυναικών ανέφερε ότι έχει υποστεί βία στην οικογένεια που μεγάλωσε. Στα περιστατικά βίας στην οικογένεια προέλευσης, ως συχνότερος δράστης καταγράφεται ο πατέρας.
- Συγκεκριμένα και αναφορικά με το ιστορικό βίας της γυναίκας-θύματος, παρατηρείται ότι το 26,3% των γυναικών που υπήρξαν μάρτυρες βίας μεταξύ των γονέων τους, ζουν σήμερα με ένα βίαιο σύζυγο/σύντροφο. Το 29,2% των γυναικών που υπήρξαν θύματα ενδο-οικογενειακής βίας κατά την παιδική τους ηλικία, είναι θύματα και στην ενήλικη ζωή τους και συμβιώνουν με ένα βίαιο σύζυγο/σύντροφο. Τέλος, το 28% των γυναικών που είχαν υποστεί βία σε παρελθοντικές σχέσεις, παραμένουν θύματα βίας στην παρούσα σχέση τους.

Αντίδραση των γυναικών στη βία

- Αναφορικά με την αντίδραση των γυναικών στα περιστατικά βίας, είτε οι ίδιες είναι ή έχουν υπάρξει θύματα καταχρηστικής συμπεριφοράς, είτε γνωρίζουν άλλες γυναίκες που έχουν βιώσει ανάλογες εμπειρίες, είτε τους ζητείται να περιγράψουν τη δυνητική τους αντίδραση σε υποθετική κατάσταση

βίαιης συμπεριφοράς εναντίον τους, σημειώνεται αξιοσημείωτη **ευρύτητα στους τρόπους αντίδρασης**. Στην περίπτωση των **συγγενικών/φιλικών προσώπων που υφίστανται βία, οι μορφές αντίδρασης των γυναικών ποικίλλουν**: καταγράφονται συγχρόνως η **προτροπή στο θύμα να απευθυνθεί σε κάποιον κοινωνικό φορέα-συμβουλευτικό κέντρο (26,8%), η ανησυχία και η συμβουλή να εγκαταλείψει το σύζυγο/σύντροφο (26,3% και 26,1% αντίστοιχα)**. Αναφορικά με τη **δυσνητική αντίδραση των ερωτωμένων στη βία, οι περισσότερες γυναίκες θα αντιδρούσαν δραστικά (συνολικά το 66,6%)**. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αντίδραση των γυναικών που έχουν υπάρξει θύματα βίας σε σχέσεις τους: ενώ σε **προηγούμενες βίαιες σχέσεις, το 72% χώρισε από το βίαιο σύζυγο/σύντροφο, στα περιστατικά καταχρηστικής συμπεριφοράς που αφορούν στην περίοδο διεξαγωγής της έρευνας, οι ερωτώμενες συνήθως προσπαθούν να ηρεμήσουν το δράστη (34,3%)**.

- Η αντίδραση των γυναικών διαφοροποιείται ανάλογα με τη μορφή της βίαιης συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες που υφίστανται **λεκτική και ψυχολογική βία** (προσβολές, βρισιές, περιορισμούς, απομόνωση από το φιλικό/ συγγενικό περιβάλλον) κυρίως προσπαθούν να **ηρεμήσουν το σύζυγο/σύντροφό τους (76,9%)**. Αντίστοιχα, οι γυναίκες που υφίστανται **απειλές, σωματική και σεξουαλική βία** από το σύζυγο/σύντροφό τους, αντιδρούν συνήθως με **απειλές για χωρισμό προς το δράστη (76,5%)**. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι γυναίκες που υφίστανται **σωματική και σεξουαλική βία** από το σύζυγο/σύντροφό τους, αντιδρούν με **χωρισμό συχνότερα (44,2%)** από τις γυναίκες που υφίστανται **λεκτική και ψυχολογική βία (34,5%)**.
- Αναφορικά με το/τα άτομο/άτομα, στο/στα οποία η γυναίκα **δυσνητικά θα γνωστοποιούσε τα περιστατικά βίας εναντίον της, προκύπτει ότι η πλειοψηφία των γυναικών θα μιλούσε σε κάποιο μέλος της οικογένειάς της (52,3%)**. Στις περιπτώσεις δε, όπου η γυναίκα-θύμα ενδο-οικογενειακής βίας **μίλησε για την καταχρηστική συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου της, διαπιστώνεται ότι η μεγάλη πλειοψηφία απευθύνθηκε σε μέλη της οικογένειας (60,9%), σε φίλους (46,9%) και σε συγγενείς (35,9%)**.
- Οι γυναίκες σε ποσοστό **33,3% αισθάνονται υπεύθυνες** για τη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου/συντρόφου τους. Επιπλέον, παρατηρείται **διαφοροποίηση στην αντίδραση της γυναίκας, ανάλογα με το βαθμό ενοχοποίησής της**. Στην πλειοψηφία των γυναικών που αυτο-χαρακτηρίζονται ως **κακοποιημένες (8,75%) ως πρώτη αντίδραση – σε**

συνάρτηση με το πόσο υπεύθυνες αισθάνονται για τα βίαια περιστατικά - αναφέρεται η προσπάθεια να **ηρεμήσουν το δράστη (59,3%)**. Χαρακτηριστικό είναι ότι καμία από τις γυναίκες δεν απευθύνθηκε σε κοινωνικές υπηρεσίες (0%).

- Τα στοιχεία της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν τη **σύνδεση μεταξύ της μορφής της αντίδρασης του θύματος με το χρόνο εκδήλωσης βίας στη σχέση**. Καταγράφεται ότι από τις γυναίκες που αυτο-χαρακτηρίζονται ως θύματα βίας του συζύγου/συντρόφου, αυτές που βιώνουν τη βία στη σχέση τους τελευταίους **7-12 μήνες**, προσπαθούν συνήθως να **ηρεμήσουν το σύζυγο/σύντροφό τους (66,7%)**, θεωρώντας ότι με αυτό τον τρόπο θα παύσει η βία.
- Όσο **μεγαλώνει ο χρόνος ύπαρξης μιας σχέσης βίας**, τόσο **διαφοροποιείται** και η αντίδραση της γυναίκας- θύματος. Στις σχέσεις όπου υπάρχει βία για **1-5 χρόνια**, τα θύματα στην πλειοψηφία τους **απειλούν με χωρισμό το δράστη (38,1%)**. Στις σχέσεις βίας διάρκειας **6-10 χρόνων** τα θύματα συνήθως **φεύγουν από το σπίτι (31,3%)**, **απειλούν με χωρισμό το δράστη (31,3%)** ή **προσπαθούν να τον ηρεμήσουν (31,3%)**. Τέλος, όταν υφίσταται βία στη σχέση **πάνω από 10 χρόνια**, τα θύματα, ως επί το πλείστον προσπαθούν να **ηρεμήσουν το σύζυγο/σύντροφό τους (39%)**.

2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

2.1. Για την αντιμετώπιση του φαινομένου

Η διατύπωση προτάσεων σχετικά με το θέμα της ενδο-οικογενειακής βίας με θύματα γυναίκες, προϋποθέτει **την ύπαρξη σχεδιασμού συγκεκριμένων πολιτικών και δράσεων** τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, επιτάσσει **την υιοθέτηση ενός πλαισίου συνεργασίας μεταξύ κυβερνητικών και μη-κυβερνητικών οργανώσεων**, με στόχο την ανάπτυξη πολιτικών και πρακτικών για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Οι βασικές αρχές, οι οποίες θα πρέπει να διέπουν τη χάραξη πολιτικών στους τομείς της πρόληψης και της αντιμετώπισης της ενδο-οικογενειακής βίας, είναι:

- **η διαπίστωση της πολυπλοκότητας του φαινομένου** αναφορικά τόσο με τους παράγοντες που ενοχοποιούνται για την εκδήλωσή του, όσο και με τις επιπτώσεις του σε μικρο και μακρο-επίπεδο ανάλυσης,
- **η οπτική του φύλου και η διαχείριση ζητημάτων ισότητας μεταξύ των φύλων** σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο,
- **η επικινδυνότητα του φαινομένου** που συνδέεται με τη δυναμική, η οποία αναπτύσσεται στις διαπροσωπικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται από βίαιες συμπεριφορές.

Ειδικότερα, για το σχεδιασμό υπηρεσιών και προγραμμάτων πρόνοιας επιβάλλεται:

- η δημιουργία συνθηκών ασφάλειας για τη γυναίκα-θύμα ενδο-οικογενειακής βίας και τα παιδιά της,
- η υιοθέτηση ολιστικής προσέγγισης που να λαμβάνει υπόψη της τις ανάγκες του συγκεκριμένου πληθυσμού,
- η ανάπτυξη αποτελεσματικών υπηρεσιών,
- η ανάπτυξη προγραμμάτων που να απευθύνονται και σε γυναίκες-μέλη κοινοτήτων με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες ή εθνικών μειονοτικών ομάδων.

Οι προτάσεις που ακολουθούν, στηρίζονται σε συμπεράσματα και προβληματισμούς που προέκυψαν από την έρευνα και στο γεγονός ότι για την αντιμετώπιση της ενδο-οικογενειακής βίας απαιτούνται παρεμβάσεις με στόχο, αφενός την παροχή βοήθειας στα θύματα και αφετέρου την πρόληψη βίαιων συμπεριφορών. Επιπροσθέτως, οι προτάσεις που διατυπώνονται, διέπονται από την παραδοχή ότι σε επίπεδο υπηρεσιών χρειάζεται:

A. **ανάπτυξη δικτύου υπηρεσιών** όχι μόνο για τα ιατρικά και νομικά θέματα που άμεσα προκύπτουν, αλλά και για την πληρέστερη κάλυψη των αναγκών των γυναικών και των παιδιών τους¹⁷⁴,

B. **ανάπτυξη εξειδικευμένων υπηρεσιών** με στόχο την παροχή κατάλληλων παροχών με βάση τις συγκεκριμένες ανάγκες,

Γ. **συνεργασία των εμπλεκόμενων υπηρεσιών** και

Δ. **αξιοποίηση της συμπληρωματικότητας των δομών.**

Συγκεκριμένα, προτείνεται η **ανάπτυξη προγραμμάτων ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης του κοινού και των εμπλεκόμενων επαγγελματιών**, με στόχο την αναγνώριση της ενδο-οικογενειακής βίας και των μορφών της. Η αναγνώριση της βίας θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της και την προσέγγιση της επιβολής δύναμης και ελέγχου που είναι δυνατόν να ασκείται στη γυναίκα.

Το θέμα της αναγνώρισης της ενδο-οικογενειακής βίας συνδέεται με την ανάγκη **καταγραφής** της, η οποία συμβάλλει στη μελέτη της έκτασης του φαινομένου και στο σχεδιασμό κατάλληλων πολιτικών. Προτείνεται - σε συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές - η **συνεχής καταχώριση των εγκληματικών πράξεων** κατά των γυναικών μέσα στην οικογένεια και των δικαστικών αποφάσεων που επιβάλλονται. Επίσης, απαραίτητη θεωρείται η **συστηματική καταγραφή περιστατικών κακοποίησης** από τις αστυνομικές αρχές, τα νοσοκομεία και τις κοινωνικές υπηρεσίες - όπου συνήθως καταφεύγουν οι γυναίκες-θύματα. Χρειάζεται επίσης, η **ευαισθητοποίηση «ενδιάμεσων» προσώπων**, με τα οποία έρχεται σε επαφή η κακοποιημένη γυναίκα (π.χ. αστυνομικοί, δικαστικοί, γιατροί, κ.τ.λ.), με στόχο τη στήριξη των γυναικών στο να καταγγέλλουν την κακοποίηση και στο να διεκδικούν **τα δικαιώματά τους.**

Παράλληλα, χρειάζεται η **χρήση πρωτοκόλλων** από τις αρμόδιες αρχές και τις υπηρεσίες για την ανίχνευση συμπεριφορών που οι ίδιες οι γυναίκες θεωρούν βίαιες, προκειμένου να υπάρξει όσο το δυνατόν αναλυτικότερη περιγραφή της ενδο-οικογενειακής βίας και μείωση του σκοτεινού αριθμού κακοποίησης γυναικών. Τέλος, θα πρέπει να προβλέπεται **ενιαίο σύστημα καταγραφής** που θα εξασφαλίζει κοινό τρόπο καταχώρισης των στοιχείων και δυνατότητα αξιοποίησής τους. Η λειτουργία του συστήματος προϋποθέτει την **εκπαίδευση των επαγγελματιών** οι οποίοι, θα καταχωρίζουν τα στοιχεία και θα παρακολουθούν με συνέχεια και συνέπεια το έργο.

Στον τομέα της παροχής υπηρεσιών, προτείνεται η **δημιουργία φορέων στήριξης** (ξενώνων και συμβουλευτικών κέντρων) - τόσο κατά τη περίοδο της κρίσης

¹⁷⁴ Για την αναγκαιότητα ολοκληρωμένης παρέμβασης, βλ. Stark E., Health Interventions with Battered Women. From Crisis Intervention to Complex Social Prevention, στο C.M. Renzetti, J.L. Edleson & R.K. Bergen, (επιμ.), *Violence Against Women*, California, Sage pub., 2001, σελ.345-369.

όσο και στο στάδιο της αποκατάστασης - στην περιφέρεια, ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών. Επίσης, στελέχωση των δομών με επιστήμονες κατάλληλων ειδικοτήτων και την εκτέλεση του έργου όχι με πολυ-επιστημονική, αλλά με **δι-επιστημονική προσέγγιση**, η οποία απαιτεί συνεχή επιστημονικό διάλογο μεταξύ των επαγγελματιών και του επιστημονικού υπευθύνου της δομής.

Αξίζει να υπογραμμιστεί η ανάγκη για μακρόχρονη συνεργασία της κακοποιημένης γυναίκας με το κέντρο παροχής υπηρεσιών ψυχοκοινωνικής στήριξης και νομικής συμβουλευτικής. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, **τα κέντρα** για τις κακοποιημένες γυναίκες θα πρέπει να μπορούν με τη βοήθεια εξειδικευμένου προσωπικού να **«συνοδεύουν» τη γυναίκα στην προσπάθειά της να ξεφύγει από το φαύλο κύκλο της βίας** για όσο διάστημα κρίνεται απαραίτητο και παράλληλα να συνεργάζονται με άλλους φορείς και να παραπέμπουν σε άλλες δομές, με στόχο την αξιοποίηση συγκεκριμένων υπηρεσιών (επαγγελματική κατάρτιση, συμβουλευτική για την απασχόληση κ.λπ).

Τέλος θα πρέπει να υπογραμμιστεί η ανάγκη για **στενή συνεργασία των Συμβουλευτικών Κέντρων με τα Αστυνομικά Τμήματα** με στόχο, τόσο την ευαισθητοποίηση των αστυνομικών για το θέμα της ενδο-οικογενειακής βίας και της κατάλληλης ενημέρωσης των γυναικών για τα δικαιώματά τους, αλλά και για την προστασία των θυμάτων σε περιπτώσεις που υπάρχει αυξημένος κίνδυνος για τη ζωή τους.

Στο πλαίσιο της αποκατάστασης και μετά από την αποχώρηση από το κέντρο φιλοξενίας, **προτείνεται η συνεργασία των συμβουλευτικών κέντρων με υπηρεσίες του δήμου**, ώστε να αξιοποιούν οι γυναίκες και τα παιδιά τους σπίτια ή διαμερίσματα με φτηνά ενοίκια. Αυτό προϋποθέτει την ανάπτυξη **μιας στεγαστικής πολιτικής με κοινωνικό προσανατολισμό** σε επίπεδο κοινότητας (δήμος ή περιφέρεια). Για το διάστημα που απαιτείται ως την πλήρη ένταξη των γυναικών που έχουν υποστεί ενδο-οικογενειακή βία, στην αγορά εργασίας, προτείνεται επίσης η **θεσμοθέτηση ενός ελάχιστου εισοδήματος** για περιπτώσεις γυναικών που δεν έχουν άλλα εισοδήματα, το οποίο θα τους επιτρέψει να αναζητήσουν με σχετική ασφάλεια τρόπους ένταξης σε συνεργασία πάντοτε με τα συμβουλευτικά κέντρα.

Επίσης, προτείνεται ο **σχεδιασμός υπηρεσιών για τα παιδιά των κακοποιημένων γυναικών** όχι μόνο στο επίπεδο της φιλοξενίας, αλλά και σε επίπεδο κάλυψης αναγκών φροντίδας και στήριξης τους. Προτείνεται η συνεργασία των Συμβουλευτικών Κέντρων και των Κέντρων Φιλοξενίας (ξενώνων) με φορείς που παρέχουν υπηρεσίες σε παιδιά (π.χ. παιδικοί σταθμοί, ιατροπαιδαγωγικά κέντρα, κέντρα δημιουργικής απασχόλησης κ.ά.).

Έμφαση θα πρέπει να δοθεί στη δυνατότητα **παροχής υπηρεσιών συμβουλευτικής στους άνδρες που κακοποιούν τις συζύγους/συντρόφους τους**. Η χρήση αυτών των υπηρεσιών μπορεί να γίνεται είτε με δική τους πρωτοβουλία, είτε μετά από δικαστική απόφαση.

Αναφορικά με **τους εργαζόμενους** στα κέντρα παροχής υπηρεσιών, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η αναγκαιότητα **εξασφάλισης κλίματος ασφάλειας από ενδεχόμενη βία των δραστών**¹⁷⁵. Επίσης, επιβάλλεται η **«εποπτεία κλινικού τύπου» του έργου τους** από εξωτερικό επόπτη-συνεργάτη του εκάστοτε φορέα με στόχο, αφενός την καλύτερη διαχείριση των περιστατικών, αφετέρου τη στήριξη των επαγγελματιών στο πλαίσιο του ρόλου τους.

Η **αξιολόγηση των παρεχόμενων υπηρεσιών** διευκολύνει την αποτίμηση των υπηρεσιών στο συγκεκριμένο πληθυσμό και επιτρέπει το σχεδιασμό νέων δραστηριοτήτων και προγραμμάτων. Η αξιολόγηση θα πρέπει να γίνεται από εξωτερικούς αξιολογητές και θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η αποτίμηση των υπηρεσιών από τις «χρήστριες» και από τους εργαζόμενους σε αυτές. Προτείνεται, επίσης, να προβλέπεται διαδικασία για την παρακολούθηση/μετ-αξιολόγηση (follow-up) των περιστατικών σε τακτά χρονικά διαστήματα για να εξασφαλίζεται, εκτός των άλλων, η ανατροφοδότηση των υπηρεσιών από τις γυναίκες και η προσαρμογή τους στις ποικίλες και διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες των γυναικών¹⁷⁶.

Αναφορικά με την **πρόληψη**, έμφαση θα πρέπει να δοθεί σε προγράμματα συμβουλευτικής στον ευρύ πληθυσμό για θέματα σχέσεων στο ζευγάρι και για θέματα που αφορούν στη σχέση με τα παιδιά.

Τα ΜΜΕ μπορούν να χρησιμοποιηθούν **για την ευαισθητοποίηση** του ευρύτερου πληθυσμού σχετικά με την ενδο-οικογενειακή βία και για τη μείωση των κοινωνικών στερεοτύπων για τη θέση των γυναικών στην ελληνική κοινωνία¹⁷⁷.

Επιπλέον, η **οπτική του φύλου** μέσα από ένα σύγχρονο και ρεαλιστικό λόγο, θα πρέπει να **συμπεριλαμβάνεται στα προγράμματα σπουδών** όσων τμημάτων εκπαιδεύουν επιστήμονες, οι οποίοι ασχολούνται με το θέμα της κακοποίησης των γυναικών. Στόχο αυτής της παρέμβασης, θα πρέπει να αποτελεί η αλλαγή των κοινωνικών αναπαραστάσεων και των στάσεων που οι μελλοντικοί επαγγελματίες έχουν κυρίως για την ενδο-οικογενειακή βία. Σε αυτό το πλαίσιο, μπορούν να πραγματοποιούνται εκδηλώσεις για το θέμα της ενδο-οικογενειακής βίας σε

¹⁷⁵ Βλ. Humphreys C. et al, From Good Intentions to Good Practice. Mapping Services Working With Families Where There Is Domestic Violence, Bristol, The Policy Press, χ.χ. σελ. 53.

¹⁷⁶ Βλ. σχετικά, Humphreys C. et al, *ό.π.*, σελ. 36-37.

¹⁷⁷ Για τη χρησιμοποίηση των Μ.Μ.Ε. στην πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου, βλ. ενδεικτικά Ghez M. Getting the Message Out. Using Media to Change Norms on Abuse, C.M. Renzetti, J.L. Edleson & R.K. Bergen, (επιμ.), *Violence Against Women*, California, Sage, 2001, σελ. 417-438.

εκπαιδευτικά ιδρύματα, με στόχο την ευαισθητοποίηση-ενημέρωση φοιτητών τμημάτων κοινωνικής εργασίας, ψυχολογίας, νοσηλευτικής, νομικής, ιατρικής.

2.2. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Στην προσπάθεια να μελετηθεί το φαινόμενο της κακοποίησης των γυναικών και να σχεδιαστούν οι κατάλληλες δράσεις, θα μπορούσε να σχεδιαστεί έρευνα με αντικείμενο μελέτης **τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και τις στάσεις:**

- α) του ευρύτερου πληθυσμού,
- β) του επιστημονικού προσωπικού που στελεχώνει συμβουλευτικά κέντρα γυναικών,
- γ) των επαγγελματιών υγείας,
- δ) των αστυνομικών και των Δικαστικών, και
- ε) των ίδιων των γυναικών που ανήκουν στη συγκεκριμένη ομάδα για την ενδο-οικογενειακή βία. Στόχος της έρευνας θα ήταν η διερεύνηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων για τα θέματα που εμπίπτουν στην προβληματική της κακοποίησης. Δεδομένου του γεγονότος ότι οι στάσεις και οι κοινωνικές αναπαραστάσεις καθορίζουν και προσδιορίζουν τη συμπεριφορά των ατόμων¹⁷⁸, ο εντοπισμός τους θα μπορούσε να αποτελέσει ικανό εργαλείο για τη χάραξη αποτελεσματικών πολιτικών, τόσο στο επίπεδο της πρόληψης, όσο και στο επίπεδο της παρέμβασης.

Εξάλλου, θα μπορούσε να γίνει **ανίχνευση της αποτελεσματικότητας των παρεχομένων υπηρεσιών στα κέντρα υποδοχής κακοποιημένων γυναικών και στους ξενώνες** με αναδρομική μελέτη (ή προδρομική έρευνα) και με έμφαση στη συμβουλευτική. Ανάλογη έρευνα θα μπορούσε να διεξαχθεί στις μη-κυβερνητικές οργανώσεις.

Επιπλέον, προτείνεται η δημιουργία και προώθηση **εργαλείου καταγραφής**, κοινού σε όλες τις υπηρεσίες που ασχολούνται με το θέμα με στόχο τη διευκόλυνση της καταγραφής και την ύπαρξη στατιστικών στοιχείων. Σε αυτό το πλαίσιο, προτείνεται η **κατασκευή και ο (πιλοτικός) έλεγχος** ενός ενιαίου συστήματος καταγραφής, καθώς και μέτρηση αποτελεσματικότητας του εργαλείου από χρήστριες και επαγγελματίες.

Προτείνονται, επίσης, **έρευνες σε περιοχές, όπου ζουν κοινωνικά αποκλεισμένες γυναίκες** (με γλωσσικές/πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, πρόσφυγες, μετανάστριες), με στόχο την περιγραφή των μορφών κακοποίησης σε σχέση με το

¹⁷⁸ Παπαστάμου Σ., *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, 4^η εκδ., Αθήνα, Οδυσσέας, 1993, σελ. 415-429.

πολιτισμικό πλαίσιο, των στάσεων απέναντι σε αυτές και το σχεδιασμό κατάλληλων τρόπων προσέγγισης.

Το θέμα της παρουσίασης της **ενδο-οικογενειακής βίας με θύματα γυναίκες από τα Μ.Μ.Ε.** (τύπος, τηλεόραση και ραδιόφωνο), θα μπορούσε να αποτελέσει το αντικείμενο μιας έρευνας.

Τέλος, προτείνεται η **μέτρηση/αξιολόγηση των εκστρατειών ενημέρωσης-ευαισθητοποίησης** για την πρόληψη και αντιμετώπιση της ενδο-οικογενειακής βίας. Τα αποτελέσματα θα χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση συγκεκριμένων επικοινωνιακών πολιτικών και για το σχεδιασμό νέων σε συγκεκριμένους τομείς, όπου θα καταγραφεί η αναγκαιότητα παρέμβασης ή/και βελτίωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aldarondo, E., & Sugarman, D. B.** Risk Marker Analysis of the Cessation and Persistence of Wife Assault, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 5, 1996, σελ. 1010-1019.
- Andrews B. & Brewin C. R.**, Attribution of Blame for Marital Violence: A Study of Antecedents and Consequences, *Journal of Marriage and Family*, 52, 3, 1990, σελ. 757-767.
- Antonopoulou C.**, "Domestic Violence in Greece", *American Psychologist*, 54, 1, 1999, σελ. 63-64.
- Αρτινοπούλου Β.**, *Αιμομιξία: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Ερευνητικά Δεδομένα*, Αθήνα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 1995.
- Αρτινοπούλου Β.**, *Έννοιες και Μορφές της Ενδο-οικογενειακής Βίας*, εισήγηση στο διήμερο συνέδριο «Σπάζοντας τη Σιωπή», Πρακτικά Συνεδρίου 15-16 Ιουνίου 2000 στην Αθήνα, εκδ. ΚΕΘΙ, 2000, σελ. 21-25.
- Bardin L.**, *L'Analyse de Contenu*. Paris, P.U.F., 1977.
- Barnett O. W. & Hamberger L. K.**, The Assessment of Maritally Violent Men on the California Psychological Inventory, *Violence and Victims*, 7, 1992, σελ. 15-28.
- Barnett O. W., Martinez T. E. & Bluestein B. W.**, Jealousy and Romantic Attachment in Maritally Violent and Nonviolent Men, *Journal of Interpersonal Violence*, 10, 1995, σελ. 473-486.
- Benard C. & Schlaffer E.**, *Η Καθημερινή Βία στο Γάμο*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Παρατηρητής, χ.χ.
- Benjamin L. & Waltz G. R.**, *Violence in the family: Child and Spouse Abuse* (Report NO. EDN00001), Washington DC, National Institute of Education, 1983, σελ. 226-309.
- Bowlby J.**, *The Making and Breaking of Affectional Bonds*, London, Tavistock pub., 1979.
- Browne A.**, Marital Violence: Battered Women, στο O. W. Barnett, C. L. Miller-Perrin & R. D. Perrin (επιμ.), *Family Violence Across the Lifespan*, Sage Pub., 1997, σελ. 211-231.
- Γενική Γραμματεία Ισότητας**, *Δειγματοληπτική Στατιστική-Αξιοποίηση των Στοιχείων που Αφορούν στην Κακοποίηση Γυναικών που Απευθύνθηκαν στα Συμβουλευτικά Κέντρα Αθήνας-Πειραιά*, Αθήνα, Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Νοέμβριος 2002.

Caetano R., Field C. A. & Nelson S., Association Between Childhood Physical Abuse, Exposure to Parental Violence and Alcohol Problems in Adulthood, *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 3, 2003, σελ. 240-257.

Campbell J. C. & Dienemann J. D., “Ethical Issues in Research on Violence Against Women”, στο C.M. Renzetti., J. L. Edleson, & R. K. Bergen (επιμ.), *Violence Against Women*. California: Sage, 2001.

Chatzifotiou S. & Dobash R., Seeking Informal Support: Marital Violence Against Women in Greece, *Violence Against Women*, 7, 9, 2001, σελ. 1024-1051.

Coleman D. H. & Straus M. A., Alcohol Abuse and Family Violence, σελ. 104-124, στο E. Gottheil, K. A. Druley, T. E. Skoloda & H. M. Waxman (επιμ.), *Alcohol, Drug Abuse and Aggression*, Springfield, Charles C. Tomas, 1983.

Chatzifotiou S. Dodash S. & M. Tsougas, “The Last Violent Episode: The Experiences of Greek Battered Women” *Journal of Southern European Society and Politics*, vol. 6, no 3, winter 2001, σελ. 55-78.

Chatzifotiou S., “Keeping Domestic Violence in Silence: The Case of Greece”, Πρακτικά του συνεδρίου με θέμα: *Violence in the Family. A Plan for Action*. Λευκωσία Νοέμβριος 2000.

Conger, R. D., Elder, G. H., Lorenz, K. J., Conger, R. L., Simons, R. L., Whitbeck, L. B., Huck, S., & Melby, J. N., Linking Economic Hardship to Marital Quality and Instability, *Journal of Marriage and the Family*, 52, 3, 1990, σελ. 243-256.

Diamantopoulou A., *Violence Against Women: Zero Tolerance*, Closing of the European Campaign, Lisbon, Centro de Congressos de Lisboa, 4-6 May 2000.

Dibble, U., & Straus, M. A. Some Social Structure Determinants of Inconsistency Between Attitudes and Behavior: The Case of Family Violence, *Journal of Marriage and the Family*, 42, 1, 1980, σελ. 71-80.

Dobash R.E. & Dobash R., *Violence Against Wives*, New York, Free Press, 1979.

Domestic Violence Advisory Council, *Preventing Domestic Violence: A blueprint for the 21st Century*, Sacramento, California Department of Health Services, October 1998.

Downs, W. R., Miller, B. A., & Panek, D. D., Differential Patterns of Partner-to-woman Violence: A Comparison of Samples of Community, Alcohol-abusing, and Battered Women, *Journal of Family Violence*, 8, 2, 1993, σελ. 113-135.

Dutton D., *The Domestic Assault of Women*, Boston, Allyn & Bacon, 1988.

Ghez M. “Getting the Message Out. Using Media to Change Norms on Abuse” στο C. M. Renzetti, J. L. Edleson & R. K. Bergen (επιμ.), *Violence Against Women*, California, Sage, 2001.

- Easteal P. W. & Easteal S.**, Attitudes and Practices of Doctors Toward Spouse Assault Victims: An Australian Study, *Violence and Victims*, 7, 1992, σελ. 217-228.
- European Women's Lobby**, *Unveiling the Hidden Data on Domestic Violence in the EU*, European Policy Action Center of Violence Against Women, Autumn 1999.
- Fereti I.; Stavrianaki M.**, The Use of Physical Punishment in the Greek Family: Selected Socio-demographic Aspects, *International Journal of Child and Family Welfare*; 1997; 3: 206-216.
- Fergusson D. M., Horwood L.J. & Lynskey M.T.**, Childhood Sexual Abuse, Adolescent Sexual Behaviors and Revictimization, *Child Abuse and Neglect*, 21, 1997, σελ. 789-802.
- Follingstad D. R., Rutledge L. L., Berg B. J., Hause E. S. & Polek D. S.**, The Role of Emotional Abuse in Physically Abusive Relationships, *Journal of Family Violence*, 5, 1990, σελ.107-120.
- Follingstad D. R. & DeHart D. D.**, Defining Psychological Abuse of Husbands Towards Wives, *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 9, 2000, σελ. 891-920.
- Foucault M.**, *Ιστορία της Σεξουαλικότητας, τόμος III: Η Μέριμνα για τον Εαυτό μας*, Αθήνα, εκδ. Ράππα, 1992.
- Gelles R. J. & Cornell C. P.**, *Intimate Violence in Families*, Newbury Park, Sage Pub., 1985.
- Gelles R. J.**, Through a Sociological Lens: Social Structure and Family Violence, R. J. Gelles & D. R. Loseke, *Current Controversies on Family Violence*, Newbury Park, Sage pub., 1993, σελ. 31-62.
- Gelles R. J.**, *Intimate Violence in Families* (3rd edition), California, Sage Pub., 1997.
- Gerow J. R.**, *Psychology: An Introduction* (2nd edition), Glenville, Scott, Foresman, 1989.
- Gilgun J. F.**, Resilience and the Intergenerational Transmission of Child Sexual Abuse, στο M. Q. Patton, *Family Sexual Abuse: Frontline Research and Evaluation*, Newbury Park, Sage pub., 1991, σελ. 93-105
- Goode W. J.**, Force and Violence in the Family, *Journal of Marriage and the Family*, 33, 4, 1971, σελ. 624-636.
- Grawitz M.**, *Méthodes des Sciences Sociales*, Paris, Dalloz, 1979.
- Hagemann-White C.**, European Research on the Prevalence of Violence Against Women, *Violence Against Women*, vol. 7, no 7, 7/2001, σελ. 732-759.
- Hart S. D., Dutton D. G. & Newlove T.**, The Prevalence of Personality Disorder Among Wife Assaulters, *Journal of Personality Disorders*, 7, 1993, σελ. 328-340.

Herbert T. B., Silver R. C. & Ellard J. H., Coping with an Abusive Relationship: I. How and Why Do Women Stay?, *Journal of Marriage and the Family*, 53, 2, 1991, σελ. 311-325.

Holden G. W., Geffner R. & Jouriles E. N., *Children Exposed to Marital Violence: Theory, Research and Applied Issues*, Washington, American Psychological Association, 1998.

Hornung C. A., McCulloch B. C. & Sugimoto T., Status Relationships in Marriage: Risk Factors in Spouse Abuse, *Journal of Marriage and Family*, 43, 3, 1981, σελ. 675-691.

Hotaling, G. T., & Sugarman, D. B., An Analysis of Risk Markers in Husband to Wife Violence: The Current State of Knowledge, *Violence and Victims*, 1, 2, 1986, σελ. 101-124.

Humphreys C. et al, From Good Intentions to Good Practice. Mapping Services Working With Families Where There Is Domestic Violence, Bristol, The Policy Press.

Jacobson N. S. & Gottan J. M., *When Men Batter Women: New Insights Into Ending Abusive Relationships*, New York, Simon and Schuster, 1998.

James R. K. & Gilliland B. E., *Crisis Intervention Strategies*, Wadsworth, 2001.

Jasinski J. L. & Williams L. M. (επιμ.), *Partner Violence: A Comprehensive Review of Twenty Years of Research*, Newbury Park, Sage Pub., 1998.

Johnson, H., Rethinking Survey Research on Violence Against Women, στο Dobash R. E., & Dobash R. P., (επιμ.), *Rethinking Violence Against Women*. London: Sage, 1988, σελ. 23-51.

Ieda R., The Battered Woman, *Women and Therapy*, 5,2, 1986, σελ. 167-177.

Kalmuss D., The Intergenerational Transmission of Marital Aggression, *Journal of Marriage and Family*, 46, 1, 1984, σελ. 11-18.

Kane T. A., Staiger P. K. & Ricciardelli L. A., Male Domestic Violence: Attitudes, Aggression and Interpersonal Dependency, *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 1, 2000, σελ. 16-29.

Κατάκη Χ., *Οι Τρεις Ταυτότητες της Ελληνικής Οικογένειας*, Αθήνα, εκδ. Κέδρος, 1984.

Kaufman Kantor, G., *Ethnicity, Alcohol, and Family Violence: A Structural and Cultural Interpretation*, Paper presented at the Forty-second Annual Meeting of the American Society of Criminology, Baltimore, MD, 1990.

Kaufman-Kantor G. & Straus M. A., The "Drunken Bum" Theory of Wife Beating, *Social Problems*, 34, 3, 1987, σελ. 213-230.

Leonard K. E., Alcohol Consumption and Escalatory Aggression in Intoxicated and Sober Dyads, *Journal of Studies on Alcohol*, 45, 1984, σελ. 75-80.

- Loring M. T.**, *Emotional Abuse*, New York, Lexington, 1994.
- Marshall L. L.**, Physical and Psychological Abuse, στο W. R. Cupach & B. H. Spitzberg (επιμ.), *The Dark Side of Interpersonal Communication*, New Jersey, Hillsdale, 1994.
- Messman T. L. & Long P. J.**, Child Sexual Abuse and Its Relationship to Revictimization In Adult Women: A Review, *Clinical Psychology Review*, 16, 5, 1996, σελ. 397-420.
- Messman-Moore T. L. & Long P.**, Child Sexual Abuse and Revictimization in the Form of Adult Sexual Abuse, Adult Physical Abuse and Adult Psychological Maltreatment, *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 5, 2000, σελ. 489-502.
- Mignon S. I., Larson C. J. & Holmes W. M.**, *Family Abuse: Consequences, Theories and Responses*, Allyn & Bacon, 2002.
- Mirrlees-Black C. & Byron C.**, *Domestic Violence: Findings from the BCS Self-Completion Questionnaire*, Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 86, 1999.
- Μάνος Ν.**, *Βασικά Στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*, Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 1997.
- Μουζακίτης Κ.**, Συζυγική Βία: Αιτιολογία, Επιπτώσεις, Παρέμβαση, *Κοινωνική Εργασία*, 16, 1989, σελ. 217-227.
- Μουσούρου Α. Μ.**, *Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας*. Αθήνα: Gutenberg, 1993.
- Murphy C., Meyer S. L. & O'Leary K.**, Dependency Characteristics of Partner Assaultive Men, *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 1994, σελ. 729-735.
- O'Donnell C. J., Smith A. & Madison J. R.**, Using Demographic Factors to Explain Variations in the Incidence of Violence Against Women, *Journal of Interpersonal Violence*, 17, 12, 2002, σελ. 1239-1262.
- Okun L.**, *Woman Abuse: Facts Replacing Myths*, Albany, State University of New York Press, 1986.
- O'Leary K. D., Malone J. & Tyree A.**, Physical Aggression in Early Marriage Prerelationship & Relationship Effects, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62, 1994, σελ. 594-602.
- Pagelow D. M.**, *Family Violence*, New York, Praeger Pub., 1984.
- Παπαστάμου Σ.**, *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας* (4^η έκδοση), Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας, 1993.
- Parker B., McFarlane J., Soeken K., Torres T. & Campbell D.**, Physical and Emotional Abuse in Pregnancy: A Comparison of Adult and Teenage Women, *Nursing Research*, 42, 1993, σελ. 173-177.

Roberts A., Substance Abuse Among Men Who Batter Their Mates: The Dangerous Mix, *Substance Abuse Treatment*, 5, 1988, σελ. 83-87.

Russel R. & Hulson B., Physical and Psychological Abuse of Heterosexual Partners, *Personality and Individual Differences*, 13, 1992, σελ. 457-473.

Saunders D., A typology of Men Who Batter: Three Types Derived From Cluster Analysis, *American Journal of Orthopsychiatry*, 62, 1992, σελ. 264-275.

Seltzer J. A. & Kalmuss D., Socialization and Stress Explanations for Spouse Abuse, *Social Forces*, 67, 2, 1988, σελ. 473-491.

Shepard M. F. & Campbell J. A., The Abusive Behavior Inventory: A Measure Of Psychological And Physical Abuse, *Journal of Interpersonal Violence*, 7, 1992, σελ. 291-305.

Shepherd J., Victims of Personal Violence: The Relevance of Symond's Model of Psychological Response and Loss Theory, *British Journal of Social Work*, 20, 1990, σελ. 309-332.

Sher K. J., Subjective Effects of Alcohol: The Influence of Setting and Individual Differences in Alcohol Expectancies, *Journal of Studies on Alcohol*, 46, 1985, σελ. 137-146.

Smith M., Patriarchal Ideology and Wife Beating: A Test of a Feminist Hypothesis, *Violence and Victims*, 5, 1991, σελ. 257-273.

Sonkin D. J., Martin D. & Walker L. E., *The Male Batterer: A Treatment Approach*, New York, Springer, 1985.

Spinellis C. D., *Crime in Greece in Perspective*, Athens, Sakkoulas pub., 1997.

Stith S. M. & Farley S. C., A Predictive Model of Male Spousal Violence, *Journal of Family Violence*, 8, 1993, σελ. 183-201.

Stark E., Health Interventions with Battered Women. From Crisis Intervention to Complex Social Prevention, στο C. M. Renzetti, J. L. Edleson & R. K. Bergen, (επιμ.), *Violence Against Women*. California: Sage, 2001.

Straus M., Leveling, Civility and Violence in the Family, *Journal of Marriage & the Family*, 36, 1974, σελ.13-29.

Straus M. A. & Sweet S., Verbal/Symbolic Aggression in Couples: Incidence Rates and Relationships to Personal Characteristics, *Journal of Marriage and the Family*, 54, 2, 1992, σελ. 346-357.

Straus, M. A., & Gelles, R. J. *Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families*, New Brunswick, New Jersey, Transaction, 1990.

Straus M. A., Gelles R. J. & Steinmetz S., *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*, Garden City, Anchor/Doubleday, 1980.

Strube M. J. & Barbour L. S., Factors Related to the Decision to Leave an Abusive Relationship, *Journal of Marriage and Family*, 46, 4, 1984, σελ. 837-843.

Sugarman, D. B., Aldarondo, E., & Boney-McCoy, S. Risk Marker Analysis of Husband-to-wife Violence: A Continuum of Aggression, *Journal of Applied Social Psychology*, 26, 4, 1996, σελ. 313-337.

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, Σχέδιο Συμπερασμάτων του Συμβουλίου σχετικά με την Επισκόπηση της Εφαρμογής από τα Κράτη-Μέλη και τα Όργανα της ΕΕ του Προγράμματος Δράσης του Πεκίνου, 14074/02 SOC 499 JAI 248 (25.2.2003)
Σχέδιο Συμπερασμάτων του Συμβουλίου της Ε.Ε. σχετικά με την Επισκόπηση της Εφαρμογής από τα Κράτη-Μέλη και τα Όργανα της ΕΕ του Προγράμματος Δράσης του Πεκίνου, 14074/02 SOC 499 JAI 248.

Tift L. L., *Battering of Women: The failure of Intervention and the Case of Prevention*, Westview Press, 1993.

Τριχόπουλος Δ., *Επιδημιολογία. Αρχές, μέθοδοι, εφαρμογές*, Αθήνα, Επιστημονικές Εκδόσεις Γρ. Παρισιάνος, 1982, σ. 44.

Ulrich P. & Huber P., Observing Parental Violence: Distribution and Effects, *Journal of Marriage and Family*, 43, 3, 1981, σελ. 623-630.

UNICEF, *Βία Κατά των Γυναικών – Μια Παγκόσμια Επιδημία*, Αθήνα, Δ.Τ.21/2000, 29 Μαΐου 2000.

Urquiza A. J. & Goodlin-Jones B. L., Child Sexual Abuse and Adult Revictimization With Women of Color, *Violence and Victims*, 9, 1994, σελ. 223-232.

Walker L. E., *The Battered Woman*, New York, Harper & Row, 1979.

Walker L. E., *The Battered Woman Syndrome*, New York, Springer, 1984.

Walker L. E. & Brown A., Gender and Victimization by Intimates, *Journal of Personality*, 53, 2, 1985, σελ.179-195.

Willson P., McFarlane J., Malecha A., Watson K., Lemmey D., Schultz P., Gist J. & Fredland N., Severity of Violence Against Women by Intimate Partners and Associated Use of Alcohol and/or Illicit Drugs by the Perpetrator, *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 9, 2000, σελ. 996-1008.

Wolfgang M. E. & Ferracuti F., *Η Υποκουλτούρα της Βίας* (μτφ. Φ. Μηλιώνη), Αθήνα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 1995.

Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Σχέδιο Σύστασης προς την Επιτροπή Ίσων Ευκαιριών Ανδρών και Γυναικών της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπη με θέμα «Οικογενειακή Βία», Νοέμβριος 2002

Χουντουμάδη Α. & Πατεράκη Λ., *Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών Όρων*, Αθήνα, εκδ. Δωδώνη, 1989.

Yick A. G., Feminist Theory and Status Inconsistency Theory, *Violence Against Women*, 7, 5, 2001, σελ. 545-562.

Yllo K., Through the Feminist Lens: Gender, Power and Violence, στο R. J. Gelles & D. R. Loseke, *Current Controversies on Family Violence*, Newbury Park, Sage pub., 1993, σελ. 47-52.